

Nationaal klimaatplan van België 2009 - 2012

Inventaris van de maatregelen en stand van zaken op 31/12/2008

Nationale Klimaatcommissie

Inhoudstafel

1. Inleiding	4
1.1 Context	4
1.2 Doelstellingen van het Nationaal Klimaatplan	4
2. De klimaatverandering	6
2.1 Wat is klimaatopwarming?	6
2.2 Gevolgen van de klimaatverandering	8
2.2.1 Evolutie van de temperaturen	8
2.2.2 Verwachte gevolgen van de klimaatverandering voor België	8
3. Internationale context	11
3.1 Het Raamverdrag van de Verenigde Naties over de Klimaatveranderingen en het Kyotoprotocol	11
3.2 Europese context	12
3.2.1 De interne lastenverdeling	12
3.2.2 Het Europese klimaatprogramma	12
3.2.3 De Europese regelgeving	12
3.2.4 Emissiehandel	12
3.2.5 Projectgebonden flexibiliteitsmechanismen	13
3.2.6 Energieproductie optimalisering.....	13
3.2.7 Rationeel energiegebruik in gebouwen.....	14
3.2.8 Ontwikkeling van duurzame transportmiddelen	15
3.2.9 Bevordering van het duurzaam beheer van de ecosystemen in de land- en bosbouw.....	16
3.2.10 Verhoogde inspanningen inzake afvalbeheer	16
3.2.11 Gefluoreerde broeikasgassen.....	16
3.2.12 Luchtvaart.....	17
3.2.13 Aanpassing aan de klimaatveranderingen	17
3.3 Post-2012	17
3.3.1 Het multilaterale post-2012 klimaatbeleid	17
3.3.2 Europees post-2012 klimaatbeleid.....	19
4. Belgische context	20
4.1. Belgisch beleidskader	20
4.1.1 Bevoegdheidsverdeling	20
4.1.2 Nationale klimaatcommissie	20
4.1.3 De interministeriële conferentie van het leefmilieu en het Coördinatiecomité van het internationale milieubeleid	22
4.2. Evolutie van de emissies van broeikasgassen	23

5. Beantwoorden aan de doelstellingen van het Kyotoprotocol	29
5.1 Strategie van België	29
5.1.1 Optimalisering van de energieproductie.....	29
5.1.2 Rationeel energiegebruik in de gebouwen.....	37
5.1.3 De industriële sector.....	50
5.1.4 Ontwikkeling van duurzame transportmiddelen.....	56
5.1.5 Het duurzame beheer van de ecosystemen in de land- en bosbouw bevorderen.....	73
5.1.6 De inspanningen inzake afvalbeheer voortzetten.....	80
5.1.7 De inspanningen inzake onderzoek naar klimaatveranderingen opdrijven.....	84
5.1.8 Alle Belgische spelers sensibiliseren voor de strijd tegen de klimaatverandering.....	89
5.1.9 De rechtstreekse betrokkenheid van de overheid in de reductie van BKG-emissies vergroten.....	100
5.1.10 Toepassen van de flexibiliteitsmechanismen.....	111
5.1.11 De klimaatdimensie integreren in het ontwikkelingsbeleid.....	114
5.2 Doelstellingen inzake uitstootvermindering	117
6. Zich aanpassen aan de klimaatveranderingen	119
6.1 Situering	119
6.2 Adaptatieplannen	120
7. Voorbereiding van het post-Kyoto tijdperk	122
8. Monitoring	124
9. Lijst van de tabellen en figuren	125
10. Lijst van de afkortingen	126

1 Inleiding

1.1 Context

In de Belgische context worden de beleidslijnen en de maatregelen met het oog op een verminderde uitstoot van broeikasgassen op verschillende bevoegdheidsniveaus uitgewerkt, afhankelijk van de verdeling van de bevoegdheden tussen de Federale staat en de gewesten. Elk bevoegdheidsniveau legt zijn eigen prioriteiten inzake klimaat- en milieubeleid vast.

De Nationale Klimaatcommissie werd in het leven geroepen om het beleid van de Federale Regering en dat van de drie gewesten te harmoniseren en een onderlinge synergie tot stand te brengen. De algemene context voor de voorbereiding van het beleid en de maatregelen in verband met de klimaatverandering berust op een reeks oriënteringsplannen die werden opgesteld door de federale en gewestelijke overheden die de doelstellingen van de beleidslijnen en de strategieën bepalen.

Op 14 november 2002 sloten de Federale staat, het Waalse Gewest, het Vlaamse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een akkoord over de uitwerking, de uitvoering en de opvolging van het Nationaal Klimaatplan en de opstelling van verslagen, in het kader van het raamverdrag van de Verenigde naties over de klimaatverandering, het Kyotoprotocol en de beslissing over een mechanisme voor toezicht op de uitstoot van broeikasgassen (beslissing nr. 280/2004/EG) met de uiteindelijke bedoeling om de uitstoot van CO₂ en andere broeikasgassen te verminderen.

In het Nationaal Klimaatplan wordt een overzicht gegeven van alle maatregelen waartoe reeds door de verschillende bevoegdheidsniveaus in België werd beslist teneinde aan de verplichtingen van het Kyotoprotocol te voldoen. Hierin wordt tevens de basis gelegd voor de uitwerking van een strategie voor na 2012. Het Nationaal Klimaatplan is geen star document. Het zal jaarlijks worden aangepast op basis van de bekomen resultaten. Dit berust op een monitoring van de gevolgen van dit beleid.

De Nationale Klimaatcommissie vertrouwde de opstelling van het project van het Nationaal Klimaatplan toe aan haar werkgroep "Beleidslijnen en Maatregelen" (GT PAMs). De GT PAMs bestaat uit leden van alle administraties die een rechtstreekse of onrechtstreekse rol spelen in de strijd tegen de klimaatverandering.

1.2 Doelstellingen van het Nationaal Klimaatplan

Gelet op de federale structuur van de Staat vereist de invoering van een ambitieus en doeltreffend klimaatbeleid een coördinatie en een verregaande integratie van het beleid dat door de verschillende entiteiten wordt gevoerd. Dit belangrijke coördinatiewerk wordt vastgelegd in het Samenwerkingsakkoord tussen de Federale staat, het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in verband met de uitwerking, de uitvoering en de opvolging van een Nationaal Klimaatplan van 14 november 2002.

De belangrijkste verbintenissen die in dit akkoord werden opgenomen, zijn:

1. de uitwerking van een Nationaal Klimaatplan en de uitvoering van de beleidslijnen en maatregelen waaruit dit bestaat;
2. een jaarlijkse evaluatie van het Nationaal Klimaatplan, met name in het licht van sociale, economische en milieu-indicatoren;
3. de uitwisseling van informatie, de methodologische harmonisering en de opstelling van verslagen.

De eerste doelstelling van het Nationaal Klimaatplan betreft het formaliseren van de grote prioritaire strategische assen die België uitzet om de uitdaging van het Kyotoprotocol aan te gaan. De impact van de beleidslijnen en de maatregelen die door de verschillende bevoegde overheden worden genomen, moet worden geoptimaliseerd door de ontwikkeling van een synergie en een complementaire aanpak, waarbij rekening wordt gehouden met de respectieve bevoegdheid van deze entiteiten.

Daarvoor werden 11 strategische assen gedefinieerd: er werden zes sectorale assen opgesteld:

1. optimalisering van de energieproductie
2. rationeel gebruik van energie in gebouwen
3. beïnvloeding van het industrieproces
4. ontwikkeling van duurzame vervoermiddelen
5. aanmoediging van het duurzame beheer van de ecosystemen in land- en bosbouw
6. grotere inspanningen inzake afvalbeheer

Hieraan worden vijf ondergeschikte, meer horizontale assen toegevoegd:

7. grotere inspanning inzake onderzoek naar klimaatverandering
8. sensibilisering van alle Belgische spelers in de strijd tegen de klimaatverandering
9. grotere rechtstreekse betrokkenheid van de overheid bij de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen (BKG)
10. invoering van flexibiliteitsmechanismen
11. integratie van de klimaatdimensie in het ontwikkelingsbeleid

Tegenover elke as staan een een reeks concrete beleidslijnen en maatregelen. In het Nationaal Klimaatplan worden de verbintenissen van de prioritaire assen in termen van verminderde uitstoot van broeikasgassen (CO₂ equivalent) ten opzichte van het referentiejaar vastgelegd.

De tweede doelstelling van het Nationaal Klimaatplan is de invoering van een **gecoördineerd systeem voor toezicht** op opvolging, evaluatie en aanpassing van de beleidslijnen en de maatregelen. Het Nationaal Klimaat Plan wordt jaarlijks geëvalueerd. De Nationale Klimaatcommissie die voor deze evaluatie instaat, beschikt over twee types van instrumenten. Enerzijds maken de prognosemodellen voor uitstoot van broeikasgassen een raming ex-ante van de effecten van de beleidslijnen en maatregelen mogelijk. Anderzijds werd in 2007 in het Permanent Secretariaat van de Nationale Klimaatcommissie een databank met de indicatoren van de impact van de beleidslijnen en maatregelen opgestart die regelmatig wordt geactualiseerd.

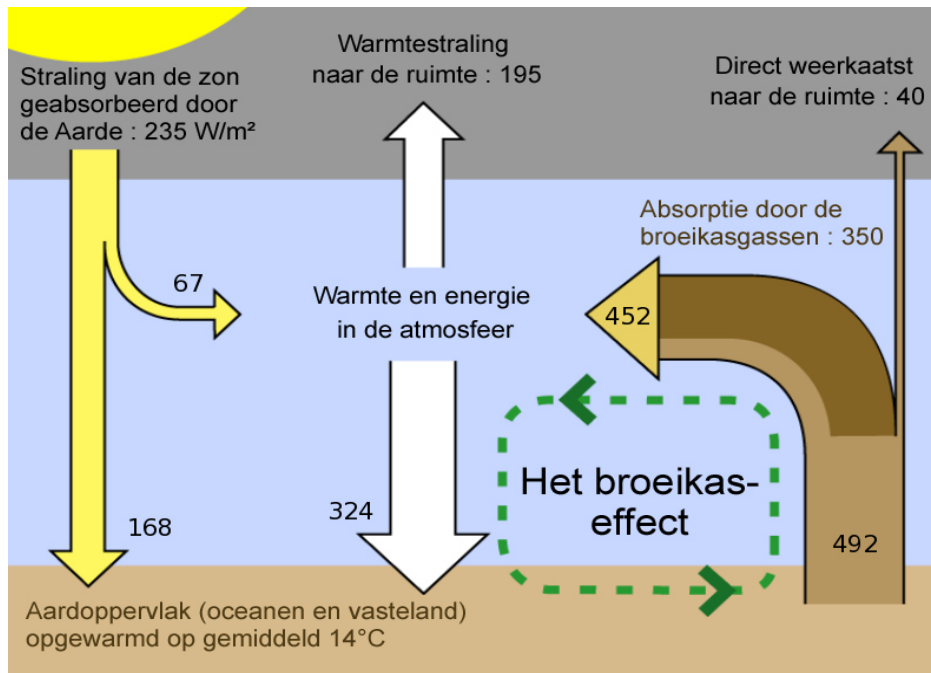
De derde doelstelling van het Nationaal Klimaatplan is de uitwerking van een **Nationale Strategie voor aanpassing** aan de klimaatverandering. Omdat we worden geconfronteerd met de onvermijdelijke gevolgen van de stijgende temperaturen, is het belangrijk dat alle sectoren worden voorbereid. Slechts enkele denkpijlers worden in deze versie van het Nationaal Klimaatplan vermeld. De volgende jaren zal de Nationale Adaptatiestrategie geleidelijk ingang vinden.

De vierde doelstelling van het Nationaal Klimaatplan ten slotte, is de voorbereiding van een **langetermijnstrategie** inzake de strijd tegen de klimaatverandering. Deze kadert in de algemene context van de resultaten van de onderhandelingen die bij de Verenigde Naties aan de gang zijn. Momenteel wordt het **post-Kyoto** voorbereid via enerzijds de actieve deelname van de officiële Belgische afgevaardigden aan de internationale onderhandelingen en anderzijds de uitvoering van studies over de evolutie van de uitstoot van broeikasgassen op middellange en korte termijn. Deze Belgische strategie kadert eveneens in het Energie-Klimaatpakket dat in december 2008 door de Europese Unie werd aangenomen.

2 De klimaatverandering

2.1 Wat is klimaatopwarming?

In onze atmosfeer ondermijnen de broeikasgassen (BKG) de infraroodstralen van de zon ("warme" component van de stralen), precies zoals het glas van een serre. Dat is het broeikaseffect. Wegens dit natuurlijke verschijnsel heeft de planeet een gemiddelde temperatuur van 14°C in plaats van -18°C. We zien dat het oorspronkelijke effect weldoend is, maar sinds de industriële revolutie wordt het natuurlijke effect versterkt door het broeikaseffect dat door de mens wordt veroorzaakt (zie figuur 1).

Figuur 1 : Schematische voorstelling van het broeikaseffect (FOD Leefmilieu)

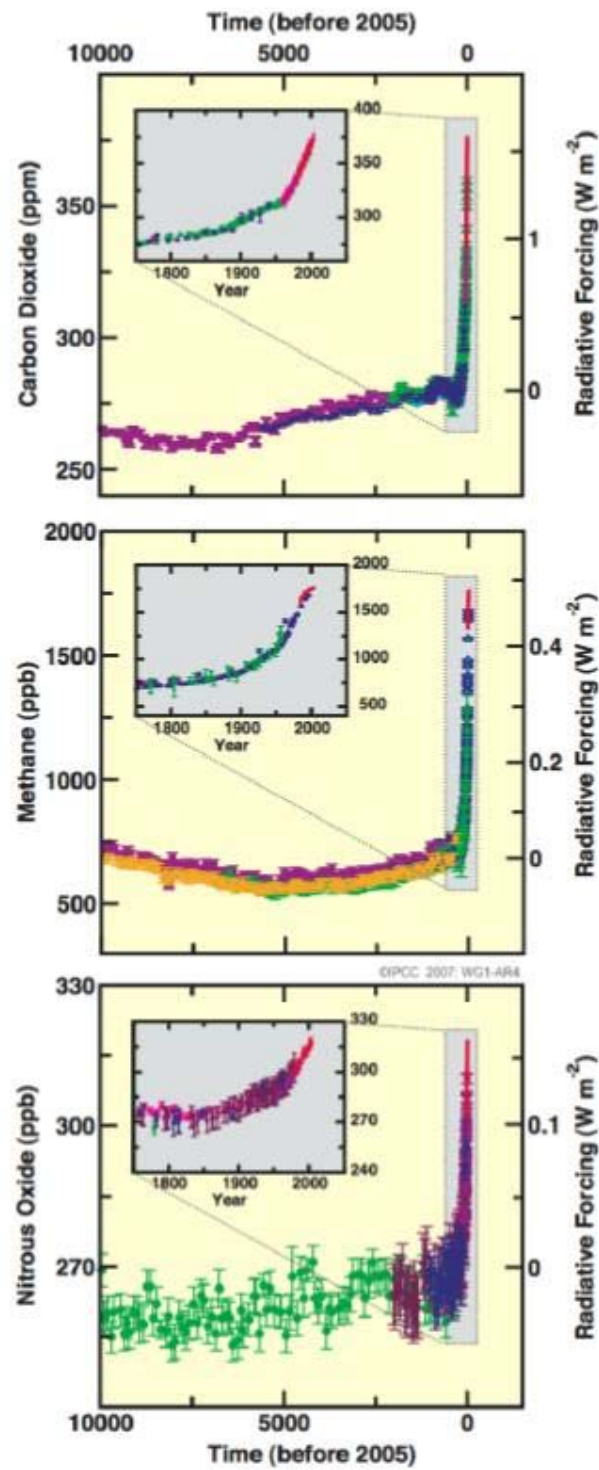
Het natuurlijke broeikaseffect heeft voornamelijk te maken met waterdamp en CO₂. Andere BKG's komen in mindere mate voor. Waterdamp maakt volledig deel uit van het klimaatsysteem. De menselijke activiteiten veroorzaken uitstoot van dezelfde BKG's, alsook van andere, die verantwoordelijk zijn voor een bijkomend broeikaseffect. Het zijn deze gassen die in het verschijnsel van klimaatopwarming worden aangeklaagd.

Inzet 1 - Broeikasgassen (BKG's)

De meest voorkomende BKG's zijn waterdamp (H₂O), koolstofdioxide (CO₂), methaan (CH₄), stikstofdioxide (N₂O) en ozon (O₃). In het Kyoto-protocol werd ook rekening gehouden met drie types van fluorgassen: hydrofluorkoolstof (HFK's), perfluorkoolstof (PFK's) en zwavelhexafluoride (SF₆). De uitstoot van waterdamp is voornamelijk van natuurlijke aard en wordt dus niet in aanmerking genomen.

Het natuurlijke broeikaseffect nam sinds het begin van het industriële tijdperk (helft van de 19^e eeuw) sterk toe. Het toenemende gebruik van fossiele brandstoffen (steenkool, aardolie, aardgas) in verband met de industriële en technologische ontwikkeling, alsook de ontbossing leidden tot verhoogde concentraties van broeikasgassen in de atmosfeer. De huidige CO₂-concentratie (379 ppm_v, namelijk 0,038% in volume in 2006) was de afgelopen 650 000 jaar nooit zo hoog (IPCC, 2007) (Figuur 2).

Changes in Greenhouse Gases from ice-Core and Modern Data

Figuur 2 : evolutie van de BKG-concentraties in de atmosfeer en de mogelijke invloed ervan op de globale opwarming (broeikasgaseffect) (IPCC, 2007).

2.2 Gevolgen van de klimaatverandering

2.2.1 Evolutie van de temperaturen

Vastgestelde evolutie

De recente waarnemingen wijzen op een verhoging van de gemiddelde temperatuur aan het aardoppervlak. Zo schreef de IPCC in 2001: "De gemiddelde temperatuur aan het aardoppervlak steeg sinds het einde van de 19^e eeuw met 0,6°C". In het laatste verslag van de IPCC (2007) bedroeg de waargenomen stijging 0,7°C ten opzichte van diezelfde periode.

Inzet 2 - De IPCC

De IPCC (www.ipcc.ch), of intergouvernementele groep van experts over de evolutie van het klimaat, werd in 1988 opgericht door de Wereld Meteorologische Organisatie (WMO) en het Programma van de Verenigde Naties voor het Leefmilieu (UNEP). Deze groep werd belast met de onpartijdige en methodische, duidelijke en objectieve evaluatie van de beste wetenschappelijke, technische en sociaal-economische informatie op wereldschaal.

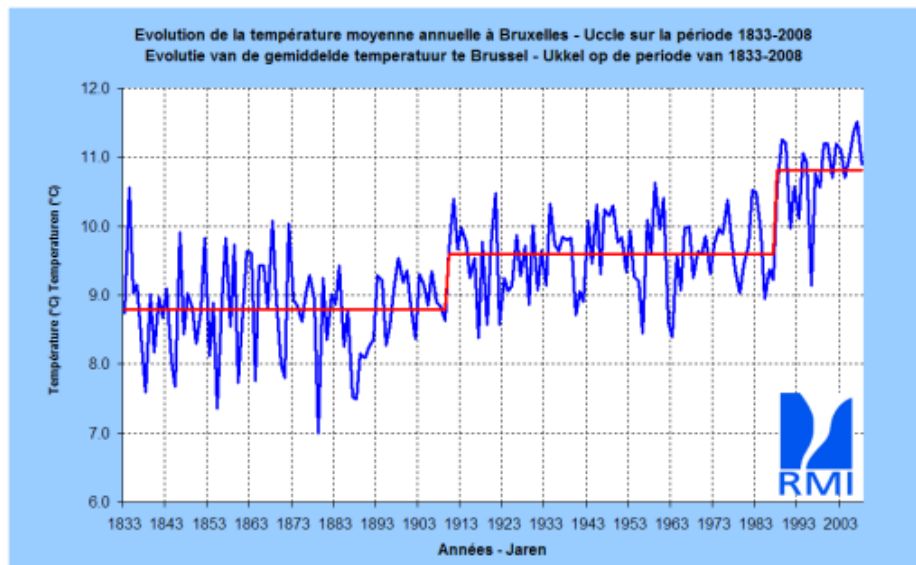
Hij publiceert **evaluatieverslagen** met wetenschappelijke, technische en sociaal-economische informatie over de klimaatveranderingen, de oorzaken en gevolgen daarvan en de maatregelen die in verband hiermee zouden kunnen worden genomen; **speciale verslagen** over een problematiek (luchtvaart, isoleren van CO₂, ...) en **methodologische verslagen** met een beschrijving van de methodologieën voor inventarisering van de nationale emissies van broeikasgassen die door de Partijen (ondertekenende landen) van het UNFCCC (Raamverdrag van de Verenigde Naties over de Klimaatverandering) worden gebruikt.

De globale temperatuur aan het oppervlak zou kunnen stijgen met een gemiddelde waarde van 1,8° tot 4,0°C tegen 2100 ten opzichte van het gemiddelde dat tussen 1980 en 1999 werd waargenomen (IPCC, 2007). Hier moeten we noteren dat de belangrijkste factor van onzekerheid in deze prognoses het menselijke gedrag is: voor de marge van 1,8 tot 4,0°C wordt rekening gehouden met 35 tegengestelde sociaal-economische scenario's, gaande van een wereld die is gericht op een snelle economische groei met een sterke intensiteit aan fossiele brandstoffen tot een wereld waar de klemtoon ligt op duurzame ontwikkeling.

Uit nieuwe proeven blijkt dat het grootste deel van de opwarming die de jongste 50 jaar werd vastgesteld, te wijten is aan de menselijke activiteit (IPCC, 2007).

2.2.2 Verwachte gevolgen van de klimaatverandering voor België

In België wijzen de waarnemingen van de in Ukkel gemeten temperaturen op een stijgende tendens (Figuur 3).

Figuur 3 : evolutie van de jaarlijkse gemiddelde temperatuur die sinds 1833 in Ukkel wordt waargenomen (bron KMI/IRM 2007).

Op basis van het 4^e evaluatieverslag van de IPCC dat in 2007 werd gepubliceerd en van de studie die werd uitgevoerd door Marbaix en van Ypersele in 2004 (ontleding van de gegevens teruggebracht op Belgische schaal) worden in de 21^e eeuw de volgende gevolgen voor België verwacht:

- een aanzienlijke stijging van de temperaturen tegen 2050, zowel in de zomer als in de winter;
- een stijging van 3 tot 30% van de winterse neerslag tegen het einde van de 21^e eeuw en een evolutie van de zomerse neerslag tussen een status-quo en een daling die tot 50% kan oplopen;
- een geleidelijke verdwijning van de koude winters en de bijbehorende sneeuw.

In verband met de invloed op de Belgische kust wordt een stijging van het zeeniveau van 14 tot 93 cm verwacht. Zelfs in de veronderstelling van een drastische vermindering van de uitstoot van broeikasgassen, zou het zeeniveau de volgende eeuwen op wereldschaal blijven stijgen, met een stijging tussen 4 en 8 meter tegen het jaar 3000, wegens het smeltende landijs en de uitzetting van de massa's oceaانwater door de stijging van de temperatuur.

Daarentegen kunnen verschillende recente extreme weerkundige verschijnselen apart (overstromingen, droogte, hittegolven) moeilijk onweerlegbaar aan de klimaatverandering worden toegeschreven. De hittegolf van 2003 kan, afzonderlijk bekeken, moeilijk worden geïnterpreteerd als een significante indicatie van klimaatverandering. Volgens bepaalde prognoses van de IPCC zouden dergelijke extreme gebeurtenissen tegen 2100 evenwel frequenter zijn. Een zomer op twee zou namelijk zo warm als die van 2003 kunnen zijn.

Het staat vast dat de hittegolven zware negatieve gevolgen hebben voor de regio's van Oost-Europa. De hittegolf van de zomer van 2003 had bijvoorbeeld zware gevolgen voor de volksgezondheid. Zo werd het aantal bijkomende overlijdens in België ten opzichte van het gemiddelde geraamd op ongeveer 1 300 individuen in de leeftijdscategorie van 65-plussers, namelijk 19% meer overlijdens tijdens de eerste weken van augustus. Deze impact wordt ook gedeeltelijk verklaard door het gebrek aan ervaring van het land ter zake.

Omdat hittegolven over het algemeen leiden tot sterke ozonconcentraties, zullen bijkomende studies moeten worden gedaan om het respectieve belang van beide factoren op de gezondheid te onderzoeken. Niettemin zou de stijging van de temperaturen ook het overwicht van bepaalde winterziekten (bijvoorbeeld cardiovasculaire ziekten) moeten beperken, zelfs al bestaat hierover voor België geen enkele gedetailleerde studie.

Er werd ook een significante stijging van het aantal inwoners met astmaproblemen of hooikoorts vastgesteld. Waarschijnlijk is de klimaatverandering een van de oorzaken van deze toename (MIRA, 2005).

Bovendien steeg het aantal overstromingen in België de afgelopen decennia. Belangrijke overstromingen werden geregistreerd in 1995, 1998, 2002, 2003 en 2005. Zelfs al werd aangetoond dat bepaalde praktijken inzake ruimtelijke ordening en woningbouw in grote mate tot dit probleem bijdragen (met name wegens een beperkte doorlaatbaarheid van de bodem en de bouw van woningen in overstromingsgebieden), toch zouden de verwachte veranderingen inzake winterse neerslag en de waarschijnlijke toename van extreme klimatologische gebeurtenissen nog tot een verhoging van dit risico kunnen bijdragen.

Op korte termijn zou de combinatie van de stijgende temperatuur, de verlenging van de vegetatieperiode en de toename van de CO₂-concentraties in de atmosfeer ook positieve gevolgen kunnen hebben op de hoeveelheid geproduceerde biomassa. Op middellange termijn zullen de beperkende factoren deze tendens afremmen, zoals de extreme weersomstandigheden die de normale vegetatiecycli aanzienlijk zullen verstoren, bijvoorbeeld de lange periodes van droogte die een invloed op het rendement zullen hebben. Het is geweten dat we nattere winters en drogere zomers zullen krijgen en het is duidelijk dat niet alle teelten op dezelfde manier op dit verschijnsel zullen reageren.

In verband met de ecosystemen in de Belgische bosgebieden toonden diverse wetenschappelijke studies aan dat de verrijking aan CO₂ althans in een eerste fase de groei van het bosgebied zal stimuleren. Op middellange termijn zal deze groei die wordt veroorzaakt door de CO₂-niveaus, evenwel worden beperkt, enerzijds door de vruchtbaarheid van de bodem en anderzijds door de relatieve droogte die ontstaat door de verhoging van de temperaturen en de wijziging van het neerslagstelsel.

Hoewel het rechtstreekse verband met de klimaatverandering niet is aangetoond, moeten we ook wijzen op de recente invasie van beuken door houtetende insecten (spintkevers), waarvan de toename wordt bevorderd door de stijgende temperatuur. Gevolg daarvan is dat meer dan 10% van het volume van hout op stam wordt vernietigd. De klimaatverandering zou een uitbreiding van het verspreidingsgebied van de schadelijke insecten naar het noorden kunnen bevorderen. De jongste jaren hebben bepaalde uitzonderlijke klimatologische episodes, zoals stormen of lange periodes van droogte eveneens een zware invloed op het bosbestand gehad. De gevolgen van dergelijke specifieke gebeurtenissen zijn des te markanter naarmate de populaties verzwakt zijn. We moeten ook wijzen op een risico van toename van insecten die drager zijn van bepaalde ziekten die thans in Europa weinig verspreid zijn.

De biodiversiteit van de natuurlijke of seminatuurlijke ecosystemen is eveneens gevoelig voor de klimaatveranderingen. Wegens de migratie van dier- en plantsoorten naar het noorden, stijgt het aantal zuidelijke soorten die per regio worden geïnventariseerd (wat reeds in bepaalde gevallen in België werd vastgesteld), terwijl het aantal soorten dat een kouder klimaat nodig heeft, dreigt te dalen. De komst van soorten die aan een warmer klimaat zijn aangepast, zal een bron van concurrentie met de reeds bestaande lokale soorten vormen.

De klimaatverandering leidt overigens tot complexe verstoringen van het evenwicht van de ecosystemen wegens bijvoorbeeld de onderbreking van bepaalde voedselketens ingevolge evolutie binnen de soorten. Er werden inspanningen geleverd om een classificatie (momenteel nog gedeeltelijk) van de in België geïnventariseerde soorten op te stellen op basis van hun "klimatologische vereisten". Een bepaalde bescherming van de meest bedreigde soorten wordt overwogen in de vorm van een vermindering van de niet-klimatologische vereisten voor de ecosystemen, bijvoorbeeld door het aanleggen van natuurrezervaten en migratiecouloirs.

Dit proces heeft evenwel beperkingen. Meer onderzoeken en waarnemingen zullen nodig zijn om de mogelijk hoge kwetsbaarheid van het natuurlijke milieu te evalueren. De schommelingen van de zeespiegel zullen niet in alle streken van de wereld identiek zijn, maar men weet weinig over de toekomstige regionale schommelingen. De regionale evolutie is afhankelijk van de schommelingen van de thermische expansie, de schommelingen van de oceaanstromen en van de continentale bewegingen (vooral postglaciale opheffing).

In België tonen de waarnemingen die in de periode 1937-2003 in Oostende werden gedaan, een stijging van het gemiddelde zeeniveau met 16 cm/eeuw, zonder enig teken van recente versnelling (MIRA 2005). De huidige informatie die over de schommelingen van het zeeniveau in de 21^e eeuw beschikbaar is, beperkt zich tot de gemiddelde omvang op wereldvlak die door de IPCC wordt meegedeeld. Ze leidde in België tot de volgende continentale bewegingen: + 14 tot +93 cm (voor de periode 1990-2100, inclusief alle bronnen van onzekerheid).

3 Internationale context

3.1 Het Raamverdrag van de Verenigde Naties over de Klimaatveranderingen en het Kyotoprotocol

In het Raamverdrag van de Verenigde Naties over de Klimaatveranderingen (UNFCCC) dat in 1992 tijdens de Wereldtop in Rio (Brazilië) werd gesloten, wordt de basis van het internationale klimaatbeleid gelegd. De industrielanden erkennen enerzijds hun huidige en historische verantwoordelijkheid inzake de uitstoot van broeikasgassen en leggen zichzelf anderzijds de stabilisering van de concentratie van deze gassen in de atmosfeer als doelstelling op. Het Raamverdrag vereist van alle deelnemende landen een jaarverslag over de uitstoot van broeikasgassen. Ze moeten eveneens een nationale klimaatstrategie uitwerken en invoeren.

Het Kyotoprotocol kwam tot stand in 1997. Het legt de industrielanden een emissiereductiedoelstelling op van gemiddeld 5 % voor de belangrijkste broeikasgassen (CO₂, CH₄, N₂O, SF₆, HFK's en PFK's), tijdens de periode 2008 -2012 ten opzichte van het niveau van 1990. Op 16 februari 2005 trad dit Protocol in werking, na ratificatie door de Russische federatie. Sinds de inwerkingtreding zijn alle bepalingen van het Protocol juridisch bindend van aard.

Het Protocol van Kyoto wil in de eerste plaats een vermindering van de uitstoot door interne beleidsmaatregelen. Deze maatregelen hebben betrekking op energie, vervoer, industrie, land- en bosbouw en afvalbeheer.

Het Protocol laat ook toe om de uitstoot van broeikasgassen gedeeltelijk te compenseren door de bevordering van koolstofopname via bossen of door een beter bodemgebruik (de 'sinks').

De flexibiliteitsmechanismen van het Protocol ten slotte bieden de deelnemende landen efficiënte manieren om dit doel op kostenefficiënte wijze te bereiken. Landen met een tekort aan emissierechten kunnen rechten aankopen van landen met een overschot (internationale emissiehandel).

Ook kan een land projecten, die de uitstoot verminderen, starten in een ander industrieland en/of in een ontwikkelingsland. (projectgebonden flexibiliteitsmechanismen) (zie § 5.1.10 Invoering van de flexibiliteitsmechanismen).

Een register onder het Protocol van Kyoto houdt de overdracht en uitgifte van eenheden bij. Elk Annex-I-land zorgt hierbij voor de oprichting en het onderhoud van een eigen, nationaal register.

Naast emissiereductieverplichtingen voorziet het Protocol van Kyoto ook in de uitwerking van maatregelen voor de aanpassing aan klimaatverandering.

Deze akkoorden leggen in hoofdzaak de uitvoeringsmodaliteiten en regels vast voor het gebruik van sinks, de creatie van fondsen voor hulp aan de armste ontwikkelingslanden, aanpassing aan klimaatverandering en de projectgebonden flexibiliteitsmechanismen.

De 11e Sessie van de Conferentie van de Partijen bij het VN-Klimaatverdrag in parallel met de eerste Meeting van de Partijen (COP 11/MOP 1) te Montréal bekrachtigde officieel de Akkoorden van Marrakesh in december 2005. Tegelijkertijd keurde het een nalevingsregime goed dat bij het Protocol hoort. Hierin staan de juridische procedures, die van toepassing zijn indien een industrieland niet aan zijn verplichtingen voldoet.

3.2 Europese context

3.2.1 De interne lastenverdeling

De EU-15 (de groep van vijftien Europese landen voor de uitbreiding van EU met 10 nieuwe lidstaten) in zijn geheel verbond zich in Kyoto tot een vermindering van de emissies met 8% in de periode 2008-2012 tegenover die van het referentiejaar 1990. Een Europees akkoord verdeelde in 1998 die reductie onder de lidstaten. België engageerde zich tot een vermindering met 7,5%.

3.2.2 Het Europese klimaatprogramma

De Europese unie was op internationaal vlak altijd al een pionier in de strijd tegen de verandering van het klimaat. Sinds de Verenigde Staten afhaakten in het Kyotoproces is haar stuwende kracht nog belangrijker. In 2000 legde Europa haar rol vast in het Europees programma inzake klimaatverandering (EPK). In dat kader werkte de Commissie een klimaatactieplan en een emissiehandelssysteem uit.

Eind 2005 begon een tweede fase van het Europese programma rond klimaatverandering. Dit programma trekt de krijtlijnen van het toekomstige EU-beleid in de strijd tegen de klimaatverandering en de aanpassing aan de onvermijdelijke gevolgen ervan.

In deze fase wil de Commissie de innovatie in klimaatvriendelijke technologieën steunen, onderzoek uitvoeren naar geologische koolstofopslag en een aantal sectoren zoals de luchtvaart, de scheepvaart en het wegvervoer opnemen in haar reductiestrategie. Het emissiehandelssysteem van de EU blijft een belangrijk instrument in de bestrijding van klimaatverandering.

Verschillende andere EU-beleidsplannen ondersteunen dit klimaatbeleid, namelijk het Zesde Milieuoactieprogramma, de Strategie Duurzame Ontwikkeling en de Lissabon-strategie.

3.2.3 De Europese regelgeving

Om het EPK uit te voeren nam de Europese Commissie een aantal wetgevende initiatieven, die in belangrijke mate mee de lijnen trekken van het klimaatbeleid in België.

Hierna volgt een korte beschrijving van de voornaamste Europese regelgeving. De concrete toepassing van deze regels in de Belgische regelgeving is beschreven in de strategische assen van hoofdstuk 5.

3.2.4 Emissiehandel

Voordat het Protocol van Kyoto in werking trad, werkte de Europese Commissie in richtlijn 2003/87/EG een systeem uit dat de emissiehandel tussen Europese bedrijven organiseert. Vanaf 1 januari 2005 is er in de Europese Unie dit systeem van verhandelbare emissierechten in voege. Het doel van dit systeem is op een economisch efficiënte manier reducties te realiseren in de CO₂-emissies van ondernemingen die onder het systeem vallen en de lidstaten hulp bieden om hun verplichtingen in het kader van het Protocol na te komen.

Het systeem verloopt in handelsperiodes. De eerste handelsperiode loopt van 2005-2007, de tweede handelsperiode loopt van 2008-2012.

Het systeem is verwant met de verhandelbare emissierechten die onder het Kyoto-protocol werden ingevoerd. Er bestaan echter belangrijke verschillen. Ten eerste betreft het Europese systeem een verhandeling van emissierechten tussen bedrijven en niet onmiddellijk tussen landen. Ten tweede startte het Europese systeem reeds vanaf 2005, dus vóór de verbintenisperiode onder het Protocol van Kyoto (2008-2012).

De bedoeling is dat bedrijven die onder emissiehandel vallen jaarlijks een aantal emissierechten inleveren dat overeenkomt met hun reële emissies.

Ter implementatie van de CO₂-emissiehandel tussen bedrijven, hebben de Lidstaten van de Europese Unie - althans voor de handelsperioden 2005-2007 en 2008-2012 - toewijzingsplannen opgesteld waarin de toewijzingsregels, alsmede de totale hoeveelheid toegewezen emissierechten, zijn opgenomen.

Dankzij de bepalingen inzake Monitoring, Rapportering & Verificatie kan gegarandeerd worden dat de emissies onder het toepassingsgebied van EU ETS op een correcte en consistente manier worden gemonitord, en wordt aan de bedrijven de verplichting opgelegd deze CO₂-emissies te rapporteren, alsmede deze te laten verifiëren.

Indien bedrijven over onvoldoende emissierechten beschikken, kunnen zij hun tekort aanvullen via aankoop van EUA (=Europese emissierechten) op bv. een beurs voor emissierechten, of zij kunnen via JI/CDM projecten emissierechten verwerven.

De handel in emissierechten brengt geen nieuwe milieudoelstellingen mee, maar maakt wel een goedkopere naleving van de bestaande reductiedoelstellingen mogelijk.

De nationale toewijzingsplannen leggen de totale hoeveelheid CO₂-emissierechten vast die de lidstaten tijdens de handelsperiode aan de betrokken ondernemingen verlenen.

De regeling voor handel in emissierechten omvat binnen de Europese Unie in totaal ongeveer twaalfduizend installaties met een aandeel van 45 tot 50% van de CO₂-uitstoot van de EU. Het gaat om verbrandingsinstallaties, olieraffinaderijen, cokesovens, ijzer- en staalfabrieken en installaties die cementglaskalk, baksteen, keramische producten, pulp of papier produceren).

Voor het administratieve beheer van het emissiehandelssysteem legt elke lidstaat een register aan. Dit register staat in voor de nauwkeurige registratie van de verlening, het bezit, de overdracht en de annulering van emissierechten van broeikasgassen. Verordening 2004/2216/EG van het registersysteem regelt het verloop van deze transacties.

3.2.5 Projectgebonden flexibiliteitsmechanismen

Richtlijn 2004/101/EG - de 'linking directive' - werkt het CDM/JI-amendement uit op de richtlijn 2003/87/EG over verhandelbare emissierechten. Deze richtlijn wil een brug vormen tussen het Europese systeem van verhandelbare emissierechten en de projectgebonden flexibiliteitsmechanismen van het Protocol. Bedrijven, die onder de richtlijn verhandelbare emissierechten vallen, kunnen zo CDM/JI-emissiekredieten inzetten om te voldoen aan hun verplichtingen in de richtlijn. Dit vergroot de waaier aan instrumenten voor bedrijven en zal tot een kostenvermindering leiden.

Bedrijven kunnen gebruik maken van CER's vanaf 2005 en van ERU's vanaf 2008. Er geldt echter een beperking van het gebruik van CER's en ERU's vanaf 2008 tot de maximale hoeveelheid die de lidstaten in hun Toewijzingsplan 2008-2012 hiervoor vastleggen.

3.2.6 Energieproductie optimalisering

• Elektriciteitsopwekking uit warmtekrachtkoppeling

Het doel van richtlijn 2004/8/EG is het energierendement te vergroten en de zekerheid van de energievoorziening te verbeteren door de bevordering en ontwikkeling van hoogrenderende warmtekrachtkoppeling (WKK) binnen de interne energiemarkt. De regeling heeft geen kwantitatief doel, maar richt zich op het stimuleren van WKK met een hoog energetisch rendement afgestemd op de vraag naar nuttige warmte. De richtlijn voert een rapportageverplichting in met zowel realisaties als potentieel.

- **Elektriciteitsopwekking uit hernieuwbare energiebronnen**

Richtlijn 2001/77/EG heeft tot doel het aandeel van hernieuwbare energiebronnen in de elektriciteitsproductie binnen de interne elektriciteitsmarkt te verhogen. In 2010 moet voor de hele EU 22% van het elektriciteitsverbruik voortkomen uit hernieuwbare energiebronnen. De bijlage van de richtlijn bevat 6% als referentiewaarde voor de nationale indicatieve streefcijfers voor België voor het aandeel van elektriciteit uit hernieuwbare energiebronnen in het bruto elektriciteitsgebruik in 2010.

- **Energieheffingen en accijnzen**

Richtlijn 2003/96/EC regelt de belasting op energieproducten en elektriciteit. Deze regeling bevat minimumtarieven voor bijvoorbeeld verwarmingsbrandstoffen als aardgas: 0,15 € /GJ (voor bedrijven) en 0,3 € /GJ (voor andere dan bedrijven).

- **CO₂-opvang en -opslag - CCS**

Zoals aangekondigd in het Energie- en Klimaatpakket dat op 10 januari 2007 werd goedgekeurd, heeft de Europese Commissie een wetsvoorstel aangenomen ter vastlegging van een regelgevend kader voor de opvang van koolstofdioxide en de geologische opslag ervan, vaak "CO₂-opvang en -opslag" (CCS) genoemd. CCS is een technologieconcept met het oog op vermindering van de uitstoot in de atmosfeer van koolstofdioxide als gevolg van uiteenlopende industriële processen, in het bijzonder door het gebruik van fossiele brandstoffen (hoofdzakelijk steenkool en aardgas) voor het opwekken van energie. Het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) ziet CCS als "een optie in de portefeuille van schadebeperkende acties" om klimaatverandering te bestrijden. CCS zal naar verwachting verstreckende gevolgen hebben voor industriële sectoren op basis van fossiele brandstoffen, zowel in de EU als wereldwijd.

3.2.7 Rationeel energiegebruik in gebouwen

- **Energieprestatie van gebouwen**

Het voornaamste doel van richtlijn 2002/91/EG is de energieprestaties van gebouwen in de EU te bevorderen en er zoveel mogelijk voor te zorgen dat alleen de meest kosteneffectieve maatregelen worden genomen. Gezien het lage vernieuwingspercentage van gebouwen is het duidelijk dat vooral het bestaande gebouwenbestand kan bijdragen tot een verbetering van de energieprestaties op korte en middellange termijn. De richtlijn bevat vier kernelementen voor de gebouwen: een berekeningsmethode voor de geïntegreerde energieprestatie, minimumnormen op de energieprestatie van gebouwen, energieprestatie-certificatie en geregelde regelmatige inspectie van verwarmingsketels en klimaatregelingsystemen.

- **Energie-efficiëntie bij eindgebruik en energiediensten**

De doelstelling van richtlijn 2006/32/EG is de promotie van de regionale inspanningen voor een betere energie-efficiëntie. De richtlijn impliceert dat de lidstaten een actieplan inzake energie-efficiëntie goedkeuren en inspanningen leveren om een indicatieve doelstelling inzake energiebesparing, vastgelegd op 1% per jaar over een periode van negen jaar, van 2008 tot 2017, te halen.

- **Energie-eisen aan apparaten huishoudsector**

Binnen de EU zijn er richtlijnen die de vermelding van het energieverbruik en het g-verbruik van andere hulpbronnen op de etikettering en in de standaard productinformatie van huishoudelijke apparaten verplicht stellen. Dit moet consumenten helpen bij hun aankoopkeuze (92/75/EEG). Het gaat hierbij om wasmachines (96/89/EG), was-droogcombinaties (96/60/EG), afwasmachines (1999/9/EG), het energieverbruik van lampen voor huishoudelijk gebruik (98/11/EG), air-conditioners (2002/31/EG), elektrische ovens (2002/40/EG- en elektrische koelkasten, diepvriezers en combinaties daarvan (2003/66/EG). Aan CV-ketels (92/42/EG), elektrische koelkasten en diepvriezers (96/57/EG) en voorschakelapparaten voor fluorescentielampen (2000/55/EG) zijn door Europa ook minimum energie-efficiëntie eisen gesteld.

3.2.8 Ontwikkeling van duurzame transportmiddelen

- **Algemeen kader van het Europese transportbeleid: het witboek**

Uit een tussentijds onderzoek van het witboek over het vervoer in 2006 blijkt dat de resultaten matig waren en dat bijkomende instrumenten moesten worden ingezet om de doelstellingen die in 2001 waren vastgelegd, te bereiken.

Zo werkte de EU verschillende actieplannen uit die uitmondten in beleidslijnen en maatregelen

- actieplan voor de logistiek van de vracht, intelligente transportsystemen voor een meer doeltreffende mobiliteit met meer respect voor het leefmilieu (Marco Polo programma, Galileo, ...);
- groenboek over de stadsmobiliteit;
- actieplan om de binnenscheepvaart (Naiades programma) te stimuleren en ambitieus programma ten voordele van het gebruik van "groene" energie in vrachtwagens en voertuigen;
- acties met het oog op de aanleg van een concurrerend Europees spoorwegennet dankzij de liberalisering, de technologische innovatie en de onderlinge inzetbaarheid van de voorzieningen, de investering in de infrastructuur en een beter toezicht op de markt aan de hand van een nieuwe boordtabel vanaf 2007;
- ontwikkeling van de zeesnelwegen en het kortereafstands zeevervoer, met de klemtoon op de verbindingen landinwaarts;
- voorrang aan het Europese havenbeleid (investeringen in de havens en naar hun hinterland);
- intelligente tarifiering van de infrastructuur. Het tussentijdse onderzoek kondigt een methodologie aan die is bedoeld als basis voor een intelligente tarifiering van de infrastructuur;
- actieplan inzake logistiek teneinde een betere synergie tussen weg-, zee-, spoorvervoer en binnenscheepvaart te creëren en verschillende vervoermiddelen in de logistieke keten te integreren. Doelstelling daarbij is aan de Europese bedrijven een concurrentievoordeel te geven en tegelijk de impact op het leefmilieu per vrachteenheid te verminderen;
- strategisch technologisch energieplan dat in 2009 zal worden voorgesteld inzake een belangrijk studieprogramma over voertuigen met ecologische aandrijving.

- **Gebruik van biobrandstoffen in het vervoer**

Richtlijn 2003/30/EG wil in de eerste plaats een bevordering van het biobrandstoffengebruik.

De lidstaten moeten hiervoor een nationale wetgeving uitwerken. Die moet garanderen dat vanaf 2005 biobrandstoffen een bepaald minimum voor hun rekening nemen van de totale verkoop van vervoerbrandstof op hun grondgebied. Voor 2005 geldt een minimum van 2% en dat aandeel moet van jaar tot jaar stijgen tot 5,75% in 2010.

- **Belasting van personenwagens**

In een voorstel van richtlijn (COM/2005/261) is voorzien in de opname van een CO₂-parameter in de belastinggrondslag van zowel de jaarlijkse motorrijtuigenbelasting als de registratiebelasting. Dit zou inhouden dat de belasting wordt gedifferentieerd volgens het aantal gram CO₂ dat een auto per kilometer uitstoot. Tegen 31 december 2008 zou minstens een kwart van de totale opbrengst van de registratie- en de jaarlijkse motorrijtuigenbelasting moeten voortkomen uit de CO₂-parameter van de betreffende belasting.

- **Vrijwillige overeenkomst met de automobielsector**

In het kader van de vrijwillige overeenkomst van 1998 tussen ACEA (Europese automobiefederatie) en de Commissie, gingen de autobouwers de verbintenis aan om de CO₂-uitstoot terug te brengen tot 140 g/km tegen 2008. De Japanse en Koreaanse autobouwers gingen een gelijkaardige verbintenis aan voor 2009. In december 2008 werd een EU-besluit over de vermindering van de CO₂-uitstoot van nieuwe voertuigen aangenomen. Deze wetgeving verplicht autofabrikanten om de gemiddelde uitstoot van nieuwe voertuigen met 18% te verminderen. Het huidige niveau van 160 gram CO₂ per kilometer zou op die manier moeten evolueren naar 120 g/km CO₂-uitstoot voor 65% van de nieuwe auto's in 2012, 75% in 2013, 80% in 2014 en 100% in 2015. Dit wordt mogelijk door verbetering van de autotechnologie. Een bijkomende vermindering van 10 g/km zou moeten resulteren uit verbeteringen op andere vlakken, zoals op vlak van banden, brandstof en eco-driving.

- **Consumenteninformatie nieuwe personenwagens**

Richtlijn 1999/94/EG verzekert de beschikbaarheid van gegevens over het brandstofverbruik en de CO₂-uitstoot van in Europa verkochte of geleasede nieuwe personenauto's. Zo kan de consument met kennis van zaken een keuze maken.

- **Comodaliteit**

Hoewel de Commissie de "modale transfer" als prioriteit handhaaft, blijkt zij toch meer de klemtoon te leggen op de "comodaliteit" of het optimale gebruik van alle transportmiddelen. De comodaliteit kan worden bekomen door de overgang van het ene transportmiddel naar het andere te vergemakkelijken dankzij de harmonisering van de normen tussen het weg-, zee-, spoor- en riviertransport en de integratie van de verschillende transportmiddelen in doeltreffende logistieke ketens. Dit zal de doelstelling zijn van een actieplan over de logistiek die de Commissie in 2007 heeft voorgesteld.

- **Herziening van de richtlijn over de kwaliteit van de brandstoffen**

De richtlijn van 1998 over de kwaliteit van de brandstoffen (98/70) stelde specifieke eisen voor benzine, diesel en stookolie die worden gebruikt voor voertuigen, vrachtwagens en andere types van voertuigen zoals binnenschepen, locomotieven en andere niet voor de weg bestemde mobiele machines. Op 31 januari 2007 stelde de Commissie nieuwe normen voor brandstoffen voor met zware gevolgen op de hele fabricageketen van brandstoffen (van de boorputten tot de afwerking). Met deze nieuwe maatregelen wil men tegen 2020 de CO₂-uitstoot tijdens de volledige levenscyclus van het product, namelijk de raffinage, het transport en het gebruik van benzine en diesel, verminderen.

3.2.9 Bevordering van het duurzaam beheer van de ecosystemen in de land- en bosbouw

Het Europese klimaatbeleid voor de landbouwsector is beperkt. In de verordening voor steunverlening in het kader van gemeenschappelijk landbouwbeleid (nr. 1782/2003) komt het op enkele punten naar voren. In deze regeling wordt een steun van 45 €/ha vastgesteld voor de teelt van energiegewassen (biobrandstoffen of biomassa voor warmte- of elektriciteitsproductie). Deze steun wordt betaald ten belope van maximaal 1,5 miljoen ha. Ook komt de grond die gebruikt wordt voor een energiegewas niet meer in aanmerking voor een braakligpremie.

Ook de verordening inzake steun voor plattelandontwikkeling (Verordening nr. 1257/1999, geamendeerd door verordening 1783/2003) bevat enig klimaatbeleid. Het doel van de verordening is onder andere het stimuleren van de productie van niet-voedingsgewassen en duurzame bosontwikkeling. Voor bebossing wordt een bijdrage van 725 €/ha genoemd. In beide gevallen gaat het om maximale steun vanuit EU-subsidies. Of lidstaten nog additionele subsidies mogen verlenen hangt af van de specifieke omstandigheden.

3.2.10 Verhoogde inspanningen inzake afvalbeheer

Richtlijn 1999/31/EG betreffende het storten van afvalstoffen heeft tot doel middels strenge operationele en technische voorschriften inzake afvalstoffen en stortplaatsen te voorzien in maatregelen, procedures en richtsnoeren om negatieve gevolgen van het storten van afvalstoffen voor het milieu en voor het broeikas effect zoveel mogelijk te verminderen.

3.2.11 Gefluoreerde broeikasgassen

Verordening 842/2006 over bepaalde gefluoreerde gassen zorgt voor een wetgevend kader voor de beperking van de emissie van HFK's, PFK's en SF₆. Deze verordening bevat bepalingen over de insluiting, de rapportage, het op de markt brengen en het gebruik van gefluoreerde gassen.

Daarnaast is er de richtlijn 2006/40/EG over emissies van klimaatregelingsapparatuur in motorvoertuigen. Deze richtlijn voorziet in een eerste fase in verplichtingen over het toegelaten lekverlies van gefluoreerde

broeikasgassen uit airco's van voertuigen. In een tweede fase voorziet deze richtlijn in een verbod op het gebruik van gefluoreerde broeikasgassen met een GWP-waarde hoger dan 150 in voertuigen.

3.2.12 Luchtvaart

In een mededeling (COM/2005/459) pleit de Commissie voor de opname van de luchtvaart in het Europese systeem van emissiehandel (ETS). Ook pleit ze voor ondersteunende activiteiten zoals onderzoek, de verbetering van 'air traffic management', technische standaarden en het wegwerken van taxatiebarrières. De Europese richtlijn (24 oktober 2008) inzake de opname van de emissies uit de luchtvaartsector in het Europese systeem van emissiehandel werd goedgekeurd.

3.2.13 Aanpassing aan de klimaatveranderingen

De klimaatverandering leidt tot een dubbele uitdaging: Europa moet niet alleen haar emissies van broeikasgassen aanzienlijk verminderen, maar ook maatregelen nemen inzake de aanpassing aan de huidige en toekomstige klimaatverandering teneinde de nefaste gevolgen van de opwarming van de aarde voor de bevolking, de economie en het leefmilieu af te zwakken. Dat is de belangrijkste boodschap van het Groenboek dat in 2007 werd gepubliceerd door de Europese Commissie die mogelijke communautaire acties voorstelt om het proces van aanpassing aan de klimaatverandering in heel Europa te bevorderen.

Alle spelers zullen actief moeten deelnemen aan het proces van aanpassing aan de klimaatverandering en de doeltreffende coördinatie tussen de maatregelen die werden goedgekeurd in de lidstaten, de gewesten en gemeenschappen zal essentieel zijn om de kosten laag te houden. De rol van de Europese Unie is belangrijk: zij moet de aanpassingsinspanningen ondersteunen door de aanpassing van de desbetreffende beleidslijnen, leemten in de kennis opvullen en de strategieën coördineren.

Bepaalde sectoren, zoals landbouw, waterbeheer, bescherming van de biodiversiteit en de visvangst zijn in de EU ruimschoots geïntegreerd binnen de eenheidsmarkt of de gemeenschappelijke beleidslijnen. Het is dus logisch dat de doelstellingen inzake aanpassing in deze sectoren worden opgenomen, evenals in de communautaire uitgavenprogramma's (bijvoorbeeld regionale ontwikkeling, landbouw, visvangst, ontwikkeling, sociale zaken, ruraal onderzoek en ontwikkeling).

Het Groenboek definieert vier actielijnen waarmee prioritair rekening moet worden gehouden:

- vroegtijdige actie om aanpassingsstrategieën te ontwikkelen in de sectoren waar het huidige kennisniveau ontoereikend is;
- integratie van de aanpassingsbehoeften op wereldvlak in de externe relaties van de EU en vorming van een nieuwe alliantie met partners uit de hele wereld;
- verbetering van de kennis inzake aanpassing dankzij het onderzoek op communautair niveau en de uitwisseling van informatie;
- eventuele oprichting van een Europese raadgevende groep over de aanpassing aan de klimaatverandering, die strategieën en gecoördineerde acties moet analyseren.

3.3 Post-2012

3.3.1 Het multilaterale post-2012 klimaatbeleid

Artikel 2 van het VN Raamverdrag over Klimaatverandering (UNFCCC) omschrijft de 'uiteindelijke doelstelling' van het verdrag: *'het bewerkstelligen van een stabilisering van de concentraties van broeikasgassen in de atmosfeer op een niveau waarop gevaarlijke antropogene verstoring van het klimaatsysteem voorkomen wordt. Dit niveau dient te worden bereikt binnen een tijdsbestek dat toereikend is om ecosystemen in staat te stellen zich op natuurlijke wijze aan te passen aan klimaatverandering, te verzekeren dat de voedselproductie niet in gevaar komt en de economische ontwikkeling op duurzame wijze te doen voortgaan'*.

Het Protocol van Kyoto, waarbij industrielanden er zich toe verbinden om de uitstoot van broeikasgassen in de periode van 2008 tot 2012 ten minste met 5% te verminderen ten opzicht van het referentiejaar 1990, is een belangrijke, maar slechts een eerste stap op weg naar de verwezenlijking van deze ultieme doelstelling. Na 2012 zullen grotere inspanningen vereist zijn, en zullen meer landen hiertoe een bijdrage moeten leveren om de klimaatwijziging beheersbaar te houden.

De onderhandelingen over een post-2012 klimaatregime werden in 2005 in Montréal opgestart. In december 2007 werd in Bali het zogenaamde Bali Stappenplan (*Bali Roadmap*) aangenomen. Dit Bali Stappenplan behelst in hoofdzaak onderhandelingen via twee parallelle sporen met name :

- 1) het Kyoto spoor met onderhandelingen over verdere verbintenissen door Annex I partijen onder het Kyoto Protocol (Ad Hoc Working Group on Further Commitments for Annex I Parties under the Kyoto Protocol, AWG-KP). In vorige sessies van deze werkgroep werd bevestigd dat Annex I landen als groep hun emissies met 25 tot 40 % zouden moeten reduceren ten opzichte van het niveau van 1990 en de concentratie van broeikasgassen in de atmosfeer te stabiliseren op het niveau van de meest ambitieuze scenario's die door het IPCC onderzocht zijn. In de loop van 2008 werd vooral onderzocht op welke 'middelen' (o.a. emissiehandel en projectmechanismen zoals JI en CDM Annex I- landen beroep zullen kunnen doen om hun toekomstige doelstellingen te realiseren. In 2009 zal dan over de vastlegging van de toekomstige emissiereductie-doelstellingen onderhandeld worden.
- 2) het Verdrag spoor waarbinnen in het kader van de "Ad hoc Working Group on Long-Term Cooperative action (AWG-LCA)" onderhandelingen plaatsvinden die gelden voor alle partijen – ontwikkelde landen en ontwikkelingslanden - bij het Klimaatverdrag en dit op basis van het Bali Actieplan.

Deze formele onderhandelingen volgen op een twee jaar durende informele dialoog waarin tal van ideeën werden naar voor geschoven. In dit spoor wordt over 5 thema's onderhandeld: een overkoepelende 'gemeenschappelijke visie' en 4 bouwstenen voor een toekomstig klimaatakkoord : uitstootvermindering, aanpassing, technologie en financiering.

1. Gedeelde visie ('shared vision')

De gedeelde visie verwijst naar de noodzaak dat de gezamenlijke inspanningen van alle partijen voldoende moeten zijn om de ultieme doelstelling van het klimaatverdrag, het vermijden van gevaarlijke klimaatverandering, ook echt te kunnen realiseren. De EU heeft in deze context de 2°C-doelstelling naar voor geschoven. Om deze binnen bereik te houden, dienen de wereldwijde emissies in 2050 met de helft af te nemen ten opzichte het niveau van 1990. Dit betekent ook dat alle landen, rekening houdend met hun capaciteit en verantwoordelijkheid, inspanningen zullen moeten leveren. De *shared vision* verwijst ook naar de samenhang tussen de verschillende bouwstenen.

2. Vermindering van de uitstoot ('Mitigation')

Alle ontwikkelde landen moeten vergelijkbare inspanningen leveren om de uitstoot van broeikasgassen te reduceren. Voor de Annex I- landen worden deze inspanningen besproken onder het Kyoto-spoor. De verwijzing naar mitigation door ontwikkelde landen hier geldt dus eigenlijk specifiek voor de VS en voor niet-Annex I landen die sinds 1992 ontwikkelde landen geworden zijn, zoals vb. Korea. Er wordt eveneens verwezen naar 'aangepaste acties' door ontwikkelingslanden om de uitstoot van broeikasgassen te reduceren. Deze acties moeten ondersteund worden door bijkomende financiële middelen en technologie uit de ontwikkelde landen.

3. Aanpassing aan klimaatverandering ('Adaptation')

Ook bij een ambitieus klimaatbeleid, zal het klimaat onvermijdelijk in enige mate veranderen en zal aanpassing hieraan nodig zijn. Dit geldt voor alle landen, maar ontwikkelingslanden, in het bijzonder de meest kwetsbare zoals de Minst Ontwikkelde Landen, de kleine eilandstaten en Afrikaanse landen, zullen het hardst getroffen worden en moeten hierbij ondersteund worden.

4. Technologie ('Technology')

Klimaatbeleid, zowel *mitigation* als *adaptation*, moet ondersteund worden door de ontwikkeling, de ontplooiing en de transfer van technologieën.

5. Financiering ('Finance')

Er zullen bijkomende financiële middelen nodig zijn om de uitvoering van het klimaatbeleid dat onder bovenstaande bouwstenen wordt onderhandeld, mogelijk te maken. Het gaat hier voor een belangrijk aandeel over privé-middelen, maar ook deels over publieke fondsen. Het is nodig om de bestaande investeringen en financiële stromen bij te sturen en op te schalen, maar er moet ook oog zijn voor innovatieve financieringsinstrumenten. De internationale koolstofmarkt zal een belangrijke drijvende factor zijn voor het opschalen en heroriënteren van privé-investeringen, maar er moet ook oog zijn voor zgn. innovatieve financieringsinstrumenten. Deze laatste kunnen op hun beurt aan de koolstofmarkt zijn gekoppeld maar ook andere opties liggen momenteel op de internationale onderhandelingsstafel.

Hierover zijn intensieve onderhandelingen opgestart, die eind 2009 in een nieuw globaal akkoord moeten uitmonden, zodat er voldoende tijd is om al het nodige te doen om de tweede verbintenisperiode (vanaf 2013) vlot te laten aansluiten op de eerste verbintenisperiode (2008-2012).

Hoewel de werkzaamheden van beide werkgroepen formeel gezien parallelle processen zijn, is het duidelijk dat beide onderhandelingsprocessen samen deel uitmaken van een politiek beslissingsproces. In beide sporen moet gezamenlijk vooruitgang geboekt worden zodat het mogelijk wordt om na een jaar van intense onderhandelingen in 2009 te komen tot een evenwichtig en coherent akkoord, eind 2009 in het Deense Kopenhagen. De klimaattop in Poznań (december 2008) is een belangrijke mijlpaal geweest om een stand van zaken van het onderhandelingsproces op te maken en te evalueren.

3.3.2 Europees post-2012 klimaatbeleid

Tijdens de top in de lente van 2007 werden de staatshoofden en regeringsleiders het eens om de emissies van broeikasgassen met ten minste 20% ten opzichte van het niveau van 1990 te verminderen. Dit cijfer is dwingend en behelst een eenzijdig engagement van Europa, ongeacht de afloop van de internationale onderhandelingen over het na-Kyototijdperk. In het geval van een globaal akkoord keurt de Europese top de doelstelling om de emissies met 30% te verminderen, goed. In het kader van deze top gaat de Europese Unie eveneens de verbintenis aan om het aandeel hernieuwbare energie in het finale energieverbruik tegen 2020 naar 20% te brengen. Bovendien moet 10% van het eindverbruik van fossiele energie in het transport worden gerealiseerd door hernieuwbare energiebronnen (biobrandstoffen, voertuigen met groene elektriciteit, enz.). De Europese Raad werd het over andere punten eens. Ook de energie-efficiëntie moet met 20% omhoog.

De Europese Commissie heeft op 23 januari 2008 een geïntegreerd voorstel voor de realisatie van deze doelstellingen voorgesteld. Het EU energie- & klimaatpakket bestaat uit een voorstel tot herziening van de ETS-richtlijn (2003/87/EC), een voorstel van beslissing over de verdeling van de inspanningen voor niet-ETS emissiereducties over de lidstaten, een voorstel van richtlijn over de promotie van het gebruik van hernieuwbare energie en een voorstel van richtlijn voor de geologische opslag van CO₂.

Voor België zou het voorstel van de Europese Commissie een geharmoniseerde aanpak van de ETS-emissies op EU-niveau met een globale EU-reductiedoelstelling van 21% in 2020 ten opzichte van het niveau in 2005, een reductiedoelstelling van 15% voor de emissies die niet onder de ETS-richtlijn vallen in 2020 in vergelijking met de uitstoot in 2005; een aandeel van 13% hernieuwbare energie in het finale energieverbruik in 2020 en een aandeel van 10% biobrandstoffen in het energieverbruik voor vervoer in 2020 kunnen betekenen. Op 17 december 2008 heeft het Europees parlement het Klimaat/Energie Pakket met een overweldigende meerderheid goedgekeurd. Dit betekent op zijn beurt een stimulans voor de onderhandelingen in de schoot van het VN-Klimaatverdrag.

4 Belgische context

4.1 Belgisch beleidskader

4.1.1 Bevoegdheidsverdeling

Het klimaatdossier behoort in België tot een gedeeld takenpakket tussen de federale overheid en de drie gewesten. De federale overheid is bevoegd voor beleidsinstrumenten op het vlak van fiscaliteit, productbeleid, en energie (nucleaire energie, infrastructuur en planning van gas en elektriciteit, tarieven en belasting¹, het offshore windenergiebeleid). Daarnaast kunnen de federale overheidsbedrijven zoals de NMBS ook een belangrijke bijdrage leveren op het vlak van het klimaatbeleid. De gewesten zijn bevoegd voor het beleid rond rationeel energiegebruik (REG), hernieuwbare energie, vervoer en lokale distributie van gas en elektriciteit, milieuwetgeving en klimaataspecten in de domeinen mobiliteit, woonbeleid, industrie en landbouw.

Er werden ook coördinatieorganen geïnstalleerd om het beleid dat door de Federale Regering wordt gevoerd en dat van de drie gewesten, te harmoniseren en de nodige synergie tot stand te brengen. Inzake coördinatie van het nationale klimaatbeleid is het centrale orgaan de Nationale Klimaatcommissie (NKC – CNC) waarin vertegenwoordigers van de vier regeringen zetelen.

Het Coördinatiecomité van het internationaal milieubeleid (CCIM – CCPIE) speelt overigens een zeer belangrijke rol in verband met de ontwikkelingen op Europees en internationaal vlak.

De algemene context voor de voorbereiding van de beleidslijnen en maatregelen in verband met de klimaatverandering berust op een reeks oriënteringsplannen die werden opgesteld door de federale en gewestelijke overheden die de politieke doelstellingen en de strategieën om deze te bereiken, vastleggen.

4.1.2 Nationale klimaatcommissie

De Nationale Klimaatcommissie, die eind 2003 werd geïnstalleerd door middel van het samenwerkingsakkoord van 14 november 2002 tussen de Federale staat en de drie gewesten, heeft een reeks opdrachten in verband met de nationale uitvoering van het klimaatbeleid. Haar centrale opdrachten bestaan in de toepassing en de opvolging van het Nationaal Klimaatplan, in de opvolging en de aanpassing van de beleidslijnen en de maatregelen van dit plan en in de opstelling van de verplichte verslagen. De Nationale Klimaatcommissie kan ook een adviserende rol tegenover het CCIM (cf. hierna) spelen inzake internationaal beleid in de domeinen van klimaatveranderingen en uitstoot van broeikasgassen. Ze bestaat uit vier mandatarissen van elk van de contracterende partijen, aangeduid door hun respectieve regering. Zij wordt bijgestaan door een permanent secretariaat en themawerkgroepen die zij mandateert om de verschillende lopende dossiers te behandelen. Er werden namelijk werkgroepen opgericht met het oog op:

- de opvolging van de beleidslijnen en maatregelen van het Nationaal Klimaatplan;
- de harmonisering van de energiebalansen die werden uitgewerkt door de gewestelijke en federale overheid;
- de voorbereiding en uitvoering van de verschillende rapporteringsverplichtingen waaronder de 5^e nationale communicatie en het verslag over de aantoonbare vooruitgang;
- de voorbereiding en de uitvoering van het Nationaal Toewijzingsplan, in toepassing van de Europese richtlijn 2003/87/EG waarin een systeem voor uitwisseling van quota's van emissies van broeikasgassen in de Gemeenschap wordt opgesteld;
- de uitwerking en uitvoering van een samenwerkingsakkoord voor de invoering van een nationaal register, in toepassing van diezelfde richtlijn;
- de uitwerking en goedkeuring van een samenwerkingsakkoord voor de toepassing van de flexibiliteitsmechanismen;
- de harmonisering van de plannen inzake uitstoot van broeikasgassen die door de Federale staat en de drie gewesten werden uitgewerkt.

¹ Dit in overleg met de gewesten.

4.1.2.1 De lastenverdeling

De eerste belangrijke taak van de NKC was het voorstellen van een verdeelsleutel voor de Belgische Kyoto-doelstelling. Op 8 maart 2004 bereikte het Overlegcomité een akkoord inzake de nationale Kyoto-lastenverdeling. Het Vlaamse Gewest engageerde zich om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen met 5,2%. Het Waalse Gewest wil de uitstoot met 7,5% verminderen, terwijl het Brusselse gewest zijn uitstoot mag verhogen met 3,475%. Al deze verbintenissen zijn aangegaan voor de periode 2008-2012 tegenover het basisjaar 1990. De federale overheid engageert zich om een reeks bijkomende interne emissiereducerende maatregelen te nemen, voor minstens 4,8 Mton CO₂-eq met jaarlijkse evaluatie. De reducties ten gevolge van deze federale maatregelen komen de gewesten ten goede. Aanvullend heeft de federale overheid zich geëngageerd om gedurende de periode 2008-2012 in totaal 12,3 miljoen emissierechten aan te schaffen².

4.1.2.2 Een samenwerkingsakkoord over de registers

In uitvoering van de registerverordening is tussen de federale overheid en de drie gewesten een samenwerkingsakkoord gesloten over de organisatie en het administratieve beheer van het Belgische register voor het Europese emissiehandelssysteem. Het Nationaal register werd officieel in 2005 verbonden met het Europese registersysteem, zodat emissiehandel in ons land ook operationeel is.

In uitvoering van de nieuwe registerverordening (916/2007) werd het oorspronkelijk samenwerkingsakkoord van 23 september 2005 vervangen door een nieuw akkoord dat van toepassing is voor de periode 2008-2012³. Dit akkoord brengt geen fundamentele wijzigingen aan maar legt uitsluitend enkele nadere modaliteiten vast voor het beheer van het Belgisch register voor broeikasgassen.

De federale overheid ondersteunt ook de ontwikkeling en het onderhoud van het register van GH Luxemburg.

4.1.2.3 Een samenwerkingsakkoord over flexibele mechanismen

Het Overlegcomité van 20 december 2006 keurde het samenwerkingsakkoord inzake de uitvoering van sommige bepalingen van het Protocol van Kyoto⁴. goed. Het samenwerkingsakkoord zorgt voor de volledige omzetting van de 'Linking directive' (2004/101/EG) in Belgisch recht, legt de goedkeuringsregels- en procedure inzake de goedkeuring van JI/CDM-projectactiviteiten vast, naast de bepaling van de mechanismen inzake de reserve, overdracht en naleving van het Kyoto-protocol.

De Nationale Klimaatcommissie wordt aangeduid als aanspreekpunt en nationale autoriteit. Dit houdt in dat de Nationale Klimaatcommissie de projecten die onder haar bevoegdheid vallen goedkeurt en de projecten die onder federale of gewestelijke bevoegdheid vallen enkel bekrachtigd. Het akkoord van 8 maart 2004 inzake de interne lastenverdeling wordt bovendien ook juridisch verankerd in dit samenwerkingsakkoord

² Op basis van een herberekening zal de federale overheid in plaats van 12, 3 miljoen emissierechten gedurende de periode 2008-2012 12.207.799 miljoen emissierechten aankopen (op jaarbasis komt dit overeen met 2.441.560 emissierechten).

³ 18 JUNI 2008. - Samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat, het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest betreffende de organisatie en het administratief beheer van het gestandaardiseerd en genormaliseerd registersysteem van België overeenkomstig Richtlijn 2003/87/EG van het Europees Parlement en de Raad en Beschikking 280/2004/EG van het Europees Parlement en de Raad

⁴ 15 MEI 2007. - Wet houdende instemming met het samenwerkingsakkoord tussen de Federale Overheid, het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest inzake de uitvoering van sommige bepalingen van het Protocol van Kyoto, afgesloten te Brussel, op 19 februari 2007 (1)

4.1.3 De interministeriële conferentie van het leefmilieu en het Coördinatiecomité van het internationale milieubeleid

Wegens de federale structuur van België en de verdeling van de bevoegdheden over de verschillende bevoegdheidsniveaus werden verschillende structuren geïnstalleerd om het onderlinge overleg en de samenwerking te bevorderen en de coherentie van de actie van de Belgische staat en zijn componenten te verzekeren. Onder deze structuren werden zestien interministeriële conferenties, die elk betrekking hebben op een specifiek politiek domein, geïnstalleerd. Het gaat om gespecialiseerde comités waarin de betrokken ministers van de verschillende regeringen zetelen.

Eén daarvan, de Interministeriële conferentie van het leefmilieu (ICL) groepeerde de bevoegde federale minister voor leefmilieu, de milieuministers van elk van de drie gewesten (Brussel-Hoofdstad, Vlaanderen en Wallonië) en de federale minister die wetenschapsbeleid onder zijn bevoegdheid heeft. Afhankelijk van de behandelde materies en gezien het transversale karakter van talrijke milieudossiers kan deze conferentie met andere betrokken ministers worden uitgebreid. De ICL behoudt zich bezig met materies waarvoor een intergouvernementele samenwerking is vereist om het milieubeleid toe te passen. Zij speelt een centrale rol in het klimaatbeleid.

Haar beslissingen worden voorbereid en uitgevoerd door verschillende werkgroepen die afhangen van het Coördinatiecomité van het internationale milieubeleid (CCIM) waarin vertegenwoordigers van de verschillende departementen van de betrokken federale en gewestelijke overheidsadministraties zetelen. Het CCIM is het belangrijkste orgaan voor de coördinatie van het internationale milieubeleid, met uitzondering van de materies betreffende het Europese milieubeleid dat ressorteert onder het Directoraat-Generaal Coördinatie en Europese zaken (DGE) van de Federale overheidsdienst Buitenlandse zaken, Buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking.

Het DGE speelt een vooraanstaande rol in de coördinatie van de opvolging van het Europese beleid van België, in overleg en in samenwerking met de partners van de federale en gewestelijke entiteiten. Zij keurt de Belgische standpunten voor de vergaderingen van de Raad van de Europese Unie goed. De ICL en het CCIM functioneren volgens het principe van de consensus dat eenzijdige beslissingen uitsluit.

Bij de werkgroepen van het CCIM is het belangrijkste orgaan aangaande het klimaatbeleid de Coördinatiegroep Broeikasemissies. Deze bestaat uit vertegenwoordigers van alle administraties en federale en gewestelijke politieke cellen alsook van de federale en gewestelijke kabinetten die betrokken zijn bij het Belgische en internationale klimaatbeleid.

Zijn belangrijkste opdracht bestaat in het deelnemen, via de coördinatie van het Belgische standpunt ter zake, aan de uitwerking van de strategische documenten, beslissingen, aanbevelingen, wetgevingen en andere Europese en multilaterale reglementaire teksten over de klimaatveranderingen of over het beleid in ruime zin wanneer de klimaatveranderingen een van de behandelde thema's zijn. De Coördinatiegroep Broeikasemissies staat eveneens in voor de contacten met de andere politieke, overleg- en adviesorganen ad hoc in België. Hij organiseert ook het overleg met de verschillende spelers die bij bovenstaande onderwerpen betrokken zijn. Het secretariaat ervan wordt waargenomen door de Dienst Klimaatveranderingen van het federale DG Leefmilieu dat ook de rol van nationale focus van het raamverdrag van de Verenigde Naties over de klimaatverandering (UNFCCC) waarneemt.

De werkgroep "Emissies" van het CCIM is op haar beurt belast met de opstelling van de nationale inventarissen van de emissies van luchtvervuilers en broeikasgassen, overeenkomstig de Europese en internationale verplichtingen. Het is deze werkgroep die methodologisch werk verricht over de raming van de emissies doorheen de tijd, inclusief de harmonisering van de methodologieën die door de drie gewesten worden toegepast. Ze werkt eveneens mee aan de Europese en multilaterale werken over de inventarissen en de telling van de emissies. Ten slotte neemt ze deel aan de inspanningen om de verplichtingen aangaande de inventarissen van de emissies van luchtvervuilers en broeikasgassen uit te voeren.

De werkgroep ad hoc "Further Action" van de werkgroep "Broeikasemissies" van het CCIM vat de Belgische standpunten en bijdragen voor het Europese klimaatbeleid na 2012 samen. Het Directoraat-Generaal Coördinatie en Europese zaken (DGE) van de federale overheidsdienst Buitenlandse zaken formaliseert deze standpunten teneinde deze voor te bereiden voor de Europese ministerraden.

4.2 Evolutie van de emissies van broeikasgassen

Uitvoering van de nationale inventarissen

In de Belgische federale context liggen de belangrijkste verantwoordelijkheden voor het leefmilieu bij de gewesten. De voorbereiding van de inventarissen van de emissies van broeikasgassen is daar één van. Elk gewest past de methoden toe die nodig zijn voor het opstellen van zijn eigen inventaris van de BKG in naleving van de richtlijnen van de IPCC. Vervolgens worden deze inventarissen gecompileerd in een unieke nationale inventaris van de emissies van broeikasgassen.

Sinds 1980 ontwikkelen de drie gewesten hun eigen methoden voor compilatie van hun inventarissen van de atmosferische emissies. In Vlaanderen wordt de inventaris van de emissies van broeikasgas opgesteld door het departement Controle en onderzoek van de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM). De inventarissen van de emissies in het Waalse Gewest worden uitgevoerd door het Directoraat-Generaal Natuurlijke bronnen en leefmilieu (DGRNE) en die van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest door het Brussels Instituut voor Milieubeheer (BIM).

Dankzij het nationale inventarissysteem kan de coherentie van de nationale inventaris worden gewaarborgd, alsook de eenvormigheid ervan met de internationale richtlijnen. Meer informatie over de methodologie kan worden geraadpleegd in het nationaal inventarisverslag dat beschikbaar is op de internetsite www.klimaat.be.

De jongste jaren werden aanzienlijke inspanningen geleverd om deze methodologieën op nationaal niveau te harmoniseren, vooral voor de belangrijkste emissiebronnen. Coördinatie is noodzakelijk om de coherentie van de gegevens en de opstelling van de nationale inventaris te waarborgen. Deze coördinatie is een van de permanente taken van de werkgroep "Emissies" van het CCIM waarin de verschillende spelers van het gewestelijke en federale echelon de voorbereiding van de nationale inventaris coördineren, rekening houdend met de kenmerken en specifieke belangen van elk gewest, alsook met de beschikbare middelen. Het nationale inventarisverslag wordt ook in deze werkgroep voorbereid.

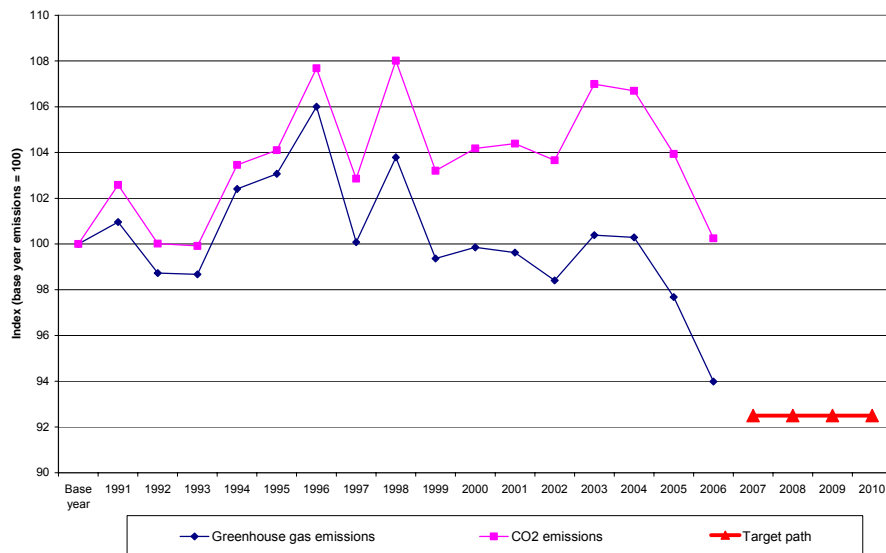
De Intergewestelijke cel voor het leefmilieu (IRCEL) integreert de emissies en compileert de gegevens uit de inventaris van de drie gewesten in een unieke nationale inventaris. De gegevens van deze inventaris (opgenomen in het "gemeenschappelijk formulier voor kennisgeving" of GFK) en het nationale inventarisverslag worden jaarlijks voor officiële goedkeuring voorgelegd aan de Nationale Klimaatcommissie alvorens ze worden meegedeeld aan het Secretariaat van het Raamverdrag van de Verenigde Naties over de Klimaatveranderingen (UNFCCC) alsook aan de Europese Gemeenschap, volgens beslissing 280/2004/EG van de Raad.

Nationale inventarissen

Krachtens het Kyoto-protocol en de communautaire overeenkomst over de "verdeling van de last" moet België zijn emissies van broeikasgassen met 7,5% verminderen ten opzichte van 1990, het referentiejaar (behalve 1995 voor de fluorgassen). In 2006 bedroeg de uitstoot van broeikasgassen in België (excluding LULUCF) in totaal 137,0 miljoen ton CO₂-equivalenten (Mt. eq. CO₂), namelijk 6% minder dan in het referentiejaar.

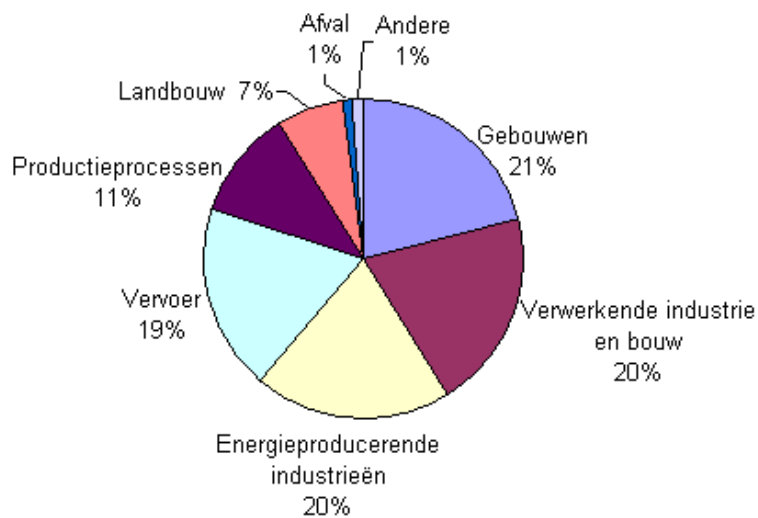
De belangrijkste sectoren die verantwoordelijk zijn voor de emissies in 2006 zijn energiebedrijven (20,2%), industrie (31,3%), transport (19,1%), huisvesting en dienstensector (22,0%) en landbouw (7,4%).

Het belangrijkste broeikasgas in dit verband is koolstofdioxide (CO₂). Het aandeel van CO₂ in de totale broeikasgasemissies is gestegen van 82% in 1990 tot 87% in 2006. Terwijl het aandeel CH₄ daalde met 1,9% (van 7,1% naar 5,2%), het aandeel N₂O met 1% (van 7,5% naar 6,5%) en het aandeel F-gassen met 2,1% (van 3,4% naar 1,3%) tijdens dezelfde periode.

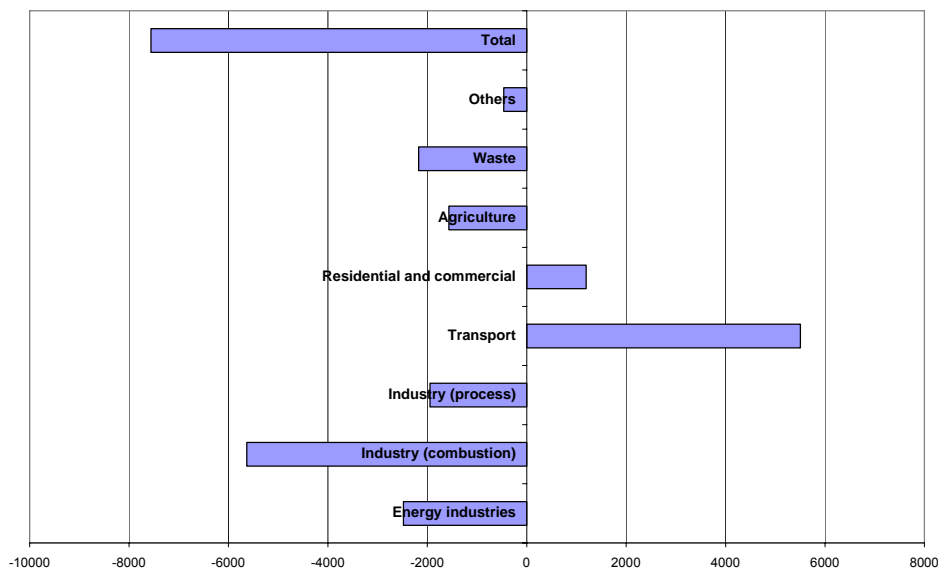

Figuur 4 : Emissies van BKG in België tussen 1990 en 2006 (zonder de LULUCF) ten opzichte van de Kyotodoelstelling.

Voor de fluorgassen is het gebruikte referentiejaar 1995 zodat de indexwaarde 100 op de Y-as overeenstemt met de emissies van CO₂, CH₄ en N₂O in 1990 + de emissies van HFK's, PFK en SF₆ in 1995 (uittreksel uit het National Inventory Report 2008, beschikbaar op www.klimaat.be)

Figuur 5 : Aandeel van de belangrijkste sectoren in 2006 in de emissies van BKG (uittreksel uit het National Inventory Report 2008, beschikbaar op www.klimaat.be)

Figuur 6 : evolutie van de emissies van BKG van de verschillende sectoren tussen 1990 en 2006

(uittreksel uit het National Inventory Report 2008, beschikbaar op www.klimaat.be)

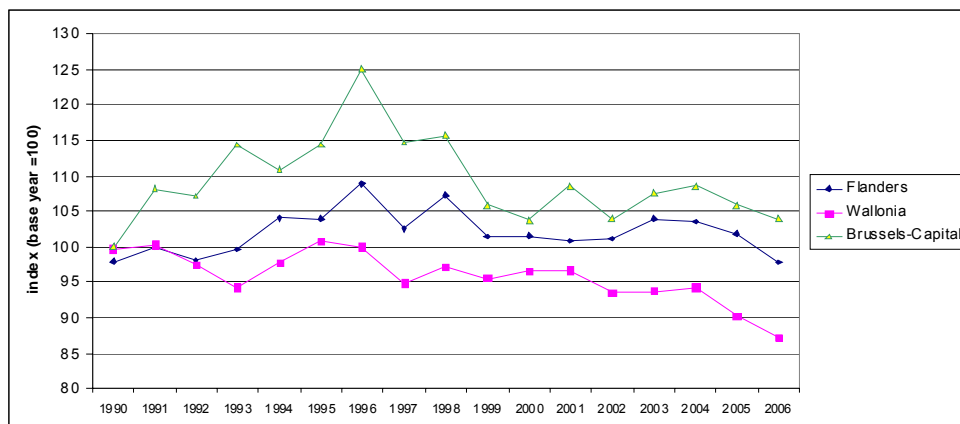
De CO₂-emissies die te wijten zijn aan het wegtransport blijven stijgen sinds 1990 wegens het toenemende aantal wagens en het intensere verkeer. Ook de emissies van de woon- en tertiaire sector stijgen wegens diverse factoren, zoals de stijging van het aantal woonhuizen, het aantal werknemers in de tertiaire/institutionele sector en de beperkte overstap naar gas in de regio's met een lage bevolkingsdichtheid.

We stellen daarentegen een evolutie van vaste brandstoffen naar gasbrandstoffen vast in alle brandstoffen verbruikende sectoren. Deze evolutie, samen met de ontwikkeling van de biobrandstoffen in bepaalde sectoren (zoals de cementfabrieken), komt tot uiting in een daling van de CO₂-emissies sinds 1990, dankzij een daling van de gemiddelde emissiefactor voor een identiek niveau van energieverbruik. Ook het rationelere energiegebruik groeit, maar gaat vaak gepaard met een toename van het elektriciteitsverbruik zodat het over het algemeen moeilijker is om de invloed ervan op de reële emissies te kwantificeren.

In de landbouwsector dalen de emissies van CH₄ en N₂O, teken van wijzigingen in de samenstelling van de veestapel en van bepaalde veranderingen in de landbouwpraktijken. De andere grote bron van N₂O is de sector van de chemische industrie waar de verbetering van de processen heeft geleid tot relatief stabiele emissies ondanks een belangrijke toename van de productie. In de sites voor verwijdering van vaste afvalstoffen maakten de recuperatie en het gebruik van biogas de laatste jaren een duidelijke daling van de emissies van CH₄ mogelijk.

Gewestelijke tendensen

De gewestelijke tendensen inzake emissies van broeikasgassen worden geïllustreerd in figuur 7.

Figuur 7 : Gewestelijke emissies van broeikasgassen

(uittreksel uit het National Inventory Report 2008, beschikbaar op www.klimaat.be)

Vlaanderen

In Vlaanderen zijn de belangrijkste evoluties inzake emissies waarneembaar in de woning- en dienstensector. Het toenemende aantal woningen en het – nog steeds grote – aandeel van het gebruik van vloeibare brandstoffen verklaren de toenemende emissies in de woonsector. In de handelssector werd in 2003 een toename van het gebruik van brandstoffen ten opzichte van 1990 waargenomen.

De tweede belangrijkste sector is die van het transport. Hier stegen de CO₂-emissies tussen 1990 en 2006 met 29% wegens het toenemende aantal voertuigen in het verkeer en de stijging van de gemiddelde afgelegde afstand.

Een derde belangrijke sector die verantwoordelijk is voor deze stijging van de emissies van de broeikasgassen in het Vlaamse Gewest is de energiesector. De stijging van de elektriciteitsproductie en de schommelingen op de markt van de aardolieraffinageproducten zijn de belangrijkste oorzaak van deze evolutie.

Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is een agglomeratie met een miljoen inwoners. De industrie bestaat grotendeels uit KMO's en neemt een verwaarloosbaar aandeel (ongeveer 2,5%) van de gewestelijke emissies van broeikasgassen voor haar rekening. De emissies wegens de verwarming van de gebouwen volgen de toename van de bebouwde oppervlakten (+7% van de gekadastreerde oppervlakten tussen 1990 en 2003) en worden logischerwijze beïnvloed door de klimatologische omstandigheden.

Sterke schommelingen werden vastgesteld in bepaalde sectoren met een laag emissiepercentage. Dit is het geval voor de vermindering van de vluchtige emissies in verband met de verbetering van de gasdistributenetten (minder lekken) of de toename van de emissies van fluorgassen voortvloeiend uit koelings- en klimaatregelingsactiviteiten (vooral wegens de vervanging van de fluorgassen vermeld in het Montréalprotocol door deze vermeld in het Kyoto-protocol). Hieruit resulteert dat deze emissies van fluorgassen nu ongeveer 3% van de gewestelijke emissies vertegenwoordigen.

Wallonië

In Wallonië daalden de emissies sinds 1990 aanzienlijk. De sluiting van hoogovensites in de staalindustrie en de staalfabrieken of de cokesraffinaderijen in de energie-industrie, gecombineerd met de overstap op aardgas voor brandstoffen, zijn de belangrijkste verklaringen voor deze daling. De toenemende recuperatie van biogas in de afvalsector en een steeds groter gebruik van brandstoffen afkomstig uit de biomassa in de cementovens dragen eveneens bij tot de tendensen die de afgelopen jaren werden vastgesteld.

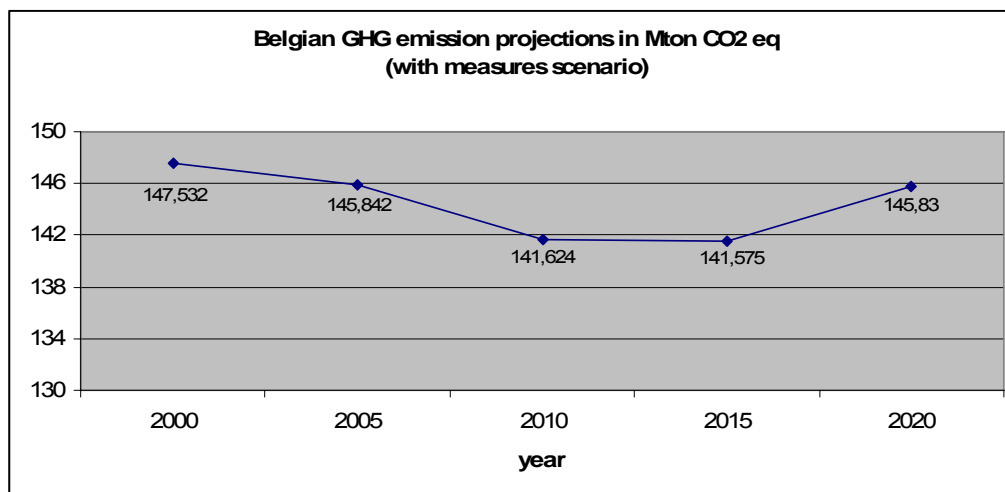
Zoals in Vlaanderen blijven de emissies afkomstig van het wegtransport en de verwarming in de commerciële en residentiële sector daarentegen stijgen.

Prognoses

In dit hoofdstuk willen we een overzicht geven van de toekomstige tendensen inzake emissies en retentie van broeikasgassen (BKG), rekening houdend met de huidige nationale toestand en de beleidslijnen en maatregelen die werden toegepast en aanvaard in het kader van het geldende klimaatbeleid. De prognoses betreffen alle broeikasgassen die door het Kyotoprotocol en in alle sectoren worden beoogd. Zij werden uitgewerkt over cycli van vijf jaar, vanaf 2005 tot 2020 en worden vergeleken met de inventarisgegevens voor 1990 en 2000.

Twee scenario's zullen in dit plan worden voorgesteld. In de eerste plaats een scenario "inclusief maatregelen" dat de toekomstige tendensen inzake emissie van broeikasgassen in het kader van de huidige beleidslijnen en maatregelen evalueert. In de tweede plaats wordt een reeks bijkomende maatregelen beschreven. Samen vormen zij een scenario "met bijkomende maatregelen".

Het scenario "inclusief maatregelen" geeft de waarschijnlijke evolutie van de emissies van broeikasgassen in België in het kader van de huidige beleidslijnen en maatregelen. Het bevat alle beleidslijnen en maatregelen die eind april 2006 waren of zouden worden goedgekeurd, waaronder het nationale toewijzingsplan voor de quota's 2008-2012. Alle beleidslijnen en maatregelen worden per strategische as beschreven in hoofdstuk 5 van dit plan. Enkel de "goedgekeurde" of "geïmplementeerde" beleidslijnen worden in dit scenario in aanmerking genomen.

Figuur 8 : verwachte evolutie van de emissies van BKG in België

(Verslag over de verwachte vooruitgang in België, maart 2007, beschikbaar op www.klimaat.be)

Volgens het scenario "inclusief maatregelen" zouden de totale emissies van 147.5 Mton CO₂-eq. in 2000 dalen tot 141.6 Mton CO₂-eq. in 2010 om vervolgens opnieuw te stijgen tot 145.8 Mton CO₂-eq. in 2020. Deze stijging zou voornamelijk te wijten zijn aan de toenemende vraag naar elektriciteit en aan de toekomstige sluiting van de eerste kernreactor in 2015 (voor ongeveer 5 Mton).

Via de wet van 31 januari 2003 voorzag de regering in de geleidelijke sluiting van de kerncentrales. In deze prognoses zijn geen LULUCF opgenomen. De gerapporteerde emissies voor het referentiejaar 1990 (1995 voor fluorgassen) bedragen 145.7 Mton CO₂-eq. Krachtens het Kyotoprotocol en het communautaire akkoord inzake "verdeling van de last" moet België zijn uitstoot van broeikasgas met 7,5% verminderen ten opzichte van het referentiejaar (wat overeenstemt met een plafond van 134.8 Mton CO₂-eq. met uitsluiting van LULUCF).

De verwachte totale emissies van 141.6 Mton eq CO₂ in 2010 volgens het scenario "inclusief maatregelen" betekenen een daling van 2,8% ten opzichte van het referentiejaar 1990.

Wanneer de verwachte emissies van BKG worden berekend volgens het aantal daggraden van het referentiejaar 2000 (dus, de prognoses zonder klimaataanpassingen), zouden de totale emissies in 2010 moeten dalen tot ongeveer 139.4 Mton (wat overeenstemt met een vermindering van 4,3% ten opzichte van 1990). De afwijking met de Kyotodoelstelling van 7,5% zal worden opgevuld met bijkomende maatregelen en/of flexibiliteitsmechanismen teneinde de Kyotodoelstelling van 134.8 Mton CO₂-eq. tijdig te halen. De bijkomende maatregelen zouden nieuwe verminderingen van de emissies in 2020, van om en bij 7,2 Mt CO₂-eq. mogelijk moeten maken.

5 Beantwoorden aan de doelstellingen van het Kyoto-protocol

5.1 Strategie van België

In dit hoofdstuk worden 11 strategische assen voorgesteld van het beleid dat is bedoeld om de emissies van BKG te verminderen en het engagement van België aangaande het Kyoto-protocol na te leven. Aan het einde van elke rubriek over deze 11 assen worden de concrete acties samengevat in een tabel. In de tabellen met maatregelen wordt de volgende nomenclatuur gehanteerd:

- de eerste twee letters stemmen overeen met de strategische as (bijvoorbeeld EP = as 1 over de energieproductie of Energy Production);
- de derde letter verwijst naar de groep maatregelen;
- de cijfers identificeren de maatregel *stricto sensu*.

Overigens wordt informatie gegeven over de toepassingsfase van elke maatregel die zich ofwel in de uitvoeringsfase bevindt (I = implemented), ofwel is goedgekeurd maar nog niet wordt toegepast op de datum van publicatie van het Nationaal Plan (A = adopted), ofwel wordt gepland, maar nog niet formeel is goedgekeurd (P = planned).

5.1.1 Optimalisering van de energieproductie

A. Definitie/afbakening van de as

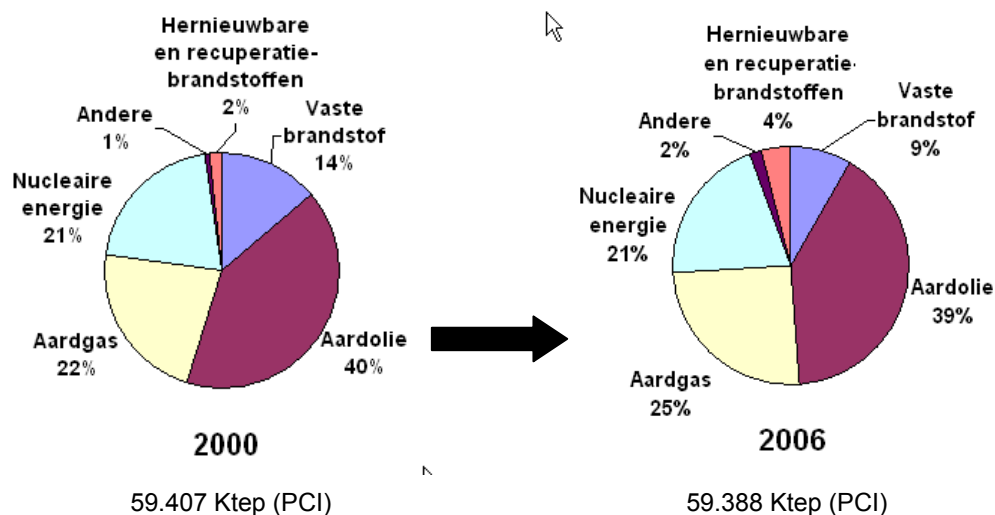
De as energieproductie beschrijft het Belgische beleid om de broeikasgasemissies ten gevolge van de productie van elektriciteit en warmte (elektriciteitscentrales, cokes en raffinaderijen samen) te reduceren. De strategie inzake het gebruik van biobrandstoffen voor vervoer maakt eveneens deel uit van een duurzame energievoorziening, maar deze staat beschreven onder de assen 'Duurzaam vervoer' en 'Duurzame landbouw en bossen'.

De strategie met betrekking tot de verbetering van energierecuperatie in afvalverwerkingsinstallaties staat beschreven bij de as "afval". De strategie inzake REG in de gebouwen wordt beschreven in de as "Rationeel energiegebruik in de gebouwen". De kleinschalige producties van hernieuwbare energie, zoals zonnepanelen op woningen of individuele verwarming zijn niet in deze as opgenomen. Zij zijn terug te vinden in as 2 over de energiebesparing in gebouwen.

B. Context

België beschikt over beperkte middelen inzake energie en is dus van het buitenland afhankelijk voor zijn bevoorrading, vooral sinds het einde van de exploitatie van de steenkoolmijnen (de laatste mijn sloot in 1992). Het Belgische energiebeleid wordt dus ingegeven door een wil aan diversifiëring van zowel zijn bevoorradingsbronnen als zijn leveranciers. Naast de invoer van aardolie kende het land een sterke ontwikkeling inzake het gebruik van aardgas. De Federale Regering keurde eveneens een wet goed betreffende de uitstap uit kernenergie. De promotie van hernieuwbare energiebronnen is eveneens een belangrijke as van het beleid dat door de Belgische overheden die voor energie bevoegd zijn, wordt gevoerd.

Figuur 9 geeft de evolutie van het primaire energieverbruik en van de productiebronnen tussen 2000 en 2006.

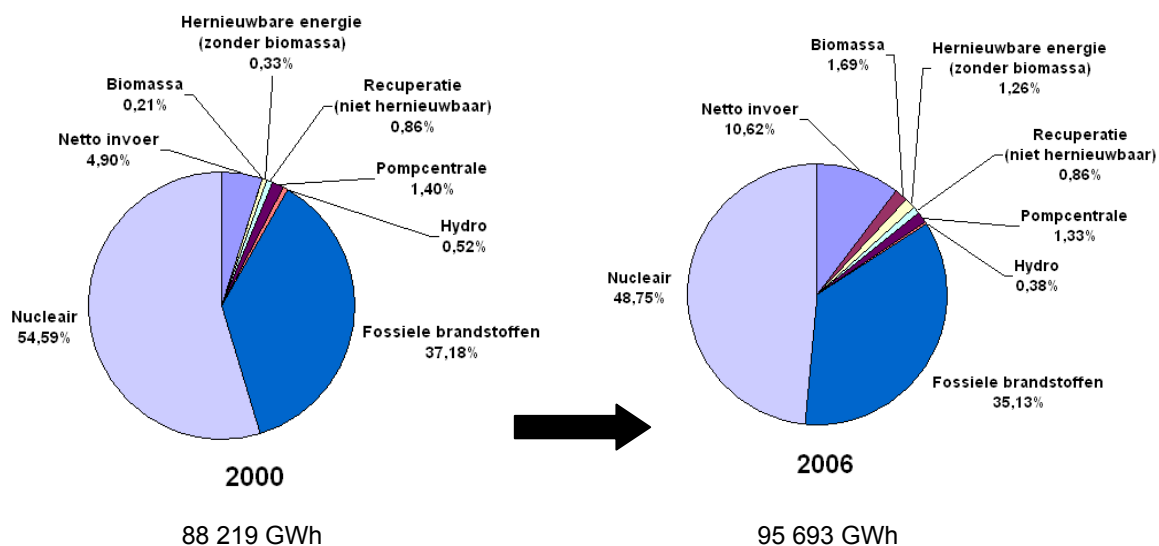
Figuur 9 : evolutie van het primaire energieverbruik van België tussen 2000 en 2006, per primaire productiebron

(bron: energiestatistiek van het DG Energie, FOD MINECO)

Het primaire energieverbruik kende een licht dalende tendens tijdens de periode 2000-2006. Bovendien schommelden de aandelen van de verschillende energiebronnen aanzienlijk: de meest spectaculaire stijgingen kwamen van de hernieuwbare en recuperatiebrandstoffen (van 1,63% naar 3,9%); ook het marktaandeel van aardgas steeg wegens de toename van de vraag van de elektriciteitscentrales en de residentiële en tertiaire sector.

Het aandeel van steenkool daalde en vertegenwoordigde in 2006 slechts 8,70% van de primaire balans, met name wegens de daling van de vraag in bepaalde gebruikende sectoren (cokesfabrieken en elektriciteitscentrales). Het aardolieverbruik en de inbreng van atoomenergie bleven relatief stabiel.

De bruto-elektriciteitsproductie bedroeg 95.693 GWh in 2006, dit betekent een stijging met 8,47% ten opzichte van 2000. De afgelopen jaren waren we getuige van een daling van het aandeel van de elektriciteitsproductie door kernenergie die wordt gecompenseerd door een toename van de productie van hernieuwbare energie en de netto-invoer van elektriciteit.

Figuur 10 : evolutie tussen 2000 en 2006 van de bruto-elektriciteitsproductie aangevuld met de netto-invoer van elektriciteit

(bron: energiestatistiek van het DG Energie, FOD MINECO)

C. Bevoegdheidsverdeling in België

In België ressorteert het energiebeleid onder de federale en gewestelijke bevoegdheden. De Federale Regering is bevoegd voor de “materies waarvan de technische en economische ondeelbaarheid een homogene aanpak op nationaal vlak vereisen”, namelijk de tarieven voor gas en elektriciteit, de organisatie van de markt voor de grote opslaginfrastructuren, het transport en de productie van energie, de cyclus van de nucleaire brandstof alsook onderzoek en ontwikkeling inzake kernfusie en –splijting.

De belangrijkste bevoegdheden van de gewestelijke regeringen (Vlaanderen, Wallonië en Brussel-Hoofdstad) zijn de uitwerking en toepassing van beleidslijnen inzake energie-efficiëntie, onderzoek en ontwikkeling over nieuwe niet-nucleaire energiebronnen en de organisatie van de distributiemarkt en het elektriciteits- en gastransport via netten.

D. Strategie

De bestrijding van de klimaatveranderingen is een van de belangrijke factoren die het energiebeleid in België sturen via federale en gewestelijke bevoegdheidsniveaus. Deze belangrijke as moet worden bekeken in synergie met de andere krachtlijnen van het energiebeleid: de reorganisatie van de elektriciteits- en gasmarkten, de uitstap uit de kernenergie, de toepassing van het Federaal plan inzake Duurzame ontwikkeling, de internationale samenwerking en de veiligheid en diversifiëring van de energiebevoorradingsbronnen.

Twee clusters maatregelen werden gedefinieerd:

- de promotie van de energieproductie door hernieuwbare bronnen en warmtekracht (EP-A);
- het maximaliseren van de energie-efficiëntie van de elektriciteitsproductie (EP-B).

Cluster EP-A : Promotie van milieuvriendelijke energieproductie

Deze groep berust op de synergie tussen vijf beleidslijnen en maatregelen: groene certificaten en warmtekrachtcertificaten, financiële en logistieke hulp voor milieuvriendelijke elektriciteitsproductie, stopzetting van de vrijstelling van accijnzen en invoering van een accijns op energie voor steenkoolproducten en zware stookolie, invoering van een net facilitatoren inzake HEB en warmtekracht en actieplannen voor hernieuwbare energie en warmtekracht.

→ EP-A01: Stelsel van de groene certificaten (GC) en warmtekrachtcertificaten

In België ligt het accent inzake energieproductie meer op de promotie van het gebruik van hernieuwbare energiebronnen (HEB), vooral voor de elektriciteitsproductie en de warmtekracht met hoog rendement. Centraal in deze strategie staat het systeem van Groene Certificaten (GC) en warmtekrachtcertificaten.

Het mechanisme van de groene certificaten (en de warmtekrachtcertificaten) werd ontwikkeld om de productie van groene elektriciteit (dit wil zeggen, geproduceerd vanuit HEB: windmolenenergie, water-energie, zonne-energie en biomassa) en de gecombineerde productie van warmte en elektriciteit te ondersteunen. Het basisprincipe bestaat in de afgifte van certificaten aan de producenten van groene energie of warmtekrachtenergie, met een verplichting voor de leveranciers om een minimumquota aan certificaten af te nemen, berekend op basis van hun totale elektriciteitsverkoop. Indien een leverancier niet aan deze productieverplichting voldoet, moet hij een boete betalen.

Dit mechanisme leidt dus tot de creatie van een “certificatenmarkt” en creëert de voorwaarden die nodig zijn om de productiekost voor groene elektriciteit (of warmtekracht) te laten concurreren met de andere niet-hernieuwbare bronnen. Het is binnen elke Belgische entiteit (federaal en gewestelijk) operationeel hoewel het federale mechanisme berust op gewaarborgde minimumprijzen in plaats van op quota's die aan de leveranciers worden opgelegd. In bepaalde entiteiten gaat het mechanisme van de GC dus gepaard met mechanismen die bedoeld zijn om een minimuminkomen aan de producenten van groene energie te waarborgen, hetzij via hulp aan de productie, hetzij via een minimumprijs die voor de groene certificaten wordt gewaarborgd.

In de drie gewesten is het mechanisme van de groene certificaten voor hernieuwbare energie eveneens van toepassing op de elektriciteitsproductie door een kwaliteitswarmtekracht.

→ EP-A02: Financiële en logistieke hulp aan milieuvriendelijke elektriciteitsproductie

Naast het systeem van de groene certificaten werkten de Belgische autoriteiten diverse maatregelen uit met het oog op de ontwikkeling van de elektriciteitsproductie vanuit HEB. Zo genieten de producenten van groene energie in elke entiteit een prioritaire toegang tot het net.

De **Federale Regering** nam eveneens een aantal bijkomende maatregelen om de kost van de elektriciteitsproductie vanuit hernieuwbare energiebronnen te verminderen. Bijvoorbeeld:

- er wordt een bijzondere accijns van 15 € per ton geheven op het verbruik van zware stookolie voor de elektriciteitsproductie;
- er wordt een energiebijdrage van 3 € per ton geheven op het verbruik van steenkool, cokes en bruinkool voor de elektriciteitsproductie. Deze energiebijdrage komt bij het bijzonder accijnsrecht van 8,6526 € per ton;
- een degressieve federale bijdrage per verbruikte schijf wordt toegepast voor de ondernemingen met een jaarlijks verbruik van meer dan 20 MWh en is onderworpen aan een beleidsovereenkomst met de sector of “convenanten”.

De ecologisteun van het **Vlaams Gewest** stimuleert investeringen in hernieuwbare energie, WKK en energie-efficiëntie door de industrie. Deze steunmaatregel staat beschreven onder de as industrie (IP-A06) en kan cumulatief worden toegepast met andere steunmechanismen, zijnde groenestroomcertificaten en warmtekrachtcertificaten en met de federale verhoogde investeringsaftrek.

In het **Waalse Gewest** worden met het UREBA-besluit dat op 10 juni 2003 in werking trad, subsidies toegekend aan publiekrechtelijke personen en niet-commerciële organismen voor de uitvoering van studies en werken met het oog op betere energieprestaties van hun gebouwen.

Bij deze maatregelen vinden we de subsidies voor energieaudits, subsidies voor voorafgaande haalbaarheidsstudies betreffende energie-efficiënte investeringen, subsidies voor energieboekhouding en subsidies voor energiebeperende investeringen in de overheidssector. Deze subsidies kunnen worden gecumuleerd met hulp aan de economische expansie en de verhoogde aftrek voor investeringen.

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** worden premies voor gebruik van hernieuwbare energie en warmtekracht aangeboden aan de tertiaire en industriële sector, die kunnen worden gecumuleerd met hulp aan de economische expansie en de verhoogde aftrek voor investeringen.

→ EP-A03: Stopzetting van de vrijstelling van accijnzen & invoering van een accijns op energie voor steenkoolproducten en zware stookolie

De **Federale Regering** zette het systeem van vrijstelling van accijnzen voor steenkool, cokes, bruinkool en zware stookolie, die voordien van accijnzen werden vrijgesteld voor de elektriciteitsproductie, stop. Tegelijk werd beslist een accijns (8,65 €/1 000 kg) in te voeren voor steenkool, cokes en bruinkool teneinde het gebruik van deze steenkoolproducten als grondstoffen voor de elektriciteitsproducten te ontmoedigen. Het gevolg van deze maatregel was eveneens dat de overschakeling van steenkoolcentrales op de elektriciteitsproductie vanuit de biomassa werd beïnvloed.

→ EP-A04: Invoering van een net van facilitatoren inzake HEB en warmtekracht

De vierde pijler van de Belgische actie ten voordele van de productie van groene energie en warmtekracht is de aanduiding van “facilitatoren” voor elk type HEB. Elk gewest voerde netten in. Deze “facilitatoren” zijn verenigingen of studie bureaus die door de entiteiten worden aangeduid. Hun rol bestaat in het informeren en adviseren van de potentiële investeerders. De ontwikkeling van projecten valt niet onder hun bevoegdheden. Zij moeten eveneens de aandacht van de autoriteiten op de belemmeringen voor de ontwikkeling in hun bevoegdheidsdomein vestigen. De facilitatoren moeten eveneens bijdragen tot de sensibilisering van doelgroepen zoals de industrie, projectpromotoren, lokale overheden en onderwijsinstellingen.

Het Vlaamse Gewest en het **Waalse Gewest** beschikken tevens over een promotie-orgaan voor de toepassing van warmtekrachtkoppeling (resp. Cogen-Vlaanderen en Cogensud). In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** richt de facilitator Warmtekracht zich op grote gebouwen: kantoren, zwembaden, hotels, collectieve woningen, ... Hij verleent methodologische hulp aan projectbeheer, dimensionering van de warmtekracht en de evaluatie van de financiële rentabiliteit daarvan.

→ EP-A05: Actieplannen voor hernieuwbare energie en warmtekracht

Deze vijfde belangrijke maatregel richt zich op het bevorderen van het gebruik van biomassa voor energiedoelinden, windenergie en warmtekrachtkoppeling.

Gebruik van biomassa

Een project voor een nationaal observatorium voor de biomassa staat op stapel om een nationale strategie inzake biomassa uit te werken. Het gaat voornamelijk om het verzamelen van informatie in verband met de biomassaflux in België (methode van verzamelen en berekenen, balans) (cf. ook AG-E01). De gewestelijke actieplannen voor het gebruik van biomassa voor energiedoelinden zijn een engagement en een gedragscode om de beschikbare biomassa op een duurzame manier te gebruiken in naleving van alle milieubeperkingen.

Het **Vlaamse Gewest** heeft een actieplan biomassa met een gedetailleerde analyse van het potentieel voor toepassing van biomassa tot 2020, en een gedetailleerde inventaris van biomassa in Vlaanderen beschikbaar voor energietoepassingen.

Een soortgelijk plan is in ontwikkeling in het **Waalse Gewest**. De plannen over "biomassa" integreren de problematiek van de biobrandstoffen. Niettemin is deze sleutelmaatregel het voorwerp van een specifieke actie die wordt ontwikkeld in de prioritaire as over de duurzame transportmiddelen.

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** bestaat momenteel geen actieplan voor het gebruik van biomassa voor energiedoelinden.

De promotie van windenergie

De **Federale Regering** is bevoegd voor het beheer van het offshore grondgebied in de Noordzee. Zij voert een actief beleid van ondersteuning aan de elektriciteitsproductie met windmolens. Bovendien legde de federale ministerraad een doelstelling van 2 000 MW voor de elektriciteitsproductie met offshore windmolens vast (akkoorden van Oostende – maart 2004), die zal afhangen van een nog uit te voeren kosten-baten analyse. De promotie van het offshore windmolenpark is een belangrijke as van het federale beleid om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen.

In dit verband werden, naast de federale groene certificaten, specifieke federale maatregelen genomen voor de ontwikkeling van het offshore windmolenpark:

- de netbeheerder draagt bij tot de financiering van de onderzeese kabel voor elk project van 216 MW of meer, en dit ten belope van een derde en voor een maximum van 25 miljoen €;
- invoering van een ondersteunende maatregel die toelaat de meerkost veroorzaakt door de productieafwijkingen van de nieuwe offshore windmolenparken te beperken wanneer deze niet meer bedragen dan 30% ten opzichte van de nominale vermogens ;
- de verplichting tot terugkoop door de transportnetbeheerder van de certificaten wordt op 20 jaar gebracht (in plaats van 10 voor de andere installaties);
- wanneer een overheid de uitbouw van een lopend project zou stopzetten, waarborgt de Federale staat de zekerheid van de toegezegde investering.

In 2008 kregen drie projecten de nodige vergunningen voor de bouw van windmolenparken in de noordzee.

In 2008 besliste de **Federale Regering** om een vereenvoudigde onderzoeksprocedure in te voeren voor de kleine wijzigingen van reeds toegekende domeinconcessies. Deze verkorte en vereenvoudigde procedure laat toe dat aanpassingen aan de ingediende domeinconcessie kunnen gebeuren, bijvoorbeeld

om de capaciteit aan de sterk groeiende technologieën aan te passen en dit binnen de grenzen van de voorwaarden die aan de domeinconcessie werden gekoppeld.

De Federale Regering besliste met name om een specifiek stelsel te creëren om de toegang tot het elektriciteitsnet te faciliteren, zonder dat de bestaande netstromen verstoord raken door de verhoging gegenereerd door de windturbines ("balancing"). In casu werd tevens een specifiek kader gecreëerd om de transportnetbeheerder toe te laten de verplichte aankoop van groene certificaten offshore te steunen via een overlast op de nettarieven en dit zolang er geen specifieke of gezamenlijke afzetmarkt voor deze federale certificaten op de gewestelijke of andere markten bestaat.

Deze beslissingen werden omgezet in uitvoeringsbesluiten die moeten maken dat voor het einde van 2008 een eerste productie van elektriciteit uit wind op zeegebieden het land zal bereiken. De Federale Regering neemt alle mogelijke en nodige maatregelen voor de optimale exploitatie van het potentieel van offshore windenergie in ons land.

Het Actieplan voor het gebruik van windenergie in het **Vlaams Gewest** houdt het stimuleren van de elektriciteitsproductie uit windenergie in door de marktwaarde ervan te verhogen (door een betere marktwerking en door de federale overheid aan te moedigen het boete-element uit de tarieven voor onbalans te bannen). De valorisatie van windenergie zal gestimuleerd worden door de inplantingsmogelijkheden in het kader van de geactualiseerde omzendbrief 'Inplanting windturbines' en door de opname van inplantingsdoelstellingen voor windenergie in ruimtelijke uitvoeringsplannen en in het nieuwe ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV).

In het **Waalse Gewest** werden bijkomende maatregelen genomen om de ontwikkeling van windenergie te bevorderen: reglementair en administratief kader voor de implementatie van windmolens, beslissing van de Waalse regering van 18 juli 2002 (de aanbevolen maatregelen worden geleidelijk geïntegreerd in het Waalse reglementaire corpus en met name via het decreet van 11 maart 1999 betreffende de "unieke vergunning" of het ontwerp van decreet tot wijziging van het Waalse wetboek op de ruimtelijke ordening, stedenbouw en patrimonium); niet-technologisch vademecum ten behoeve van de kandidaat voor de implementatie van een windmolenpark; financiële stimulansen voor de uitvoering van windstudies. Ten slotte zal een studie worden gelanceerd om het exploitatiepotentieel van de windenergie in de onmiddellijke omgeving van het ontginbare domein dat werd toevertrouwd aan SOFICO (wegen- en waterinfrastructuur) te bepalen.

Bevorderen van warmtekrachtkoppeling

De steun voor bio-WKK's wordt in het **Vlaams Gewest** sterk verhoogd door de aanpassing van de referentierendementen waardoor producenten bijkomende WKK-certificaten krijgen, door de gelijkstelling van emissienormen met deze voor fossiele brandstoffen, door de ondersteuning van projecten voor covergisting van mest en landbouwproducten of organisch afval (zie WA-B01) in biogasinstallaties.

De WKK-productie zal in het Vlaams Gewest verder gestimuleerd worden door de aanpassing van emissiegrenswaarden voor stationaire motoren, door het vroeg verschaffen van duidelijkheid over het aantal te verwachten certificaten en door het invoeren van garanties van oorsprong voor elektriciteit uit WKK.

Het actieplan voor het wegwerken van belemmeringen voor warmtekrachtkoppeling in het Vlaams Gewest bestaat uit volgende onderdelen:

- Vastleggen minimumwaarde WKK-certificaten in het energiedecreet voor een periode van 10 jaar.
- Vastleggen beleidsdoelstellingen in het energiedecreet inzake de elektriciteitsproductie uit warmtekrachtkoppeling
- Ondersteuning en voeren van informatiecampagnes voor een breder draagvlak voor WKK productie
- Aanpassing referentierendementen bio-WKK's
- Aanpassing emissienormen bio-WKK-motoren

In 2008 wordt ook een demonstratieprogramma voor micro-WKK gelanceerd dat voorziet in een tijdelijke investeringspremie voor een eerste reeks installaties bij lokale besturen.

Daarenboven is in het Vlaams Gewest een specifieke maatregel van kracht die het gebruik van warmtekrachtkoppeling stimuleert in de glastuinbouw (zie AG-A01). Gezien de relatief kleinere WKK-installaties in de glastuinbouw dienen de steunmaatregelen afgestemd te worden op de behoefte van deze sector. De maatregel stelt een verlaging van het referentierendement voor groene WKK's voorop zodat deze WKK's in aanmerking komen voor WKK-certificaten.

Deze maatregel houdt verband met maatregel WA-B01 die specifiek gaat over de recuperatie van energie door biovergassing van afval.

Cluster EP-B: maximaliseren van de energie-efficiëntie van de elektriciteitsproductie

Deze cluster bestaat uit 2 nationale maatregelen : specifieke maatregelen inzake toekenning van quota's aan de elektriciteitsproducenten en de verplichting tot het opstellen van energieplannen.

→ EP-B01: specifieke maatregelen inzake toekenning van quota's aan de elektriciteitsproducenten

Het Belgisch Toewijzingsplan kadert in het Europese systeem voor verhandelbare emissierechten (zie § 3.2.4) en kan geraadpleegd worden op de website van de Nationale Klimaatcommissie : www.cnc-nkc.be

Emissiehandel is een marktconform milieubeleidsinstrument dat ervoor moet zorgen dat binnen de Europese energie-intensieve bedrijven de CO₂-emissiereducties op de meest kostenefficiënte manier worden gerealiseerd. Dit plan omvat de totale hoeveelheid emissierechten die zal worden toegewezen aan de Belgische bedrijven die onder het systeem vallen, alsmede de objectieve regels volgens dewelke berekend wordt op hoeveel emissierechten elk bedrijf recht heeft. Het Belgisch Toewijzingsplan is de compilatie van de 3 regionale toewijzingsplannen.

De federale overheid verzekert de rol van Belgisch aanspreekpunt voor de contacten met de Europese Commissie.

Via de CO₂-emissiehandel hebben de bedrijven uit de elektriciteitssector die onder het toepassingsgebied vallen, de verantwoordelijkheid voor het naleven van het toegewezen emissieplafond. De betrokken bedrijven kunnen door interne maatregelen, eventueel aangevuld met de aankoop van emissierechten, de nodige emissiereducties realiseren.

Op het niveau van de **Federale Regering** werd artikel 4 over de vergunning voor nieuwe productiecapaciteiten toegepast door het koninklijk besluit van 11 oktober 2000 "betreffende de toekenning van individuele vergunningen voor de vestiging van installaties voor elektriciteitsproductie".

Het stelt dat een voorafgaande individuele vergunning noodzakelijk is voor elke nieuwe installatie met een ontwikkelbaar nettovermogen van meer dan 25 MW of voor een toename van meer dan 25 MW of van 10% van het ontwikkelbaar nettovermogen van een bestaande installatie waarvoor nog geen vergunning bestaat. Dankzij de toekenningsvoorwaarden voor de vergunning kunnen de CREG en de FOD Economie zich uitspreken over de algemene opportuniteit van het project, rekening houdend met de oriënteringen die in de prospectiestudie werden gedefinieerd, met name over de werkelijke behoefte, de vlotte integratie in het elektriciteitsnet, het eventuele gebruik van de beste technologieën die beschikbaar zijn in termen van energierendement en atmosferische emissies en ten slotte de aard en de oorsprong van de gekozen brandstoffen.

Het Belgisch Toewijzingsplan (2008-2012) werd finaal goedgekeurd door het Overlegcomité van 19 juni 2008.

In het **Vlaamse Gewest** zullen in de handelsperiode 2008-2012 ongeveer 175 bedrijfsvestigingen onder het toepassingsgebied van emissiehandel vallen.

De toewijzing van emissierechten aan de elektriciteitssector in Vlaanderen baseert zich op de best beschikbare techniek. Deze BBT is een STEG (stoom- en gasturbine) met een rendement van 56%. Alle elektriciteitscentrales (met uitzondering van WKK centrales) krijgen emissierechten toegewezen op basis van dit criterium. De toewijzing van emissierechten baseert zich voorts op een standaard aantal draaiuren per specifieke technologie.

In het **Waalse Gewest** werd de hoeveelheid quota's die aan de elektriciteitssector moeten worden toegewezen, aan de vooravond van 2010 geraamd op 6,972 MT CO₂/jaar. Om deze quota's aan de diverse installaties van de sector toe te wijzen, besliste het Waalse Gewest de volgende principes te hanteren:

- Voor de belangrijkste installaties voor elektriciteitsproductie worden de quota's toegewezen ten opzichte van het uitstootgehalte per geïnstalleerde MW van een TGV-referentie-installatie (Turbine Gas Stoom). De installaties voor elektriciteitsproductie krijgen oorspronkelijk een aantal quota's toegewezen in verhouding tot een referentie-uitstootgehalte en hun vermogen. Hoe dan ook, wanneer een lager aantal quota's dan deze referentie voor een installatie zou zijn voorzien, is het dit aantal quota's dat voor de toekenning wordt weerhouden.
- De geavanceerde installaties en de kleine installaties over het algemeen krijgen, wegens het specifieke karakter van hun gebruik en hun zwakke uitstoot, de quota's die voor de periode 2005-2007 werden gevraagd, toegewezen.
- De grote warmtekrachtinstallaties krijgen, gezien hun energie-efficiëntie, het gevraagde aantal quota's toegewezen.
- Voor de gasverbrandingsinstallaties in de staalindustrie werd een specifieke aanpak uitgewerkt om rekening te houden met de process emissies ("fataal gas") in verband met deze gassen.

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** besliste, in het kader van de toepassing van de richtlijn Emission Trading, om in zijn Toewijzingsplan de installaties op te nemen waarvan de som van de vermogens van de verbrandingseenheden ≥ 20 MW. Drie installaties die toebehoren aan de Energiesector zijn hierbij betrokken, namelijk de drie turbo-jet-centrales voor elektriciteitsproductie (Schaarbeek, Buda en Volta). Zij zijn bestemd om verbruikspieken op te vangen en worden verondersteld enkel te functioneren in geval van defecten bij de grotere Waalse of Vlaamse centrales.

→ EP-B02 : Het opstellen van energieplannen door elektriciteitsproducenten

In het **Vlaams Gewest** moeten bedrijven (bedrijven die onder emissiehandel vallen, bedrijven ≥ 0.1 PJ en de aardgasvervoerssector), dus ook energieproducenten, een energieplan opstellen of een energiestudie laten uitvoeren door een erkend deskundige, zodat zowel bij de uitbating van een inrichting als bij de vergunningsaanvraag voor een nieuwe inrichting rekening wordt gehouden met de energie-efficiëntie van de installaties. Het Besluit Energieplanning is van toepassing op ingedeelde energie-intensieve inrichtingen.

Tabel 1 : Overzicht van maatregelen van as 1 : "Optimalisering van de energieproductie"

	Entiteiten			
	Fed.	VG	RW	BHG
EP-A : Overgang van de elektriciteitsproductie naar hernieuwbare energie en warmtekracht				
EP-A01 : Stelsel van de groene certificaten (GC) en warmtekrachtcertificaten				
EP-A02 : Financiële hulp aan de milieuvriendelijke elektriciteitsproductie				
EP-A03 : Stopzetting van de vrijstelling van accijnzen & invoering van een accijns op de energie voor steenkoolproducten en zware stookolie				
EP-A04 : Invoering van een net van facilitatoren inzake HEB en warmtekracht				
EP-A05 : Actieplan voor hernieuwbare energie en warmtekracht				
EP-B : maximaliseren van de energie-efficiëntie van de elektriciteitsproductie				
EP-B01 : Specifieke maatregelen inzake toekenning van quota's aan de elektriciteitsproducenten				
EP-B02 : Het opstellen van energieplannen door elektriciteitsproducenten				

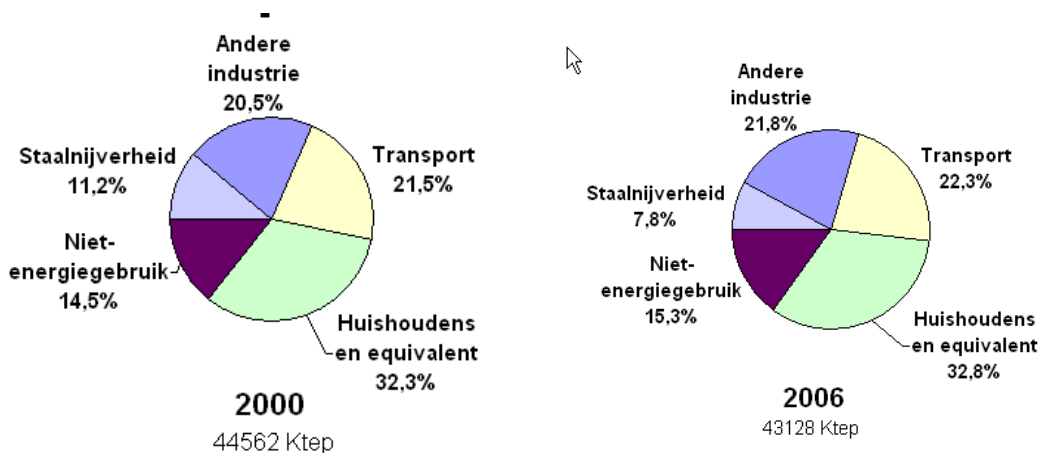
5.1.2 Rationeel energiegebruik in de gebouwen

A. Definitie/afbakening van de as

In het kader van deze as zijn inzake REG (rationeel energiegebruik) en HEB (hernieuwbare energiebronnen) in gebouwen enkel de residentiële, tertiaire en industriële sector betrokken. Deze as beschrijft enkel het beleid gericht op het energieverbruik in gebouwen door middel van brandstof. De maatregelen gericht op het rationeel energieverbruik door middel van elektriciteit staan beschreven onder de as energieproductie.

B. Context

In 2006 zijn de (residentiële en tertiaire) gebouwen de eerste eindgebruikers van primaire energie (32,8%), gevolgd door de industrie (29,6%) en transport (22,3%); het saldo stemt overeen met het niet-energiegebruik.

Figuur 11 : evolutie tussen 2000 en 2006 van het eindverbruik van energie per sector

(bron: energiestatistiek van het DG Energie, FOD MINECO)

De doelstellingen van België moeten in verband worden gebracht met de toepassing van twee Europese richtlijnen over de verbetering van de energie-efficiëntie en de energieprestatie van de gebouwen.

Europese richtlijn 2006/32 over de energie-efficiëntie en de energiediensten trad in werking op 17 mei 2006. Doelstelling van de richtlijn is het verzekeren van een doeltreffend eindgebruik van de energie. De richtlijn verplicht de lidstaten om nationale actieplannen inzake energie-efficiëntie (APEE) op te stellen om energiebesparingen van 1% per jaar over een periode van negen jaar te realiseren. De doelstelling is louter indicatief maar de nationale actieplannen moeten door de Commissie worden goedgekeurd en zullen om de drie jaar worden herzien. In september 2007 publiceerde België zijn actieplan waarin zijn engagement aangaande de Europese richtlijn wordt bevestigd.

Europese richtlijn 2002/91/EG over de energieprestatie van de gebouwen werd door de drie gewesten omgezet. Zij legden de criteria vast voor goedkeuring van een berekeningsmethode voor de energieprestatie van de gebouwen en bepaalden de voorwaarden voor toekenning van certificaten. Krachtens deze richtlijn keurden de gewesten nieuwe strikte vereisten inzake energieprestatie van nieuwe en gerenoveerde gebouwen goed. De Federale Regering keurde maatregelen goed die de omzetting van de richtlijn op gewestelijk niveau versterken, waaronder fiscale stimulansen.

Deze fiscale stimulansen zijn belastingverminderingen voor energiebesparende investeringen in privéwoningen. In 2006 maakten niet minder dan 180 000 belastingplichtigen van deze fiscale maatregel gebruik.

C. Bevoegdheidsverdeling in België

De maatregelen inzake de dalende consumptie vallen voornamelijk onder de bevoegdheid van de gewesten. De Federale Regering beschikt niettemin over fiscale en normatieve instrumenten voor de verbetering van de energieprestaties.

D. Strategie

De strategie die in België werd ingevoerd om het energieverbruik in de (residentiële en tertiaire) gebouwen te beperken, berust op drie clusters inzake beleidslijnen en maatregelen:

- de transversale maatregelen die alle sectoren (residentiële, tertiaire en industriële gebouwen) aangaan;
- de maatregelen die de residentiële sector beogen;
- de maatregelen voor de tertiaire en industriële (of de niet-residentiële sectoren);

Cluster EC-A: Transversale maatregelen

→ EC-A01: REG in het kader van de verplichtingen inzake openbare dienst

Krachtens de Europese richtlijnen kunnen de lidstaten, in het algemeen economisch belang, aan de bedrijven uit de elektriciteits- en gassector verplichtingen inzake openbare dienst opleggen die betrekking kunnen hebben op de veiligheid, inclusief de veiligheid inzake bevoorrading, regelmatigheid, kwaliteit en prijs van de levering, alsook de bescherming van het leefmilieu, inclusief de energie-efficiëntie en de bescherming van het klimaat. Deze verplichtingen inzake openbare dienst zijn dus een belangrijke actiehefboom inzake REG.

Zo zijn de elektriciteitsdistributienetbeheerders in het Vlaamse Gewest verplicht elk jaar een besparing van primaire energie voor hun eindklanten te realiseren. De doelstellingen worden telkens berekend op basis van de hoeveelheid kWh die twee jaar eerder werd afgenomen. Vanaf 2008 hebben de netbeheerders een doelstelling voor huishoudens van 2%. Bij niet-huishoudens moet jaarlijks 1,5% bespaard worden vanaf 2008. De netbeheerders voorzien hiervoor in een heel aantal premies.

Daarnaast werden een aantal actieverplichtingen opgelegd, ondermeer sensibilisering, de ondersteuning van lokale besturen bij hun energiebeleid, uitvoeren van energieboekhoudingen bij onderwijsinstellingen en gezondheids- en welzijns-voorzieningen, specifieke aandacht voor beschermde afnemers (door een hogere financiële tegemoetkoming, door kortingbonnen voor de aankoop van energiezuinige koelkasten en wasmachines, door specifieke informatiesessies), het opzetten van samenwerkingsverbanden met sociale huisvestingsmaatschappijen en sociale verhuur-kantoren.

In de periode 2007-2009 moeten de netbeheerders bovendien, in samenwerking met de gemeenten, een bepaald aantal energiescans uitvoeren bij specifieke doelgroepen van huishoudelijke eindafnemers. Netbeheerders met minder dan 2.500 eindafnemers hebben de mogelijkheid om te opteren voor een compenserende actieverplichting of financieringsverbintenis i.p.v. voor de resultaatsverplichting en/of actieverplichtingen. De niet-naleving van deze doelstelling leidt tot boetes op de niet-bespaarde primaire energie.

Het **Waalse Gewest** opteerde ervoor zich rechtstreeks tot de elektriciteitsleveranciers te wenden. De promotie van REG berust op de toekenning van premies die worden gespijsd door een fonds ("Energiefonds").

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** is de gas- en elektriciteitsdistributienetbeheerder verplicht jaarlijks te voorzien in een programma van stimuli ten voordele van het rationele energiegebruik, met name door informatie, demonstratie en aanbod van energiediensten en financiële hulp ten voordele van gemeenten en andere eindklanten. Voor dit programma werd een budget van meer dan 10 miljoen € uitgetrokken.

→ EC-A02: inzet van de middelen van het aardgasfonds

Op 12 maart 2003 werd een bedrag van 26,26 miljoen € na aardgastariefherv berekeningen ter beschikking gesteld van het voormalige Controlecomité voor de Elektriciteit en het Gas voor het voeren van REG- en veiligheidsmaatregelen.

Per overeenkomst tussen de gewesten, de Federale staat en de aardgasdistributienetbeheerders, werd het bedrag (Aardgasfonds genoemd, na intresten intussen 29,98 miljoen €) onder toezicht van de gewesten geplaatst.

De Vlaamse distributienetbeheerders leggen vanaf 2006 jaarlijks een actieplan ter goedkeuring aan het VEA voor met maatregelen ter bevordering van REG (verplicht), veiligheid en/of sociale maatregelen (facultatief) in de woningen, tertiaire en/of industriële gebouwen.

De **Vlaams Gewest** besliste op 1/12/06 om het aardgasfonds grotendeels aan te wenden voor de medefinanciering van de REG-openbare dienstverplichting van de elektriciteitsnetbeheerders (zie EC-A01) voor het uitvoeren van ongeveer 51.000 huishoudelijke energiescans ism de gemeentes gedurende de volgende 3 jaar (zie verder PAM EC-B02). De elektriciteits- en aardgasnetbeheerders dienen hiertoe een samenwerkingsovereenkomst af te sluiten. Door de medefinanciering van de energiescans, zullen in 2007 en de volgende jaren nog slechts een beperkt aantal REG- en andere premies door de aardgasnetbeheerders uit het aardgasfonds worden verstrekt.

In het **Waalse Gewest** staat het gebruik van deze fondsen door de Waalse gasdistributienetbeheerders (DNB Gas) onder de controle van de regulator, namelijk de CWaPE. Deze fondsen werden voornamelijk aangewend voor de ondersteuning van de investeringen inzake uitbreidingen van het net, waarbij het saldo werd besteed aan veiligheidsacties (eenvormig maken van binneninstallaties).

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** moet de procedures voor aanwending van een fonds voor een bedrag van 4 484 070 € bepalen. Dit bedrag, dat voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt beheerd door Sibelga, is enkel bedoeld voor particulieren. Dit fonds kan voor het eerst worden gebruikt in 2008 en voor het laatst in 2012. De doelstellingen zijn: 1) het aantal ongevallen die te wijten zijn aan CO, verminderen; 2) de plaatsing van een toestel met luchtgat aanmoedigen (voor een zeer lage kost in geval van een ontoereikende schoorsteen); 3) het gasverbruik verminderen; 4) zich richten tot de kansarmen.

→ EC-A03: Energieprestatie – certificering van de gebouwen

Inzake REG in de gebouwen kaderen de genomen maatregelen in de omzetting van Europese richtlijn 2002/91/EG over de energieprestatie van de gebouwen. In dit verband is de evaluatie en de verbetering van de energieprestaties van de gebouwen de sleutel van het beleid. Deze maatregel berust op de – gewestelijke – acties en legt voorwaarden inzake energieprestatie op voor nieuwe gebouwen en vergunde renovaties. Elk gewest ontwikkelt systemen voor evaluatie van de energieprestatie die specifiek zijn voor de structuur van hun woning.

Belangrijke werkzaamheden inzake methodologische harmonisering zijn aan de gang in de groep CONCERE-ENOVER. De Gewesten werken een systeem van energieprestatiecertificatie uit. Het energieprestatiecertificaat informeert de eigenaars, kandidaat-huurders en -kopers en gebruikers over de energetische kwaliteit van een gebouw en over maatregelen ter verbetering van de energie-efficiëntie die zich op korte termijn terugverdienen.

In het Vlaamse Gewest zal het certificaat stapsgewijs voor diverse doelgroepen worden ingevoerd tegen 2009. In 2006 voor nieuwe gebouwen (gelijktijdig met de energieprestatie-eisen), op 1 januari 2009 voor gebouwen voor publieke diensten, in de loop van 2008 bij de verkoop van residentiële gebouwen en in 2009 bij de verhuur van residentiële gebouwen en de verkoop en verhuur van niet-residentiële gebouwen. Ook publieke gebouwen moeten over een certificaat beschikken. Zij hangen dit op een zichtbare plaats uit.

Op basis van de evaluatienota van het Vlaams Energieagentschap (VEA) wordt een ontwerp van wijzigingsbesluit, dat het tijdsplan van het verstrengen van de EPB-eisen vanaf medio 2009 bevat, en een ontwerp van wijzigingsdecreet met een aantal aanvullingen en wijzigingen op vlak van procedures, verantwoordelijkheden en boetes, voorgelegd aan de Vlaamse Regering.

In het **Waalse Gewest** leggen het EPB-decreet (2007) en de toepassingsbesluiten daarvan (april 2008) de methode voor berekening van de EPB vast, alsook het prestatieniveau dat moet worden bereikt op basis van het type gebouw en de uit te voeren werken, de procedure voor energiecertificering en de verplichting om een heetwatertoestel op zonne-energie te plaatsen; het betreft alle types van gebouwen (woningen, scholen, ziekenhuizen, handelszaken, kantoren, ...).

De nieuwe eisen treden geleidelijk in werking. Sinds 1 september 2008 moet het niveau K voor nieuwbouw (inclusief grote renovaties) kleiner zijn dan of gelijk aan 45 (thans 55).

In een tweede fase, vanaf 1 september 2009, zal het niveau van globale energieprestatie dat door een nieuwe coëfficiënt (Ew) wordt gemeten, kleiner dan of gelijk aan 100 moeten zijn bij de bouw van residentiële gebouwen, kantoor-, diensten- en schoolgebouwen. Voor de residentiële gebouwen zal het jaarlijkse karakteristieke verbruik van primaire energie ook minder moeten bedragen dan 170 kWh/m²/jaar aan verwarmde vloer, wat gelijk is aan 17 liter stookolie of 17m³ aan gas per m² per jaar (huidig verbruiksgemiddelde: ongeveer 320 kWh/m²/jaar of 32 liter/m²/jaar).

De Ew is gelijk aan de verhouding tussen het verbruik van primaire energie die nodig is voor verwarming, klimaatregeling, sanitair warm water en verluchting van een nieuw gebouw en datzelfde verbruik dat het gebouw zou hebben in "gangbare" omstandigheden inzake isolatie van de bouwschil en de systemen waarmee deze is uitgerust.

Het is de bedoeling van de regering om, in een derde fase, namelijk vanaf 1 september 2011, het niveau van de globale energieprestatie (Ew) lager of gelijk aan 80 te brengen. Voor de residentiële gebouwen zal de jaarlijkse karakteristieke verbruik van primaire energie ook lager moeten liggen dan 130 kWh/m²/jaar.

De omzetting van de Europese richtlijn over de EPB in het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** impliceert dat alle nieuwe gebouwen (woningen, kantoren, ...), alle overheidsgebouwen en alle gehuurde of gekochte bestaande gebouwen uiterlijk in 2009 over een energiecertificaat zullen moeten beschikken.

De inwerkingtreding van de verordening die richtlijn 2002/91/EG van het Europees Parlement en de Raad van 16 december 2002 betreffende de energieprestatie van gebouwen (EPB) omzet, zou in drie fasen moeten verlopen:

- de vereisten van de EPB die van toepassing zijn op nieuwe gebouwen en op gebouwen die grondig of licht werden verbouwd;
- de energiecertificering van gebouwde, verhuurde of verkochte gebouwen, gepland voor 2009 in de residentiële sector en voor 2010 voor de niet-residentiële sector;
- de controle van de technische installaties (systemen voor warmteproductie, warmtekracht, klimaatregeling, sanitair warm water, ...) in de loop van 2009.

De vereisten die door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werden goedgekeurd, zijn zeer ambitieus. Deze ambitie inzake prestaties zal over de tijd worden gespreid zodat de sector zich kan aanpassen en zal lopen tot 2011, datum waarop alle gebouwen 30% doeltreffender zullen moeten zijn dan deze die vandaag worden gebouwd of vernieuwd. Bovendien is het mogelijk dat hiervoor, in het kader van de milieuvergunning, de verplichting wordt opgelegd om de BAT (Best Available Technology) inzake energie, zoals bijvoorbeeld het plaatsen van een verwarmingsketel met hoge milieuprestaties, wordt opgelegd.

→ EC-A04: aanduiding van energiedeskundigen

In het **Vlaams Gewest** vindt de **erkenning van energiedeskundigen** plaats voor het uitvoeren van energieaudits in woningen, zodanig dat een kwaliteitsvol advies wordt afgeleverd. Kandidaten kunnen erkend worden mits ze geslaagd zijn in de opleiding tot energiedeskundige. Syntra Vlaanderen organiseert deze specifieke opleiding tot energiedeskundige. Deze opleiding bestaat uit drie delen: een praktische opleiding rond het gebruik van de verplichte auditsoftware, een praktische proef en een theoretische opleiding waarin de basisregels van de energiestromen in een woning worden toegelicht (dit laatste is niet verplicht). Het hanteren van een verplichte auditsoftware, die ter beschikking wordt gesteld door het Vlaamse Gewest, garandeert dat minimaal over de bouwschil, de verwarmingsinstallatie en de bereiding van sanitair warm water een technisch onderbouwd advies kan worden afgeleverd. Optioneel kan ook een advies over ventilatie en zomercomfort worden gegeven.

Het **Waalse Gewest** installeerde een net van competente energiedeskundigen. Het zijn privé- of associatieve operatoren die door het gewest voor hun competentie worden gekozen. Zij hebben, elk in hun bevoegdheidsdomein, als opdracht het adviseren van elke instelling, onderneming, investeerder die een initiatief inzake investering en/of verbetering van de energieprestaties van zijn installaties neemt. Bovendien zijn de deskundigen erkend om energieaudits van gebouwen te doen.

De procedure inzake de energieaudit is operationeel sinds 2006 en is voor de residentiële sector gebaseerd op een algemene precieze methodologie. De energieaudits die worden gevraagd in het kader van de programma's UREBA en AMURE (voor de tertiaire en industriële sector) zijn gebaseerd op een methodologie die typisch is voor elk studiebureau. Een project beoogt de harmonisering van deze methodologieën naar het voorbeeld van wat er voor de residentiële sector bestaat. De deskundigen worden opgeleid door het IFAPME.

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** zullen verschillende energiedeskundigen worden opgeleid om energieaudits met behulp van de methode en de software PAE (procedure inzake energieadvies) te doen op basis van vrijwillige aanvragen afkomstig van bewoners van eengezinswoningen en om de certificaten af te leveren. Het gewest heeft ook een dienstverlening inzake kosteloos advies via de facilitatoren. Hun taak bestaat erin rechtspersonen en instituten bij hun initiatieven om de energieprestaties van hun patrimonium en hun activiteiten te verbeteren, te adviseren. De facilitatoren zijn energiespecialisten die worden erkend voor hun expertise die voortvloeit uit de realisatie van talrijke projecten zowel in Brussel als in het buitenland.

Hun opdracht is de bouwheren en beheerders van gebouwen op een onafhankelijke en onpartijdige manier bij te staan bij acties inzake beheersing van het energieverbruik, rationeel energiegebruik (REG) en promotie van hernieuwbare energie, in elke fase van een project. Zij stellen zich niet in de plaats van de architect, het studiebureau of de installateur, maar oriënteren hen bij hun werk en doen aanbevelingen om de energiekwaliteit van de projecten te verbeteren.

→ EC-A05: promotie van de energie-efficiëntie van elektrische toestellen

Een ander onderdeel van de groep "transversale maatregelen", bedoeld om het energieverbruik in de gebouwen te beperken, betreft de energie-efficiëntie van de huishoudtoestellen. De essentiële maatregel bestaat in het bevorderen van toestellen met een laag verbruik, hetzij via normen inzake minimaal rendement (geval met boilers met vloeibare of gasvormige brandstoffen), hetzij via een etikettering en een klassament in verbruikscategorieën.

De **Federale Regering** steunt in haar huidige middelen initiatieven waarmee de doeltreffendheid van de labels (zie ook EC-B04) kan worden geëvalueerd zodat de consumenten correct kunnen worden geïnformeerd.

De markt waarin de consumenten hun dagelijkse beslissingen moeten nemen, wordt steeds complexer. Hoewel de verschillende labels, etikettering en allerhande milieuverklaringen de consumenten kunnen helpen om de meest ecologische producten uit te kiezen, is de wildgroei eerder een bron van verwarring dan een nuttige hulp bij de keuze. Deze complexiteit is met name te wijten aan de wildgroei van informatie die in grafische vorm wordt gegeven (pictogrammen, logo's, labels, ...), weinig gekend is, niet altijd betrouwbaar is en vooral door de consumenten slecht wordt geïnterpreteerd.

Er zijn ook regionale premies voor energiezuinige apparaten bij de netbeheerders in gewesten. Zo worden in het **Vlaams Gewest** kortingbonnen voor de aankoop van energiezuinige koelkasten en wasmachines ter beschikking gesteld aan huishoudens in het kader van de REG-openbare diensverplichtingen (maatregel EC-A01).

In het **Waalse Gewest** wordt geen enkele premie toegekend ten gunste van de aankoop van energiezuinige huishoudtoestellen.

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** biedt al verschillende jaren premies ten voordele van performante huishoudtoestellen; thans gaat het om diepvriezers, koelkasten en droogkasten. Deze inspanningen dragen bij tot een verlaging van de onrechtstreekse CO₂-uitstoten.

Cluster EC-B: Maatregelen in de residentiële sector

→ EC-B01: Financiële incentives voor het rationale energiegebruik (REG) en gebruik van hernieuwbare energiebronnen (HEB)

Het gaat voornamelijk om fiscale maatregelen of premies waarvan de bedragen jaarlijks worden geactualiseerd. Het gaat ook om de vervanging van oude verwarmingsketels, de plaatsing van dubbele en driedubbele beglazing, de verbetering van warmte-isolatie, energieaudit, etc. De toepasselijke belastingvermindering en de maximale bedragen die in mindering kunnen worden gebracht werden geleidelijk verhoogd. Via de programmawet van eind 2006 werd de belastingvermindering voor energiebesparende investeringen in woningen verdubbeld, nl. van 1000 naar 2000 €, geïndexeerd gaat het om een verdubbeling van 1280 naar 2560 €. De belastingvermindering kan worden gecumuleerd met de premies die door de gewesten en/of netbeheerders worden verstrekt in het kader van hun REG-openbaardienstverplichtingen (zie transversale maatregelen EC-A01).

De **Federale Regering** heeft in 2007 het plafond van de belastingverlaging voor energiebesparende investeringen verhoogd wanneer de overschrijding van het plafond het resultaat is van uitgaven die werden gemaakt om thermische of fotovoltaïsche zonnepanelen te installeren. Een bijkomende belastingvermindering van 600 € (te indexeren) wordt toegekend als een woning voldoet aan de voorwaarden van "passief huis". De vermindering blijft effectief gedurende tien jaar.

We stellen vast dat Belgen niet optimaal gebruik maken van bestaande technologieën (efficiënte verwarmingstoestellen, isolatie, zonneboilers, ...) om het energiegebruik in hun woning tot een minimum te beperken. Om hier iets aan te doen organiseerde de federale overheid in april 2006 een rondetafel met sleutelactoren uit de bouw- en banksector voor de optimalisering van de informatiedoorstroming met betrekking tot energiebesparende mogelijkheden in de bouw. De aanwezige partijen ondertekenden toen een intentiecharter die begin 2007 leidde tot de identificatie van een reeks van concrete maatregelen. Deze maatregelen werden op 27 februari op Batibouw voorgesteld.

Het **Vlaams Gewest** voorziet premies via de netbeheerders (zie maatregel EC-A01). Daarnaast zijn er ook een aantal premies uitgewerkt specifiek voor de doelgroep kansarmen (zie maatregel EC-B03).

Het plan SOLWATT, dat in 2006 in het **Waalse Gewest** van start ging, werd op 01/01/2008 aanzienlijk verbeterd. Doelstelling van dit plan is het aanmoedigen en ondersteunen van de elektriciteitsproductie via fotovoltaïsche zonne-energie. Dit plan bevat verschillende maatregelen: vereenvoudiging van de toekenning van groene certificaten met verhoging van het aantal afgeleverde groene certificaten (van een naar vijf), van de bijkomende budgettaire middelen, de aanduiding van een facilitator voor het thema fotovoltaïsche energie, vereenvoudigde aansluiting op het net (mogelijkheid om de elektriciteitsteller omgekeerd te laten draaien voor installaties van minder dan 10 kWc), ...

Het plan SOLTHERM, dat is bestemd voor de plaatsing van zonneboilers, werd in 2001 opgestart. Thans betreft dit plan de toekenning van premies voor de installatie van zonneboilers alsook de vrijstelling van een stedenbouwkundige vergunning.

Ressorteren ook onder de toekenning van premies: isolatie van daken, muren, vloeren, vervanging van enkele door dubbele beglazing, warmte-isolatie van een nieuwe eengezinswoning, bouw van een passieve eengezinswoning, installatie van een verluchtingssysteem met warmterecuperatie, gasverwarmingsetels met lage temperatuur of condensatieketels of warmeluchtgeneratoren, doorstroomwaterverwarmers met aardgas of condensatiegenerator voor warm water, luchtverhitters, condensatiegeneratoren voor warme lucht en stralingstoestellen – verwarming, warmtepompen, biomassaverwarmingsetels (hout, graangewassen, ...), warmteregulatie (thermostatische waterkranen, thermostaten, ..), energieaudits, infrarood thermografie, warmtekrachtenheden, analyses van elektriciteitsverbruik (voor syndici), installatie van een systeem voor het beheer van elektrische installaties (voor syndici), verbetering van de energie-efficiëntie en fotometrie van de verlichting (voor syndici).

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** vermenigvuldigde het budget voor energiepremiën in drie jaar tijd met 10 zodat het in 2007, 11,275 miljoen bedroeg. De premies worden toegekend aan gezinnen, collectieve woningen, de tertiaire sector en de industrie en de volgende grote actiedomeinen: performante elektrische huishoudtoestellen, hernieuwbare energie met de klemtoon op zonne-energie, isolatie, verluchting en passieve huizen en lage-energiehuizen en ten slotte performante verwarming. Er worden ook hoge premies uitgetrokken ten voordele van de installatie van fotovoltaïsche panelen voor collectieve woningen en particulieren die bovendien cumuleerbaar zijn met de groene certificaten.

Ten slotte werd er sinds 2007 ook een nieuw stelsel van premies op touw gezet voor de financiering van de bouw van huizen of gebouwen voor passief wonen of lage-energieerenovaties. Een gelijkaardige premie voor de tertiaire sector ligt ter studie. Deze premies worden gedefinieerd in de maatregelen 22 en 23 van onderhavig plan (passieve woning / lage energie – premie 7 – gezinnen en passief gebouw / lage energie – premie 14 – collectieve woningen).

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** heeft bovendien een dienst voor specifieke begeleiding door deskundigen geïnstalleerd, bestemd voor de aanvragers van premies “passief / lage energie”. Via deze dienst krijgen de aanvragers bijstand per telefoon of e-mail. Men kan de deskundigen ook ontmoeten. Voor nieuwe gebouwen wordt een dichtheidstest “blower door” door het gewest gefinancierd.

In het **Vlaams Gewest** is er ook het Energierenovatiekrediet: het Energierenovatiekrediet is een lening op afbetaling. De verbouwer leent hierbij een aangepast bedrag voor kleine of voor grote werken tussen 1.750 en 50.000 €. De kredietgever betaalt de aannemer, waarna de klant het krediet in maandelijkse schijven aflost. Hij betaalt hierbij uitsluitend een jaarlijks kostenpercentage van 5,95%. Het Energierenovatiekrediet richt zich tot energiebesparende werken die zichzelf terugverdienen: dakisolatie, hoogrendementsbeglazing en een condensatieketel.

Tot eind september 2008 loopt een proefproject met deelname van 22 aannemers en 1 kredietmaatschappij. De bedoeling is om, bij positieve evaluatie van het proefproject, akkoorden af te sluiten met de Vlaamse Confederatie Bouw en Bouwunie over een samenwerkingsovereenkomst omtrent een veralgemening van het Energierenovatiekrediet.

Het **Waalse Gewest** biedt leningen aan met nultarief (subsidiëring van de laagste rentevoet). In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** is een lening met nultarief (“sociale groene lening”) operationeel sinds mei 2008 ten voordele van de werken inzake energieprestaties (isolering en verwarming) die worden gedaan door gezinnen met een matig inkomen.

→ EC-B02: Specifieke verplichtingen voor verwarmingsketels

De **Federale Regering** zal tegen eind 2008, begin 2009 onderstaande ontwerpen van Koninklijke besluiten ter afkondiging door de koning voorleggen:

- de uitwerking van twee KB's over verwarmingsketels en kachels afronden. De doelstellingen van deze besluiten betreffen het vastleggen van normen inzake de uitstoot van verontreinigende stoffen (NOX, CO en PM) voor verwarmingsketels, CO, PM en rendement voor kachels;
- een KB over verwarmingstoestellen met steenkool met name betreffende de uitstoot van CO, PM en rendement voorbereiden.

In verband met vaste biobrandstoffen voor verwarmingsketels en kachels ging de Federale Regering de verbintenis aan om de kwaliteitsnormen ervan te definiëren (zie AG-D04), met name de criteria inzake duurzaam bosbeheer (FSC Label of andere).

In het **Vlaams Gewest**, het **Waals Gewest** en het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** is een regelmatig onderhoud en controle van verwarmingsketels, die werken op niet-hernieuwbare, vloeibare of vaste brandstof, al verplicht. Daarnaast wordt een verplichte, eenmalige keuring ingevoerd van ketels ouder dan 15 jaar. De nieuwe verplichtingen gaan in 2009 in voege. Hierbij wordt een flankerend beleid gevoerd met aandacht voor sensibilisering van burgers en onderhoudstechnici.

→ EC-B03: Specifieke hulp inzake REG voor kansarmen

Het fonds ter reductie van de globale energiekost (FRGE) werd op 27 december 2005 door de **Federale Regering** in het leven geroepen. Het Fonds is een nv naar publiek recht en een dochter van de Federale Participatie- en Investeringsmaatschappij. De sociale doelstelling van het FRGE wordt in de statuten beschreven als “de studie over en de realisatie van de projecten door de tussenkomst in de financiering van structurele maatregelen om de vermindering van de globale energiekost in de privéwoningen te bevorderen voor de doelgroep van de kansarmen en de toekenning van goedkope leningen ten voordele van structurele maatregelen om de vermindering van de globale energiekost in de woningen van privépersonen die als hoofdwoonplaats wordt gebruikt, te bevorderen.

Het fonds geeft deze doelstelling een concrete vorm door de toekenning van goedkope leningen die worden toegekend aan privépersonen en die zijn bestemd voor structurele maatregelen waardoor energie wordt bespaard. Dit wordt gerealiseerd door lokale entiteiten die door de steden en gemeenten worden aangeduid in overleg met het OCMW. De sociaal zwakkeren zijn voor het Fonds een bijzondere doelgroep van de privépersonen. Op basis van een realistisch inschatting van de inkomsten en uitgaven voor de komende twee à drie jaar werd in maart 2007 beslist om de schuldpositie van dit fonds te verhogen tot 250 miljoen € teneinde de middelen aan te wenden voor het verstrekken van leningen aan gunstige rentetarieven.

In het **Vlaamse Gewest** lopen verschillende projecten ter bevordering van REG bij kansarmen:

- Het toekennen van een renovatiepremie voor energiegerelateerde investeringen, bestemd voor personen met een beperkt inkomen: Gezinnen die facturen voor verbouwwerken voor minstens 10.000 € (excl. BTW) kunnen voorleggen, kunnen een subsidie krijgen van 30% van de voorgelegde kostprijs, met een maximumpremie van 10.000 €. De woning moet minstens 25 jaar oud zijn. Tal van energiebesparende investeringen komen hiervoor in aanmerking.
- Het toekennen van subsidies voor het versneld vervangen van bestaande centrale verwarmingsketels (ouder dan 20 jaar) in sociale woningen door hoogrendementstoestellen (HR+, HRtop of Optimaz) met eventuele aanpassing van schoorsteen en kamerthermostaat. (Besluit Vlaamse Regering van 15-12-2006 (800 € / toestel, totaal bedrag 2.300.000 €).) Er werden reeds meer dan 1500 ketels vervangen. Circa 2400 vervangingen zijn in voorbereiding. Gezien het succes van de actie is een bijkomende subsidie van 2.900.000 € toegekend en wordt de actie verlengd tot 2010
- Het toekennen van een premie voor prioritaire energiebesparende investeringen aan personen die weinig of geen belastingen betalen: Personen die niet of slechts gedeeltelijk het federale personenbelastingvoordeel kunnen genieten, kunnen van de Vlaamse overheid een premie krijgen:
 - tot 8 €/m² voor dak- en/of zoldervloerisolatie;
 - tot 100 respectievelijk 150 €/m² voor vervanging van dubbel respectievelijk enkel glas door superisolerend glas;
 - tot 1500 € bij vervanging van een verwarmingsketel door een condensatieketel.
- Het op 1/12/06 voor de tweede keer principieel goedgekeurde wijzigingsbesluit inzake de REG-openbaredienstverplichtingen van de netbeheerders dat een uitbreiding voorziet van de REG-adviesverlening naar beschermde afnemers. In het gewijzigde besluit zijn ook volgende acties naar kansarmen voorzien vanaf 2008: de organisatie door de elektriciteitsnetbeheerders van op de kansarmen afgestemde informatiesessies, verhoogde premies voor REG-investeringen en kortingsbonnen voor de aankoop van een energiezuinige koelkast of wasmachine. Deze acties staan reeds beschreven onder EC-A01.
- In het Vlaams Gewest loopt ook een project energiesnoeiërs. De hoofddoelstelling van het project is in eerste instantie de uitvoering van de energiescan én het realiseren van bijkomende tewerkstelling voor doelgroepwerknemers in de sociale economie.

De Energiesnoeiërs zijn kortgeschoolden en langdurig werkzoekenden die via de sociale economie opleiding en tewerkstelling krijgen om energiebesparende maatregelen uit te voeren. Ze kregen tot nu toe weinig kansen op de arbeidsmarkt, maar vinden in de energiebesparingsniche een nieuwe zinvolle job. De Energiesnoeiërs zullen als eerste activiteit energiescans uitvoeren. De adressen waar Energiesnoeiërs deze scans uitvoeren worden bepaald door de gemeente. Het project richt zich in eerste instantie tot sociaal zwakkeren.

Andere activiteiten (uitvoering kleine energiebesparende maatregelen, isolatie onder hellend dak of op zolder, complexere ingrepen of productie van energiebesparende toepassingen) zijn op dit moment nog in ontwikkeling.

- Proefproject sociaal passiefhuis: Een proefproject rond energiezuinig bouwen is opgestart binnen de sociale woningbouw. Concreet betekent dit dat een aantal passiefwoningen gebouwd zullen worden. Momenteel is nog te weinig geweten over de effectieve meerkost en rendabiliteit van dergelijke projecten in Vlaanderen. Ook over de technische aanpak en knowhow hieromtrent is in Vlaanderen nog te weinig concrete informatie beschikbaar. Met dit project zal ervaring opgedaan

en expertise vergaard worden, zodat de haalbaarheid en wenselijkheid van dergelijke zeer energiezuinige sociale woonprojecten in Vlaanderen geëvalueerd kan worden

- Zoals reeds vermeld onder EC-A02 'inzet middelen van het aardgasfonds', zal het aardgasfonds in het Vlaamse Gewest hoofdzakelijk gebruikt worden voor het gratis uitvoeren van energiescans bij voornamelijk kansarme gezinnen.

Er zijn in het Vlaamse Gewest ook verschillende sensibiliseringsmaatregelen van kracht gericht op kansarmen (zie verder).

In het **Waalse Gewest** keert het plan MEBAR (Menages à Bas Revenus = gezinnen met een laag inkomen) subsidies uit voor de verbetering van de warmte-isolatie, verwarmingsinstallaties en ramen in woningen van mensen met een laag inkomen. Dit plan bestaat sinds 2004 en heeft een budget van 1,5 miljoen €. De interventie is begrensd tot 1 365 €, inclusief btw. Dit plan wordt voor 90% aangewend voor de interventie in de plaatsing van gedecentraliseerde verwarmingsinstallaties (voornamelijk kachels op hout, stookolie, steenkool), voor 5% voor de productie van sanitair warm water en/of centrale verwarming en voor 5% voor timmerwerk en isolatie.

Bovendien kunnen de OCMW's subsidies van het gewest krijgen voor sociale begeleiding. Daartoe moeten de OCMW's voor 15 maart van elk jaar een plan voor sociale energiebegeleiding indienen. Deze plannen bestrijken een periode van 2 jaar.

Met de sociale energiebegeleiding wil men de mensen informeren over het rationele energiegebruik en de consumptiebeheersing, preventieve en curatieve acties ter zake voeren en informatie verspreiden om de toegang tot de bestaande financiële hulp te vergemakkelijken. In hun plan kunnen de OCMW's eveneens de prefinanciering van bepaalde hulp bij investeringen opnemen.

Werden ook in het leven geroepen, energieadviseurs bij de OCMW's van de gemeenten om de energiegevoeligheid te verminderen of te voorkomen en de burgers met een laag inkomen te helpen hun energieverbruik te verminderen.

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** werd een programma voor sociale energiebegeleiding voor kansarme gezinnen via de OCMW's opgesteld dat sinds 2007 beschikt over 1 miljoen €. De sociale energiebegeleiding wordt zeer globaal gedefinieerd als de begeleiding van kansarmen teneinde hen ertoe aan te zetten hun energieverbruik in hun woning te verminderen terwijl ze toch hun comfort behouden. Deze rol is weggelegd voor sociale facilitatoren.

In 2008 herzag het gewest eveneens het stelsel van toekenning van renovatiepremies. Het totale budget voor 2008 bedraagt 7,9 miljoen €. Deze premies zijn een aanvulling op de batterijen reeds genomen maatregelen (energiepremies, verordening over de energieprestatie van gebouwen, beroep op projecten, enz.) om de verbetering van de woonomstandigheden van kansarmen mogelijk te maken in een context van wooncrisis en sterke prijsstijgingen. De nieuwe renovatiepremie oriënteert de aanvragers naar minder energievretende bouwtechnieken.

Overigens stelt het gewest de gezinnen met een laag inkomen sinds mei 2008 de sociale groene lening ter beschikking. Zie EC-B01.

→ EC-B04: **Betere informatie ter beschikking van de consument over de impact van de producten op het leefmilieu**

Voor de **Federale Regering** ziet de minister van leefmilieu, in overleg met de andere twee ministers die bij de bescherming van de consument betrokken zijn, erop toe dat de volgende projecten worden uitgewerkt (in een proces samen met de distributiefederaties (FEDIS), Unizo en UCM en de producenten, vooral de KMO's):

1. een "charter" waarin de methodologische principes worden gepreciseerd die moeten worden nageleefd voor de berekening van de milieubalans van een product (bv.: voor welke indicator kiezen, benadering levenscyclus of niet, ...) zal tegen eind 2008 worden opgesteld. De Franse en Engelse ervaring zullen worden gebruikt als basis voor de Belgische werkzaamheden;
2. Op basis van de resultaten van punt 1 zullen pilootprojecten met de distributie en de producenten tijdens het eerste halfjaar van 2009 worden gelanceerd om een methodologie te ontwikkelen/testen;

3. Tegelijk met de punten 1 en 2 zullen specifieke werkgroepen worden opgestart over de volgende aspecten:
- normalisering (in verband met de lopende ISO-werken)
 - financieringsmethode (lanceren wanneer de methodologische principes eenmaal zijn gedefinieerd)
 - coherentie op Europees niveau

De resultaten van deze verschillende werkzaamheden zouden tegen 2011 moeten uitmonden in een reglementering met het oog op de terbeschikkingstelling van de consument van informatie over de impact op het leefmilieu van de gekochte producten. Zo wordt in het plan Lucht voorgesteld om informatie over de uitstoten van de verschillende transportmiddelen op de trein- en vliegtuigtickets te zetten. De gewesten zullen bij het proces worden betrokken.

Een andere maatregel van de Federale Regering, op initiatief van de "Raad voor het Verbruik" bestaat in de herziening van de milieureclamecode (de commissie voor etikettering en milieureclame werd gereactiveerd) en de voorafgaande evaluatie van elke reclame die een argument of een bewering over het leefmilieu wil gebruiken.

De drie bevoegde federale ministers (KMO, Economie en Leefmilieu) zullen de Commissie voor etikettering en milieureclame die de opportuniteit om de code met dezelfde naam en vooral de kwestie van de opheldering van de ecologische criteria inzake reclame zal onderzoeken, nieuw leven inblazen.

→ EC-B05 : Opleggen van energieprestatie- en binnenklimaateisen (EPB-eisen) aan woningen en appartementen

In het **Vlaams Gewest** worden vanaf 1 januari 2006 aan gebouwwerkzaamheden met stedenbouwkundige vergunning EnergiePrestatie- en Binnenklimaateisen ('EPB'-eisen) opgelegd. Bij nieuwbouw, grote uitbreiding of herbouw van een woning, is het eisenpakket uitgebreid: thermische isolatie-eisen, een te behalen energieprestatiepeil (E100) en binnenklimaateisen. Beperkte eisen (mbt thermische isolatie en ventilatie) worden opgelegd aan kleine vergunnings-plichtige verbouwingen aan bestaande gebouwen. Een nieuw handhavingsbeleid wordt sinds 1 jan. 2006 toegepast gebaseerd op de 'as-built' energieprestatieaangifte en administratieve geldboetes.

In het **Waalse Gewest** moet elk nieuw gebouw sinds 1 september 2008 een K45 respecteren: we noteren dat de ventilatie van nieuwe gebouwen sinds 1996 verplicht is (behalve voor industriële gebouwen). In een tweede fase, vanaf 1 september 2009, zal het globale energieprestatieniveau, dat wordt gemeten door een nieuwe parameter (Ew) kleiner dan of gelijk aan 100 moeten zijn bij de bouw van residentiële gebouwen, kantoor-, diensten- of schoolgebouwen.

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** trad de nieuwe reglementering over de energieprestaties in gebouwen (EPB) in juli 2008 in werking. Doelstelling is de gebouwen op het vlak van de energie performanter te maken. De nieuwe EPB-reglementering is van toepassing op alle gebouwen waaronder woningen. De EPB is het resultaat van een berekening die rekening houdt met verschillende factoren zoals ontwerp en oriëntatie van het gebouw, isolatie, ventilatie, type van verwarmingsinstallatie, enz.

De nieuwe reglementering treedt in drie fasen in werking:

- in juli 2008 voor bouw en renovatie: elk bouw- of renovatieproject waarvoor een stedenbouwkundige en/of milieuvergunning nodig is en waarvoor een bouwvraag wordt gedaan, zal de vereisten inzake energieprestaties moeten respecteren;
- nadien voor verkoop en verhuur: alle gebouwen die te koop of te huur worden gesteld, zullen over een EPB-certificaat moeten beschikken. Dit is een soort identiteitskaart van het gebouw, het informeert de koper of huurder over het niveau van energieprestatie van het gebouw zodat hij het met andere gebouwen kan vergelijken. Openbare gebouwen van meer dan 1 000 m² zullen hun EPB-certificaat voor het publiek moeten afficheren;
- later, voor technische installaties voor koud- of warmproductie: bij de plaatsing, vervanging of wijziging van een installatie zullen de eisen inzake energieprestatie moeten worden gerespecteerd. De bestaande installaties zullen moeten worden gecontroleerd en regelmatig door een geregistreerde controleur of technicus moeten worden onderhouden.

→ EC-B06 : Optimaliseren stedenbouwkundige voorschriften in het kader van energiezuinig bouwen en verbouwen

Bepaalde stedenbouwkundige voorschriften zijn een belemmering voor de omschakeling naar energiezuinige gebouwen en verbouwingen (gevelisolatie voor kleine woningen kan niet door rooilijn, beperkingen met betrekking tot houtskeletbouw). Een versoepeling van deze voorschriften dringt zich op. Het **Vlaams Gewest** zal hiertoe het nodige ondernemen.

Cluster EC-C: Maatregelen in de tertiaire sector

→ EC-C01: Beroep op een fonds voor derde investeerders in de overheidssector

Om de energie-efficiëntie in de overheidsgebouwen te bevorderen en de belemmeringen voor investering met het oog op energiebesparing weg te nemen, creëerde de **Federale Regering** op 4 maart 2005 een Belgische energiedienstvennootschap (Energy Service Company – FEDESCO). Deze vennootschap, die wordt gefinancierd door overheids- en privékapitaal, investeert in projecten met een interessant potentieel inzake daling van het energieverbruik maar waarvan de investeringskost voor de eigenaar of beheerder te hoog ligt

. De besparingen die op de energiefactuur worden gedaan, zullen in een eerste fase worden gebruikt om de door de vennootschap ESCO verleende investering terug te betalen en zullen nadien de klanten ten goede komen. Fedesco is sinds september 2005 operationeel. Het startkapitaal van Fedesco bedraagt 1,5 miljoen € en de toegelaten schuldpositie 5 miljoen €. In 2007 heeft de Federale Regering een exclusief recht toegekend aan Fedesco om voor de federale overheid te werken.

De Federale Regering ging op 18 maart 2007 akkoord met de kapitaalsverhoging ten belope van 5 miljoen € en de verhoging van de toegelaten schuldpositie van € 5 naar € 10 miljoen. Eind 2007 heeft Fedesco een bijkomende missie gekregen met betrekking tot de installatie van fotovoltaïsche zonnepanelen op de daken van de federale overheidsgebouwen.

In België heeft Fedesco een voortrekkersrol op het gebied van derdepartijfinanciering en Energieperformantiecontracten in overheidsgebouwen, concessies voor fotovoltaïsche zonnepanelen op daken van overheidsgebouwen en een globale aanpak van energiemonitoring, -boekhouding en -verificatie. Op 30 juli 2008 werd de missie van Fedesco bovendien nog uitgebreid. Fedesco treedt immers sinds 2008 op als tussenpersoon bij de aankoop van emissiekredieten voor rekening van de Federale staat. De belangrijkste uitdaging bestaat er nu om de ambitieuze doelstellingen van Fedesco om te zetten in concrete realisatie op het vlak van energiebesparing in overheidsgebouwen.

De Federale Regering versterkte en optimaliseerde deze structuur die een referentie moet zijn in de promotie van het systeem van derde investeerder (via de toekenning van een beheerscontract en de haalbaarheid van een meerjarenplan voor Fedesco). Inmiddels werd het startkapitaal van Fedesco verhoogd tot 6,5 miljoen €. Op 23 oktober 2008 heeft de Federale Regering de nodige uitvoeringsbesluiten genomen om de uitgevoerde en geplande energiebesparende investeringen aan Fedesco te kunnen terugbetalen.

In aansluiting op deze beslissing heeft Federale Regering zich ook geëngageerd voor een drastische reductie van het energieverbruik in de federale overheidsgebouwen, met name een reductiedoelstelling van 22% vanaf 2014. De Federale Regering heeft ook aan Fedesco de mogelijkheid geboden om via een beheerscontract een meerjareninvesteringsplan aan de Federale Regering voor te leggen met een opvolging van de gerealiseerde doelstellingen en de gerealiseerde energiebesparingen.

→ EC-C02 : Opleggen van energieprestatie- en binnenklimaateisen (EPB-eisen) aan tertiaire gebouwen

In het **Vlaams Gewest** worden vanaf 1 jan. 2006 aan gebouwwerkzaamheden met stedenbouwkundige vergunning worden EnergiePrestatie- en Binnenklimaateisen ('EPB'-eisen) opgelegd. Bij nieuwbouw, grote uitbreiding of herbouw van een, kantoor of school en bij grondige renovatie van een kantoor of school > 3000 m³, is het eisenpakket uitgebreid: thermische isolatie-eisen, een te behalen energieprestatiepeil (E100) en binnenklimaateisen. Beperktere eisen (mbt thermische isolatie en ventilatie)

worden opgelegd aan industriële gebouwen, ziekenhuizen, hotels,... en aan kleine vergunningsplichtige verbouwingen aan bestaande gebouwen. Een nieuw handhavingsbeleid wordt sinds 1 januari 2006 toegepast gebaseerd op de 'as-built' energieprestatieaangifte en administratieve geldboetes.

Voor de tertiaire sector in het **Waalse Gewest**, zie EC-B05

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** trad de nieuwe reglementering over de energieprestaties van gebouwen (EPB) in juli 2008 in werking. Doelstelling is gebouwen op het vlak van de energie performanter te maken. De nieuwe EPB-reglementering is van toepassing op alle gebouwen: woningen, kantoren, scholen, handelszaken, horeca, enz., dit wil zeggen op particulieren en eveneens op de tertiaire sector.

→ EC-C03 : Maatregelen in de medische, sociale en onderwijs sector

In het **Vlaams Gewest** moeten alle bouwwerken in de medisch-sociale sector met een aanvraag tot investeringssubsidie, die vallen onder de reglementering van het Vlaams Infrastructuurfonds voor Persoonsgebonden Aangelegenheden (VIPA), sinds juni 2003 voldoen aan de eisen m.b.t. ecologisch bouwen. Het aantal eisen gaat verder dan de bepalingen voorzien door de energieprestatieregelgeving. (EC-C02) De gebouwen moeten voldoen aan een globaal isolatiepeil K40 en ook de maximale U-waarden voor de individuele gebouwdelen zijn strenger. Bovendien worden specifieke eisen gesteld betreffende de technische installaties zoals lage temperatuursverwarming, rendementseisen bij warmterecuperatie.

Actieve koeling wordt enkel toegelaten in specifieke toepassingen en er is een verplichte implementatie van een gebouwbeheerssysteem voor gebouwen groter dan 1000 m² voorzien. In de praktijk zal het volledige eisenpakket van VIPA voor de nieuwbouwprojecten overeen komen met een globaal energiepeil E80.

Het Vlaamse Gewest legt ook specifieke EPB-eisen op als voorwaarde voor projectfinanciering in beleidsdomein onderwijs : Sinds 1 januari 2008 zijn alle nieuwe bouwprojecten die beroep doen op infrastructuursubsidies van het Agentschap voor Infrastructuur van het ONderwijs (AGION) onderworpen aan het decreet energieprestaties in scholen van 7 december 2007. De minimum-eisen van dit decreet gaan eveneens verder dan de bepalingen voorzien door de EPB. (EC-C02) De gebouwen moeten voldoen aan een E-peil van E70.

Het Vlaamse Gewest kent ook subsidies toe voor rationeel energiegebruik in bestaande schoolgebouwen: In het Vlaamse Gewest zal een investeringsproject met reguliere financiering (voor een totaal bedrag van 100 miljoen € gespreid over 4 jaar) de **schoolinfrastructuur** in Vlaanderen **moderniseren**. Hierbij zal maximale aandacht besteed worden aan investeringen inzake rationeel energiegebruik.

In het Vlaamse Gewest wordt ook het versneld investeren in (nieuwe) schoolinfrastructuur gestimuleerd via alternatieve financiering: Voor wat de alternatieve financiering betreft, wordt er een private investeringsvennootschap (Design, Build, Finance, Maintenance) geselecteerd met de bedoeling om een investeringsvolume van ongeveer 1 miljard € te realiseren. Hierbij zal de private vennootschap geselecteerde (ver)bouwprojecten van de inrichtende machten uitvoeren om deze vervolgens, in ruil voor een prestatiegebonden beschikbaarheidsvergoeding, op lange termijn aan de inrichtende machten ter beschikking te stellen.

In het **Waalse Gewest** worden 110 miljoen € (uitzonderlijk UREBA-programma) besteed aan de verbetering van de energie in de gemeentelijke gebouwen, schoolgebouwen of gebouwen waar sociale activiteiten plaatsvinden. Op 26 juni 2008 waren 1 223 projecten geselecteerd voor een bedrag van 82 miljoen €, terwijl een nieuwe oproep voor projecten voor een bedrag van 30 miljoen € in september 2008 werd gelanceerd.

De verzorgingsinstellingen van hun kant kunnen een beroep doen op de premies die ressorteren onder de programma's SOLTHERM en UREBA.

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** komen de medische sector en de scholen onder meer in aanmerking voor beheers- en investeringsprojecten met voorbeeldfunctie, vooral door oproepen voor projecten voor een Plan voor Lokale Actie voor het Gebruik van Energie – PLAGE – in gemeenten en ziekenhuizen.

Worden ook georganiseerd:

- opleiding van specialisten inzake energie-efficiëntie;
- opdrachten inzake informatie en ondersteuning voor de ontwikkelingen van warmteontwikkeling en hernieuwbare energie (informatie, advies, kritische herlezing van projecten, seminars, oproepen voor projecten)
- ontwikkeling van een partnerschap “BRISE” met het intersyndicale net voor het leefmilieu: de werknemers sensibiliseren, vooral voor het rationele energiegebruik in het bedrijf.

→ EC-C04: Opleggen van energieprestatie- en binnenklimaatseisen (EPB-eisen) aan industriële gebouwen

Aan gebouwwerkzaamheden met stedenbouwkundige vergunning worden vanaf 1 jan. 2006 EnergiePrestatie- en Binnenklimaatseisen ('EPB'-eisen) voor **Vlaams Gewest** opgelegd. Bij nieuwbouw, grote uitbreiding of herbouw van een woning, kantoor of school en bij grondige renovatie van een kantoor of school > 3000 m³, is het eisenpakket uitgebreid: thermische isolatie-eisen, een te behalen energieprestatiepeil (E100) en binnenklimaatseisen. Beperktere eisen (mbt thermische isolatie en ventilatie) worden opgelegd aan industriële gebouwen, ziekenhuizen, hotels,... en aan kleine vergunningsplichtige verbouwingen aan bestaande gebouwen. Een nieuw handhavingsbeleid wordt sinds 1 januari 2006 toegepast gebaseerd op de 'as-built' energieprestatieaangifte en administratieve geldboetes.

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** trad de nieuwe reglementering over de energieprestatie van de gebouwen (EPB) in juli 2008 in werking. Doelstelling is de gebouwen op het vlak van de energie performanter te maken. De nieuwe reglementering EPB is van toepassing op alle gebouwen, inclusief de gebouwen uit de industriële sector.

→ EC-C05 : Subsidies voor een duurzaam energiebeleid in beschutte en sociale werkplaatsen

Het Vlaams Subsidieagentschap voor Werk en Sociale Economie (VSAWSE) heeft in 2008 een oproep gelanceerd om de beschutte en sociale werkplaatsen financieel te ondersteunen in hun energiebesparende investeringen. De oproep heeft als globale doelstellingen

- de beschutte en sociale werkplaatsen de mogelijkheid geven om een energie-audit te laten uitvoeren voor het in kaart brengen van mogelijks te nemen acties en maatregelen die leiden tot het reduceren van het energieverbruik;
- de beschutte en sociale werkplaatsen aanzetten tot het indienen van een investeringsproject dat leidt tot het reduceren van energieverbruik met een plan van aanpak waarin een realistisch ingeschatte timing en begroting is opgenomen om tot het reduceren van energieverbruik te komen.

Tabel 2 : Overzicht van maatregelen van as 2 : “Rationeel energiegebruik in de gebouwen”

Naam van de maatregel	Entiteiten			
	Fed.	VG	RW	BHG
EC-A : transversale maatregelen				
EC-A01 : REG in het kader van de verplichtingen van openbare dienst				
EC-A02 : Inzet van de middelen van het aardgasfonds				
EC-A03 : Energieprestatie en certificering van gebouwen			I/A	I/A
EC-A04 : Aanduiding van energiedeskundigen				
EC-A05 : Verbeteren van de energie-efficiëntie van huishoudtoestellen				

EC-B : specifieke maatregelen voor residentiële gebouwen				
EC-B01 : Financiële stimulansen voor het rationele energiegebruik (REG) en beroep op de hernieuwbare energiebronnen (HEB)	I	Bij EC-A01	I	I
EC-B02 : Specifieke vereisten voor verwarmingsketels	P	I	P	I
EC-B03 : Specifieke hulp inzake REG voor kansarmen	I	I	I	I
EC-B04 : Verbetering van de informatie ter beschikking van de consument over de impact van de producten op het milieu	P			
EC-B05 : Opleggen van energieprestatie- en binnenklimaatseisen (EPB-eisen) aan woningen en appartementen		I		I
EC-B06 : Optimaliseren stedenbouwkundige voorschriften in het kader van energiezuinig bouwen en verbouwen		P	I	
EC-C : Specifieke maatregelen voor de gebouwen uit de tertiaire sector				
EC-C01 : FEDESCO Beroep op een fonds van derde investeerder in de overheidssector	I			
EC-C02 : Opleggen van energieprestatie- en binnenklimaatseisen (EPB-eisen) aan tertiaire gebouwen		I	I	I
EC-C03 : Maatregelen in de medische, sociale en onderwijssector		I		I
EC-C04 : Opleggen van energieprestatie- en binnenklimaatseisen (EPB-eisen) aan industriële gebouwen		I	I	I
EC-C05 : Subsidies voor een duurzaam energiebeleid in beschutte en sociale werkplaatsen		I		

5.1.3 De industriële sector

A. Definitie/afbakening van de as

Deze strategische as beschrijft de maatregelen op het vlak van de emissies vanuit industriële processen (procesemissies) en op het vlak van het energiegebruik dat nodig is om deze processen uit te voeren. De maatregelen gericht op het gebruik van elektriciteit in industriële gebouwen d.m.v. elektriciteit staan beschreven onder de as “energieproductie”. Ook de maatregelen gericht op het energiegebruik in industriële gebouwen d.m.v. brandstof zijn niet opgenomen onder deze as. Deze staan beschreven onder de as “gebouwen”. Inspanningen op het gebied van het bedrijfsvervoer komen aan bod in de as “Duurzaam vervoer”.

B. Context

In het verleden waren staal, machinebouw, textiel en chemische industrie het succes van de Belgische industrie die rijkelijk werd uitgevoerd. Maar sinds 1960 onderging het profiel van de industrie in België, zoals elders in Europa, grondige veranderingen. Het gewicht ervan in de economische activiteit daalde; de structuren en ruimtelijke verdelingen zagen er anders uit.

Metaalindustrie

Deze sector bevat de staalindustrie, de verwerking van staal en non-ferrometalen. Zij bestaat voornamelijk uit grote bedrijven in het hart van de oude industriebekkens in Wallonië, maar ook in Vlaanderen. In de jaren 1970 leidde de crisis in de sector tot belangrijke herstructureringen.

Voedingsmiddelenindustrie

De voedingsmiddelenindustrie is, in toegevoegde waarde, de derde industriële sector in België. Zij is tevens de tweede werkgever en wordt gekenmerkt door het grote aantal KMO's. De export vertegenwoordigt de

helft van de omzet. De belangrijkste sectoren zijn de bierindustrie, slachthuizen en vlees, brood en banket.

Textielindustrie

Al vele eeuwen lang is de textiel een belangrijke en vermaarde activiteit, zowel in het noorden als in het zuiden van het land. De jongste decennia groepeerde deze industrie zich voornamelijk in het Vlaamse Gewest dat 90% van de nationale productie levert. De sector leed onder de lage loonkosten die buiten Europa worden gehanteerd.

Chemische industrie

De chemie vertegenwoordigt meer dan een vijfde van de omzet van de Belgische industriële sector en meer dan 20% van de totale export van het land. België is ter zake de tweede commerciële grootmacht in de wereld met ongeveer 4% van de wereldhandel. De producties van de Belgische chemiesector bestrijken een zeer groot assortiment producten.

Machinebouw

De automobielenindustrie in België is beperkt tot assemblage. Deze gebeurt voornamelijk in de grote montage-eenheden van multinationals. Ook de spoorwegbouw is goed vertegenwoordigd, evenals de hoogtechnologische sector van de aeronautica.

D. Strategie

De Belgische strategie inzake vermindering van BKG-emissies in de industriële sector berust grotendeels op het Europese systeem voor uitwisseling van emissierechten (ETS voor Emission Trading Scheme van richtlijn EU 2003/87/EG). De toepassing ervan leidt tot een betere energie-efficiëntie en een significante vermindering van de uitstoot van CO₂. Dit kernbeleid werd versterkt door de invoering van specifieke akkoorden met de verschillende sectoren. Deze akkoorden breiden zich uit naar de "niet ETS"-sectoren en andere broeikasgassen dan CO₂.

De strategie die is bedoeld om de emissies van broeikasgassen van de industriële sector te verminderen, legt de klemtoon op 4 clusters van maatregelen:

- acties inzake CO₂ - maximaliseren van de energie-efficiëntie van de industrie;
- acties inzake fluorverbindingen;
- acties inzake N₂O ;
- algemene acties inzake het leefmilieu

Cluster IP-A : Acties inzake CO₂ : maximaliseren van de energie-efficiëntie van de industrie

→ IP-A01: Toewijzingsplan voor de quota's 2008-2012

Met het oog op de toepassing van richtlijn 2003/87/EG zijn de gewesten verantwoordelijk voor het toewijzingsplan voor de quota's aan de installaties die op hun grondgebied zijn gevestigd en die deelnemen aan de uitwisseling van de emissierechten. Het Belgische nationale toewijzingsplan voor de quota's 2008-2012 bestaat uit drie gewestelijke plannen. De federale overheid coördineert het Belgisch plan en verzekert de rol van aanspreekpunt voor de contacten met de Europese Commissie. Het Belgische Toewijzingsplan (2008-2012) werd door het Overlegcomité van 19 juni 2008 finaal goedgekeurd. Het toewijzingsplan 2008-2012 is finaal goedgekeurd door de Europese Commissie door haar beschikking van 10 oktober 2008.

→ IP-A02 : Bedrijfsakkoorden en vrijwillige akkoorden

Gelijklopend met het toewijzingsplan sloten de gewesten bedrijfsakkoorden met de belangrijkste industriële federaties. De sectorakkoorden in België spitsen zich toe op het verbeteren van de energie-efficiëntie.

In het Vlaamse Gewest wordt er met een Benchmarkingconvenant gewerkt voor de energie-intensieve industrie en de inrichtingen die onder het toepassingsgebied van de verhandelbare emissierechten vallen. Hierbij zijn 172 ondernemingen betrokken. In het vrijwillige benchmarkingconvenant komen het

Vlaamse Gewest en de onderneming overeen dat de onderneming tegen 2012 de wereldtop bereikt wat betreft het efficiënt energiegebruik in haar vestigingen en daarvoor tegenprestaties van de overheid mag verwachten, waaronder op dit moment :

- Bedrijven krijgen in overeenstemming met hun energieplannen de nodige emissierechten (zie IP-A01) ;
- Bedrijven die in het kader van een convenant over een goedgekeurd energieplan beschikken, voldoen automatisch aan de bepalingen van het besluit energieplanning (m.b.t. een bestaande, te hervergunningen, nieuwe, uit te breiden of te wijzigen inrichting) wat betreft de investeringen die in het energieplan zijn opgenomen (zie IP-A03) (*) ;
- Het Vlaamse Gewest heft geen specifieke energietaks en stelt alles in het werk opdat de bedrijven zouden worden vrijgesteld van een specifieke federale energietaks (*) ;
- De richtlijn 2003/96/EG voorziet in de mogelijkheid tot gehele of gedeeltelijke vrijstelling van de communautaire, minimale energiebelastingsniveaus voor convenantbedrijven indien kan aangetoond worden dat de te verwezenlijken energiebesparing gelijkwaardig is. In dat kader worden de bedrijven geheel of gedeeltelijk vrijgesteld van een aantal accijnzen (*) ;
- Bedrijven van de doelgroep die het convenant niet onderschrijven of uitvoeren verliezen het recht op de degressiviteit van de federale bijdrage op elektriciteit (*) ;
- Bedrijven van de doelgroep die het convenant niet onderschrijven of uitvoeren, verliezen het recht op de ecologiepremie (zie IP-A06).

Voor de minder energie-intensieve bedrijven is er in het Vlaams Gewest met het audit-convenant waar 232 bedrijven aan deelnemen.

Ondernemingen die tot het auditconvenant toetreden, laten vrijwillig een audit uitvoeren om hun energiebesparingspotentieel in kaart te brengen. Bovendien engageren zij zich om alle rendabele energiebesparende maatregelen met een IRR van minstens 15% na belastingen effectief uit te voeren uiterlijk 4 jaar na de aanvraag tot aanvaarding van het ingediende energieplan (dus voor eerste plan uiterlijk op 10.12.2010). Daarvoor mogen zij tegenprestaties van de overheid verwachten, waaronder op dit moment de tegenprestaties zoals omschreven bij het benchmarkconvenant hierboven, aangegeven met (*). Om het energiebesparingspotentieel ten volle te benutten, wordt er binnen het auditconvenant ook een technische sectorbegeleiding georganiseerd voor specifieke adviesverlening en sensibilisering.

In het **Waalse Gewest** hebben de bedrijfsakkoorden betrekking op meer dan 162 ondernemingen waarvan de 205 betrokken sites samen meer dan 80% van het energieverbruik van het Waalse Gewest vertegenwoordigen.

Volgens deze akkoorden engageren de industriële sectoren zich elk aangaande een doelstelling inzake verbetering van hun energie-efficiëntie en hun efficiëntie inzake emissie van broeikasgassen (hier uitsluitend CO₂) binnen een bepaalde termijn (2010 of 2012 naargelang van het akkoord). In ruil daarvoor gaan de gewestelijke overheden, in het kader van hun bevoegdheden, de verbintenis aan langs reglementaire weg geen bijkomende eisen inzake energie en uitstoot van broeikasgassen die bij het bedrijfsakkoord zijn betrokken, aan de contracterende bedrijven op te leggen.

Zij gaan tevens de verbintenis aan bij de nationale en Europese overheden het principe van een vrijstelling van elke energie/CO₂-taks of minstens van de gevolgen daarvan te verdedigen. Het engagement van de bedrijven is vrijwillig.

In de tekst van de akkoorden wordt erin voorzien dat de Waalse regering, het parlement, de CESRW en de CWEDD alsook het grote publiek regelmatig worden geïnformeerd over de vordering van het proces. De sectoren die zich in de akkoorden hebben geëngageerd, hebben gezamenlijk beslist deze communicatie jaarlijks te geven.

De akkoorden worden halfweg grondig geëvalueerd (2008-2009) zoals in de overeenkomsten werd vastgelegd. Naar aanleiding daarvan zou het voor bepaalde federaties kunnen dat zij tegen 2012 nieuwe doelstellingen moeten vastleggen. In de loop van 2009 zullen verschillende sectoren die een doelstelling hadden voor 2010, een doelstelling voor 2012 moeten definiëren.

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** laat een studie uitvoeren over een “overeenkomst over de definitie van de inhoud en de modaliteiten van een bedrijfsakkoord “energie” in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest” met als doelstelling de invoering in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest van een alternatief systeem voor de “bedrijfsakkoorden” dat beantwoordt aan de criteria van de Federale Regering. In principe zou het gaan om een vrijwillig engagement van de ondernemingen om, over een bepaalde tijdsperiode, verder te gaan dan de minimumcriteria in termen van standaarden en normen inzake rendement en energie-efficiëntie van hun brandstofinstallaties of van vermindering van energieverbruik. Dit systeem van individuele incentives zou worden geïntegreerd in een bestaand instrument, namelijk het label van ecodynamische onderneming (cf. SE-C05).

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** kunnen de ondernemingen immers toetreden tot het systeem van Label ecodynamische onderneming. Dit systeem van milieumanagement met het Label “Ecodynamische onderneming” is een officiële erkenning in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest van de goede praktijken inzake milieubeheer die in de ondernemingen worden toegepast. Het belooft hun milieudynamisme en hun vooruitgang ter zake, vooral, afvalbeheer, rationeel energiegebruik, mobiliteitsbeleid, ...

→ IP-A03 : Opstellen van energieplannen door de industrie

Sinds 2004 legt de **Vlaamse** milieuwetgeving door middel van het ‘Besluit Energieplanning’ eisen voor energie-efficiëntie op aan inrichtingen met een totaal jaarlijks energieverbruik van minstens 0.1 PJ. Bedrijven moeten een energieplan of energiestudie laten uitvoeren door een aanvaarde deskundige, zodat zowel bij de uitbating van een inrichting als bij de vergunningsaanvraag voor een nieuwe inrichting rekening wordt gehouden met de energie-efficiëntie van de installaties.

→ IP-A04 : Referentiecentrum

Het **Waalse Gewest** volgt twee aanvullende beleidslijnen: de opleiding tot de metiers in verband met energiebesparingen, hernieuwbare energie en duurzame bouw (via het Bevoegdheidscentrum leefmilieu van de FOREM), en ondersteuning van de netwerking van professionelen die in dit domein actief zijn (clusters “ecobouw”, “TWEED” en “Kaap 2020”).

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** voerde een Referentiecentrum Ecobouw in. Dit is een platform, een vzw die paritair is samengesteld uit de Brusselse overheden en de bouwsector. Het staat in voor een betere verhouding tussen vraag en aanbod inzake opleiding in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het stelt inventarissen op over de behoeften, rekening houdend met de toestand van de sector, de nieuwe technologieën en activeren de meest adequate opleidingsoperatoren.

→ IP-A05 : Stimuleren van duurzame bedrijfterreinen

Het **Vlaams Gewest** stimuleert de ontwikkeling van duurzame bedrijventerreinen door het verlenen van subsidies. In het subsidiebesluit is de voorwaarde opgenomen dat de gesubsidieerde terreinen CO₂-neutraal moeten zijn (als er nieuwe kavels worden uitgegeven). Extra subsidies zijn beschikbaar voor de ontwikkeling van multimodale terreinen. Er worden ook subsidies gegeven aan de voortrajecten voor de herontwikkeling van brownfields en verouderde terreinen. Subsiëring van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) is voorzien ter opwaardering van de ecologische kwaliteit van bedrijventerreinen (o.m. efficiënt energiebeheer)

Het **Waalse Gewest** steunt verschillende pilootexperimenten in een aantal industrieparken: warmtenet, productie van fotovoltaïsche elektriciteit, inwerkingstelling in Marche-en-Famenne van een passief gebouw, ...

Om het multimodaal transport van goederen te bevorderen wil het Brussels Gewest de toekenning van industrieterreinen in de buurt van de haven laten afhangen van het gebruik van de waterwegen voor een gedeelte van het transport.

→ IP-A06: specifieke financiële maatregelen en Ecologiepremie

Naar het voorbeeld van de particulieren kunnen de bedrijven ook een fiscaal voordeel genieten wanneer zij in energiebesparingen investeren. Bepaalde energiebesparende investeringen geven immers recht op een aftrek voor investering van 13,5% van de investeringswaarde. De immobilisaties moeten betrekking hebben op een rationeler energiegebruik, de verbetering van de industriële processen wat energie betreft, de recuperatie van energie in de industrie, ... Zij stemmen overeen met een van de gelisteerde categorieën. Deze aftrek wordt gedaan op hun winsten of voordelen.

Door middel van de ecologiepremie wenst het **Vlaams Gewest** investeringen in energie-efficiëntie bij de industrie stimuleren via een financiële tegemoetkoming. Onder ecologie-investeringen worden verstaan: milieu-investeringen, investeringen op energiegebied, investeringen in hernieuwbare energie en investeringen in warmtekrachtkoppeling. Voor bedrijven die onder de doelgroep van het benchmarkingconvenant over energie-efficiëntie in de industrie vallen (zie IP-A02), is de ecologiepremie gekoppeld aan de toetreding tot het convenant. Deze steunmaatregel kan cumulatief worden toegepast met andere steunmechanismen, zijnde groenestroomcertificaten en warmtekrachtcertificaten (zie EP-A01) en met de federale verhoogde investeringsaftrek

In verband met het duurzame energiegebruik werd in het **Waalse Gewest** het besluit van 2 december 2004 houdende uitvoering van het decreet van 11 maart 2004 betreffende de financiële stimulansen ter bevordering van de bescherming van het leefmilieu en het duurzame energiegebruik herzien. Het besluit trad in werking op 1 januari 2008 en voorziet in:

- afschaffing van de premielimieten op 4 jaar voor de KMO's en de GO's (respectievelijk 1 en 2 miljoen €);
- verlaging van het minimuminvesteringsbedrag om voor de uitgave in aanmerking te komen.

Overigens verleent het Waalse Gewest, via de economische expansiewetten, een interventie ten belope van 50% voor de KMO's en van 20% (+ 10% voor de zone Henegouwen en + 5% voor de ontwikkelingszones buiten Henegouwen) voor de grote ondernemingen voor alle energiebesparende investeringen waarbij deze interventie wordt berekend op de subsidieerbare basis die wordt gedefinieerd ten opzichte van de klassieke investering.

Om deze basis te kunnen berekenen, worden alle energiebesparingen die voortvloeien uit het project afgetrokken, evenals de bijkomende producties. Deze investeringen betreffen alle investeringen die in hernieuwbare energie worden gedaan, alsook de investeringen in verband met het productieproces. We noteren dat deze investeringen in principe geen return van minder dan 5 jaar kunnen hebben.

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** verleent steun aan de ondernemingen inzake energiebesparende investeringen. De verordening van 1 juli 1993 betreffende de promotie van de economische expansie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest regelt de toekenning van financiële hulp aan bepaalde Brusselse ondernemingen die investeringen doen of die een beroep doen op consultancy. Deze steun wordt uitgekeerd in de vorm van investeringspremies en vertegenwoordigt 20% van de investering.

De steun wordt aan de gedane investeringen verleend op voorwaarde dat deze gebeurden om de energie-efficiëntie te verbeteren en dat zij behoren tot één van de 16 categorieën die in aanmerking komen. Deze investeringen moeten rechtstreeks verband houden met het productieproces van de onderneming (bv.: oven, verwarmingsketel, compressor, droogkamer, koel- of vriesinstallatie, enz.). In het kader van de promotie van de economische expansie kan een subsidie tot 50% (met een maximum van 25 000 €) van de kosten die werden gemaakt voor de uitvoering van een haalbaarheidsstudie bij het Gewest worden bekomen.

Cluster IP-B: Acties inzake fluorverbindingen

→ IP-B01: Vermindering van de uitstoot van fluorverbindingen (HFK's)

België werkt mee aan de strijd tegen de uitstoot van fluorverbindingen, overeenkomstig (EG)reglement nr. 842/2006 over fluorgassen die een invloed hebben op het broeikaseffect en overeenkomstig de richtlijnen 2006/40/EG en 2000/53/EG. EU-verordening 842/2006 stelt dat EU-lidstaten opleidingsprogramma's en certificering moeten invoeren voor personeel en bedrijven die betrokken zijn bij de installatie, onderhoud of service van koelinstallaties.

Richtlijn 2006/40/EG legt een bepaalde lektheid op aan de klimaatregelingsapparatuur en verbiedt het gebruik van HFK's met een Global Warming Potential van hoger dan 150 in nieuwe voertuigen. Richtlijn 2000/53/EG handelt over de recuperatie van HFK's uit autowrakken.

De drie Gewesten keurden onlangs reglementeringen over de exploitatie van vaste toepassingen met koelgassen (koel-, klimaatregelingsinstallaties en warmtepompen) goed of zullen deze weldra goedkeuren. De drie Gewesten keurden reeds reglementaire bepalingen goed met als doelstelling de erkenning van personen die instaan voor de installatie en het onderhoud van vaste toepassingen die koelgassen bevatten en van beschermingsystemen tegen brand die fluorgassen of gassen die de ozonlaag aantasten, bevatten.

Het **Vlaams Gewest** bereidt ook de vastlegging van opleidingsvoorwaarden voor personen betrokken bij de terugwinning van koelmiddel uit airco's van voertuigen en voor personen betrokken bij onderhoud van kleine en huishoudelijke koelinstallaties voor. Voor grotere installaties (installaties met meer dan 3kg koelmiddel) is er in het Vlaams Gewest een wettelijk kader gecreëerd. Deze installaties vertonen het hoogste lekverlies en bevatten het grootste reductiepotentieel. Voor kleinere koelsystemen (met koelmiddelinhoud minder dan 3kg zoals huishoudelijke koeltoestellen) is er nog geen minimumopleidingsniveau bepaald en zijn er nog geen procedures voorzien. Deze systemen zijn eveneens betrokken bij bovenvermelde Europese regelgeving.

Het Vlaams Gewest pakt ook de HFK-emissies uit de kunststoffenindustrie aan : met de betrokken bedrijven worden mogelijke reductiemaatregelen besproken (mogelijkheden in de reductie of het stopzetten van het gebruik van gefluoreerde broeikasgassen als blaasmiddel). Ook worden opgestelde emissieprognoses besproken en worden voorstellen voor verbetering aangebracht.

→ IP-B02: Reductie van de emissies van fluorverbindingen: SF6

In het **Vlaams Gewest** worden de SF₆ emissies van hoogspanningsschakelaars aangepakt via een certificering van het onderhoudspersoneel. In overleg met de betrokken sector zullen de minimumopleidingseisen en een gepaste wijze van certificering voor dergelijke onderhoudstechnici worden bepaald.

Cluster IP-C: Acties inzake N2O

→ IP-C01: Specifiek akkoord met de producenten van salpeterzuur

Het **Vlaamse Gewest** sloot eveneens een akkoord over de reductie van de uitstoot van N₂O in de sector van het salpeterzuur. Op 18 november 2005 sloot dit bedrijf een akkoord met de Vlaamse regering om de N₂O-uitstoot per ton geproduceerd salpeterzuur te verminderen tot een zo laag mogelijk niveau door de toepassing van de beste technieken die beschikbaar zijn inzake reductie van uitstoot in al haar installaties. Dit wordt mede mogelijk doordat het bedrijf een katalysator ontwikkelde, die toelaat om de lachgasuitstoot uit de salpeterzuurproductie aanzienlijk te laten dalen in vergelijking met de huidige situatie.

→ IP-C02 : Reductie N2O-uitstoot uit caprolactamindustrie

De N₂O-emissies uit de caprolactamproductie in **Vlaanderen** zijn afkomstig van één producent. Het bedrijf heeft al concrete initiatieven genomen, die beogen de uitstoot van lachgas terug te dringen. Zo wordt er onderzoek gedaan naar beschikbare emissiereductietechnologieën. Dit onderzoek schept veelbelovende perspectieven voor een effectieve uitstootreductie op middellange termijn (via de inbouw van katalysatoren). Daarnaast heeft het bedrijf momenteel al een uitstootreductie gerealiseerd ten opzichte van het uitstootniveau in 1990 door een optimalisatie van de gebruikte productieprocessen.

Tabel 3 : Overzicht van maatregelen van as 3 : “De industriële sector”

Naam van de maatregel	Entiteiten			
	Fed.	VG	RW	BHG
IP-A : Actie inzake de productie van CO₂ : Maximiseren van de energie-efficiëntie van de industrie				
IP-A01 : Toewijzingsplan voor de quota's 2008-2012				
IP-A02 : Bedrijfsakkoorden en vrijwillige akkoorden				
IP-A03 : Opstellen van energieplannen door de industrie				
IP-A04 : Referentiecentrum				
IP-A05 : Stimuleren van duurzame bedrijfsterreinen			I/A	P
IP-A06 : Specifieke financiële maatregelen en Ecologiepremie				
IP-B : Acties inzake fluorverbindingen				
IP-B01 : Vermindering van de uitstoot van fluorverbindingen: HFK's, PFK's				
IP-B02 : Vermindering van de uitstoot van fluorverbindingen: SF6				
IP-C : Actie inzake de productie van N₂O				
IP-C01 : Specifiek akkoord met de producten van salpeterzuur				n.a.
IP-C02 : Reductie N2O uitstoot uit caprolactamindustrie				n.a.

n.a. (niet van toepassing)

5.1.4 Ontwikkeling van duurzame transportmiddelen

A. Definities van de as

Deze as bevat voornamelijk het transport dat enkel op het Belgisch grondgebied rijdt. Het internationale transport wordt in de eerste plaats op internationale schaal aangepakt. De beleidslijnen en maatregelen die in de overheidssector worden genomen, worden vermeld in as 9 “De rechtstreekse betrokkenheid van de overheid in de reductie van de emissies van broeikasgassen vergroten”.

B. Context

Indien men de mobiliteit van de mensen uitdrukt in reizigerskilometers (d.w.z. het totale aantal kilometers dat in België tijdens het jaar wordt afgelegd door Belgische of buitenlandse reizigers, wat wordt berekend door de reizigers te vermenigvuldigen met de afstand van de reizen die ze hebben gemaakt), blijft de auto (of moto) het belangrijkste transportmiddel, met ongeveer 76% van het totaal van de gemotoriseerde verplaatsingen. Het openbare vervoer – voornamelijk met de bus – bedraagt 4,9% van het totaal en de trein 6,7%. Het aandeel van het openbare vervoer, dat de voorbije decennia spectaculair daalde, groeit sinds enkele jaren, vooral in Vlaanderen en Brussel.

De stijging van het totale aandeel van het openbare vervoer met 4,4% (3,4% voor de trein) overschrijdt duidelijk de jaarlijkse stijging met 1,1% van de verplaatsingen per voertuig. Niettemin blijft het aandeel verplaatsingen per wagen significant hoger dan deze met het openbaar vervoer en per trein (4,9% en 6,7% tegenover 76%). Men kan dus niet stellen dat een stijging van de vraag naar openbaar vervoer gepaard gaat met een daling van het gebruik van de wagen. We stellen evenwel een terugval van de autocars vast. Over het algemeen ligt de toename in aantal reizigers voor het openbaar vervoer hoger dan dat van het aantal afgelegde reizigerskilometers, dit wil zeggen dat het openbaar vervoer wordt gebruikt voor kortere trajecten dan vroeger, bijvoorbeeld de woon-werktrajecten van pendelaars in de buurt van de grote agglomeraties die voordien hun persoonlijke auto gebruikten.

Tabel 4: Evolutie van de mobiliteit op de weg in 2007 (uitgedrukt in reizigerskilometers)

Bron: FOD Mobiliteit en vervoer (beschikbaar op www.mobilit.fgov.be)

In miljard reizigers km/jaar (Bron: FODMV, Gewesten, NIS)	PERSONEN- WAGENS en motoren	OPENBAAR VERVOER (metro, tram, bus, erkende autocar)	ANDERE AUTOCARS (vr eigen rekening, buitenlands)	SPOOR- WEG
TOTAAL: 147.74	112,31	7,25	18,25	9,932
<i>waarvan Vlaanderen:</i>	62,89	3,94	5,57	5,74
<i>Wallonië:</i>	45,14	1,79	7,18	3,36
<i>Brussels Hoofdst. Gewest:</i>	4,26	1,53	0,65	0,83
AANDEEL (in %)	76.0%	4.9%	12.4%	6.7%
<i>in 2006:</i>	76.2%	4.8%	12.4%	6.6%
EVOLUTIE 2006-2007	+1.1%	+4.4%	+0.9%	+3.4%
<i>in 1960:</i>	47	Stijging sinds 1960:	214%	

De groei van de intensiteit van het verkeer is voor het vierde opeenvolgende jaar, na de aanzienlijke stijgingen in 1997-1999, beperkt en zelfs quasi nul voor de gewestwegen in Vlaanderen en Brussel. De toename werd enerzijds afgeremd door de economische toestand (zwakke groei van het BBP) en anderzijds door het succes van de maatregelen die het openbaar vervoer aanmoedigen. Bovendien hebben de werken aan de Ring van Antwerpen en de snelwegen naar de Ardennen een gedeelte van het snelwegverkeer naar het secundaire wegennet afgeleid.

Niettemin is deze stijging algemeen en gekoppeld aan een vraag naar verplaatsing om andere redenen dan de woon-werkverplaatsingen of de verplaatsingen naar school die elk jaar groter wordt. Volgens het federale Planbureau⁵ zou het aantal reizigers tussen 2005 en 2030 sterk moeten stijgen, voornamelijk wegens de toename van het aantal reizen voor "andere redenen" (namelijk: reizen, vrije tijd, shopping, vakanties, enz.).

Inzake het goedertransport en ondanks de inspanningen voor een duurzamere modale verdeling via een beleid dat het spoor- (10%) en riviertransport (14%) ten opzichte van het wegtransport (72%) bevordert, blijft dit laatste sneller dan de andere transportmiddelen stijgen.

Dit is vooral maar niet uitsluitend te wijten aan de volgende nieuwe factoren:

- de keuze van België als Europees distributiecentrum voor de logistiek van vele multinationals wegens de uitzonderlijke geografische ligging, de kwaliteit van het wegennet en de logistieke knowhow van het land;
- de snelle uitbreiding van de haven van Antwerpen, een van de belangrijkste havens naar Europa voor de overzeese containertrafiek, vooral uit China. Voor België verwacht men een toename van het wegtransport in het hinterland van de haven van 196 miljoen ton tot 240 miljoen ton tegen 2015.

De strategie die in België werd ingevoerd om de duurzame transportmiddelen te ontwikkelen, berust op vier clusters van beleidslijnen en maatregelen: *de intermodaliteit van de transportmiddelen bevorderen, de doeltreffendheid van de bestaande transportmiddelen verbeteren, de maatregelen voor de promotie van de voertuigen met het meeste respect voor het leefmilieu en de maatregelen voor de promotie van de biobrandstoffen.*

⁵ Federaal Planbureau – Nota: Langetermijnvooruitzichten voor transport in België 28 mei 2008

C. Bevoegdheidsverdeling in België

De bevoegdheden worden verdeeld tussen de Federale staat en de Gewesten. Elk Gewest beschikt over zijn mobiliteitsplan waarvoor, bij de uitwerking ervan, met name rekening werd gehouden met de beheersovereenkomst van de NMBS. Het is evenwel belangrijk dat het overleg op twee vlakken wordt verbeterd:

- het gemeenschappelijk maken van de verschillende plannen en de identificatie van de convergerende en divergerende maatregelen;
- de definitie van gemeenschappelijke maatregelen om de problemen inzake mobiliteit van/naar en rond het Brussels Hoofdstedelijk Gewest aan te pakken.

De gewestministers en de staatssecretaris voor mobiliteit zijn de verbintenis aangegaan om de convergenties tussen de gewestelijke plannen en de maatregelen die op federaal niveau werden genomen, te verbeteren (vooral op fiscaal vlak) om te komen tot een beter overleg en coherentie van de mobiliteitsplannen op Belgisch niveau. Er zullen vooral overlegde en coherente oplossingen tussen de verschillende bevoegdheidsniveaus worden voorgesteld om de problemen inzake mobiliteit van/naar en rond het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op te lossen. Deze oplossingen en acties die daaruit voortvloeien, vragen een nationale coherentie en worden dus in de ICMIT behandeld.

D. Strategie

Cluster TR-A: De intermodaliteit van de transportmiddelen bevorderen

→ TR-A01: Plan voor mobiliteit of verplaatsing op lokaal niveau (gemeenten, bedrijven)

De realisatie van Mobiliteitsplannen op lokale schaal, hetzij op het niveau van de steden en gemeenten, hetzij in verband met de ondernemingen en overheidsinstellingen (zie OB-C01) (scholen, administratie) wordt waargenomen door **alle deelenheden**. Deze lokale plannen zijn bedoeld om de verplaatsingen van de betrokken passagiers te optimaliseren en het gebruik van fossiele brandstoffen te beperken.

In deze optiek stelt de **Federale Regering** de ondernemingen diagnose-instrumenten ter beschikking die kunnen worden gebruikt als basis voor de opstelling van de bedrijfsvervoersplannen.

Voor het passagierstransport integreren de mobiliteitsplannen de beleidslijnen en maatregelen die zijn bedoeld om de kwaliteit en het aanbod aan openbaar vervoer te verbeteren, de mensen wakker te schudden, de alternatieven voor de persoonlijke wagen om naar het werk te gaan, te bevoorrechten, de fiets te promoten, enz. Deze maatregelen verlopen met name door de aanpassing van de reglementen over de aanleg van de wegen, signalering, enz. waardoor de commerciële snelheid van het openbaar vervoer wordt verhoogd en de fietsers meer veiligheid wordt geboden.

In het **Waalse Gewest** financiert de administratie Transport (WOD Mobiliteit en Waterwegen – departement Strategie van de Mobiliteit) mobiliteitsplannen op het niveau van de gemeenten in onderling overleg, alsook plannen voor schoolverplaatsingen op het niveau van de scholen en verschillende bedrijfsplannen. Doel is de verplaatsingen te rationaliseren door de zuinigste transportmiddelen met de minste broeikasuitstoot (openbaar vervoer, carpooling, fiets, wandelen) te promoten. Deze plannen voorzien eveneens in de aanleg van “park and ride”-parkeerplaatsen voor de overstap van de individuele wagen op het openbaar vervoer, alsook een beleid van stationering in het stadscentrum dat het kort stationeren bevordert om de toegang van de individuele wagens te beperken (zie ook OB-C02).

→ TR-A02: Het openbaar vervoer verbeteren en promoten

De prioriteit van België inzake mobiliteit is het bevorderen van de intermodaliteit door de promotie van het openbaar vervoer. Deze wil om het aanbod inzake type vervoer van passagiers en goederen te diversifiëren, komt tot uiting door bijkomende maatregelen die op federaal en gewestelijk niveau worden genomen. Grote infrastructuurprojecten worden opgestart in overleg tussen de verschillende autoriteiten (REN, Diabolo-project, ...) met het oog op een grotere vervoerscapaciteit en een betere dienstverlening.

Op **federaal niveau** hebben de drie naamloze vennootschappen naar publiek recht van de Groep NMBS, namelijk de NMBS Holding, Infrabel en NMBS een dubbele basisopdracht: enerzijds het spoortransport op het Belgische net promoten en op die manier een alternatief bieden voor de andere transportmiddelen

met minder respect voor het leefmilieu en anderzijds een kwalitatief hoogstaande dienstverlening verzekeren zodat de evolutie van het spoorverkeer sneller is dan de algemene evolutie van het verkeer voor alle transportmiddelen samen.

Met drie Koninklijke besluiten van 29 juni 2008 houdende goedkeuring van de beheerscontracten van de NMBS Holding, de NMBS en Infrabel, legde de Federale Regering de drie vennootschappen van de groep NMBS verschillende ambitieuze doelstellingen inzake duurzame ontwikkeling en respect voor het leefmilieu voor de periode 2008-2012 op.

Een van deze doelstellingen betreft de groei: de NMBS moet jaarlijks, over de periode van 2008-2012, het aantal vervoerde binnenlandse passagiers met 3,8% verhogen om over de periode 2006-2012 een groei van 25% te realiseren. Belangrijke investeringen in het rollend materiaal en grote infrastructuur zoals het Regionaal Expresnetwerk rond Brussel dragen daartoe bij.

De wil om de intermodaliteit te versterken, is zeer duidelijk aanwezig in de nieuwe beheerscontracten. Bijvoorbeeld, eind 2012 zal de NMBS Holding 78 000 parkeerplaatsen voor fietsen (thans 59 000) en 54 000 parkeerplaatsen voor voertuigen (thans 45 000) klaar moeten hebben in de buurt van stations en stopplaatsen. Ook moeten deze tweewielers en hun gebruikers worden beschermd (naar gelang van de mogelijkheden: camera's, overdekking, verlichting, toegangscontrole, enz.). De NMBS zal ook een interessant tariefvoorstel moeten doen voor de reizigers die hun fiets over een korte afstand meenemen. Bovendien zal de NMBS een pilotoproject invoeren in samenwerking met de gewestelijke vervoersmaatschappijen om intermodale correspondentiepunten te creëren.

Het nieuwe beheerscontract van de NMBS voorziet in een reeks tariefverminderingen of gratis tickets die door de staat worden gecompenseerd om zo veel mogelijk mensen naar het openbaar vervoer te loodsen. Deze gratis tickets worden gedetailleerd in bijlage 12 van het beheerscontract van de NMBS.

Daarvan zijn de belangrijkste tariefmaatregelen die tot de modale transfer naar het openbaar vervoer moeten aanzetten, de volgende:

- volledige kosteloosheid voor kinderen van minder dan 12 jaar in het gezelschap van een persoon van ouder dan 12 jaar die in het bezit is van een geldig vervoerbewijs;
- vermindering van 80% voor de studenten van jonger dan 26 jaar die in het bezit zijn van een schooltreinkaart;
- vermindering van 50 tot 70% voor een reeks gebruikers waaronder grote gezinnen, senioren of bepaalde categorieën van kansarmen (Omnio, ...);
- systeem waarbij de staat de resterende 20% van de prijs van het abonnement overneemt wanneer de werkgever 80% van de prijs voor zijn rekening neemt (80/20-systeem).

Voor de andere producten dan de treintrajectkaarten en de schooltreinkaarten staat in het beheerscontract van de NMBS dat zij een grotere differentiëring van de prijzen in haar prijsbeleid zal doorvoeren. Meer gedifferentieerde prijzen tijdens de daluren kunnen de trein op economisch vlak immers aantrekkelijker maken en opstoppingen op de trein tijdens de piekuren verminderen.

Andere nieuwigheden werden in de beheerscontracten opgenomen, met name inzake kwaliteit, stiptheid, veiligheid, toegankelijkheid en informatie aan de reizigers. Al deze maatregelen zijn bedoeld om de aantrekkelijkheid van de trein als transportmiddel te verhogen en het gebruik ervan dus te bevorderen.

De ondernemingen van de groep NMBS dragen bij tot een duurzamer transportsysteem door het spoorvervoer te promoten zodat het aandeel van de trein in de steeds groeiende vraag naar verplaatsingen de volgende jaren kan groeien. Om verstandige beslissingen over de mobiliteitskwesties te kunnen nemen en een adviesrol tegenover de overheid te kunnen spelen, werd binnen de NMBS Holding een strategisch kenniscentrum B-Mobility opgericht.

In het **Vlaamse Gewest** krijgt het woon-werkverkeer op korte termijn de prioritaire aandacht. Het Pendelplan (2005) geeft de concrete uitwerking aan van de noodzakelijke acties voor wat woon-werkverkeer betreft. Voor het openbaar vervoer is er de ontwikkeling van tram- en snelbusprojecten in stedelijk gebied, zoals vermeld in het Pegasus- en Spartacusplan (2004). Daarnaast is ook een betere bediening van de bedrijventerreinen door het openbaar vervoer belangrijk. Maar voor bepaalde verkeersvormen, zoals recreatief verkeer, moet worden gezocht naar maatregelen op maat (zoals de Kusttram, openbaar-vervoeraanbod bij evenementen). In het kader van netmanagement bij De Lijn werd bijkomende aandacht gericht op attractiepolen met hoog reizigerspotentieel voor bediening door

openbaar vervoer. Hierbij komen vanzelf ook recreatieve polen (shoppingcentra, recreatiedomeinen, zwembaden, ...) in het vizier.

Binnen de Task Force doorstroming werd voor 2007 een investeringsprogramma opgesteld dat momenteel in uitvoering is. Het grootste gedeelte van dit programma bestaat uit infrastructuurinterventies, gaande van aanpassingen aan kruispunten, aanleggen van busbanen tot herinrichten van wegvakken of bushaltes. Een ander deel van het investeringsprogramma omvat verkeerslichtenbeïnvloeding ten voordele van het openbaar vervoer.

Om het fietsverkeer (zie ook TR-A03) te bevorderen ligt het accent op een verdere uitbouw van de fietsinfrastructuur op het bovenlokaal, functioneel fietsroutenetwerk. In 2007 is de inhaaloperatie voor de aanleg van veilige fietspaden voortgezet met als doelstelling tegen 2016 veilige fietsvoorzieningen te voorzien binnen het bovenlokaal functioneel fietsroutenetwerk. Ook het meldpunt voor knelpunten op fietspaden werd in 2007 operationeel. Nadat de voorbije jaren verschillende voorbeeldprojecten van fietsleasing werden ondersteund werden in de loop van 2007 zeven fietspunten geopend bij de stations van de NMBS holding in Vlaanderen.

In het **Waalse Gewest** werden verschillende maatregelen ter promotie van het openbaar vervoer genomen. We citeren:

Vier nieuwe tariefmaatregelen:

- kosteloosheid van de bussen voor de min-zesjarigen uitgebreid tot de min-twaalfjarigen;
- een korting van 50% op de prijs van de abonnementen voor 12-24-jarigen die school lopen in een schoolinstelling die wordt georganiseerd of gesubsidieerd door de Franse of Duitse gemeenschap;
- toekenning van een vrij abonnement gedurende drie jaar op het volledige TEC-net en voordelen op de carsharingabonnementen Cambio (cf. TR-B02) voor personen die hun nummerplaat bij DIV inleveren. Bovendien wordt deze maatregel uitgebreid tot alle leden van het gezin indien het gezin geen auto meer heeft nadat de nummerplaat werd ingeleverd.
- De beslissing om van de Groep TEC de mobiliteitsmanager te maken en het actieterrein ervan uit te breiden tot de verschillende alternatieve transportmiddelen voor de individuele auto. In dit verband worden de 'Maisons du TEC' geleidelijk omgevormd tot 'Maisons de la Mobilité'. Dat is reeds het geval in Luik, Verviers, Charleroi en Namen en wordt weldra zo in Bergen, La Louvière, Doornik en Waver. De Maisons de la Mobilité TEC geven, naast informatie over de autobussen, een reeks inlichtingen over de spelers van de mobiliteit in het Waalse Gewest: de partnerships met de taxibedrijven, de promotie van carsharing Cambio, de fiets, de gecombineerde abonnementen TEC-NMBS, TEC-MIVB, TEC-De Lijn, de inruiling van de nummerplaat tegen 2 jaar gratis bus, ...

De lancering van een studie over het gebruik van de plooi-fiets in combinatie met andere transportmiddelen, met name de bus. Om het potentieel van dit gecombineerde transportmiddel te bepalen, deed het TEC een beroep op 50 vrijwillige abonnees die tot juni 2009 de combinatie plooi-fiets – bus en eventueel trein zullen testen.

De deelname van het Waalse Gewest aan de week van de mobiliteit van 16 tot 22 september 2008, met vooral de gratis terbeschikkingstelling in de Maisons de la Mobilité TEC van het "Mobiliteitspaspoort" waarmee gratis de alternatieven voor de individuele auto kunnen worden ontdekt (bus, trein, carpooling, carsharing, fiets, ...) en de organisatie van de "autoloze dag op 21 september".

Hoe doeltreffend ook, het openbaar vervoer alleen kan niet aan alle behoeften inzake verplaatsingen beantwoorden. Daarom voert de MIVB in het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** een beleid inzake intermodaliteit, een permanent onderzoek naar de complementariteit tussen het openbaar vervoer en de andere transportmiddelen.

De combinatie "fiets + openbaar vervoer" is ongetwijfeld doeltreffend voor het verplaatsingen in de stad. De meeste metrostations hebben een fietsparking. De fietsers die dit wensen, kunnen hun fiets bovendien meenemen in de metro en in de trams met een lage vloer.

Bovendien werkt de MIVB sinds het voorjaar 2003 samen met Cambio in verband met de eerste Brusselse dienst inzake carsharing (cf. TR-B02). Met dit systeem kan men, naargelang van de behoeften van het ogenblik en de gekozen periode, over een auto beschikken. Carsharing stelt zijn leden een reeks voertuigen op verschillende standplaatsen ter beschikking.

Sinds 2006 keert het gewest de premie Bruxell'Air uit aan de Brusselaars die hun nummerplaat inleveren. Met deze premie van 525 € moedigt het gewest de Brusselaars aan afstand te doen van hun voertuig en hun oude vervuulende wagen te vernietigen. De premie Bruxell'Air bestaat uit een abonnement op het openbaar vervoer en/of een fietscheque, gecombineerd met een Cambio-abonnement (carsharing). "Op jaarbasis kregen meer dan 1 500 Brusselaars hun Bruxell'Air-premie".

Een Schoolvervoerplan (SVP) bestaat uit de studie, de toepassing en de evaluatie binnen een school van maatregelen ter promotie van een duurzaam beheer van de verplaatsingen. De school die een SVP toepast, verbindt zich ertoe om:

- - de leerlingen en hun ouders te sensibiliseren voor mobiliteit en verkeersveiligheid;
- - de veiligheid en de levenskwaliteit op weg naar school en in de schoolomgeving te verbeteren;
- de verplaatsingsgewoonten te verbeteren.

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn de schoolvervoerplannen niet verplicht en momenteel maakt een beperkt aantal scholen er gebruik van: 30 pilootscholen werden geselecteerd in 2006 en 30 in 2007. Bovendien introduceerden enkele pilootscholen in het Waalse en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, in samenwerking met Pro Velo, het fietsersbrevet (nieuw sinds 2006) in het 5^e en 6^e leerjaar van de lagere school.

→ TR-A03: Promotie van het fietsgebruik

Het principe bestaat erin voorrang te geven aan het gebruik van de minst vervuulende en de best aangepaste transportmiddelen. Om dit principe uit te voeren, nam de **Federale Regering** structurele maatregelen om respectievelijk de veiligheid en het comfort van de voetganger, de fiets (OB-C03) en het openbaar vervoer te verbeteren. Het gebruik van de fiets wordt vooral aanbevolen voor korte trajecten (< 5 km) naar het voorbeeld van de wandeling als vervanging van de auto.

Sinds 1 januari 1998 moedigt de wetgever de fietsverplaatsingen fiscaal aan. Voortaan is de vergoeding die door de werkgever aan de werknemer wordt gestort in het kader van de woon-werkverplaatsingen per fiets, vrijgesteld van belastingen en sociale lasten ten belope van een maximum van 0,15 € per afgelegde kilometer.

In de nieuwe beheersovereenkomsten (en ook in de bedrijfsplannen) van de NMBS Holding, Infrabel en de NMBS wordt een bijzondere aandacht geschonken aan het gebruik van de fiets. Zo ging de NMBS Holding de verbintenis aan om het aantal fietsparkings te verhogen (78 000 in 2012 tegen de huidige 59 000) en het toezicht op de fietsstallingen te verbeteren. De NMBS Holding steunt de uitbouw van "fietspunten" in de stations. Sociale-economiebedrijven worden ruimten aangeboden voor de verhuur van fietsen, herstelling van fietsen of allerhande activiteiten in verband met de fiets.

De NMBS ging op haar beurt de verbintenis aan om het transport van fietsen in aangepaste wagenstellen te bevorderen via nieuwe bestellingen van materieel of de renovatie van rollend materieel alsook de terbeschikkingstelling van huurfietsen in stopplaatsen in toeristische gebieden. Infrabel van haar kant waarborgde een betere toegang van de fietsen tot de perrons en een gepaste doorgang voor de fietsen bij de afschaffing van de overwegen.

De drie gewesten voerden diverse maatregelen ter promotie van het fietsgebruik in:

- het investeringsprogramma met het oog op de aanleg van fietspaden langs de gewestwegen;
- openstelling van het fietsverkeer in beide richtingen in eenrichtingsstraten;
- invoering van aangepaste faciliteiten (specifieke stallingsplaatsen, verhuurstations voor fietsen en kleine hersteldiensten) aan de belangrijkste stopplaatsen en stations van het openbaar vervoer;
- bouw van een traject bestemd voor voetgangers, fietsers, personen met een beperkte mobiliteit en ruiters.

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** werd in 2006 een verhuursysteem voor fietsen die in het hart van het historische stadscentrum gestald staan, ingevoerd om de occasionele verplaatsingen per fiets te promoten. De doeltreffendheid van het systeem zal worden verbeterd wanneer het systeem zal worden uitgebreid naar het volledige Brussels Hoofdstedelijk Gewest en een groter aantal fietsen ter beschikking zal worden gesteld, wat gepland is voor 2009. Het Gewest steunt initiatieven inzake opleiding voor fietsgebruik, schoolophaling per fiets, enz.

Verschillende sensibiliseringsacties voor het fietsgebruik lopen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Elk jaar subsidieert het Gewest begin mei immers de organisatie van een fietsweek (Operatie "DRING DRING"). Deze actie omvat een dag voor het grote publiek (een zondag), een dag voor de scholen en een dag voor de bedrijven.

Bovendien, de « Friday Bikeday » campagne in samenwerking met ondernemingen en overheden moet de werknemers aansporen om naar het werk te fietsen.

Het idee van « Friday Bikeday » is de omzetting van dat principe in de keuze van het vervoermiddel: op vrijdag de fiets als het bevoorrechte vervoermiddel beschouwen, vormt een brug naar een periode van plezier.

Sinds 2006 kent het Gewest de Brusselaars die hun autokennplaat inleveren, de premie Bruxell'Air toe. Zie TR-A02.

→ TR-A04 : Promotie van de multimodale systemen voor de vracht

Voor de goederen is de ontwikkeling van multimodale platforms een centrale maatregel. Deze verloopt ook via de verbetering van de waterweg- en spoortransportmiddelen.

In dit verband steunt de Federale Regering het programma NAIADES van de Europese commissie ter promotie van de binnenscheepvaart, met name via de vrijstelling van de belasting op de toegevoegde waarde die op de binnenschepen bestemd voor het handelsscheepvaart wordt gerealiseerd. Door hieraan bovendien ecologische voorwaarden te koppelen, draagt de maatregel eveneens bij tot een verbetering van de ecologische prestaties van het scheepvaarttransport. De federale staat steunt eveneens het gecombineerde transport in België via een steunmechanisme ten voordele van de transportoperatoren gecombineerd met goederen die gebruik maken van het spoor voor afstanden van minder dan 300 km.

In het **Vlaamse Gewest** werden de lopende initiatieven zoals de modernisering van het hoofdwaterwegennet, investeringen in PPS voor de bouw van kaaimuren en de ontwikkeling van watergebonden bedrijventerreinen de voorbije jaren verdergezet.

In samenwerking met VOKA en Unizo werden door de waterwegbeheerders vervoerdeskundigen aangesteld. Zij zijn ondertussen volop aan de slag en hebben als opdracht een doorlichting van de optimalisering van goederenstromen bij ondernemingen uit te voeren.

Een aantal lopende of geplande onderzoeken, en de concrete toepassing ervan, moeten de klimaatcriteria ingang doen vinden in het mobiliteitsbeleid op lange termijn. Zo is er nood aan een toekomstvisie over het containervervoer en aan ruimte voor de watergebonden bedrijfsterrinen in uitvoering van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen.

Er werd een onderzoek uitgevoerd naar de alternatieve financiering voor de wegwerking van missing links in de waterweg- en spoorinfrastructuur. Dit in navolging van een aantal door de Vlaamse regering geselecteerde wegenprojecten en geplande PPS-initiatieven binnen het openbaar vervoer.

In 2007 werd ook het steunpunt Beleidsrelevant onderzoek mobiliteit en openbare Werken opgestart waaronder het steunpunt goederenstromen. De belangrijkste doelstelling van het Steunpunt Goederenstromen is de kennis en expertise die in de onderzoeksgroep aanwezig is te bundelen om tegemoet te komen aan de behoefte aan wetenschappelijk onderzoek om het mobiliteitsbeleid in bovenstaande richting te ondersteunen.

De binnenvaart wordt geconfronteerd met een aantal belangrijke uitdagingen. Als antwoord hierop werd 'Flanders Inland Shipping Network' (FISN) opgericht binnen het project 'Flanders Logistics'. Zes strategische doelstellingen werden geformuleerd om aan de uitdagingen tegemoet te komen resulterend in tal van acties voor het wegwerken van knelpunten die het rendement van de binnenvaart hypothekeren.

Verscheidene initiatieven om via innovatieve projecten nieuwe vervoersconcepten te ontwikkelen of bepaalde goederensoorten via het water te vervoeren zijn in uitvoering.

De Vlaamse regering besliste in 2004 haar goedkeuring te hechten aan een PPS-constructie voor de projecten Liefkenshoekspoortunnel en het vormingsstation Zeebrugge. Ook neemt zij een aantal intrestlasten voor haar rekening. Deze projecten zullen hierdoor vroeger afgerond zijn. Op het Overlegcomité van 7 december 2005 viel de beslissing om alleen voor de Liefkenshoekspoortunnel gebruik te maken van een PPS-constructie. Al deze beslissingen laten toe om deze tunnel te realiseren tegen einde 2012. Daarmee beschikken de spoorwegmaatschappijen over de nodige capaciteit, die hen moet toelaten om hun marktaandeel in het containervervoer per spoor van en naar Antwerpen substantieel uit te breiden. Een verdubbeling van het huidige marktaandeel betekent een aanzienlijke vermindering van de uitstoot van CO₂.

In het **Waalse Gewest** besliste de regering op 15 mei 2007, teneinde het watertransport te bevorderen, om de wetgeving over economische hulp inzake transport via de waterwegen te herzien. In het kader van het Marshallplan voerde het Waalse Gewest een competentiepool logistiek en transport in die is bedoeld om de ondernemingen die gebruik willen maken van een multimodale logistiek dat milieuvriendelijk transport (per spoor en langs waterwegen) bevordert, assistentie te verlenen. Bovendien programmeerde het Waalse Gewest voor de periode 2007-2010 belangrijke investeringen (60 miljoen €) voor de realisatie van verschillende multimodale platforms (waterwegen / spoor / weg) in Luik, Sambreville, Charleroi en Garocentre (La Louvière) alsook werkzaamheden inzake ontwikkeling en aanpassing van het net.

Het Waalse Gewest stimuleert de alternatieven voor het goederentransport langs de weg en meer bepaald via het waterwegtransport. In dat verband bevat het "Plan wallon d'aides au transport par voie navigable 2004-2007" (Waals Plan voor steun aan het waterwegtransport) verschillende maatregelen waaronder een premie aan de ondernemingen die investeringen doen die leiden tot een ontwikkeling van het waterwegtransport.

Een steuntarief van 21% wordt uitgekeerd aan de KMO's (20% aan de grote onderneming), met een maximum van 200 000 € per jaar en per onderneming, voor de bedrijven die de verbintenis aangaan een nieuwe binnenvaart of een aanvullende binnenvaart ten opzichte van de bestaande te realiseren of te handhaven. De bedoelde investeringen zijn vaste of mobiele opbouwinstallaties die nodig zijn voor het overladen van goederen die werden vervoerd of moeten worden vervoerd via de waterwegen, met uitzondering van vrachtwagens.

Er zijn ook subsidies voor de ontwikkeling van regelmatige diensten inzake binnenvaarttransport van containers in Wallonië beschikbaar. De subsidie ziet eruit als volgt: 12 € per container van 20 voet, 18 € per container van 30 voet, 24 € per container van 40 voet, 27 € per container van 45 voet.

Het nieuwe Waalse plan voor steun aan het waterwegtransport 2008-2013 bevat een reeks verbeteringen en aanpassingen. Voor meer informatie: <http://www.opvn.be>.

Bovendien kent het Waalse Gewest ook andere premies toe aan het gecombineerde transport wanneer een onderneming (KMO/GO) de verbintenis aangaat een nieuw gecombineerd transport of een bijkomend transport ten opzichte van het bestaande toe te passen of te handhaven.

Ten slotte is een investeringsplan in werking voor de waterwegen op de spooras om de capaciteit van de binnenvaart voor goederen te verhogen met het oog op de inwerkingstelling van het toekomstige kanaal Seine-Noord Europa in Frankrijk tegen 2015. Dit toekomstige kanaal zal een waterverbinding met groot gabariet tussen Île de France en het waterwegennet van Luxemburg en Duitsland mogelijk maken.

In de **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** :

De waterwegen promoten voor het vervoer van goederen

Dat aandeel zal in de toekomst zeker stijgen. Met de invoering van zijn masterplan, dat in april 2006 werd goedgekeurd, streeft de Haven van Brussel overigens naar 27% van het goederenvervoer in het Gewest.

Om dat doel te bereiken, wil het Gewest:

- de combinatie spoor-water aanmoedigen. Men zal dan ook alle industriële sporen in de haven behouden en de lokalisatie van het Europese centrum voor fruit en groenten tussen het kanaal en de spoorweg beter benutten. Het Gewest zal ook de mogelijkheid bestuderen om de terminal van de voorhaven te benutten met pendelvervoer over de weg over een afstand van ongeveer 1 km;

- de banden versterken met de grote Europese havens zonder overslag: de installaties in de haven van Brussel zijn immers toegankelijk voor zeeschepen tot 9.000 ton;
- de rol van de waterwegen accentueren voor het vervoer van afval. Dit type vervoer vertegenwoordigt 40% van het totale volume van het niet-gesorteerde huishoudelijke afval, wat neerkomt op 166.000 ton per jaar. Dit afval zou via het zuidelijke platform (Bekken van Biestebreeck) over het water naar de verbrandingsoven kunnen worden vervoerd. De verbrandingsas zou dan op dezelfde manier naar de opslagsite kunnen worden vervoerd.

De Brusselse regering heeft het BILC-project in december 2005 goedgekeurd. Het BILC is het toekomstige logistiek centrum van de Haven, Brussels International Logistic Center ofte BILC. De bedoeling is dat de goederen waarmee de stad bevoorradt worden, per boot of per vrachtwagen zouden aankomen. In dat centrum – het BILC – worden deze overgeladen om de stad niet te overbelasten met zware vrachtwagens. Er wordt naar gestreefd om de bevoorrading van de stad te laten gebeuren door schone voertuigen/bestelwagens'.

Het vrachtvervoer via het spoor uitbreiden

Het Brusselse Gewest is van plan de vervoerde tonnage goederen via het spoor te verhogen. Het Gewest is van plan om de modale verschuiving van de weg naar de trein met behulp van verschillende projecten/studies te ondersteunen:

- een betere vestiging van verschillende ondernemingen die met het spoor verbonden zijn om bepaalde wegen te ontlasten;
- het gebruik van het tramnet voor het goederenvervoer.

Het Gewest verbindt er zich overigens toe om specifieke studies te laten uitvoeren:

- een studie over de verbinding via het MIVB-net van het vrachtvervoer vanaf het stedelijk verdeelcentrum, het multimodale platform van de voorhaven of andere plaatsen die op het NMBS-net zijn aangesloten;
- een andere studie die de rendabiliteitshypothesen moet onderzoeken van een vracht HST-net voor expresdiensten, kleine pakjes en het vervoer van fruit en groenten naar het Europese centrum van fruit en groenten.

→ TR-A05: Verbetering van de doeltreffendheid van het transport (beheer van de verkeersopstoppen en -regeling)

De laatste pijler van de strategie bestaat in het beïnvloeden van het autoverkeer door het promoten van het milieuvriendelijk rijden dat de dimensie leefmilieu integreert, gecombineerd met een versterkte verkeerscontrole. De maatregelen die zijn bedoeld om de verkeersopstoppen te beperken, vooral rond de grote agglomeraties, dragen ook bij tot een reductie van de emissies van luchtvervuilers.

Harmonisering van de rijsnelheid

Zowel bij hordend verkeer als bij hoge rijsnelheden nemen de emissies van CO₂ en andere luchtpolluenten sterk toe. Bij snelheden hoger dan 90 tot 100 km/u speelt vooral de snelheid een rol in de CO₂-uitstoot van een voertuig. Bij lagere snelheden is vooral de dynamiek van het verkeer belangrijk. Een versterkte controle op de naleving van de opgelegde rijsnelheden heeft bijgevolg vooral een positieve invloed op de emissies op autosnelwegen. In het Vlaams Klimaatbeleidsplan 2006-2012 zijn diverse maatregelen opgenomen die moeten leiden tot een betere doorstroming en een vlotter wegverkeer.

Het Vlaams Gewest wenst ook het aantal kilometers in verkeersopstoppen te verminderen door de uitbreiding van laad- en lostijden voor het goederenvervoer.

Realisatie missing links en capaciteitsuitbreiding hoofdwegennet

In het mobiliteitsplan Vlaanderen werden 25 missing links opgesomd. Momenteel zijn er reeds twee weggewerkt. Er wordt aan 12 projecten gewerkt met het doel nog 7 bijkomende van deze missing links aangepakt te hebben tijdens de periode 2004-2009. Met het oog op ongevalpreventie en het verhogen van de capaciteit van de hoofdvervoernetten wordt blijvend geïnvesteerd in de uitbouw van moderne telematica. Om capaciteitsverlies ten gevolge van ongevallen en andere incidenten tegen te gaan, wordt een algemeen organisatieplan toegepast om de hinder snel en doeltreffend aan te pakken.

In het **Waalse Gewest** werden maatregelen voor de regeling van het wegverkeer ingevoerd om voorrang te geven aan het openbaar vervoer in de stadscentra en de aantrekkelijkheid daarvan ten opzichte van de auto te vergroten.

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** is de groene golf van toepassing op de Grote Ring. Deze bestaat erin dat de fasen van de verschillende kruispunten van eenzelfde verkeersas worden gecoördineerd om de voertuigenstroom comfortabeler en vlotter te maken, dit wil zeggen te vermijden dat de voertuigen aan de kruispunten moeten stoppen (ten minste indien zij een gemiddelde snelheid respecteren die wordt bepaald door de beheerder van de verkeerslichten, zodat van de groene golf kan worden geprofiteerd).

→ TR-A06: stedelijke beperkingen in verband met stationeren

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** onderzoekt de reglementaire modaliteiten om het aantal parkeerplaatsen dat is toegestaan in het kader van de milieuvergunningen, te begrenzen en te rationaliseren. Deze rationalisering is gebaseerd op de ligging van de ondernemingen in de buurt van de multimodale kernen. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest begon met een beleid van opwaardering van de openbare parkings (thans onvoldoende geëxploiteerd) door deze aantrekkelijker, veiliger en zichtbaarder (dynamische signalisering ter plaatse) te maken om het stationeren op de weg en de verplaatsingen "om een parkeerplaats te zoeken" die kunnen oplopen tot 30% van de verplaatsingen in het stadscentrum, te beperken.

→ TR-A07: Belasting op het wegverkeer

a) Belasting voor privévoertuigen

Op termijn zullen de gewesten een systeem voor kilometerheffing invoeren waarin de gevolgen voor het leefmilieu worden geïntegreerd en de minder vervuilende voertuigen worden bevoorrecht (gereguleerde emissies en CO₂).

Op korte termijn biedt de hervorming van de verkeersbelastingen op basis van de milieukarakteristieken van het voertuigen (gereguleerde emissies en CO₂) een opportuniteit die de gewesten wensen te nemen.

Binnen het intergewestelijk overleg betreffende de invoering van een kilometerheffing voor vrachtwagens wordt tevens gestreefd naar een maximale afstemming inzake een systeem van wegbeprijzing voor personenvervoer.

b) Belasting voor vrachtwagens

De beslissing inzake de invoering van een systeem van doeltreffende kilometerheffing voor het vrachtwagentransport moet leiden tot de invoering van een systeem van doeltreffende kilometerheffing waarin de gevolgen voor het leefmilieu worden geïntegreerd en de minder vervuilende vrachtwagens worden bevoorrecht. Er bestaat een interregionaal principesakkoord voor de invoering van een kilometerheffing tegen 2011, met een interregionaal overleg om de praktische modaliteiten daarvan te definiëren. Dit overleg verloopt gelijktijdig met het project inzake het elektronische vignet voor voertuigen.

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zal een kilometerheffing op het grondgebied van het Gewest worden ingevoerd. Dit zal overigens geleidelijk gebeuren zodra het GEN voor alle pendelaars een geloofwaardig alternatief is. Deze maatregel zal slechts minimaal kunnen worden toegepast op de GEN-zone en idealiter op nationale schaal. Overleg en een samenwerkingsovereenkomst met alle Gewesten en de Federale Regering is noodzakelijk. Er zullen waarschijnlijk technologieën van het type GPS/Galileo, gecombineerd met gsm-transmissies, worden gebruikt, zodat een betere kennis van het verkeer in real time en een betere begeleiding van de autobestuurders mogelijk worden.

→ TR-A08 : gratis openbaar vervoer voor de werknemers

Om te streven naar kosteloosheid voor gebruikers van het woon-werkverkeer per trein besliste de regering op 29 juni 2008 om tot 2012 het systeem te handhaven waarbij de staat 20% van het resterende deel van de prijs van het abonnement voor zijn rekening neemt wanneer de werkgever 80% van de prijs

daarvan op zich neemt (systeem 80/20). Deze maatregel, die een groot succes kent, maakt het abonnement van de NMBS gratis voor de meeste werknemers die per trein naar hun werk gaan. Dit is een aanvulling bij het systeem van kosteloosheid van het woon-werkverkeer per trein ten voordele van de personeelsleden van de overheidssector en gelijkgestelden, dat eveneens werd verlengd. Dit volledige systeem van kosteloosheid wordt gewaarborgd door de nieuwe beheersovereenkomst van de NMBS tot 2012 (cf. OB-C02).

Het **Vlaamse** en het **Waalse Gewest** bieden reeds kosteloze systemen aan hun werknemers aan. Het Vlaamse Gewest stelt het omnipass-systeem voor, namelijk een netkaart die voor 100% door de werkgever wordt betaald.

Voor het Waalse Gewest werden overeenkomsten gesloten met de werkgevers die het abonnement voor hun werkgemers die daartoe de aanvraag doen, voor 100% op zich nemen.

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** wordt gewerkt aan een project om het MTB-abonnement te integreren in het concept 80/20 van de NMBS. De staatssecretaris voor mobiliteit en de Brusselse minister van mobiliteit verbinden zich ertoe dit project tot een goed einde te brengen.

Cluster TR-B : Verhogen van de vervoersefficiëntie

→ TR-B01: Promotie van carpooling

Door de efficiëntie van het voertuigenpark te verhogen wil het beleid zowel streven naar de vermindering van het aantal voertuigkilometers als naar de daling van het aantal voertuigkilometers in verkeersopstoppingen.

De Gewesten en de federale overheid ondernemen hiertoe maatregelen ter ondersteuning van carpooling. Het voordeel van carpooling is dat het aantal wagens in het verkeer en dus ook de opstoppingen worden beperkt.

Met een maatregel die werd ingevoerd in het kader van de hervorming van de personenbelasting wil men de belastingplichtigen ertoe aanzetten hun woon-werkverplaatsingen op een andere manier te doen dan met hun auto, een auto voor dubbel gebruik, minibus of bromfiets of met eenzelfde voertuig van hetzelfde type dat zij ter beschikking hebben. Hij bestaat erin de bedrijfskosten betreffende dergelijke verplaatsingen vast te leggen op 0,15 € per kilometer, zelfs indien de werkelijke kosten minder bedragen. De wijze van verplaatsing (op een andere manier dan met een van bovenstaande voertuigen) is weinig belangrijk. Dit betekent dat de carpoolers ook van deze maatregel kunnen genieten. Betreffende de reglementering wordt de enige beperking opgelegd door de afstand die maximum 25 km enkele reis mag bedragen (later werd dit verhoogd naar 50 en vervolgens naar 100 km). Bovendien, indien aan carpooling wordt gedaan in het kader van een collectief transport van de personeelsleden dat door de werkgever of een groep werkgevers wordt georganiseerd, is de vergoeding die eventueel door de werkgever wordt uitgekeerd, vrijgesteld tot het bedrag dat overeenstemt met de prijs van een abonnement eerste klasse in de trein voor deze afstand. Deze maatregelen zijn van kracht sinds het aanslagjaar 2002 (inkomsten 2001).

In het **Vlaamse Gewest** gebeurt dit concreet door de aanleg van carpoolparkings aan de opritten van de hoofdwegen en door gerichte promotie- en bewustmakingsacties. Tegen 2009 zullen autodeelprojecten in de meeste stedelijke gebieden in de drie gewesten lopen. Er wordt ook bekeken of autodelen ook voor bedrijven nuttig kan zijn.

→ TR-B02 : Promotie van carsharing

Het principe van carsharing bestaat erin zijn leden de mogelijkheid te bieden een voertuig te gebruiken wanneer zij dit nodig hebben zonder er een te bezitten. Daartoe volstaat het het gewenste type voertuig te reserveren op de gewenste standplaats en te betalen op basis van het aantal afgelegde kilometers. Dit systeem vermindert het aantal verplaatsingen in de wagen omdat deze meer doordacht zijn dan bij de klassieke gebruikers van een privévoertuig. Uiteraard is het niet geschikt voor de woon-werktrajecten. In België ging het bedrijf Cambio de uitdaging aan. Het vestigde zich in verschillende grootsteden/agglomeraties van de drie gewesten (12 voor het ogenblik). Cambio werkt nauw samen met MIVB, TEC en De Lijn voor een perfecte aanvulling van het openbaar vervoer.

Tegen 2009 zullen autodeelprojecten in de meeste stedelijke gebieden lopen. Kan autodelen ook voor bedrijven nuttig zijn? Om op deze vraag te kunnen antwoorden komt er een onderzoek naar bestaande projecten rond autodelen of starten er nieuwe proefprojecten. Bij een positieve evaluatie kunnen stappen ondernemen worden voor de verdere uitbouw van initiatieven rond autodelen in **Vlaamse** bedrijven.

In het **Waalse Gewest** is carsharing aanwezig in 5 steden (Luik, Bergen, Namen, Ottignies, Louvain-la-Neuve). De transportoperator van de regio Namen, TEC Namur-Luxembourg, ontwikkelde een gecombineerd aanbod met het carsharingbedrijf en voerde een voordelig tarief voor het gebruik van gedeelde auto's in. Op die manier kunnen de gebruikers van het openbaar vervoer afstand doen van hun persoonlijk voertuig en het vervangen door de combinatie Bus + gedeeld voertuig. Ook de stad Namen en Taxistop hielpen mee bij de invoering van dit aanbod.

Het bedrijf Cambio, dat wordt gesteund door het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** stelt zijn abonnees individuele voertuigen vanuit 25 standplaatsen ter beschikking. Met deze actie kunnen mensen hun privévoertuig van de hand doen en dus het aantal verplaatsingen met de wagen verminderen omdat zij daarover niet meer permanent beschikken.

Sinds 2006 keert het gewest de premie Bruxell'Air uit aan de Brusselaars die hun nummerplaat inleveren. Zie TR-A02.

→ TR-B03 : Telewerken stimuleren

Telewerk draagt bij tot de daling van het wegverkeer tijdens de spitsuren (congestie) vermits de werknemer thuis blijft en is des te doeltreffender wanneer de werknemer ver van zijn werk woont.

Door de moderne telecommunicatiemiddelen kunnen we onze fysieke verplaatsingen vervangen door zogenaamde virtuele verplaatsingen. In het kader van het pendelplan neemt de **Vlaamse overheid** een voorbeeldfunctie op in de promotie van het telewerk. In overleg met de federale overheid wil zij de juridische hinderpalen hiervoor wegwerken.

Beschrijving

Door de moderne telecommunicatiemiddelen kunnen we onze fysieke verplaatsingen vervangen door zogenaamde virtuele verplaatsingen. In het kader van het pendelplan neemt de Vlaamse overheid een voorbeeldfunctie op in de promotie van het telewerk. In overleg met de federale overheid wil zij de juridische hinderpalen hiervoor wegwerken.

Evaluatie

Begin 2006 werd een studie opgestart rond telewerken, met als doel de impact van telewerken op verkeersexternaliteiten in Vlaanderen in kaart te brengen. De studie toonde aan dat telewerk een belangrijke besparing aan externaliteiten, gerelateerd aan mobiliteit, met zich meebrengt. Spijts deze grote maatschappelijke baten, suggereren een aantal internationale studies dat België en Vlaanderen zich eerder in het Europees peloton dan de Europese kopgroep bevinden op het vlak van telewerk. In algemene zin blijkt dat Vlaanderen een achterstand heeft van ongeveer 50 % op enkele buurlanden. De studie suggereert een aantal maatregelen om binnen de vijf jaar een verhoging van de telewerkpenetratie met 50 % te bereiken en een verdubbeling binnen de tien jaar (2016). Het is duidelijk dat een sterke verhoging van de telewerkpenetratie in Vlaanderen belangrijke inspanningen zal vergen van de ondernemingswereld en de werknemers.

Verdere stappen

De resultaten van de studie rond telewerken werd in het najaar van 2007 voorgelegd aan de Sociaal Economische Raad van Vlaanderen (SERV) en de Mobiliteitsraad van Vlaanderen (MORA). Daarna zal via een bevoegd interministerieel comité overleg worden gevoerd met de federale overheid over de fiscale stimuleringsmaatregelen voor bedrijven die telewerk implementeren.

Een pilotexperiment voor telewerken werd in 2008 met 50 werknemers van het **Waalse Gewest** opgestart. Het werd reeds verlengd tot 2009. Er zal van dit experiment een balans worden opgemaakt, vooral in verband met CO₂.

→ TR-B04 : Vervoersefficiëntie goederenvervoer verbeteren

De doelstelling van de maatregel is het aantal vrachtwagenkilometers (in verkeersopstoppingen) te beperken door het leegrijden zoveel mogelijk te vermijden, de vervoerscapaciteit van de voertuigen uit te breiden,... De werkgroep vervoersefficiëntie lanceerde een aantal denkpistes in het kader van de **Vlaamse** klimaatconferentie. Bedoeling was enerzijds het aantal kilometers te beperken en anderzijds het aantal kilometers in verkeersopstoppingen te verminderen. Een uitbreiding van de laad- en lostijden, het leeg rijden zoveel mogelijk vermijden door het gebruik van telematica, afspraken tussen vervoereurs voor trajecten en groepage van ladingen, kunnen hierbij helpen. Ook de uitbreiding van de voertuigen capaciteit behoort tot de mogelijkheden.

Een aantal initiatieven werden verder ontwikkeld binnen het kader van 'Vlaanderen in Actie'- meer bepaald Flanders Logistics. Zo zijn voor het thema 'spreiding van goederenstromen' een aantal dealthema's afgelijnd zoals het optimaliseren van laad- en lostijden, fijnmazige distributie, vrachtoptimalisatie en het beheersen van lege vervoersstromen.

Met betrekking tot het project 'optimaliseren van laad- en lostijden' werden, na het afronden van een theoretische studie, 2 pilotprojecten geselecteerd en opgestart. Een eerste project betreft het optimaliseren van de timing van de vervoerstromen die verlopen tussen het hinterland en de zeehavens aan de hand van pilotprojecten bij Volvo Logistics Corporation, Volvo Parts Belgium en Bekaert NV. Het tweede behandelt de openingstijden van magazijnen en depots voor lege containers in de haven.

Met betrekking tot het project vrachtoptimalisatie is het de bedoeling om oplossingen te zoeken voor de congestieproblematiek van het vrachtvervoer, ondermeer door het reduceren van de lege vervoerstromen, het bundelen van ladingen, enz....

In het **Waalse Gewest** bevatten de verplaatsingsplannen voor de grote steden voortaan een hoofdstuk "goederentransport in de steden" teneinde de haalbaarheid van verbeteringsmaatregelen voor de stadsdistributie te analyseren: beleid inzake stationering en levertijden, platform voor stadsdistributie waar zware vrachtwagens de goederen komen leveren en waar de stadsdistributie gebeurt met lichtere, minder vervuulende vervoermiddelen (elektrische voertuigen, ...).

De **Brusselse regering** heeft het BILC-project in december 2005 goedgekeurd. Het BILC is het toekomstige logistiek centrum van de Haven, Brussels International Logistic Center ofte BILC. De bedoeling is dat de goederen waarmee de stad bevoorraad worden, per boot of per vrachtwagen zouden aankomen. In dat centrum – het BILC – worden deze overgeladen om de stad niet te overbelasten met zware vrachtwagens.

→ TR-B05 : Ecodriving

In toepassing van richtlijn 2003/59/EG is het de bedoeling van deze maatregel om een gedragsverandering in de rijstijl van de bestuurders, inclusief de professionele chauffeurs, tot stand te brengen. De principes van het zuinig rijden (aangepaste snelheid, aangepaste snelheidsveranderingen, verstandig gebruik van de toebehoren, correcte bandendruk, enz.) moeten automatiseren van de bestuurder worden die deze dagelijks aan het stuur van zijn voertuig moet toepassen. Er worden acties voor het grote publiek op touw gezet (bv. toevoeging van een module over zuinig rijgedrag in de autorijopleiding), specifieke doelgroepen (zoals handelsvertegenwoordigers) en overheid (bv. opleiding van het gemeentepersoneel). Elementen van ecogedrag zullen weldra worden opgenomen in de vereiste kennis voor het rijbewijs.

In het **Vlaams Gewest** zetten overheid, opleidingcentra, examencentra en milieubeweging een samenwerkingsovereenkomst op waarbij de centra zich engageren om milieuvriendelijk rijden te integreren in hun werking. Het benaderen van andere doelgroepen moet zorgen voor een brede vorming inzake milieuvriendelijk rijgedrag. Begin 2008 werd het charter met rij scholen nieuw leven ingeblazen. Er wordt tevens een platform opgericht in 2008 om de verschillende initiatieven rond energiezuinig rijden beter op elkaar af te stemmen. Een verankering van aspecten rond energiezuinig rijgedrag in de rijopleiding en het rijexamen blijft een aandachtspunt.

In het **Waalse Gewest** stellen de competentiecentra logistiek en transport van het Forem, in samenwerking met de opleidingscentra zware vrachtwagens en autocars van het Forem voor om specifieke opleidingsmodules voor ecogedrag in te voeren. Deze opleidingen zijn bedoeld om de

professionelen uit de transportsector, zowel vrachtwagen- als autocarchauffeurs, een verantwoordelijk en milieuvriendelijk rijgedrag bij te brengen. Indien deze module succesvol wordt afgewerkt, kan men een kwaliteitslabel krijgen. De groep TEC van zijn kant leidt zijn chauffeurs reeds op in verband met ecogedrag.

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** worden opleidingen ecogedrag georganiseerd voor de chauffeurs van de MIVB.

Cluster TR-C: Promotie van milieuvriendelijke voertuigen

Tegelijk met de acties met het oog op de modale transfer heeft een andere belangrijke cluster betrekking op de verbetering van de milieuprestaties van voertuigen.

→ TR-C01: Belastingmaatregelen voor de aankoop van nieuwe voertuigen

De maatregelen in dit verband komen voornamelijk van de Federale Regering. Sinds 1 januari 2005 wordt de solidariteitsbijdrage berekend op grond van het CO₂-uitstootgehalte van de firmawagen. De werkgevers betalen immers op het ter beschikking stellen van een firmawagen een zogenaamde maandelijkse solidariteitsbijdrage. Sinds aanslagjaar 2006 geldt voor de aankoop van milieuvriendelijke wagens een belastingvoordeel. Voor wagens die minder dan 115 gram CO₂ per km uitstoten, kunnen de eigenaars genieten van een belastingaftrek van 3% van de aankoopprijs. Voor wagens van minder dan 105 gram CO₂ per km loopt dat voordeel op tot 15%, met een maximumbedrag van 3280 € (te indexeren).

Sinds het aanslagjaar 2007 kan ook nog een belastingvermindering van 150 € (niet geïndexeerd) verkregen worden voor de aanschaf van een nieuwe dieselwagen die uitgerust is met een roetfilter en niet meer dan 130g gram CO₂ per km uitstoot en een roetuitstoot van maximaal 0,005 g/km. Voor het jaar 2007 loopt het geïndexeerde bedrag op tot 200 €.

De ministerraad van Leuven nam eveneens specifieke maatregelen voor bedrijfsvoertuigen. Hij besliste dat, voor bedrijfsvoertuigen die vanaf 1 januari 2007 werden aangekocht, de aftrek in de vennootschapsbelastingen van andere kosten dan brandstofkosten die thans 75% bedraagt, zal schommelen tussen 60% en 90% op basis van de CO₂-emissie. Overigens werden maatregelen genomen om de controle op de uitstoot van de privé- en bedrijfsvoertuigen op te voeren.

→ TR-C02: Promotie van de aankoop van energiezuinige voertuigen

In het kader van de herziening van de Europese richtlijn (1999/94/EG) neemt de **Federale Regering** alle nodige maatregelen om het KB van 5/09/2001 correct te laten toepassen om de wettelijke bepalingen betreffende de vermelding in de reclame van het brandstofverbruik en de CO₂-uitstoot te versterken en te controleren om de geplande reductie van CO₂-emissies te realiseren.

De jaarlijkse publicatie van de "CO₂-gids van de auto – rij zuinig... een troef voor u en de natuur" geeft de burger die een nieuwe auto wil kopen, objectieve en vergelijkende informatie tussen de verschillende modellen die op de Belgische markt voorhanden zijn. (cf. SE-A02). De gids bevat de nomenclatuur inzake etikettering van de CO₂-emissie [van A tot G] en de mogelijke belastingvoordelen, het type van gebruikte brandstof en het verbruik, enz.

In het **Waalse Gewest** wordt sinds 01/01/2008 een incentive ecofiscale gegeven bij de aankoop door elke natuurlijke persoon van een auto. Bedrijfsvoertuigen komen niet in aanmerking. Ten opzichte van een gedefinieerde norm wordt een bonus toegekend bij verlaging van CO₂ of een malus gevorderd bij vermeerdering van CO₂. Meer bepaald:

1. Bij de eerste aankoop van een voertuig, nieuw of tweedehands:
 - een bonus van 100 tot 1 000 € (volgens de schijf CO₂-emissie) wordt toegekend voor een voertuig met minder dan 146 g CO₂/km;
 - een malus van 100 tot 1 000 € (volgens de schijf CO₂-emissie) wordt gevorderd wanneer een voertuig 196 CO₂/km overschrijdt;
 - voor een voertuig met een uitstoot tussen 146 g en 196 g geen bonus of malus. Deze zone stemt overeen met het gemiddelde van de CO₂-emissies van het wagenpark.

2. Bij de verandering van voertuig

In dit geval moet de CO₂-uitstoot van het vervangend voertuig worden vergeleken met deze van het vervangen voertuig.

De bonus wordt toegekend zodra het vervangend voertuig een winst van 1 emissietranche g CO₂/km ten opzichte van het vervangen voertuig bekommt (toekenning van een bonus evenwel beperkt tot de voertuigen met een uitstoot van minder dan 146 g CO₂/km).

Een malus is verschuldigd indien de CO₂-uitstoot van het vervangend voertuig hoger ligt dan deze van het vervangen voertuig. Voor meer informatie: <http://www.wallonie.be/servlet/Repository/EcoBonus-rw.pdf?ID=25782>

→ TR-C03 : Evaluatie van de milieu-impact van voertuigen en hervorming van de verkeersbelastingen en de belastingen op de inverkeersstelling (Ecoscore)

Deze maatregelen worden op regionaal vlak versterkt door de promotie van de auto's die op alle vlakken het vriendelijkst zijn voor het milieu (CO₂ en andere vervuilers). Deze evaluatie gebeurt met name via het systeem Ecoscore dat de auto's klasseert op basis van hun potentiële milieu-impact. Hierbij tellen de verschillende schadelijke effecten (broeikasewect, geluidshinder en luchtkwaliteit, impact op gezondheid en ecosystemen) mee in de bepaling van de Ecoscore. De Ecoscore van een voertuig is terug te vinden op de website www.milieuvriendelijkvoertuig.be. www.ecoscore.be

Er is overleg opgestart tussen de gewesten en de federale overheid over de Ecoscore. Dit heeft tot doel het draagvlak voor het gebruik van de Ecoscore als maatstaf voor de milieuvriendelijkheid van een voertuig te vergroten.

De belangrijkste geplande maatregel is de hervorming van de verkeersbelastingen en de belastingen op de inverkeersstelling. De nieuwe verkeersbelastingen zullen hiermee een grotere impuls geven aan het gebruik van milieuvriendelijke wagens dan de huidige verkeersbelastingen. Eind 2008 zal in het **Vlaams Gewest** een definitief voorstel voor de hervorming van de BIV en de jaarlijkse verkeersbelastingen aan de Vlaamse Regering worden voorgelegd. Verder overleg met de andere gewesten is gepland in de periode 2008-2009. De hervorming zal ten vroegste ingaan op 1 januari 2010, samen met de overname van de inning van de verkeersbelastingen.

Ook het **Waalse Gewest** neemt deel aan de ontwikkeling van de Ecoscore -methode dat het beschouwt als criterium voor klassemment van de voertuigen op basis van hun milieu-impact en wil de resultaten van deze methode gebruiken om het publiek te informeren.

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** onderzoekt momenteel het principe van een hervorming van de verkeersbelasting en de belasting op de inverkeersstelling op basis van de Ecoscore. De Ecoscore kwalificeert de milieuprestaties van de voertuigen. De hervorming moet gebeuren in het kader van een samenwerkingsakkoord met de andere twee gewesten. Dit staat gepland voor 2009.

→ TR-C04: specifieke hulp voor de bouw van schone wagens

Het **Waalse Gewest** voorziet in de bouw van een incubator in Francorchamps (zoning van Blanchimont) waarin ondernemingen worden opgevangen die schone of energiezuinige technologieën ontwikkelen inzake aandrijving van auto's.

Sinds 1 januari 2007 kunnen binnenvaartschepen via het **Vlaams** Impulsprogramma emissiearme binnenvaart subsidie ontvangen voor de retrofit van een bestaande dieselmotor. De maximale subsidies bedragen 200 000 € en 40 procent van de subsidiabele kosten.

→ TR-C05 : BAT in het openbaar vervoer

Het openbaar vervoer wordt aantrekkelijk gemaakt door een zichtbaar beeld van duurzaamheid via het gebruik van de beste beschikbare technologieën (best available technology BAT).

Verder heeft **De Lijn**, de Vlaamse vervoersmaatschappij, in uitvoering van de Europese richtlijn biobrandstoffen, vanaf 2006 een veralgemeend gebruik van een significant percentage biodiesel (5%) in het brandstofmengsel voor haar voertuigen ingevoerd.

De groep **TEC** waarvan de strategie het reeds mogelijk maakte het globale vervuilingsniveau van het autobuspark in 12 jaar met 50% te verminderen, gaat op dezelfde weg verder en zal:

- biodiesel invoeren zodra deze verkrijgbaar is tegen dezelfde prijs als de klassieke diesel en dit overeenkomstig de bepalingen van de beheersovereenkomst 2006-2010;
- het verjongingsbeleid voor het wagenpark voortzetten;
- de autobussen die sinds eind 2007 werden besteld, zijn systematisch uitgerust met deeltjesfilters. De bestelling voor een uitrusting "retrofit" voor 232 recente autobussen wordt uitgevoerd. Enkele tientallen bijkomende bussen worden in 2009 eveneens uitgerust.
- De SRWT financiert een experimentele diesel-elektrische hybride bus die in het voorjaar van 2009 zijn eerste commerciële rondjes in Luik zou moeten rijden.
- Er werden eveneens drie experimentele bussen besteld die worden aangedreven met bio-ethanol.

Het besluit "schone voertuigen" dat op de openbare vloten van toepassing is in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, wordt geëvalueerd en uitgebreid. We noteren dat de **MIVB** zich uitrust met 70 aardgasbussen.

Cluster TR-D: Biobrandstoffen

→ TR-D01 : Belastingvrijstelling voor biobrandstoffen

België zette de Europese richtlijn met het oog op de promotie van het gebruik van biobrandstoffen in het transport om. Dit ressorteert onder de bevoegdheid van de **Federale Regering**. De toepassing van deze richtlijn moet de beschikbaarheid op de markt van een minimaal aandeel biobrandstoffen vanaf 2007 waarborgen (5,75% in 2010). De Federale Regering besliste over een evaluatie van de beleidslijnen waarmee reeds werd gestart voor de realisatie van deze doelstellingen. Zij betreft de biobrandstoffen van de 1^e generatie. De besluiten en de corrigerende maatregelen zullen in overleg worden besproken met de gewesten en in overeenstemming worden gebracht met de projecten die werden ontwikkeld door het federale wetenschappelijke onderzoek (zie ook AG-E01).

De Federale Regering stemde eveneens in met de fiscale vrijstelling van bepaalde hoeveelheden bio-ethanol en biodiesel om te worden gemengd met de fossiele brandstoffen. Sinds 10 maart 2006 geniet pure plantaardige olie (PPO) een fiscale vrijstelling. Pure koolzaadolie die als brandstof wordt gebruikt, geniet eveneens een fiscale vrijstelling wanneer de producent deze rechtstreeks aan de eindgebruiker verkoopt of wanneer deze wordt gebruikt door bedrijfsvoertuigen in het openbaar vervoer.

Niet-genormeerde biobrandstoffen zoals "E85", bestaande uit 85% bio-ethanol en 15% fossiele benzine, kunnen ook aangeboden worden maar dan alleen via aparte distributiepunten die toegankelijk zijn voor de eindgebruikers die expliciet betrokken zijn bij het specifieke project. Deze fiscale vrijstelling werd verlengd tot eind 2007.

De federale ministerraad (maart 2007) breidde de omzetting van de richtlijn uit.

De productie van de biobrandstoffen is onderworpen aan een lastenboek dat werd vastgelegd in de wet van 10 juni 2006 betreffende de biobrandstoffen die vooral de criteria inzake leefmilieu (meest gunstige balans van broeikasgassen, beste energie-efficiëntie van de volledige keten), landbouwkunde (laagste doses pesticiden en meststoffen), nabijheid (kortste afstand tussen de plaats van de productie van de biomassa en de productie-eenheid), enz. vastlegt (zie ook AG-D04).

Om ervoor te zorgen dat biomassa op verantwoorde wijze wordt geproduceerd en gebruikt zijn duurzaamheidscriteria noodzakelijk (zie ook AG-E01/AG-D04). De oplossing voor dit knelpunt vraagt een internationale aanpak. In het kader van het Europese Actieplan Biomassa heeft de Europese Raad aan de Commissie gevraagd om zich te beraden over eenvoudige en kosteneffectieve maatregelen om te

waarborgen dat biobrandstoffen op duurzame wijze worden geproduceerd met inachtneming van milieu-, sociale en technische normen.

Tabel 5 : Overzicht van maatregelen van as 4 : “Ontwikkeling van duurzame transportmiddelen”

Naam van de maatregel	Entiteiten			
	FED	VG	RW	BHG
TR-A : De intermodaliteit van de transportmiddelen bevorderen				
TR-A01 : Mobiliteits- of verplaatsingsplan op lokaal niveau (gemeenten, bedrijven)	I	I	I	I
TR-A02 : Het openbaar vervoer verbeteren en promoten	I	I	I	I
TR-A03 : Promotie van het gebruik van de fiets	I	I	I	I
TR-A04 : Promotie van de multimodale systemen	I	I	I	I
TR-A05 : Verbetering van de doeltreffendheid van het transport (beheer van de verkeersopstoppingen en –regeling)		I	I	I
TR-A06 : Stedelijke verplichtingen inzake stationeren		I	I	I
TR-A07 : Belasting op het wegvervoer				P
TR-A08 : Kosteloos openbaar vervoer voor de werknemers	P		*	
TR-B : Verhogen van de vervoersefficiëntie				
TR-B01 : Promotie van carpooling	I	I	I	I
TR-B02 : Promotie van carsharing		I	I	I
TR-B03 : Telewerken stimuleren	P	I	I	
TR-B04 : Vervoersefficiëntie goederenvervoer verbeteren		I	I	I
TR-B05 : Eco-driving	I	I	I	I
TR-C : Promotie van de meest milieuvriendelijke voertuigen				
TR-C01 : Belastingmaatregelen voor de aankoop van nieuwe voertuigen	I		I	
TR-C02 : Promotie van de aankoop van energiezuinige voertuigen	I	I	I	I
TR-C03 : Evaluatie van de milieu-impact van de voertuigen en hervorming van de verkeersbelastingen en de belastingen op de inverkeersstelling (Ecoscore)		I	I	I
TR-C04 : Specifieke hulp aan de bouw van schone voertuigen			I	
TR-C05 : BAT in het openbaar vervoer			I	I
TR-D : Biobrandstoffen				
TR-D01 : Fiscale vrijstelling van biobrandstoffen	I			

* gedeeltelijk (geen algemene toepassing)

5.1.5 Het duurzame beheer van de ecosystemen in de land- en bosbouw bevorderen

A. Definities

Deze as bevat de strijd tegen de uitstoot van broeikasgassen van de hele landbouwsector in België en de maatregelen bedoeld om de rol van carbonputten in de bosecosystemen te vergroten of te handhaven of de aanpassing ervan aan de klimaatveranderingen te bevorderen.

B. Context

De Belgische landbouw, die wordt bevoordeeld door zijn vruchtbare bodem en het gematigde klimaat, is gespecialiseerd in groenteteelt, tuinbouw, graangewassen, aardappelen, suikerbieten, veeteelt en melkproductie. Wegens de beperkte kustoppervlakte van het land vertegenwoordigt de visvangst een relatief zwakke economische activiteit.

In 2007 telde men een totaal van 48 013 land- en tuinbouwbedrijven (tabel 6). Wallonië heeft een grotere landbouwoppervlakte dan Vlaanderen (55% tegenover 45%), maar genereert de helft van de toegevoegde waarde daarvan (twee derde van de intensieve landbouwbedrijven ligt in Vlaanderen). De oppervlakte die in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt ingenomen door landbouw en bossen is zeer klein. De bevolking die in de landbouw actief was, bleef sinds de tweede wereldoorlog dalen. Thans vertegenwoordigt de bevolking die actief is in de landbouw en visvangst nauwelijks 1% van de bevolking (tegen 21,5% in 1910). De afgelopen jaren bleef het aantal landbouwbedrijven gestaag dalen, terwijl de geëxploiteerde landbouwoppervlakte relatief stabiel bleef. Ondanks de waargenomen terugval blijven landbouw en visvangst toch belangrijke economische sectoren. De voorbije vijftien jaar werd de oppervlakte van de gronden die werden gebruikt voor de biologische landbouw met twintig vermenigvuldigd; tegelijk vertienvoudigde het aantal "biolandbouwbedrijven".

Tabel 6 : Inventarisering van land- en tuinbouw (2000-2007)

Bron: Directoraat-Generaal Statistiek en Economische informatie (FOD Economie)

	2000	2007	Evolutie 2000-2007
Aantal landbouw- en tuinbouwbedrijven	61.705	48.013	-22.2%
Oppervlakte cultuurgrond (in Ha)	1.394.083	1.370.285	-1.7%
Arbeidskrachten in de landbouw	107.399	89.041	-17.1%
Dieren (x1000)			
Aantal runderen	3.042	2.649	-12.9%
<i>waarvan melkkoeien</i>	594	500	-15.8%
Varkens	7.369	6.256	-15.1%
Leghennen en poeljen	15.232	11.906	-21.8%
Vleeskippen	24.498	20.161	-17.7%
Teelten (in Ha)			
Granen (excl. maïs)	277.703	271.655	-2.2%
Suikerbieten	90.858	82.659	-9.0%
Maïs	202.119	222.134	9.9%
Aardappelen (excl. planten)	63.979	67.942	6.2%

Tabel 7 geeft de verdeling van de bosgebieden in België. Op basis van de regionale cartografie van de bossen bestreek het bosgebied in Vlaanderen in 2000 in totaal 146 381 ha tegenover 544 800 ha in Wallonië. Overigens werden de niet-productieve zones zoals open ruimten, wegen, rivieren, enz. van het Vlaamse en Waalse Gewest eveneens uit de analyse geweerd. Het bosgebied in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bestaat voornamelijk uit het Zoniënwoud, woud dat werd opgenomen in het net Natura 2000 dat de Europese richtlijnen "Vogels" en "Habitat" toepast; het Zoniënwoud wordt voorgesteld als

“speciaal beschermingsgebied”, wat betekent dat reglementaire beschermings- en beheersmaatregelen worden genomen.

Tabel 7 : Verdeling van de bosgebieden in België

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek en gewestelijke bosinventarissen, 2000

Gewesten	Totale oppervlakte (km²)	Beboste oppervlakte (km²)	Bosgebied (%)	% van de totale beboste oppervlakte
Wallonië	16 845	5 448	32,3	78,6
Vlaanderen	13 521	1 447	10,8	21,1
Brussel-Hoofdstad	162	20	12,3	0,3
België	30 528	6 931	22,7	100,0

C. Bevoegdheidsverdeling in België

In België ressorteren het land- en bosbouwbeleid voornamelijk onder de gewestelijke bevoegdheid. De rol van de federale staat ter zake bestaat voornamelijk in het bepalen van de positie van België ten opzichte van het landbouwbeleid dat door de Europese Unie en de internationale organisaties wordt gevoerd en in het toezien op de toepassing van de Europese richtlijnen en regelgeving ad hoc.

De maatregelen in verband met het Klimaatbeleid die op de landbouwsector worden toegepast kaderen grotendeels in het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Zo vormen de gewestelijke plannen voor plattelandsontwikkeling (PPO) het politieke kader voor milieumaatregelen in de landbouwsector. Deze plannen, die zijn gebaseerd op het Europese GLB, werden uitgewerkt met het oog op de toepassing van reglement (EG) nr. 1257/99 van de Raad. Het streeft drie grote prioriteiten na, namelijk: een duurzame landbouw, hulp aan de vestiging van jonge landbouwers en kwaliteits- en controlemaatregelen. Door deze landbouwmilieumaatregelen leiden deze plannen onrechtstreeks tot een reductie van de emissies van de BKG.

D. Strategie

Cluster AG-A: beperking van de bovengrondse CO₂-uitstoot

→ AG-A01 : Rationeel energiegebruik voor glasteelten

In het **Vlaamse Gewest** werden maatregelen genomen om de CO₂-uitstoot in de land- en tuinbouw te beperken. Dit betreft voornamelijk glasteelten die zeer belangrijk zijn in het noorden van het land.

Het Vlaams Gewest bevordert de overschakeling naar aardgas en andere duurzame energiebronnen (restwarmte, biomassa, zonne-energie, ...) in de glastuinbouw. Het doel is het aandeel aardgas en andere duurzame energiebronnen in het energiegebruik van de glastuinbouw te verhogen tot 75% in 2013. Zo zal er worden nagegaan of de overschakeling op aardgas, dat milieuvriendelijker is dan de conventionele brandstoffen die aangewend worden in de glastuinbouw, financieel aantrekkelijker kan worden gemaakt door middel van een 5-tal maatregelen.

Naast kostenefficiënte uitbreidingen van het gasnet voor bestaande glastuinbouwbedrijven/clusters moet de aandacht voornamelijk gericht worden op nieuw te ontwikkelen glastuinbouwbedrijvenzones/clusters. Niet enkel aardgas, maar ook het verbruik van andere milieuvriendelijke energiebronnen (biomassa, zonne-energie, ...) en duurzame energietechnologie (WKK, warmtewisselaars, warmtepompen, warmteopslag, ...) wordt gestimuleerd door de overheid. Er wordt tevens concreet nagegaan of voor een belangrijk deel van het energiegebruik gebruik kan gemaakt worden van restwarmte/CO₂ afkomstig van de industrie (scheikundige, ...).

Er moet geopteerd worden om glastuinbouwbedrijvenzones van uiteenlopende grootte te ontwikkelen rond een centraal energieproject (restwarmte, WKK, biogas ...) om schaafeffecten te creëren wat tevens geldt voor waterbeheer (hemelwateropvang en waterzuivering (restdrain !))

Daar de meeste serres in het noorden van het land zijn gevestigd, was het Waalse Gewest verantwoordelijk voor slechts 13% van de Belgische uitstoot van CO₂ in verband met het energieverbruik van de landbouwsector. Deze sector is dus weinig prioritair, maar toch bestaat er specifieke Waalse steun (premie voor de installatie van serres met hoog energierendement). Voor meer informatie http://economie.wallonie.be/02Databases/Prog_Midas/Complement_fr/modif_fr.htm

→ AG-A02 : Financiële instrumenten

In het **Vlaams Gewest** worden via de inzet van diverse financiële instrumenten energiebesparende maatregelen voor bestaande maar ook nieuwe technologieën aantrekkelijker gemaakt. Dit kan onder meer door:

- bestaande steunmaatregelen (VLIF, REG-steun netbeheerders, ...) beter op elkaar af te stemmen
- fiscale aantrekkelijkheid te verhogen
- de lijst van energiebesparende maatregelen die in aanmerking komen voor financiële ondersteuning uit te breiden conform de introductie van nieuwe praktijktoepasbare technologie op de TR-C04 : specifieke steun voor de bouw van schone voertuigen
- alternatieve financiering voor bedrijfsoverschrijdende projecten met grootschalige installaties (biogas, WKK, restwarmte, ...),

Er bestaat in het Vlaamse Gewest ook een éénmalige verhoogde investeringsaftrek (13,5 %) gericht op de glastuinbouw.

Wals Gewest : Zie AG-A01

Cluster AG-B: Beperking van de emissies van CH₄ en N₂O

→ AG-B01: Beperkte uitstoot van BKG afkomstig van meststoffen en afvalwater

De PPO (Plannen voor Plattelandsontwikkeling) worden op gewestelijk vlak aangevuld met specifieke maatregelen voor het rationele gebruik van stikstofhoudende minerale en organische meststoffen. Deze beleidslijnen die oorspronkelijk werden toegepast om het oppervlakte- en grondwater tegen nitraatoverschotten te beschermen, hebben eveneens een significante rechtstreekse invloed op de vermindering van de uitstoten van N₂O en de voorgangers daarvan en van CH₄ in verband met het beheer van het afvalwater.

In het **Vlaamse en het Waalse Gewest** wordt tevens verwacht dat de totale veestapel verder zal afnemen, wat de klimaatbelasting uiteraard verder zal verlagen. Naast het PDR en de bovenvermelde nitraatrichtlijn dienen de landbouwers (zowel Waalse als Vlaamse) ook te voldoen aan de randvoorwaarden (cross compliance), die o.a. inhouden dat er geen permanent grasland mag gescheurd worden, dat de landbouwer op regelmatige tijdstippen het koolstofgehalte en de zuurtegraad in zijn percelen laat analyseren en dat er erosiebestrijdende maatregelen moeten genomen worden bij sterk erosiegevoelige percelen.

Begin 2007 is een nieuw mestbeleid in werking getreden in het **Vlaams Gewest**. Het mestbeleid en zijn flankerend beleid hebben een invloed op verschillende emissies door het bepalen van bemestingsnormen, de dieren aantallen, mestverwerkingsverplichtingen, emissies uit stal en opslag, ... Het nieuwe mestbeleid houdt rekening met deze emissies.

In het **Waalse Gewest** wordt de nitraatrichtlijn toegepast via het Programma betreffende het Duurzame Beheer van Stikstof in de Landbouw (PGDA) waarvan het eerste vierjarig actieplan afliep in 2006. Het besluit over het tweede actieprogramma werd op 15 februari 2007 door de Waalse regering goedgekeurd en is met terugwerkende kracht van toepassing sinds 1 januari 2007. Naast het respect van normen en periodes voor het vloeien van afvalwater, bevat dit programma een follow-up van de grondgebondenheidscijfers en sensibiliseringsmaatregelen, maar ook het in overeenstemming brengen van de opslaginfrastructuren voor grondwater. In dit verband verleent het Waalse Gewest steun ten belope van 40% van de investering om de werken met de normen in overeenstemming te brengen.

Cluster AG-C: Het potentieel van koolstofsequestratie in de bossen handhaven

→ AG-C01 : De ontbossing beperken en de herbebossing stimuleren

In de bosbouwsector bestaat de belangrijkste maatregel over het algemeen in het beperken van de ontbossing en het stimuleren van de herbebossing en de bebossing die leiden tot een stabiliteit van de bosoppervlakte en dus van de handhaving van de koolstofvoorraden en van het huidige potentieel van koolstofsequestratie.

Het bosbeleid in België dient uiteraard ruimer gezien te worden dan het streven naar stabiliteit van koolstofopslag. Natuurbehoud, landschapszorg, recreatie en uiteraard ook de houtproductiefunctie zijn eveneens belangrijke doelstellingen voor het bosbeleid. In beleidskeuzes inzake bebossing/herbebossing/ontbossing is koolstofopslag een belangrijk criterium, maar zeker niet het enige.

Het Vlaamse Gewest heeft een actief beleid rond bosuitbreiding, dat verder gaat dan het streven naar stabiliteit van de beboste oppervlakten. Het **Vlaamse** bosbeleid werkte instrumenten uit om de voorziene doelstellingen voor bosuitbreiding en de aanplant van tijdelijke bossen op landbouwgrond te realiseren.

De Kyoto-boekhouding moet verplicht rekening houden met de veranderingen in het bosareaal in de periode 2008 tot 2012 en de impact daarvan op de broeikasgasuitstoot. Door ontbossingen nam het bosareaal in Vlaanderen af tussen 1990 en 2000. Omdat het om relatief jonge bosbestanden gaat, nemen de overblijvende bossen nog jaarlijks toenemende hoeveelheden CO₂ op. In het kader van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV) besliste de overheid om vanaf 2007 te zorgen voor de afbakening van 10.000 ha bijkomend bosgebied of bosuitbreidingsgebied. Hierin is plaats voor ecologisch verantwoorde bosuitbreiding. Door de steunmaatregelen van Europa kan ook tijdelijke bebossing plaatsvinden in gebieden van de agrarische structuur.

In het **Waalse Gewest** wordt de bescherming van de bosgebieden gewaarborgd door verschillende wettelijke bepalingen:

- het Waals Wetboek van Ruimtelijke ordening, Stedenbouw, Patrimonium en Energie (CWATUPE) dat elke definitieve verandering van bestemming van de bosgebieden (behoudens herziening van het sectorplan) verbiedt en elke nieuwe bebossing in landbouwzone, woonzone met plattelandskarakter en zone met landschappelijke waarde aan een vergunning onderwerpt. Dit wetboek maakt eveneens de aanduiding, eventueel in een bos, van “geklasseerde sites” alsook van “merkwaardige bomen” mogelijk die daardoor een specifieke bescherming genieten.
- de Waalse boswet (decreet van 15 juli 2008) die een aantal gunstige verplichtingen voor het behoud van de bossen en de handhaving van houtmateriaal en stikstof heeft geïntroduceerd, namelijk:
 - schrapping van de successierechten op de waarde van het materieel op stam, wat de meest ecologische keuzes van bossen stimuleert (behoud van het materieel, grotere mogelijkheid om soorten met langere omlooptijd en behandeling met continu gebladerte te kiezen);
 - beperking van braakleggingen;
 - verplichting om soorten te planten die zijn aangepast aan de standplaats, wat het risico op omvallen en verzwakking beperkt en de weerstand tegen klimaatveranderingen vergroot;
 - aanleg van volledige reserves;
 - beperking van de drainage (wat het behoud van het organisch materiaal bevordert);
 - stimulering van de productie van kwaliteitshout en dus het gebruik van hout in langetermijgebruik, met voordeel inzake CO₂ in verband met de vervanging van andere materialen.

De aanduiding van 150 000 hectaren bos in Natura 2000 door bijzondere regels die voor het beheer worden vastgelegd, zal ook tot deze verschillende doelstellingen bijdragen.

Een Permanente Inventaris van de Natuurlijke Rijkdommen van de Bossen werd ingevoerd bij decreet van 16 februari 1995 en wordt bevestigd door de Boswet teneinde de toestand en de evolutie van de bosgebieden en het houtkapitaal op stam in en buiten de bosgebieden permanent te evalueren. Dit instrument voor bosbeleid, dat is gebaseerd op een monsterneming van de bodem, zou eveneens moeten dienen als basis voor een ruimere inventaris van de natuurlijke rijkdommen. In verband met de evolutie van de voorbije twintig jaar besluit deze inventaris tot een kapitalisatie van het materieel op stam.

Ten slotte werkt een gewestelijke werkgroep “bos en klimaatverandering” sinds juli 2007 aan een document met de volgende doelstellingen:

- een samenvatting maken van de te verwachten evoluties – met de huidige kennis van zaken – van de klimaatparameters in het Waalse Gewest en de gevolgen daarvan op de bossen en de verschillende goederen en diensten die zij leveren;
- de beleidslijnen en de aan te bevelen of af te raden acties analyseren voor de preventie van de gevolgen van de verandering op de bossen (aanpassing), rekening houdend met de rol van het bos en de bossector op de koolstofcyclus (mogelijke afzwakking van de verandering); van deze acties werden er reeds een aantal doorgevoerd, andere worden ontwikkeld; de lacunes, zowel inzake kennis als wat acties betreft, zullen worden geïdentificeerd;
- de uitwerking, voor bouseigenaars en –beheerders, van aanbevelingen voor hun beheerskeuze voorbereiden.

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** bestaat een beheersplan voor het Zoniënwoud. Het is FSC-gecertificeerd. Een onafhankelijk internationaal organisme, de Forest Stewardship Council, erkent hiermee dat het beheer van de site en zijn bossen beantwoordt aan criteria inzake duurzame ontwikkeling. Met andere woorden, dat de biologische diversiteit van de plaatsen, de productiviteit en de regeneratiecapaciteit ervan zijn gewaarborgd en dat eveneens rekening werd gehouden met de ecologische en sociale aspecten.

→ AG-C02: Behoud van de ecologische stabiliteit van de bossen

Aanvullend op dit beleid wil men de ecologische stabiliteit behouden door het begrip van duurzaam bosbeheer in de bosbouwpraktijken te versterken. De toepassing van de Europese richtlijn over het behoud van de habitat (Natura 2000) gaat in dezelfde zin, namelijk het behoud van het bos.

Certificeringssysteem

De **Federale Regering** bereikte op 18 november 2005 een akkoord over een omzendbrief duurzaam hout. De omzendbrief legt de federale overheid op om in zijn aankoopbeleid vanaf maart 2006 enkel nog te kiezen voor gecertificeerd hout afkomstig uit duurzaam bosbeheer. Hiertoe worden in de omzendbrief criteria vastgelegd waaraan de houtcertificeringssystemen moeten voldoen. De omzendbrief stelt dat zowel FSC, PEFC en equivalente certificeringen worden geacht te voldoen aan de gestelde criteria waarbij voor PEFC- en voor equivalente certificeringen een bijkomende toetsing wordt gemaakt door een expertengroep. Deze expertengroep besliste inmiddels over positieve lijsten van nationale PEFC-certificeringen die in aanmerking worden genomen.

De **Federale Regering** besliste tot verschillende acties om de invoer en de commercialisering van illegaal gekapt bos te belemmeren en de controle op en de bestraffing van deze handel te versterken:

- de federale minister van Leefmilieu activeerde een contactgroep ‘FLEGT’⁶ onder de stuurgroep Hout van het CCIM⁷;
- er werd een structurele samenwerking tussen de federale administraties van Leefmilieu en Financiën tot stand gebracht.

Andere federale maatregelen worden eveneens gepland in het kader van het beleid van duurzame aankopen ten voordele van het gebruik van gecertificeerde bossen (zie maatregelen OB.A01).

Het **Waalse Gewest** engageerde zich voor de PEFC-certificering van het duurzaam beheer van de bossen. De certificering is een instrument voor continue verbetering van het beheer op gewestelijk niveau en inzake praktijken op het terrein. Zij maakt een toenadering en een consensus tussen de spelers die van dichtbij of van ver bij het bosbeheer zijn betrokken, mogelijk: eigenaars, industriëlen, wetenschappers, milieuactivisten en gebruikers. Met de certificering kan aan de consument ook de waarborg worden gegeven dat het gebruik van het bos gepaard gaat met een goed bosbeheer. Momenteel is meer dan 80% van de bossen van publieke eigenaars, dat worden beheerd door de divisie Natuur en Bossen, PEFC-gecertificeerd.

⁶ Forest Law Enforcement Governance and Trade

⁷ Coördinatiecomité Internationaal Milieubeleid

Bovendien is het de opdracht van het Observatoire de la Faune, de la Flore et des Habitats (Observatorium van de Fauna, de Flora en de Habitat) van het **Waalse Gewest** om de inzameling en de analyse van biologische gegevens te organiseren en te coördineren zodat informatie over de toestand van de biodiversiteit in Wallonië kan worden gegeven en de assen van een strategie voor het behoud daarvan te definiëren en de doeltreffendheid ervan te evalueren, de ingezamelde biologische gegevens te standaardiseren, te archiveren en te beheren in het kader van overeenkomsten of subsidies van het Waalse Gewest en ten slotte de verspreiding van deze informatie tussen specialisten, liefhebbers, de administratie en het grote publiek te verzekeren.

Zoals hierboven gezegd, is het Zoniënwoud FSC-gecertificeerd. Het beheer ervan is bedoeld om een ecologische stabiliteit te waarborgen. Ook wordt met de regeneratiecapaciteit, de biologische diversiteit en de ecologische en sociale aspecten rekening gehouden.

Cluster AG-D: Productie van biomassa voor energiedoelinden

→ AG-D01 : Plan Bos-Energie

In het **Waalse Gewest** werd in 2001 een Plan Bos-Energie ingevoerd. Dit is bedoeld om op het Waalse grondgebied een tiental projecten inzake automatische verwarming op hout, gasgenerator of andere aan de terugwinning van energie uit hout aangepaste technologieën op te starten. Dit plan betreft voornamelijk gemeenten en lokale overheden, al dan niet met aansluiting op het verwarmingsnet.

→ AG-D02 : Promotie van energieteelten voor specifiek gebruik

Het **Vlaams Gewest** stimuleert de productie van energieteelten en het gebruik ervan voor hernieuwbare energie. De doelstelling is de productie van 18 kton pure plantenzie, 107 kton bio-ethanol en 25 kton biodiesel op basis van Vlaamse energieteelten in 2010 en van de aanplant van 100 ha korte omloophout tegen 2010 (zie ook PAM AG-A01)

De landbouwsector zal bijdragen aan de realisatie van de doelstelling voor biobrandstoffen (5,75% tegen 2010) door energieteelten te produceren en eventueel hieruit zelf biobrandstoffen te halen.

Vorderingen en knelpunten worden via een werkgroep binnen beleidsdomein landbouw en een werkgroep binnen het bio-energieplatform opgevolgd.

Er worden specifieke steunmaatregelen voor energieteeltproductie en –gebruik uitgewerkt. Tevens wordt de Europese regelgeving inzake teelt van energiegewassen opgevolgd en omgezet in Ministeriële besluiten.

In het **Waalse gewest** bedraagt de jaarlijkse hulp aan de energieteelten, ingevolge de nieuwe hervorming van het GLB, 45 €/ha oppervlakte die met toegelaten energieteelten is ingezaaid.

→ AG-D03: Specifieke steunmaatregelen voor de biomethaniseringsketen

Deze maatregelen zijn bedoeld om de inspanningen inzake reductie van de methaanuitstoot te versterken (cf. AG-B)

Het **Waalse Gewest** steunt de ontwikkeling van een eigen biomethaniseringsketen voor de landbouw door diverse acties die de administratieve stappen en controles moeten vereenvoudigen:

- de mogelijkheid om biomethanisering op de boerderij uit te sluiten van de verplichting inzake het bekomen van een vergunning klasse 1 wanneer het volume biogas meer dan 100 Nm³/u bedraagt;
- de mogelijkheid om de analyses op de digestats, die te zwaar zijn gezien de zwakke diversiteit en de landbouwvoorsprong van de intrants in de landbouwmethaniseringsinstallaties, te beperken;

Het Gewest voert ook maatregelen in om de economische aantrekkingskracht van dergelijke procédés te verhogen door:

- de toekenning van groene certificaten voor het drogen van de digestat voor een bepaalde energierugwinning, mits het advies van de CWAPE;
- verlengde duur voor de toekenning van groene certificaten, 15 jaar in plaats van 10, in de omstandigheden die moeten worden gedefinieerd na raadpleging van de CWAPE;

- haalbaarheidsstudie over de toepassing van een mechanisme voor bijkomende steun aan het systeem van de groene certificaten voor landbouwbiomethanisering via een bijkomende bonus in verband met positieve externe invloeden inzake leefmilieu en/of landbouw.

→ AG-D04 : Kwaliteitsnorm van de biobrandstoffen

De geestdrift voor het gebruik van de vaste biobrandstoffen leidt tot een toegenomen vraag voor dergelijk materieel. De afwezigheid van kwaliteitscriteria ter zake zou de rendementen van de verwarmingsketels die er gebruik van maken, kunnen doen dalen. In die context besliste de **Federale Regering** om een koninklijk besluit op te stellen dat de naleving van de kwaliteitsnormen van de pellets beoogt.

Cluster AG-E: Transversale maatregelen

→ AG-E01: Observatorium voor biomassa

De opdracht voor de oprichting van een nationaal observatorium voor biomassa werd toevertrouwd aan het DG Energie, in overleg met de gewesten. Het gaat om een structuur met de volgende opdrachten:

- alle nuttige informatie om de biomassaflux in België en tussen België en de andere landen te berekenen, verzamelen;
- de methodologieën voor het verzamelen van gegevens tussen de verschillende spelers in België, harmoniseren, rekening houdend met de methodologieën die op Europees vlak werden ontwikkeld;
- jaarlijks een balans van de biomassaflux opstellen en een verslag maken over de eventuele gebreken inzake beschikbaarheid en verzamelen van de gegevens.

Dit observatorium zal ook moeten nagaan hoe belangrijk het is om een nationale biomassastrategie uit te werken. Deze zou kunnen worden opgestart in het kader van het observatorium voor energie. Ook de biobrandstoffen zullen er worden behandeld.

In het **Vlaams Gewest** werd de "Inventarisatie biomassa 2006-2007" opgesteld. Deze inventaris zal op regelmatige basis geactualiseerd worden.

Tabel 8 : Overzicht van maatregelen van as 5 : "Het duurzame beheer van de ecosystemen in de land- en bosbouw bevorderen"

Naam van de maatregelen	Entiteiten			
	Fed.	VG	RW	BHG
AG-A : Beperking van de bovengrondse CO₂-uitstoot				
AG-A01 : Rationeel energiegebruik voor de glasteelten		I	I	n.a
AG-A02 : Financiële instrumenten		I		n.a
AG-B : Beperking van de uitstoot van CH₄ en N₂O				
AG-B01 : Beperking van de uitstoot van BKG afkomstig van meststoffen en afvalwater		I	I	n.a
AG-C : Het potentieel inzake koolstofsequestratie in de bossen handhaven				
AG-C01 : De ontbossing beperken en de herbebossing bevorderen		I	I	I
AG-C02 : Behoud van de ecologische stabiliteit van de bossen	P	I	I	I
AG-D : Productie van biomassa voor energiedoeleinden				
AG-D01 : Plan Bos-Energie			I	
AG-D02 : Promotie van de specifieke energieteelten		I	I	n.a
AG-D03 : Specifieke maatregelen voor de promotie van de biomethaniseringsketen		I	I	P
AG-D04 : Kwaliteitsnorm voor de biobrandstoffen	P			
AG-E : Transversale maatregelen				
AG-E01 : Observatorium voor biomassa	P	I		

5.1.6 De inspanningen inzake afvalbeheer voortzetten

A. Definities

De as “de inspanningen inzake afvalbeheer voortzetten” bevat de maatregelen inzake reductie van de BKG-uitstoten tijdens alle fasen van het afvalbeheer, vanaf de preventie van de hoeveelheden gestort afval tot de uiteindelijke storting op een stortplaats.

B. Context

Globaal daalde het volume van in België geproduceerd afval tussen 1995 en 2000 met 7,8% wegens een daling van het industrieel afval (- 13%). Tegelijk steeg het gemeentelijk afval met 10,3% (tabel 9). Opmerkelijke stijgingen konden worden waargenomen in het domein van de recyclage van verpakking dankzij het samenwerkingsakkoord over de preventie en het beheer van verpakkingsafval tussen de drie gewesten in 1996. Dit akkoord (dat een weergave is van Europese richtlijn 94/62/EG over verpakkingen en verpakkingsafval) wil de gevolgen van verpakkingsafval op het leefmilieu vermijden en/of verminderen.

Dit samenwerkingsakkoord installeerde eveneens een Interregionale verpakkingscommissie die wordt belast met bepaalde opdrachten inzake administratie, controle en advies. Een door deze commissie erkend organisme (FOST Plus) staat in voor de uitvoering van de overnameplicht door de verantwoordelijken van huishoudverpakking dat 91,4% van de Belgische markt van de huishoudverpakking vertegenwoordigt (2004). De ophaling berust op een gemengd systeem: een huis-aan-huisophaling bij de burgers en een inzameling gebaseerd op de vrijwillige inbreng van de burger via containerparken en een net van glasbakken.

Dankzij dit systeem neemt België een leiderspositie in in de sector van de collectieve ophaling en recyclage van huishoudverpakking binnen de Europese Unie: in 2004 bedroeg het recyclage- en terugwinningspercentage 92,9% (89,5 recyclage en 3,4% verbranding met energierecuperatie). Deze hoge recyclage- en toepassingspercentages worden bovendien bekomen tegen een kost van minder dan 10 € per inwoner en per jaar.

Tabel 9 : Afvalproductie in duizenden ton (2000) en evolutie 1995-2000

Bron : FOD Economie – NIS (schattingen)

	2000	evolutie 1995-2000
Totaal	35.452	- 7,80%
Industrie	23.717	- 13,00%
Gemeentelijk afval	4.953	10,30%
- waarvan huishoudens	3.875	6,30%
Andere *	6.782	1,10%

(*) Inclusief inert afval ingezameld door de gemeenten

C. Bevoegdheidsverdeling in België

Het afvalbeheer is in de eerste plaats een gewestelijke bevoegdheid. Het gewestelijk afvalbeleid berust op preventie, mogelijke toepassing van het afval en optimalisering van de verschillende verwerkingstypes. Deze doelstellingen worden geformaliseerd in Gewestelijke Afvalplannen.

Deze plannen worden aangevuld met federale fiscale beleidslijnen die bedoeld zijn om bepaalde types van afval te beperken.

D. Strategie

Cluster WA-A: Beperking van de hoeveelheden afval aan de bron

→ WA-A01: beperking van de gestorte hoeveelheden

De **Federale Regering** voert een beleid dat is bedoeld om het volume niet-gerecycleerd afval te verminderen door een systeem van ecotaksen. Het principe bestaat in het ontmoedigen van het gebruik van wegwerpverpakking door een prijsverschil via een systeem van verschillende taksen in te voeren tussen een herbruikbare en een wegwerpverpakking. Daarom zal minder afval worden gestort of verbrand. In die optiek werd vanaf 1 juli 2007 een heffing ingevoerd op bepaalde verpakkingen (plastic zakken, alle plastic huishoudfolie, aluminium huishoudfolie) te innen, alsook op wegwerptafelgerei. De verschillende toe te passen tarieven werden bepaald op basis van de ecologische vervuiling van het materiaal waaruit het product is samengesteld.

Methaanuitstoot afkomstig van de CET (Centre d'enfouissement technique = centrum voor technische ingraving).

In het Uitvoeringsplan Huishoudelijke Afvalstoffen 2003-2007 van het **Vlaamse Gewest** zijn acties opgenomen met het oog op het vermijden van afval; bijvoorbeeld door de kringloopcentra (met initiatieven rond herstelarbeid waardoor bepaalde producten een langer leven genieten), projecten rond het beperken van gratis publicaties en/of niet-geadresseerd reclamedrukwerk (waardoor ook minder verwerkt moet worden), het stimuleren van herbruikbare luiers, ...

Tevens zijn er in het Vlaamse Gewest preventieplannen opgesteld voor verpakkingsmaterialen in het kader van het Intergewestelijke Samenwerkingsakkoord Verpakkingen van 30 mei 1996.

In het **Waalse Gewest** werd richtlijn 1999/31 omgezet door het besluit van de Waalse regering van 27 februari 2003 tot vastlegging van de sectorale voorwaarden van exploitatie van de centra voor technische ingraving en het besluit van de Waalse regering van 18 maart 2004 tot verbod van storting in centra voor technische ingraving van bepaalde afvalstoffen. Het Waals afvalplan voor 2010 voorziet eveneens in maatregelen over storting in de CET. De recuperatie van biogas – dat naargelang van de rijkheid aan methaan ofwel wordt afgefakkeld ofwel wordt toegepast in gasmotoren – kende sinds 1990 een belangrijke groei.

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** werkte voor de derde opeenvolgende keer een vijfjarenplan uit waarin het beleid voor het gewest in termen van afvalpreventie en –beheer wordt beschreven. Voorrang wordt gegeven aan afvalpreventie aan de bron: promotie van alternatieven voor wegwerpzakken aan de kassa's, strijd tegen niet-geadresseerde verzendingen (zelfklevers tegen huis-aan-huisreclame), promotie van thuiscomposteren, plaatsing van drinkfonteinnetjes in de scholen, enz.

Preventie bestaat niet alleen in het beperken van het gewicht of de schadelijkheid van het afval, zij impliceert eveneens het rationele gebruik van de producten, wijzigingen in aankoopgedrag, levenswijze en productiemethoden. Het is ook belangrijk het verbruik van natuurlijke bronnen (grondstoffen, energie) te beperken. Het niet-hernieuwbare karakter van vele daarvan noopt tot een benadering die, om duurzaam te zijn, de hele levenscyclus moet bestrijken: het gaat om de promotie van consumptiemethoden waarbij het gebruik van materiële of energiebronnen, een gesloten cyclus waar onvermijdbare afvalstoffen (dat niet aan de bron kan worden gereduceerd) secundaire grondstoffen worden, te beperken en zelfs te vermijden.

Dit concept, dat dematerialisering wordt genoemd, kent talrijke praktische toepassingen. Het gaat bijvoorbeeld om de promotie van producten zonder afval en producten die worden vervaardigd vanuit gerecycleerde producten of de aankoop van tweedehandse goederen: vervangen van frisdrankautomaten in de scholen door drinkfonteinnetjes, bevorderen van het gebruik door schoonmaakdiensten van herbruikbare doeken, gemeenschappelijke wasserijen in collectieve gebouwen, "culturele" eindejaarsgeschenken zoals een bioscoopabonnement, enz.

Cluster WA-B : energierugwinning uit afval

→ WA-B01: optimalisering van verbrandingsinstallaties

Ten slotte werden aanzienlijke verbeteringen vastgesteld in de rendementen van de verbrandingsinstallaties, op basis van een normatieve belasting die vooral van het Vlaamse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest uitging. Een fractie van het organisch afval afkomstig van selectieve ophaling wordt verwerkt door biomethanisering. Met het geproduceerde biogas is de productie van groene elektriciteit mogelijk. Dit type van installatie bestaat ofwel op grote schaal voor huishoudafval ofwel voor boerderijen voor de verwerking van landbouwafval.

In het Vlaamse Gewest wordt de energierecuperatie bij afvalverwerkingsinstallaties bevorderd door:

- De verbetering van het energierendement van nieuwe en bestaande verbrandingsinstallaties;
- Het gebruik van stimulansen voor maximale energierecuperatie zoals groenestroomcertificaten; (zie as energieproductie)
- Financiële ondersteuning van verwerkingstechnologieën die naast een kwalitatief hoogwaardig eindproduct ook een netto-energieopbrengst realiseren (zowel elektriciteit als warmte) (zie as energieproductie)

In het **Waalse Gewest** recupereren 4 verbrandingsinstallaties de warmte die wordt geproduceerd in de vorm van stoom die een alternator aandrijft. In 2006 kon met de verbranding van 573 400 ton afval 294,9 GWh bruto-elektriciteit (247,2 GWh netto-elektriciteit) worden geproduceerd. Het Waalse Gewest vertegenwoordigt 27% van de Belgische elektriciteitsproductie vanuit verbrandingsinstallaties voor huishoudafval.

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** staat in het afvalplan dat, na preventie, hergebruik, recyclage van stoffen, het resterende afval moet worden teruggewonnen als energiebron (verbranding met energierugwinning). Pas als laatste oplossing moet verbranding zonder energierugwinning en uiteindelijk storting worden overwogen.

Er is geen centrum voor technische ingraving in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Het gewest beschikt over een verbrandingsinstallatie van 500 000 t afval. De stoom die door de afvalverbranding ontstaat, wordt verkocht aan de elektriciteitsproductiecentrale van een aanpalend privébedrijf. Dit produceert een hoeveelheid elektriciteit die gelijk is aan $\pm 5\%$ van het elektriciteitsverbruik van het gewest.

Even situeren: het percentage gemeentelijk afval (zonder bouw, resten van verbranding en van waterverwerking) dat wordt verbrand, steeg van 6,8% in 1991 naar 22% in 2005. Het gaat om droog recyclebaar afval, tuinafval dat naar de recyclage wordt gestuurd. Grof huisvuil, AEEA, batterijen, huishoudelijk chemisch afval enz. volgen de meest complexe ketens gezien hun samenstelling. 73% van het gemeentelijk afval wordt dus verbrand.

Sinds 1991 steeg de hoeveelheid gemeentelijk afval tot 2000 en bereikte 515 kg/inw./jaar (+ 13% ten opzichte van 1991). Sindsdien daalden de hoeveelheden gemeentelijk afval lichtjes.

Het tuinafval wordt momenteel opgehaald om te worden gecomposteerd, maar het Gewest overweegt om zijn composteringsinstallatie te wijzigen in een biomethaniseringsinstallatie. Het bestudeert momenteel de verschillende scenario's die toelaten de selectieve ophalingen van organisch afval uit te breiden en de energierugwinning uit het geproduceerde biogas te maximaliseren. Een systeem inzake groene certificaten dat toelaat de groene elektriciteit te promoten, bestaat reeds en zou dit systeem kunnen bevorderen.

Cluster WA-C: affakkelen van stortgassen

De Europese regelgeving i.v.m. stortplaatsen is hier van toepassing (richtlijn 1999/31/EG van de Raad betreffende storten van afvalstoffen). In de regel moet de methaanproductie op stortplaatsen verminderen (door geen organisch afval meer te storten). Anderzijds moet er een gasbeheersing gerealiseerd worden op stortplaatsen. De huidige, in exploitatie zijnde stortplaatsen, in het Vlaamse Gewest zijn allen uitgerust met een energiemotoren die de stortgassen verbranden. Oudere afgewerkte stortplaatsen in het Vlaamse

Gewest zijn voorzien van een fakkel. In het Waalse Gewest zijn alle belangrijke centra voor technische ingraving voorzien van een systeem voor energierecuperatie en -terugwinning van biogas.

In België is de elektriciteitsproductie vanuit de terugwinning van biogas voor 55% afkomstig van het Vlaamse Gewest en voor 45% van het Waalse Gewest (NB: bron: regionale gegevens voor het IEA).

Cluster WA-D : inhoud biomassastromen

Zowel bij de binnen- als buitenlandse teelt of winning van biomassa als bij de verwerking en toepassing van biomassa(afval) kunnen ongewenste effecten optreden, zowel op economisch, sociaal als ecologisch vlak. Om het draagvlak voor biomassatoepassingen te behouden en te versterken dienen de ongewenste effecten zoveel mogelijk vermeden te worden.

Diverse afvalstromen komen steeds meer in aanmerking voor verschillende verwerkingsmogelijkheden: vanuit het afvalstoffenbeleid worden deze richting materiaalrecuperatie gestuurd; vanuit het energiebeleid kunnen verschillende stromen echter ook voor hernieuwbare energie in aanmerking komen.

In het **Vlaams Gewest** zal een werkgroep onder leiding van OVAM zich buigen over de verbrandingsverboden in VLAREA; Tevens zal er onderzocht worden in welke mate er afgeweken kan worden van de afvalverwerkingshiërarchie.

In het **Waalse Gewest** worden deze aspecten behandeld in het Waals afvalplan.

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** overweegt om zijn composteringsinstallatie te wijzigen in een biomethaniseringsinstallatie. Het bestudeert momenteel de verschillende scenario's die toelaten de selectieve ophalingen van organisch afval uit te breiden en de energierecuperatie uit het geproduceerde biogas te maximaliseren. Deze aspecten worden uitgebreid behandeld in het afvalplan.

Cluster WA-E : reduceren van F-gasemissies

De drie gewesten overleggen momenteel over de voorbereiding van de besluiten die zijn bestemd voor de toepassing van reglement (EG) nr. 307/2008 van 2 april 2008 tot opstelling, overeenkomstig reglement (EG) nr. 842/2006, van de minimumvoorschriften voor de opleidingsprogramma alsook de voorwaarden voor een wederzijdse erkenning van de opleidingsattesten ten behoeve van het personeel betreffende de aircosystemen van bepaalde motorvoertuigen die bepaalde gefluoreerde broeikasgassen bevatten (recuperatie bij het onderhoud van de voertuigen en bij de sanering van afgedankte voertuigen).

Er moet namelijk een voorziening worden uitgewerkt met het oog op een adequate opleiding voor het personeel dat instaat voor de recuperatie van gefluoreerde broeikasgassen die zijn terug te vinden in de aircosystemen van motorvoertuigen.

Het Vlaamse Gewest voorziet een verhoogde recuperatiegraad van koelmiddelen uit de airco's van autowrakken tegen 2012. Het onderzoek van de huidige situatie en het uitklaren van onzekerheden aangaande hoeveelheden koelmiddel in afgedankte voertuigen en recuperatietechnieken, evenals het opzetten van een overlegstructuur is inmiddels voltooid. Deze maatregel staat beschreven bij IP-B01 in de as industrie.

Tabel 10 : Overzicht van maatregelen va as 6 : “De inspanningen inzake afvalbeheer voortzetten”

	Entiteiten			
	Fed.	VG	RW	BHG
WA-A : Beperking van de hoeveelheden afval aan de bron				
WA-A01: beperking van de gestorte hoeveelheden				
WA-B : energierterugwinning van afval				
WA-B01: optimalisering van de verbrandingsinstallaties				
WA-C : affakkelen van stortgassen				
				n.a.
WA-D : inhoud biomassastromen				
				n.a.
WA-E : reduceren van F-gasemissies				
				n.a.

5.1.7 De inspanningen inzake onderzoek naar klimaatveranderingen opdrijven

A. Context

Het wetenschappelijk onderzoek is een gemengde bevoegdheid die, afhankelijk van het type van onderzoek, wordt georganiseerd op drie bevoegdheidsniveaus. De gemeenschappen financieren fundamenteel wetenschappelijk onderzoek. De gewesten financieren industrieel onderzoek en experimentele ontwikkeling; dit onderzoek is mogelijk dankzij diverse organisaties inzake financiering en beheer van het onderzoek. De verschillende departementen van de federale overheid steunen of starten onderzoek ter ondersteuning van hun eigen competenties; het federale wetenschapsbeleid financiert programma's ter ondersteuning van de federale bevoegdheden en ter ondersteuning van de beleidslijnen met gemengde bevoegdheden in het kader van een samenwerkingsakkoord tussen federale overheid en deelentiteiten. Het akkoord ontwikkelt een permanente expertisecapaciteit in de universiteiten, onderzoekscentra en in de zes federale wetenschappelijke instellingen die ressorteren onder het federale wetenschapsbeleid en beheert de Belgische deelname aan ESA.

B. Federaal wetenschapsbeleid en klimaatverandering

I. Sleutelactiviteiten inzake onderzoek

De bijdrage van het onderzoek aan de klimaatproblematiek gebeurt op drie niveaus: (1) studie van het klimaatsysteem, (2) analyse van de invloed en de gevolgen, (3) steun aan de beslissingen inzake aanpassing alsook afzwakking (reductie van de emissies). Elke component van het onderzoek is essentieel in het proces dat ertoe leidt dat de beste beslissingen op korte, middellange en lange termijn en op lokaal, nationaal, Europees en internationaal niveau worden genomen.

Via zijn programma “wetenschap voor een duurzame ontwikkeling” (WDO) dat volgt op de vorige programma's (PODO I en II), activiteiten in verband met de Observatie van de Aarde, het instrument dat de Belgische basis voor onderzoek in Antarctica vormt en de betrokken federale wetenschappelijke instellingen (KBIN, KMMA, KMI, KSB) draagt het federale wetenschapsbeleid bij tot de inspanningen inzake onderzoek naar het volledige spectrum van het klimaatonderzoek. Op die manier ontwikkelt het de kennis en de wetenschappelijke instrumenten (databanken, modellen, indicatoren, ...) met het oog op de analyse van de processen, de studie van de gevolgen, de ontwikkeling, de opvolging en de evaluatie van maatregelen en beleidslijnen. De onderzoeksprogramma's worden opgezet in het kader van samenwerkingsakkoorden tussen de Federale Regering, de gewesten en de gemeenschappen alsook in het kader van bilaterale of internationale akkoorden.

De interdisciplinaire benadering van het onderzoek wordt gestimuleerd door de wetenschappers in netwerken te plaatsen. De uitwisseling van informatie tussen de verschillende betrokken spelers wordt verbeterd door de installatie van Opvolgingscomités met het oog op een doeltreffende communicatie tussen enerzijds de wetenschappers en anderzijds de gebruikers van de wetenschappelijke resultaten (de wetenschappers van andere disciplines, de politieke beslissers, de overheidsadministraties, de

associatieve en privésector). De samenwerking tussen aanvullende initiatieven wordt versterkt door de integratie van verschillende netwerken in clusters.

Het programma WDO dat wordt gefinancierd door het federale wetenschapsbeleid wordt toegepast via oproepen die de federale prioriteiten inzake klimaat vertalen: "Klimaat en atmosfeer (inclusief Antarctica)" van juni 2005 en "Onderzoek ter ondersteuning van de maatregelen inzake reductie van broeikasgasemissies in de energie- en transportsector en bodemgebruik", "Studie van biologische, fysische en chemische gevolgen op de ecosystemen en biodiversiteit (inclusief Antarctica en de Noordzee)" en "Onderzoek (inclusief sociaal-economisch) ter ondersteuning van de aanpassingsmaatregelen" van januari 2006.

Globaal besteedt het federale wetenschapsbeleid een budget van ongeveer 4 miljoen € per jaar aan zijn onderzoek dat ook maar ietwat met het klimaat te maken heeft. Dit budget houdt geen rekening met het budget dat wordt besteed aan de ontwikkeling van meetinstrumenten, satellietinstallaties in het kader van de gekoppelde activiteiten, met name het programma Observatie van de Aarde noch met de dotaties aan de federale instellingen.

Het onderzoek is internationaal door de deelname van het federale wetenschapsbeleid aan de Europese ERA-netten of door bilaterale akkoorden zoals dat met Frankrijk over de observatie van de Aarde.

De keuze van de prioritaire onderzoeksdomeinen zoals ruimtevaart, energie, transport en mobiliteit, voedingsmiddelenindustrie, gezondheid en leefmilieu, klimaat en atmosfeer (inclusief Antarctica), biodiversiteit, land- en zee-ecosystemen (inclusief Antarctica en de Noordzee) en transversaal onderzoek vereist de noodzaak om complexere, transsectorale en onderling samenhangende problemen aan te pakken.

Via het onderzoek en de activiteiten in verband met de observatie van de aarde, is het de bedoeling:

1. het begrip van het klimaatsysteem en de atmosferische processen te verbeteren;
2. steun te verlenen aan de voorbereiding en de evaluatie van het klimaatbeleid: een langetermijnvisie;
3. steun te verlenen aan de maatregelen inzake reductie van de emissies van broeikasgassen in de sector van energie, transport en bodemgebruik, studies over biologische, fysische en chemische impact op de ecosystemen en de biodiversiteit (inclusief Antarctica en de Noordzee);
4. België actief te betrekken bij het initiatief GMES (Global Monitoring for Environment and Security, dat KOPERNICUS is geworden) bij de realisatie van Proba-V dat een continuïteit moet verzekeren in het verschaffen van de gegevens van het type VEGETALIA (satellietcaptatie) dat dagelijks de oppervlakte van de aarde aftast en in de ontwikkeling van wetenschappelijke satellieten voor observatie van de aarde (Earth explorer programme).
5. de satelliet voor observatie van de aarde "Altius" te ontwikkelen teneinde continu de samenstelling van de atmosfeer en vooral de vervuilende gassen te meten.

II. Andere activiteiten inzake federaal onderzoek

De ontwikkeling van het offshore windmolenpark is een van de eminente maatregelen die door de federale overheid worden gesteund (cf. EP-A05). De implementatie van de windmolens in de Noordzee gaat gepaard met opportuniteiten om andere aanvullende activiteiten te ontwikkelen (energie van de golven, de stromen, de deining, ...) die de energieproductie vanuit HEB zouden kunnen versterken. Een van de beslissingen die tijdens de "Lente van het leefmilieu" werden genomen, betreft precies het onderzoek van dit potentieel in samenwerking met onderzoekscentra en universiteiten die in dit domein actief zijn.

België droeg bij tot de bouw en de financiering van de werking van de Belgische wetenschappelijke basis Prinses Elisabeth in Antarctica; het onderhoud en de werking van de basis zullen worden gecoördineerd door het federale wetenschapsbeleid via het polair secretariaat. De projecten inzake onderzoek en observatie/metingen zullen aanvangen tijdens de zomer Antarctica 2008-2009.

België beheert de Belgische deelname aan ESA en steunt de ruimtevaartsector.

III. Interface wetenschap-klimaatbeleid op nationaal niveau

Een project inzake een platform voor wetenschappelijk overleg ter ondersteuning van de klimaatbeleidslijnen wordt voorbereid teneinde

- informatie over de expertise en de Belgische hulpmiddelen ter ondersteuning van de klimaatbeleidslijnen te verzamelen en ter beschikking te stellen;
- de interdisciplinaire samenwerking (forum, workshop, ...) aan te moedigen in te definiëren zeer uiteenlopende domeinen zoals de aanpassing aan de klimaatverandering in de gezondheidssector, aanpassing en matiging van de land- en bosbouwsector, hernieuwbare energie, energieprestatie van gebouwen, transportsector, ...
- mee te werken aan de werkgroepen inzake onderzoek ter ondersteuning van een klimaatbeleid op nationaal, Europees en internationaal echelon.

IV. Coördinatie van de onderzoeksactiviteiten op internationaal niveau

Het federale wetenschapsbeleid neemt deel aan een reeks ERA-netten in verband met de klimaatproblematiek (vooral CIRCLE in verband met de impact op en de aanpassingen aan de klimaatveranderingen), maar ook Polarnet, Marinera, biodivERSA en SKEP. Het instrument ERA-net werd ontwikkeld in het kader van het 6^e raamprogramma voor onderzoek en ontwikkeling van de Europese Commissie. Het voorziet in de invoering van een coördinatie en een Europese samenwerking aangaande de onderzoeksactiviteiten die op nationaal en regionaal niveau worden gedaan.

Op dezelfde manier ondersteunt het federale wetenschapsbeleid door een jaarlijkse bijdrage de werken van de intergouvernementele groep deskundigen over de evolutie van het klimaat (IPCC – Verenigde Naties) en financiert het eveneens de bijdragen van Belgische deskundigen die bij de activiteiten van de IPCC betrokken zijn (workshops, assesment reports, enz.). Het wetenschappelijke denkwerk over de prognosemethoden, hypothesen en scenario's die worden gebruikt ten opzichte van de problematiek, zal worden gesteund. Tijdens de 29^e plenaire vergadering werd professor Jean-Pascal van Ypersele (UCL) verkozen tot ondervoorzitter van de IPCC. Het "BELSPO IPCC Focal Point" zal worden versterkt teneinde de Belgische vicevoorzitter de nodige steun te geven.

V. Activiteiten over de observatie en de inzameling van gegevens

België neemt actief deel aan diverse activiteiten inzake toezicht op het klimaat, zowel op nationaal niveau als in het kader van Europese en internationale programma's. De federale instellingen die bij de systematische observaties van de meteorologische variabelen en de atmosfeer betrokken zijn, zijn het Koninklijk Meteorologisch Instituut (KMI), het Belgisch Instituut voor Ruimte-aeronomie (BIRA), MRAC en KBIN (fenologie en biomarkers), inclusief het Beheersmodel van het mathematisch model van de Noordzee en het Schelde-estuarium (BMM).

Het federale wetenschapsbeleid is actief in de implementatie van GCOS (Global climate observation system) in België en zal dit systeem blijven steunen.

C. Vlaams Gewest

De Vlaamse overheid besteedt jaarlijks ongeveer 21 miljoen € aan de ondersteuning van het onderzoek in het energiedomein (0,015% van het BBP). Deze steun gaat naar onderzoeksinstellingen, naar steunprogramma's voor bedrijfsprojecten en basisonderzoek.

De relevante doelstellingen met betrekking tot innovatie en onderzoek voor het klimaatbeleid op korte en lange termijn zijn:

- een bijdrage leveren aan de verbetering van bestaande systemen voor energie-efficiëntie, het rationeel energiegebruik, de hernieuwbare energie-technologieën en de klassieke energieproductie;
- een stimulerende en ondersteunende rol spelen in het transitieproces naar duurzamere productie en consumptie in het algemeen en naar duurzame energiesystemen in het bijzonder.

In het Vlaams Gewest worden in grote lijnen volgende maatregelen uitgewerkt:

- Innovatiemaatregelen die een bijdrage leveren aan de verbetering van bestaande en de ontwikkeling van nieuwe systemen voor energie-efficiëntie, het rationeel energiegebruik, de hernieuwbare energie-technologieën en de klassieke energieproductie;
- Roadmaps en toekomstverkenningen die een stimulerende en ondersteunende rol spelen in het transitieproces naar duurzamere productie en consumptie in het algemeen en naar duurzame energiesystemen in het bijzonder;
- Diverse onderzoeksmaatregelen in functie van rationeel energiegebruik in gebouwen. Het gaat hier ondermeer om onderzoek naar natuurlijke en hernieuwbare koeling in bestaande gebouwen, decentrale energieproductie en de inventarisatie van de energetische kenmerken van het sociaal woningpark.

Het Milieu- en energietechnologie-innovatieplatform (MIP) vervult in het Vlaams Gewest een cruciale rol bij de invulling van de eerste twee maatregelen. Het MIP brengt daarvoor alle belangrijke spelers samen in een overkoepelend netwerk: zowel bedrijven, onderzoeksinstellingen als overheidsorganisaties. Voor meer gedetailleerde informatie kan worden verwezen naar het Vlaams Klimaatbeleidsplan 2006-2012 en bijbehorende voortgangsrapporten.

D. Waals Gewest

In het Waals Gewest biedt het Competentiecentrum Leefmilieu een programma, dat nog zal uitbreiden, inzake opleiding voor de metiers die belangrijk zijn voor energierenovatie, duurzame bouw, hernieuwbare energie... Het gaat duidelijk om schaarse metiers. Deze opleidingen zijn, afhankelijk van de specifieke modaliteiten, toegankelijk voor zowel werknemers als werkzoekenden. Drie clusters (ecobouw, Tweed en Cap 2020) stimuleren ook de uitwisseling van knowhow en het netwerken van de ondernemingen die in deze domeinen actief zijn.

Inzake onderzoek zijn de voortdurende verbetering van de energie-efficiëntie van de geleverde goederen en diensten, de vermindering van de specifieke CO₂-uitstoot voor diezelfde geleverde diensten, de ontwikkeling van nieuwe vehikels en nieuwe energiebronnen waarbij meer rekening wordt gehouden met de natuurlijke bronnen en het leefmilieu... Allemaal aspecten die belangrijke inspanningen inzake Onderzoek, Ontwikkeling en Demonstratie van het Waalse Gewest vergen.

Zij concentreren zich voornamelijk op:

- de verbetering van de procédés voor verbranding van de fossiele energieën met de bedoeling de energie-efficiëntie en dus de CO₂-uitstoot ervan te verbeteren, inclusief de gecombineerde productie van warmte en elektriciteit (warmtekracht);
- de ontwikkeling en demonstratie van procédés, inclusief de gedecentraliseerde productie met gebruik van hernieuwbare of nieuwe energieën als energiebron, vooral biomassa, wind- en zonne-energie en brandstofbatterijen;
- de integratie van hernieuwbare en nieuwe energiebronnen in de klassieke energiesystemen (ontwikkeling van hybride systemen);
- performante technologieën met het oog op het doeltreffend eindgebruik van energie (acties in verband met de vraag), met name in de industrie en gebouwen;
- performante technologieën voor de opslag van energie.

De inspanningen die door de Waalse onderzoeksteams worden geleverd, zowel op privé- als op universitair niveau, genieten reeds vele jaren de vastberaden steun van de overheid op wereld-, Europees, nationaal en regionaal niveau.

Deze kadert meestal in doelgroepgerichte O&O-programma's die zijn bedoeld om zowel de coherentie als de convergentie van de beleidslijnen inzake Onderzoek te verzekeren en tegelijk de synergie tussen nationale en regionale initiatieven te bevorderen.

Onder deze programma's citeren we de creatie door de Waalse regering en de Franse gemeenschap van twee bijkomende masters, enerzijds inzake hernieuwbare energie en anderzijds inzake klimaatopwarming.

Bovendien volgt een commissie ad hoc deze problematiek in het FNRS om een reflectie over het thema van de klimaatopwarming te organiseren. Zij levert het gewest ook gerenommeerde deskundigen.

Ten slotte stopt het FRIA een gedeelte van de middelen die het krijgt van het Waalse Gewest, in de financiering van doctoraatsthesisen rond thema's inzake hernieuwbare energie en klimaatopwarming. Bedoeling is vanaf 2008 en de daaropvolgende jaren minstens drie beurzen toe te kennen. Rekening houdend met de gemiddelde kost van de beurzen, kan het jaarlijkse budget worden geraamd op 100 000 €. Deze actie wordt gefinancierd op het bestaande budget (gewone kredieten) voor het FRIA.

De studie Fierwall (Filières d'énergie renouvelables in Wallonië, ketens inzake hernieuwbare energie in Wallonië), die in 2006 werd gehouden, deed grondig onderzoek naar de opportuniteiten ter zake.

Er worden twee programma's ter bevordering van onderzoek en ontwikkeling gelanceerd in het kader van het Marshall-plan voor de afstelling van innoverende producten, processen of diensten betreffende hernieuwbare energie en energiebesparing. Het gaat om projecten die ervoor kunnen zorgen dat de resultaten van het onderzoek, die zijn gebaseerd op een partnerschap van ondernemingen, onderzoekscentra en universiteiten met, met gelijke kwaliteit, voorrang voor projecten die hierbij minstens een Waalse KMO betrekken, snel op de markt worden gebracht.

De Europese Commissie lanceert een ambitieus onderzoeksprogramma inzake de opslag van koolstof dat op 12 projecten zal berusten. Wegens het steenkoolverleden, de geologische aard van de Waalse ondergrond en de nabijheid van CO₂-uitstotende ondernemingen met oude concessies, positioneert het Waalse Gewest zich in dit onderzoeksprogramma door aan de voorafgaande voorwaarden voor het succes van dergelijk project te voldoen.

In de geest van het Marshall-plan wordt het pilotproject uitgewerkt op basis van een partnerschap (overheid-privé).

Het Waalse Gewest lanceerde een reeks pilootprojecten ten behoeve van de sociale huisvestingsmaatschappijen in verband met energie-efficiëntie. De Waalse huisvestingsmaatschappij herzag overigens het typebestek teneinde de eisen inzake energieprestaties te verhogen (invoering van K45 bijvoorbeeld).

E. Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt geen fundamenteel onderzoek verricht. Het Gewest verleent eerder steun op het gebied van wetenschappelijk en milieuvadvis.

IRSIB ondersteunt de onderzoeksprogramma's van universiteiten en hogeronderwijsinstellingen in het gewest, op gebieden als mobiliteit, milieu en duurzame ontwikkeling, door de financiering van beurzen voor eminente buitenlandse onderzoekers en van doctorale of post-doctorale studiebeurzen.

<http://www.irsib.irisnet.be/>

Het Gewest spitst zich eerder toe op studie van de keuze en tenuitvoerlegging van maatregelen.

In de context van de tenuitvoerlegging van z'n Lucht- en Klimaatplan financierde het BIM verscheidene studies in verband met het gewestelijke klimaatbeleid, waaronder: het scenario 'Business as Usual 2010' van de uitstoot van broeikasgassen; het potentieel voor vermindering van CO₂-emissies; een kosten-batenanalyse van de tenuitvoerlegging van het Lucht- en Klimaatplan; schone voertuigen; de impact van het rijgedrag op het verbruik; enz. Ook werd onderzoek verricht rond het concept van ecologisch bouwen en de praktische tenuitvoerlegging ervan.

<http://www.ibgebim.be/>

Hieraan kan helaas geen budget worden toegewezen.

5.1.8 Alle Belgische spelers sensibiliseren voor de strijd tegen de klimaatverandering

A. Definities van de as

Om de uitstoot van BKG's doeltreffend te verminderen, moeten alle niveaus van de maatschappij worden geïnformeerd. De sensibilisering bevat dus alle BKG-uitstotende activiteiten waartegen kan worden geageerd, voornamelijk via een beter begrip van de gebeurtenissen en de adviezen om gedragsveranderingen op gang te brengen.

B. Context

De Belgische bevolking hecht veel belang aan de kwestie van de klimaatverandering en deze neemt een plaats in bij de keuze van de openbare debatten. Volgens een steekproef die in 2005 werd gedaan, citeerde 45% van de ondervraagde personen de klimaatverandering toen hen werd gevraagd hun vijf bronnen van hoofdbekommernissen op te sommen uit een lijst met 15 milieuthema's. De bevolking is zich steeds beter bewust van het oorzakelijk verband tussen de verbranding van fossiele brandstoffen voor de productie van energie en het fenomeen van de klimaatverandering. Teneinde het grote publiek op de hoogte te houden, transparantie in het beleid te waarborgen en de nodige gedragsveranderingen op gang te brengen, zetten de verschillende bevoegdheidsniveaus in België hun inspanningen inzake onderwijs, opleiding en sensibilisering van het publiek over de klimaatverandering voort.

Alle bevoegdheidsniveaus delen deze verantwoordelijkheid. Het onderwijsbeleid, bijvoorbeeld, ressorteert onder de drie Gemeenschappen. In het officieel lager en middelbaar onderwijs wordt het thema van de klimaatverandering over het algemeen op een transversale manier behandeld en geïntegreerd in ruimere opvoedingsprogramma's over leefmilieu en duurzame ontwikkeling. Milieuopvoeding zit vandaag vast verankerd in het Belgische opvoedingssysteem. Deze gaat gepaard met een hele reeks sensibiliseringsinitiatieven buiten het schoolse kader. Opvoedingsactiviteiten over duurzame ontwikkeling, zowel binnen als buiten de school, worden door een steeds groeiend aantal spelers in de maatschappij georganiseerd en zullen tijdens het decennium van de Verenigde Naties van de opvoeding ten behoeve van de duurzame ontwikkeling (2005-2014) blijven groeien.

Naast de opvoeding betreft het debat over de klimaatverandering een groot aantal politieke sectoren op verschillende regeringsniveaus zoals energie, mobiliteit en transport, afval, ruimtelijke ordening, huisvesting, enz. Doelstelling van de verschillende gouvernementele spelers in deze materie was het ontwikkelen van strategieën en activiteiten die de bevolking voor haar eigen levenswijze kunnen sensibiliseren en de gedragsveranderingen wanneer deze nodig blijken, kunnen bevorderen. De meeste initiatieven hebben betrekking op het rationele energiegebruik en op de promotie van een modale transfer aangaande het transport.

Voor de sensibilisering van de Belgische bevolking wordt een hele reeks instrumenten en methodes gebruikt. Grootse campagnes en verschillende informatiebronnen (internetsites en "infoloketten") werden uitgedacht ten behoeve van het grote publiek. Zo worden jaarlijks over het hele land activiteiten georganiseerd in verband met een dag/maand van de energiebesparing en de Europese week van de mobiliteit. Deze grootschalige initiatieven worden aangevuld met meer specifieke sensibiliseringsinspanningen of makkelijk toepasbare praktische oplossingen bestemd voor bepaalde doelgroepen, zoals jongeren, energieverantwoordelijken in ondernemingen of bepaalde beroepen (architecten, leerkrachten, verwarmingsinstallateurs, mobiliteitsbeheerders, enz.).

Onder de sensibiliseringsinstrumenten en –methoden die de afgelopen jaren werden gebruikt, citeren we persartikels, tijdschriften, verspreiding van brochures, tentoonstellingen en informatiebeurzen, marketingevenementen, animatie en spelen, opleidingsmaatregelen, energieaudits, ateliers, software, toekenning van labels, enz. Tal van deze initiatieven vereisen een samenwerking tussen de openbare spelers, niet-gouvernementele organisaties, lokale projecten en de privé-sector.

Kortom, de noodzaak om de informatie- en sensibiliseringsinspanningen inzake klimaatverandering te handhaven, wordt gemeenzaam erkend en een groot aantal verschillende acteurs blijft zich mee inzetten. De belangrijkste doelstelling is het grote publiek toegang verlenen tot informatie over klimaatverandering en iedereen aanmoedigen zijn gedrag te veranderen met het oog op een rationeler energiegebruik.

C. Bevoegdheidsverdeling in België

In de strijd tegen de klimaatverandering voeren alle entiteiten acties. Om doeltreffend te zijn, is het belangrijk dat deze door iedereen gekend zijn en dat hierover dus door hun respectieve initiatiefnemers wordt gecommuniceerd.

D. Strategie

Cluster SE-A : transversale sensibiliseringsmaatregelen

→ SE-A01 : Sensibilisering voor de klimaatveranderingen

Eind mei 2006 werd het startschot gegeven voor een Europese publiekscampagne⁸ over klimaatverandering onder de slogan "You control climate change. Turn down, switch off, recycle, walk, change". De campagne biedt een arsenaal aan praktische en makkelijk uit te voeren tips aan en toont aan dat door kleine inspanningen de mensen een heuse bijdrage kunnen leveren aan de strijd tegen de klimaatverandering.

De Federale Overheid voert haar communicatie aan het publiek via de ontwikkeling en voortdurende actualisering van een internetsite (www.klimaat.be), via specifieke brochures en gidsen, via themacampagnes in de media (geschreven pers en radio). Deze verschillende communicatie-instrumenten worden gebruikt om bij de burgers de belangrijkste informatie over klimaatveranderingen, de toestand van België ter zake (door het publiek alle officiële verslagen ter beschikking te stellen), de beslissingen van de Federale Regering en de concrete acties die de burgers aanbelangen, te verspreiden.

De Federale Regering past haar sensibiliseringsstrategie over de klimaatverandering aan door regelmatig (om de 4 of 5 jaar) enquêtes bij het doelgroeppubliek te houden waarvan de resultaten in aanmerking worden genomen om de toekomstige acties te oriënteren.

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** lanceert in 2009 een sensibiliseringscampagne over de klimaatverandering.

→ SE-A02 : Promoten van REG en hernieuwbare energietoepassingen (of communicatie-instrumenten en CO2-verbruiksmodule)

Het informeren van de consumenten over de CO₂-impact van de verschillende producten op de markt gebeurt via twee belangrijke instrumenten. Enerzijds publiceert de Federale Regering jaarlijks een "CO₂-gids van de wagen" die een overzicht geeft van de prestaties van alle wagens die op de Belgische markt worden gebracht, in termen van CO₂-uitstoot. Deze gids is gekoppeld aan een databank die via een internetsite voor het publiek toegankelijk is.

Anderzijds kan het publiek via internet (www.energievreters.be) gebruik maken van een "CO₂-rekenmachientje" waarmee het (1) het energieverbruik (en de daarmee gepaard gaande CO₂-uitstoot) van de elektrische huishoudtoestellen en andere reeds aanwezige producten (wagen, verlichting, vensters, dakisolatie) kan ramen en (2) een selectie kan maken van de schoonste en voordeligste modellen op basis van een reeks persoonlijke gebruikscriteria teneinde de aankoop van nieuwe energievreters te vermijden. De site wordt voortdurend met nieuwe modules aangevuld.

Ten slotte stelt de federale overheid de mensen die betrokken zijn bij renovatie- of bouwprojecten een portal ter beschikking met vermelding van wetgeving (vergunningen, normen, ...), beschikbare hulp (premies, belastingaftrek, btw-verlaging) en veel nuttige informatie ter zake: www.belgium.be/nl/huisvesting/bouwen_en_verbouwen/

⁸ www.climatechange.eu.com

Via mediacampagnes, free publicity, www.energiesparen.be, digitale nieuwsbrieven wordt er in het **Vlaams Gewest** en in het **Brussels Gewest** een continue aandacht en groeiend draagvlak gecreëerd voor REG en milieuvriendelijke energieproductie. Het doel is:

- sensibilisering en gedragswijziging inzake REG;
- promotie van energiebesparende investeringen en milieuvriendelijke energieproductie ;
- bekendmaking van regelgeving en financiële steunmaatregelen

Toncontract

Vlaams minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur heeft een [publieksbrochure](#) uitgewerkt met tips voor de consumenten om samen de doelstellingen uit het [Vlaams Klimaatbeleidsplan 2006–2012](#) te realiseren. Om mensen daadwerkelijk tot actie aan te zetten, wordt het concept van het [ton-contract](#) voorgesteld. Elke Vlaming kan hiermee bijhouden hoeveel CO₂-besparing zijn acties opbrengen. Als alle Vlamingen tot 2012 jaarlijks 1 ton CO₂-eq besparen, levert dit Vlaanderen een CO₂-eq reductie op van jaarlijks 6 Mton. Dit is één vierde van de inspanning die we moeten leveren in de Kyotoperiode.

Een sensibiliseringsbrochure en een website met het Plan Lucht-Klimaat van het **Waalse Gewest** bevatten een reeks adviezen en verlenen via links toegang tot verschillende praktische informatiebronnen (waaronder CO₂-rekenmachientjes).

Verschiedende concrete instrumenten voor sensibilisering voor de grote klimaat- en energieuitdagingen, aangepast aan een gevarieerd publiek (scholen, volwassenen) zijn beschikbaar en worden zowel in scholen als bij evenementen gebruikt. Ze vinden steeds meer ingang.

Het net van de Energieloketten en dat van de GCEI (gewestelijke centra voor energie-initiatie) en verschillende verenigingen die bij overeenkomst met het gewest verbonden zijn, dragen eveneens bij tot deze sensibilisering.

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** werkt een reeks communicatie-instrumenten uit om de particulieren voor een betere energie-efficiëntie te sensibiliseren. Via talrijke specifieke campagnes (“Ice Challenge”, Energie-uitdaging, “Elk klein gebaar telt voor 1 miljoen Brusselaars”), thema-avonden, deelname aan grote evenementen (Feest van het leefmilieu, Batibouw), een infrastructuur van onthaal en advies van specialisten, biedt het Gewest aan de particulieren de mogelijkheid om een “Energiereflex” aan te kweken.

- In een optiek van communicatie, sensibilisering en advies, organiseert het Brussels Hoofdstedelijk Gewest opleidingen in de vorm van avonden. De thema's zijn uiteenlopend en zowel hernieuwbare energie als energiefactoren komen aan bod. Het doelgroeppubliek van deze maatregel zijn de gezinnen;
- informatie en sensibilisering via de aanwezigheid op evenementen met een stand: Feest van het Leefmilieu, Batibouw, enz.;
- regelmatige mediacampagnes: campagne ter promotie van de energieprijzen, sensibiliseringscampagne voor REG-gebaren “elk klein gebaar telt voor 1 miljoen Brusselaars”, enz.

“Groene Huizen”: jaarlijkse organisatie van opendeurdagen energie en ecobouw met demonstratie voor de Brusselaars van de toepassingen van technische oplossingen (en in mindere mate gedrag) in de woonsector.

Bovendien is er een module voor de berekening van de ecologische voetafdruk (inclusief uitstoot) beschikbaar op de site Brussel-Leefmilieu.

→ SE-A03 : Milieuzorg op school (MOS)

De **Federale overheid** lanceerde in januari 2007 i.s.m. WWF het educatief dossier “In de weer voor het klimaat”/ “Le climat, c'est nous”, bestemd voor leerkrachten leerlingen van de derde graad van het basisonderwijs en de eerste graad van het secundair onderwijs. De ringmap omvat een twintigtal thematische fiches, met infobladen voor de leerkracht en kant-en-klare werkbladen voor de leerlingen. Ze gaat op een interactieve manier in op de wisselwerking tussen onze levensstijl, klimaatverandering en biodiversiteit, en wil vooral oplossingsgericht werken.

Vlaamse Gewest : MOS reikt de scholen de nodige tips en begeleiding aan om een van de milieuthema's op school aan te pakken en van milieuzorg een vaste waarde te maken op school. De twee meest klimaatsrelevante thema's zijn verkeer en energie. Door gedragsmaatregelen te combineren met technische ingrepen vermindert het verbruik in de scholen. Voor het basisonderwijs stelt MOS per thema een bundel vol tips en ideeën ter beschikking. Voor secundaire scholen zijn dergelijke themapakketten in volle ontwikkeling (pakket energie beschikbaar sinds december 2006, pakket mobiliteit vanaf oktober 2007) Scholen die in het MOS-project stappen kunnen ook streven naar het MOS-logo om continuïteit te verzekeren.

Naast de opleiding van de professionelen zijn onderwijs, informatie aan en opleiding van diegenen die in 2020 volwassen zullen zijn, essentieel. Leerkrachten en opvoeders worden reeds uitgebreid voor de kwestie gesensibiliseerd. De uitdaging die het **Waalse Gewest**, in samenwerking met de Franse gemeenschap, aangaat is alarmerende informatie over de klimaatverandering omzetten in gestructureerde en verantwoordelijke informatie en opleiding. Er worden opleidingen gegeven aan de mensen uit de onderwijswereld zodat zij op hun beurt de jongeren kunnen sensibiliseren en hen laten begrijpen en beseffen welke doorslaggevende rol zij moeten spelen inzake klimaatopwarming en verbetering van de luchtkwaliteit.

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** stelt leerkrachten volledige pedagogische dossiers ter beschikking om de jongeren voor het thema energie te sensibiliseren. Onder de vele beschikbare pedagogische instrumenten is het dossier "persoonlijk engagement van het kind om voor zijn planeet op te komen" bestemd voor de Brusselse leerlingen van de hoogste graad van het lager onderwijs (5^e en 6^e leerjaar) en van de eerste graad van het secundair onderwijs.

Er bestaat ook een "sleutelklaar" Energieproject. Specialisten komen langs in de klassen om de leerlingen te helpen een educatief, plichtsbewust en ludiek project te leiden. De leerlingen, die worden omgeschoold tot energieambassadeurs, tonen in de praktijk de eenvoudige gebaren om het energieverbruik in de school te verminderen. Voor het schooljaar 2006-2007 werden 28 sleutelklare projecten (19 scholen) over energie uitgewerkt.

→ SE-A04 : Ecocampus

Het **Vlaams Gewest** zet hogescholen en universiteiten aan om milieuzorg te integreren in hun organisatie. De werking 'milieuzorg in het hoger onderwijs' heeft 3 belangrijke actiedomeinen:

- 1) Hogescholen en universiteiten krijgen de nodige inhoudelijke en methodologische ondersteuning om milieuzorg binnen hun instelling breed te integreren. Hierbij ligt de focus zowel op meetbare milieuwinst, op het voldoen aan de milieuwetgeving als op de educatieve meerwaarde
- 2) Studenten worden tijdens hun opleiding aangemoedigd om milieuvriendelijk te handelen en die attitude voort te zetten in hun toekomstig professioneel leven
- 3) Studenten worden ondersteund om milieuzorg te integreren in het kot- en studentenleven en zijn in staat de milieu-impact van hun eigen handelen en activiteiten te verkleinen

→ SE-A05 : Verlenen van projectsubsidies voor energieconsulenten aan inter-professionele organisaties:

Vlaamse Gewest : Er worden projectsubsidies toegekend aan de werkgeversorganisaties van de profit in de SERV voor het indienstnemen van één of meerdere energieconsulenten. De energieconsulenten geven eerstelijnsadvies inzake REG, begeleiden de ondernemingen bij het registreren, opvolgen en interpreteren van energieverbruiken, detecteren ter plaatse punten van energieverstopping, wijzen energiebesparende ingrepen aan en geven voorlichting inzake steunmaatregelen. Doel: Het verspreiden van advies en kennis m.b.t. REG door energieconsulenten bij de kleine ondernemingen met een jaarlijks energieverbruik van minder dan 0,1 PJ.

Het **Waalse Gewest** geeft financiële hulp aan de beroepsfederaties (Union Wallonne des Entreprises, Union des Classes Moyennes, Chambres de Commerce et de l'Industrie) om energieadviesdiensten op poten te zetten; deze adviseurs, die rechtstreeks contact met hun leden hebben, zijn immers het best in staat om de ondernemingen aan te zetten en te helpen bij hun inspanningen inzake energie-efficiëntie. Vaak gaat dit advies gepaard met het advies dat wordt gegeven door de milieu- of mobiliteitsadviseurs die het Gewest sommige van deze federaties ter beschikking stelt.

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** geeft financiële steun door de toekenning van premies aan de tertiaire en industriële sector. Premies met als doel de ondernemingen helpen investeren in energiebesparende installaties en zo hun energiefactuur verlagen, zijn beschikbaar voor de Brusselse overheidssector, niet-commerciële organismen, bedrijven en zelfstandigen en de federaties die een bedrijfssector vertegenwoordigen.

→ SE-A06: Opleiding van energieverantwoordelijken / professioneel-technische opleiding

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** leidt eveneens “Energieverantwoordelijken in de gebouwen” op. Uitgaande van de vaststelling dat de technische verantwoordelijken van het grote gebouwenpatrimonium niet altijd de begrippen energie-efficiëntie en energieprestatie beheersen, wordt sinds 2004 een specifieke opleiding gegeven. Er zullen verschillende onderwerpen worden behandeld vanuit het standpunt van de energieprestatie en de financiële rentabiliteit: de energieboekhouding, isolatie van het gebouw, verwarming, verluchting, klimaatregeling, verlichting, warmtekracht, hernieuwbare energie, enz. De opleiding bevat specifieke modules zoals de energieaudit, hernieuwbare energie, kwaliteitswarmtekracht, enz. De energieverantwoordelijke leert er ook alle beschikbare financiële hulp kennen. Ten slotte is deze opleiding de gelegenheid om de energiefacilitatoren te ontmoeten die zijn belast met de kosteloze begeleiding van de verschillende spelers.

Het **Waanse Gewest** leidt energieconsulenten op voor zowel eigen behoeften als ten behoeve van derden, zoals gemeenten, de privésector.

→ SE-A07: Actie ter ondersteuning van de lokale initiatieven

De **Federale Regering** verleent financiële steun aan de lokale initiatieven (evenementen in verband met informatie en opleiding) om de betrokkenheid van de burgers te vergroten en een participatief burgerplatform rond het thema van de klimaatverandering te creëren.

De ondersteuning van lokale initiatieven verloopt in het **Vlaams Gewest** voornamelijk via de samenwerkingsovereenkomst met de gemeenten (maatregel OB-B03).

Het **Waanse Gewest** steunde verschillende lokale projecten in verband met energie, zoals een vzw die opleidingen aanbiedt om een gemeentelijke dynamiek te ontwikkelen door het onthaal van de opleiding en de ontmoeting met actieve burgers die vrijwillig energiegids willen worden.

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** doet in 2008 nogmaals een projectoproep voor ontwerp en realisatie van voorbeeldgebouwen inzake energie en leefmilieu. Een envelop van 7 miljoen € zal tussen de meest veelbelovende projecten worden verdeeld. De uitgekozen projecten krijgen financiële steun voor zowel het ontwerp als voor de realisatie van voorbeeldgebouwen, technische begeleiding om de projectauteurs te helpen hun kwaliteitsdoelstellingen te bereiken en een huldiging van de ontwerpers van de uitgekozen gebouwen. De projectoproep staat open voor alle bouwheren (gezinnen, overheden, semi-overheidsdiensten, vzw's, ondernemingen, promotoren,...) die op het grondgebied van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bouwen of renoveren.

→ SE-A08 : Grootstedenbeleid

Het Grootstedenbeleid werd in 1999 door de **Federale Regering** gecreëerd. Destijds wilde het een bijzondere aandacht vestigen op de specifieke problemen waarmee de grootsteden te maken hadden. Het is immers in de grootsteden dat fenomenen zoals werkloosheid, sociale uitsluiting en verslechterd levenskader waarmee onze maatschappij af te rekenen heeft, het meest acuut zijn. Tegelijk zijn de steden nochtans de bevoorrechte ruimte waar de activiteiten inzake economische ontwikkeling, innovatie en dienstverlening geconcentreerd zijn. Geconfronteerd met deze vaststelling besliste de Federale Regering om op federaal niveau een stadsbeleid in te voeren met als ambitie een harmonieuze ontwikkeling van de stad die bijdraagt tot de economische groei van de natie waarbij de bewoonbaarheid van de stadscentra en het respect van de bewoners worden verzekerd.

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voert met zijn bijzonder statuut van Stadsregio een grootstedenbeleid. Het milieu- en energiebeleid komen immers de hele stad ten goede.

Cluster SE-B : sensibiliseringsmaatregelen gericht op rationeel energiegebruik in gebouwen.

→ SE-B01 : Ondersteuning van natuurlijke en hernieuwbare koeling

Op 23 november 2007 gaf de **Vlaamse Regering** haar definitieve goedkeuring aan het besluit voor de invoering van de verplichte haalbaarheidsstudie voor alternatieve energiesystemen in nieuwe gebouwen groter dan 1000 m². De haalbaarheidsstudie is verplicht voor stedenbouwkundige vergunningsaanvragen ingediend vanaf 1 februari 2008. De bedoeling is vooral de bouwheren te informeren over de mogelijke technieken, de subsidies en de haalbaarheid van de verschillende alternatieve energiesystemen. Het is in het belang van de bouwheer om de studie al tijdens de ontwerpfase te laten uitvoeren, zodat alle resultaten nog in het definitieve ontwerp integreerbaar zijn.

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** worden voorschriften over hernieuwbare koeling in het PEB geïntegreerd.

→ SE-B02 : Het begeleiden van kansarme bewonersgroepen voor rationeel energiegebruik:

Vlaams Gewest : In samenwerking met Bond Beter Leefmilieu en diverse organisaties worden kansarme bewonersgroepen (wijken) begeleid om rationeel om te gaan met energie (te vergelijken met projecten Klimaatwijken). Dit bestaande project wordt herhaald tijdens 2007-2008 onder gewijzigde vorm.

In het **Waalse Gewest** kunnen de OCMW's subsidies krijgen om aan sociale begeleiding te doen. Daartoe moeten de OCMW's voor 15 maart een plan voor sociale energiebegeleiding indienen. Deze plannen bestrijken een periode van 2 jaar.

Met de sociale energiebegeleiding wil men de mensen informeren over rationeel energiegebruik en consumptiebeheersing, preventieve en curatieve acties in dit verband voeren en informatie verspreiden om de toegang tot de bestaande financiële hulp te bevorderen. In hun plan kunnen de OCMW's eveneens overwegen om bepaalde steun aan de investering te prefinancieren.

Binnen de Vereniging van de steden en gemeenten van Wallonië werd een cel Sociale energie geïnstalleerd om de verschillende aspecten in verband met energie te behandelen: gas, elektriciteit, sociaal fonds Stookolie, sociale energiebegeleiding. De cel adviseert de leden, zamelt informatie in, stelt een repertorium van goede praktijken op, werkt opleidingen uit en plant bezoeken op het terrein.

Voor de periode 2008 – 2010 (5^e oproep) werden de projecten van 108 OCMW's geselecteerd.

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** werden experimenten inzake sociale energiebegeleiding gedaan. Opleidingsprogramma's van de sociale werkers zullen ook in 2009 van toepassing zijn.

→ SE-B03 : Evalueren van duurzame energiemaatregelen via piloot- en demonstratieprojecten in sociale woningen:

De **overheid** formuleert beleidsvoorstellen voor een rationeel energiegebruik op basis van drie uitgebreide demonstratieprojecten. De ervaringen hieruit kunnen dienen bij de eventuele (thermische) renovatie van een 350-tal appartementsgebouwen in eigendom van sociale huisvestingsmaatschappijen. Daar is een daling van het energieverbruik met 30 tot 40% mogelijk. Ervaringen opgedaan tijdens het tot stand komen van deze voorbeeldprojecten worden geïntegreerd in de nieuwe ontwerponderrichtingen van de VMSW.

In 2007 werd een projectoproep gedaan voor het ontwerp en de realisatie van voorbeeldgebouwen inzake energie en ecobouw met de uitnodiging voor diegenen die bouw- en renovatieprojecten in Brussel ontwikkelen, om blijk te geven van durf, moed en engagement. Bedoeling is op korte termijn gebouwen verwezenlijkt te zien met een hoog energie- en leefmilieuprestatieniveau die toch binnen de aanvaardbare logica van de technische reproduceerbaarheid en financiële rentabiliteit blijven zodat deze gebouwen morgen kunnen dienen als voorbeeld en uiteindelijk de norm in Brussel worden. Bovendien werden zonnepanelen voor sociale woningen gefinancierd en werden pilootprojecten in het kader van de sociale energiebegeleiding gerealiseerd.

→ SE-B04 : Bewustmakingscampagne bedrijfskantoren

In het **Vlaams Gewest** wordt de Dikke truiendag uitgebreid naar bedrijven:

- bewustmakingscampagne rond verjaardag in werking treden Kyoto-protocol
- bedrijven worden uitgenodigd deel te nemen waarbij berekend wordt hoeveel CO₂-uitstootreductie in totaal zal bedragen door laagdrempelige maatregelen (verlagen thermostaat, gebruik spaarlampen, rationeel gebruik computerschermen).

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** werden vele acties ondernomen ten voordele van de ondernemingen. Een milieunieuwsbrief van het BIM ten behoeve van de ondernemingen behandelt regelmatig de integratie van milieu-, energie- en klimaatoverwegingen in de bedrijven en industriesectoren. Er kwam een samenwerking tussen het BIM en het BAO (Brussels Agentschap voor de Onderneming) tot stand.

→ SE-B05 : Jeugd, Ruimte, Omgeving en Milieu (JeROM)

Het **Vlaams Gewest** stimuleert jongeren tot kritische betrokkenheid en verantwoordelijkheid in zake milieusparend gedrag. Jeugdgroepen worden ondersteund om milieuzorg te integreren in hun werking. Zij krijgen daarvoor kennis, inzicht en educatieve instrumenten aangereikt en worden gestimuleerd om hun milieu-impact te verkleinen. Tijdens de planperiode 2006-2009 wordt hiervoor o.a. een handleiding milieuzorg op maat van jeugdorganisaties uitgewerkt, een project opgestart om jeugdgroepen te ondersteunen bij het milieuvriendelijk bouwen, verbouwen en isoleren van hun lokalen. Naast de jeugdgroepen zelf worden de diverse betrokken actoren (gemeenten, privé-eigenaars van jeugdlokalen, uitbaters van kampeertreinen en bivakhuizen ...) aangespoord om initiatieven te nemen die milieuzorg bij jeugdgroepen faciliteren.

→ SE-B06 : NME voor volwassenen (verenigingen)

Volwassenenverenigingen worden ondersteund door het **Vlaams Gewest** om milieuzorg te integreren in hun werking. Zij krijgen daarvoor kennis, inzicht en educatieve instrumenten aangereikt en worden gestimuleerd om hun milieu-impact te verkleinen. Tijdens de planperiode 2006-2009 wordt hiervoor o.a. handleiding milieuzorg op de kantoren van de nationale secretariaten van verenigingen, actiefiches die vrijwilligers helpen milieuzorg te implementeren in hun lokale werking, inhoudelijke en financiële ondersteuning van verenigingen bij de uitwerking van educatieve activiteiten m.b.t. energie.

→ SE-B07 : Voorstel van energieaudits voor particulieren

In het **Waalse Gewest** maakt de combinatie van een regionale subsidie en de federale belastingaftrek het beroep op de diensten van energieauditeurs door particulieren quasi gratis. Met de bedoeling de inspanningen niet te versnipperen en deze daar te leveren waar ze het meest efficiënt en meest rendabel zijn, is een audit overigens het vaakst een onontbeerlijke fase om premies te kunnen genieten.

Installatie van kosteloze informatiediensten en conceptuele hulp, alsook van hulpinstrumenten bij de beslissing inzake energiebesparing voor particulieren via het **Brussels** Energie Agentschap (ABEA). 100 jaarlijkse audits worden kosteloos aan de **Brusselaars** aangeboden in het kader van de subsidie aan het ABEA. Dankzij deze audits kan een volledige check-up van het omhulsel van de woning en van het gedrag van de bewoners worden gedaan. Aan de hand van de resultaten van de check-up worden aan de bewoners voorstellen gedaan om hun energieverbruik te verminderen.

→ SE-B08: Terbeschikkingstelling van energieadviseurs

De gemeenten in het **Waalse Gewest** kunnen beschikken over "energieadviseurs" voor een duur van 24 maanden om het rationeel energiegebruik te bevorderen, zowel in openbare gebouwen (verwezenlijking van het energiekadaster van de gebouwen van de gemeenten, plan voor verbetering van de energieprestaties van de gemeentelijke gebouwen) als in privégebouwen (controle van de eisen van het CWATUPE (Waals wetboek van ruimtelijke ordening, stedenbouw, patrimonium en energie) inzake

energieprestaties van gebouwen, algemene informatie/sensibilisering van de gemeentediensten en de burgers).

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werden energieadviseurs opgeleid. Naast het verlenen van informatie stelt het ABEA particulieren energieadviseurs ter beschikking. Het Brussels Energie Agentschap (ABEA) is immers een dienst van de VZW Stadswinkel, die tot doel heeft de Brusselaars te helpen om hun energieverbruik beter te beheersen door een rationeel energieverbruik in de woning. Dit agentschap informeert en adviseert de burgers over al hun problemen en technische keuzes om hun energieverbruik te verminderen en hun leefcomfort op peil te houden.

Het Agentschap levert:

- advies via themagebonden brochures over isolatie, verwarming, spaarlampen, het gebruik van zonnepanelen en rationeel energiegebruik;
- technische bijstand voor isolatie, in de keuze en dimensionering van verwarming, hernieuwbare energiebronnen, verbruiksarme elektrische huishoudtoestellen en gepaste ramen en vensters;
- informatie over de premies voor zonne-energie in het Brusselse Gewest en over de geldende isolatienormen;
- gespecialiseerd advies in het kader van Info-Habitat.

→ SE-B09 : Ecobuild

Voor het **Waalse Gewest** herinneren we eraan dat drie clusters (Ecobouw / Tweed; duurzame energie / Cap 2020; duurzame bouw voor architecten, aannemers en producenten van materiaal) door de regionale regering worden gesteund. De clusters zijn plaatsen van uitwisseling, creatie van waarde en stimulans tot innovatie.

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** biedt een dynamische ondersteuning voor de sector van de ecobouw door de creatie van een platform ter bevordering van de synergie tussen de verschillende spelers van de sector. Dit platform, Cluster Ecobuild, plaats een geheel van ondernemingen met een zeker aantal gemeenschappelijke punten in een netwerk: ze zijn gevestigd op hetzelfde grondgebied, actief in eenzelfde specifieke sector; de competenties waarop ze zich baseren en de technologieën waarvan ze gebruik maken, zijn dus convergent en vaak complementair”.

Cluster SE-C : sensibiliseringsmaatregelen gericht op industrie

→ SE-C01: Opleiding van professionelen

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** organiseert seminaries REG voor beslissers, technische verantwoordelijken en professionelen inzake energie en gebouwen. Thema's over de beheersing van de energie in gebouwen zoals bijvoorbeeld “Investeren in energiebesparing”, “Bouwen en verbouwen met energie” of “Welke instrumenten om het energieverbruik in uw gebouwen te verminderen?” worden vaak aangekaart. Tijdens deze seminaries maakt de bouwspecialist kennis met succesvolle experimenten en projecten, zowel in Brussel als in de rest van het land. Doelstelling is het de professionelen mogelijk maken de investeringen, renovatie en het dagelijks energieverbruik te beheren.

Om de toepassing van de Brusselse beschikking inzake energieprestatie (BBEP) te doen slagen, werden met de federaties van architecten bovendien opleidingscycli georganiseerd. De opleidingen gingen vooral over het goede energieontwerp van de gebouwen waaronder het “passieve gebouw”, de reglementering en de beheersing van de berekeningsmethode.

→ SE-C02 : ‘Eco-efficiëntiescanprogramma’

Vlaams Gewest : Centraal in dit programma staat de eco-efficiëntiescan die bedrijven screent op de verschillende aspecten van eco-efficiëntie: processen milieuvriendelijker maken, producten milieuvriendelijker (her)ontwerpen, afvalstoffen valoriseren, markten herbekijken en de vraag bijsturen en de kansen (economische en ecologische winst) voor de bedrijven in deze domeinen zichtbaar maakt. In de eerste jaarhelft 2006 wordt de eco-efficiëntiescan ingezet bij 30 pilootbedrijven. Na deze pilootperiode werd vanaf november 2006 het Eco-efficiëntiescanprogramma opengesteld voor alle Vlaamse KMO's. Elk jaar, te beginnen in 2007, is er plaats voor 330 kmo's. Bedoeling is om over een periode van 3 jaar in

totaal 1000 kmo's te gescand te hebben. De Vlaamse overheid draagt de kosten die verbonden zijn aan de toepassing van de scan door adviseurs in die 1000 bedrijven. (In 2005 werd het scaninstrument uitgewerkt en uitgetest bij 12 bedrijven.)

→ SE-C03 : 'Opzetten van specifieke sensibiliseringsacties naar koelsector'

De **Vlaamse administratie** zal omtrent de pistes voor sensibiliserende activiteiten, geïdentificeerd gedurende het vervolgtraject van de Vlaamse klimaatconferentie, een voorstel van aanpak verder uitwerken en hierover overleggen met de betrokken sectoren.

→ SE-C04 : Maatschappelijk verantwoord ondernemen

Waals Gewest: Het maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) is een verbeteringsproces in het kader waarvan de ondernemingen op een vrijwillige, systematische en coherente manier rekening houden met sociale, milieu- en economische overwegingen in hun beheer in overleg met hun contracterende partijen (klanten, personeel, leveranciers).

De Waalse ondernemingen, en vooral de KMO's en ZKO's, zijn zich nog onvoldoende bewust van de meerwaarde van deze managementmethode. Voor hen worden dus sensibiliserings-/opleidings sessies georganiseerd zodat een groter aantal onder hen bijvoorbeeld projecten uitwerken in verband met energiebesparing, gebruik van hernieuwbare energie. Per provincie worden twee sessies georganiseerd om rechtstreeks 150 ondernemingen te bereiken (1 000 extra ondernemingen zouden kunnen worden bereikt via reclame en een onbepaald aantal door de goede praktijken die nadien op de internetsite Rse.wallonie.be zouden worden geplaatst).

De actie zal worden geleid door het CEDAC, in samenwerking met het Waalse Gewest, l'Union des Classes Moyennes (UCM), de kamers van koophandel en nijverheid, de vakbonds- (studiediensten) en werkgeversorganisaties (Union wallonne des entreprises en eventueel bepaalde sectorale federaties), zie het Agence wallonne à l'Exportation (AWEX) en dit in coherentie met de andere initiatieven van het Gewest en met name inzake leefmilieu.

→ SE-C05: Het label ecodynamische onderneming

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voerde een reeks maatregelen in om de technische bekwaamheid van de bouwspecialisten te verbeteren, uitwisseling tussen de spelers tot stand te brengen en de toepassing van REG-maatregelen te vergemakkelijken.

Dit arsenaal aan maatregelen bevat met name de invoering van een net energiefacilitatoren, premies, opleidingen, seminaries en een specifiek programma voor de uitreiking van een "Label ecodynamische onderneming" aan Brusselse ondernemingen.

Het label "Ecodynamische onderneming" dat in 1999 werd gelanceerd, richt zich tot elk organisme (grote of kleine onderneming, privé, publiek of gemengd, dochter van een multinational, KMO, administratie of vereniging), ongeacht zijn activiteitendomein. Dit label, dat wordt uitgereikt voor een periode van 3 jaar, is een uiting van de wil van de ondernemingen en organismen om zich te lanceren in een innoverende langetermijndemarche toegespitst op milieu (trampoline naar het managementsysteem EMAS), financiën (evaluatie van de balansen van de onderneming) en gezondheid (bescherming van de kwaliteit van de binnenlucht of daling van het geluid in de instelling). Tijdens de drie jaren van geldigheid van de licentie van het label moeten de ondernemingen de actieplannen die zij in hun milieuprogramma hebben gedefinieerd, toepassen, hun acties evalueren, hun analyse actualiseren en een nieuw actieplan uitwerken. Vanaf 2009 zal het aspect energie aan belang winnen en het prioritaire onderdeel van het label "Ecodynamische onderneming" zijn en op dezelfde manier werken als het programma PLAGE, maar op het niveau van de onderneming.

Cluster SE-D : Sensibiliseringsmaatregelen gericht op duurzame mobiliteit

→ SE-D01 : Promotie van de aankoop van energiezuinige voertuigen

De Ecoscore wordt in het **Vlaams Gewest** ruimer bekendgemaakt door de brochure Ecoscore. Via brede informatie- en sensibiliseringscampagnes en opleiding van verkooppersoneel wordt informatie over energieverbruik en emissies verspreid. Hiervoor wordt de milieu-evaluatie Ecoscore aan het publiek en vloothouders bekend gemaakt worden ondermeer via brochure Ecoscore, flyer, radiospot, banner op websites, artikels in allerlei tijdschriften.

Ecoscore wordt eveneens gepromoot in het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest**. Er worden informatie-instrumenten (internet) voorgesteld en tijdens evenementen vinden sensibiliserings- en informatiecampagnes plaats, zowel tijdens bijvoorbeeld het Autosalon (2008) als tijdens de Autoloze dag.

We herinneren eraan dat het **Waalse Gewest** besliste de aankoop van auto's (nieuwe of tweedehandse) die minder vervuילend zijn dan de vervangen wagen, te promoten door het systeem van de ecobonus/ecomalus. Deze maatregel trad op 1 januari 2008 in werking.

→ SE-D02 : Sensibilisatiecampagne rond milieuvriendelijk rijgedrag

Het benaderen van diverse doelgroepen moet zorgen voor een brede vorming inzake milieuvriendelijk rijgedrag. Zo zijn er in het **Vlaams Gewest** specifieke vormingspakketten voor het secundair onderwijs. De Vlaamse Stichting Verkeerskunde (VSV) en het departement onderwijs en Milieuzorg Op School (MOS) werkten hiervoor samen.

Daarnaast krijgt onder meer de campagne 'Rustig Op de Baan' (ROB) een vervolg in het Vlaamse Gewest. Er komen acties voor nieuwe doelgroepen en grootschaligere campagnes.

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** worden tijdens evenementen infostands over ecologisch rijgedrag gehouden en opleidingen over ecogedrag maken deel uit van de opleidingen van de chauffeurs bij de MIVB. In dit kader wordt in 2009 ook een film gemaakt.

→ SE-D03 : 'Sensibiliseren van burgers om hun mobiliteitsbehoefte op een duurzame manier in te vullen':

In mei 2007 werd de jaarlijkse actie 'week van de zachte weggebruiker' onder de nieuwe naam "Heen-en-weer week" door het **Vlaams Gewest** georganiseerd. De focus lag vooral op alternatieven voor het individuele autogebruik bij het woon-werkverkeer. Tijdens de "aardig-op-weg-week" lag de nadruk op het verkeersgedrag in de eigen woonbuurt.

Daarnaast worden projecten zoals 'duurzaam naar school' gesubsidieerd en werd binnen de 'excuus'-campagne, via affichecampagnes, de aandacht gevraagd voor het afzetten van de motor en het carpoolen.

De prijs 'mobiele onderneming' bekroont jaarlijks publieke en private ondernemingen die voor de gemeenschap een positieve bijdrage leverden rond duurzame mobiliteit. De vernieuwde aanpak van de mobiliteitsweken werd in 2008 verdergezet.

In het kader van het pendelfonds zal een specifieke campagne naar bedrijven gevoerd worden om hen ertoe aan te zetten om projecten inzake woon-werkverkeer uit te werken. De bedrijven ontvangen hiervoor een subsidie volgens het principe 'een euro voor een euro'. De projecten worden maximaal vier jaar ondersteund.

In het **Waalse Gewest** werd in 2001 het Centre de Diffusion et de Documentation sur la Mobilité (afgekort CDDM), het centrum voor informatieverspreiding en documentatie over mobiliteit, gecreëerd in het kader van het Net van Waalse mobiliteitsadviseurs om zo veel mogelijk documentatie en informatie voor het publiek toegankelijk te maken.

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** installeert een structuur voor informatie en sensibilisering van het grote publiek.

Het actieprogramma voor vakmensen staat nog maar in zijn kinderschoenen.

Voor de particulieren werden verschillende acties georganiseerd, zoals de publicatie van een brochure, de internetpagina "Ecomobiliteit voor gezinnen", een stand "Lucht" op de Feesten van het Leefmilieu, tijdens het Brussels Eco-weekend, bij de inhuldiging van de nieuwe Wetstraat en tijdens de Autoloze dagen en acties in het kader van de operatie "Energie-uitdaging".

Er wordt een studie gedaan naar de invloed van de rijstijl.

In het kader van de Energie-uitdaging wordt aan de gezinnen met een of meer auto's een specifiek engagement voorgesteld: brandstof besparen door kleine afstanden in de auto te vermijden en een soepele rijstijl aan te nemen, verplaatsingen met andere vervoermiddelen uitproberen (er worden bijvoorbeeld fietsen ter beschikking gesteld)...

Cluster SE-E : Sensibiliseringsmaatregelen gericht op duurzame landbouw en bosbouw

→ SE-E01 : Oprichten en begeleiden van een energiekenniscentrum voor land- en tuinbouw

Het Vlaamse Gewest bouwt een permanente kennisstructuur uit rond energiegebruik in land- en tuinbouw rond twee belangrijke pijlers. Een eerste pijler legt zich vooral toe op adviesverlening door een energieconsulent over rationeel energiegebruik en nieuwe energietechnologie in de ruime zin (zowel technisch als administratief). Een tweede pijler heeft de functie van 'technology watch' en volgt de technologiemarkt op. Die zoekt naar praktisch toepasbare technologie, die bovendien technisch en economisch haalbaar is en bestemd voor de land- en tuinbouwsector.

→ SE-E02 : Stimuleren van het doelmatig gebruik van milieuboekhouding

In het Vlaams Gewest moeten bedrijfsadviesdiensten landbouwers bewust maken van het advies en de opvolging van een milieuboekhouding (energie, water, mest, pesticiden). De diensten geven inlichtingen en advies aan de landbouwer over zijn energie-, water-, mest- en bestrijdingsmiddelengebruik aan de hand van de milieumodule, als onderdeel van de bedrijfsboekhouding. Daarnaast komen er voor deze doelgroep voorlichtingssessies en demonstratieprojecten over energieteelten, biobrandstoffen, nutriëntenarme voeders.

Tabel 11 : Overzicht van maatregelen van as 8 : "alle Belgische spelers sensibiliseren voor de strijd tegen de klimaatverandering"

Naam van de maatregel	Entiteiten			
	Fed	VG	RW	BHG
<i>SE-A : transversale sensibiliseringsmaatregelen</i>				
SE-A01 : Sensibilisering voor klimaatveranderingen				A
SE-A02 : Promoten van REG en hernieuwbare energietoepassingen (of communicatie-instrumenten en verbruiksmodule CO2)				
SE-A03 : Milieuzorg op school (MOS)				
SE-A04 : Ecocampus				
SE-A05 : Verlenen van projectsubsidies voor energieconsulenten aan interprofessionele organisaties				
SE-A06 : Opleiding van energieverantwoordelijken / professionele technische opleiding				
SE-A07 : Actie ter ondersteuning van de lokale initiatieven				
SE-A08 : Grootstedenbeleid				

<i>SE-B : sensibiliseringsmaatregelen gericht op rationeel energieverbruik in gebouwen.</i>				
SE-B01 : Ondersteuning van natuurlijke en hernieuwbare koeling				
SE-B02 : Het begeleiden van kansarme bewonersgroepen voor rationeel energiegebruik				
SE-B03 : Evalueren van duurzame energiemaatregelen via piloot- en demonstratieprojecten in sociale woningen			A/I	
SE-B04 : Bewustmakingscampagne bedrijfskantoren				
SE-B05 : Jeugd, Ruimte, Omgeving en Milieu (JeROM)				
SE-B06 : NME voor volwassenen(verenigingen)				
SE-B07 : Aanbod van energieaudits voor particulieren				
SE-B08 : Terbeschikkingstelling van energieadviseurs				
SE-B09 : Ecobuild				
<i>SE-C : sensibiliseringsmaatregelen gericht op industrie</i>				
SE-C01 : Opleiding van professionals				
SE-C02 : 'Eco-efficiëntiescanprogramma'				
SE-C03 : 'Opzetten van specifieke sensibiliseringsacties naar koelsector'				
SE-C04 : Maatschappelijk verantwoord ondernemen				
SE-C05 : Het label ecodynamische onderneming				
<i>SE-D : Sensibiliseringsmaatregelen gericht op duurzame mobiliteit</i>				
SE-D01 : Promotie van de aankoop van energiezuinige auto's				
SE-D02 : Sensibilisatiecampagne rond milieuvriendelijk rijgedrag				I/P
SE-D03 : 'Sensibiliseren van burgers om hun mobiliteitsbehoefte op een duurzame manier in te vullen'				
<i>SE-E : Sensibiliseringsmaatregelen gericht op duurzame landbouw en bosbouw</i>				
SE-E01 : Oprichten en begeleiden van een energie kenniscentrum voor land- en tuinbouw				n.a.
SE-E02 : Stimuleren van het doelmatig gebruik van milieuboekhouding				n.a.

5.1.9 De rechtstreekse betrokkenheid van de overheid in de reductie van BKG-emissies vergroten

A. Context

De overheid heeft een belangrijke voorbeeldfunctie bij de uitvoering van het klimaatbeleid, omdat zij zelf pleit voor milieuvriendelijk gedrag en maatregelen oplegt aan andere doelgroepen. Bovendien hebben haar activiteiten en beslissingen een belangrijke impact op het milieu.

Om deze reden is het belangrijk dat de gewesten, de federale overheid en de lokale besturen zelf ernstige inspanningen leveren om hun nadelige impact op het klimaat te verkleinen. Overheidsorganisaties moeten het minstens even goed doen als de doelgroepen waar zij hun beleid op richten.

Op een aantal domeinen kan de overheid deze voorbeeldrol invullen: overheidsaankopen, typebestekken, het voertuigenpark, strenge energie-prestatie-eisen voor de eigen gebouwen of door de overheid gesubsidieerde gebouwen,...

Lokale besturen kunnen daarnaast een bijkomende ondersteuning en versterking zijn van het gewestelijke klimaatbeleid. Gemeenten nemen veel beslissingen met een belangrijke impact op het klimaat, bijv. ruimtelijke ordening en bebouwing, eigen gemeentelijke infrastructuur,...

B. Verdeling van de bevoegdheden in België

Elke entiteit is verantwoordelijk voor haar eigen bevoegdheden en is dus bevoegd voor haar betrokkenheid in de reductie van BKG-emissies.

C. Strategie

Cluster OB-A : transversale maatregelen

→ OB-A01 : duurzame overheidsopdrachten

De internetsite <http://www.guidedesachatsdurables.be/> biedt een catalogus voor de aankoop van kantoorproducten aan. Het gaat om aanbevelingen voor de aankoop van milieuvriendelijke producten die zijn vervaardigd in sociaal aanvaardbare omstandigheden. Er staan meer dan 10 categorieën in de lijst. De site bevat eveneens omzendbrieven (307quater van 3 mei 2004 – Aanschaffen van de personenvoertuigen die bestemd zijn voor de staatsdiensten en voor de instellingen van openbaar nut; P&O/DD/1 van 27 januari 2005 – Implementatie van het duurzame ontwikkelingsbeleid bij de overheidsopdrachten van leveringen gelanceerd door aanbestedende overheden van de federale overheid die behoren tot de klassieke sectoren; P&O/DD/2 van 18 november betreffende het aankoopbeleid van de federale overheid ter bevordering van het gebruik van duurzaam geëxploiteerd hout; uitkomst aangaande de PEFC-certificeringssystemen die in aanmerking kunnen komen in de omzendbrief P&O/DD/2) en methodologische gidsen (aankoop van duurzaam hout, aankoop van informaticamateriaal, fax- en kopieermateriaal, aankoop van gemotoriseerde voertuigen die zullen gebruikt worden door de federale administraties) beschikbaar.

De **Vlaamse Regering** heeft op 5 september 2008 de krachtlijnen vastgelegd voor het actieplan duurzame overheidsopdrachten met als doel het structureel uitbouwen van het duurzaam aankoopbeleid bij de Vlaamse overheid. De uitwerking van een beleid rond duurzame overheidsopdrachten maakt deel uit van de voorbeeldfunctie van de Vlaamse Overheid. Met dit actieplan kan werk gemaakt worden van duurzame overheidsaankopen.

Zes krachtlijnen liggen aan de basis van de opmaak van het actieplan dat begin 2009 aan de Vlaamse Regering wordt voorgelegd:

- er moet voldoende draagvlak zijn voor duurzame overheidsopdrachten;
- Voor de ambtelijke onderbouw voor de werking van de overheid rond duurzame overheidsopdrachten wordt een Task force duurzame overheidsopdrachten opgericht. De task force zal het actieplan voorbereiden;
- goed voorraadbeheer en hergebruik van materiaal wordt gestimuleerd;
- er komen doelstellingen en acties per productgroep, met bijzondere aandacht voor 'quick wins': binnen bepaalde productgroepen kan snel resultaat worden geboekt.;
- een inhaalbeweging voor het sociale luik binnen overheidsopdrachten;
- communicatie, sensibilisering en begeleiding zal helpen om duurzame criteria te integreren in overheidsaankopen.

In het **Waalse Gewest** wordt het decreet over de maatschappelijke en milieubedingen van de overheidsopdrachten verduidelijkt door verschillende omzendbrieven. Twee daarvan (aankoop van papier en voertuigen) interesseren ons hier wegens het verband ervan met de energie-efficiëntie en de duurzaamheid.

Overwegingen over de energie-efficiëntie in de aankoop zullen worden geïntegreerd in de procedures voor overheidsopdrachten in het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest**. Om de goede uitvoering van deze maatregel te waarborgen, zal een gids over de integratie van de criteria inzake energie-efficiëntie worden gepromoot. Bovendien bereidt de regering van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een ministeriële omzendbrief ter attentie van alle Brusselse instellingen van openbaar nut voor waarin duurzame

aankopen worden gestimuleerd. De inlassing van ecologische criteria in de overheidsopdrachten bevat punten over het energieverbruik en de aankopen van duurzaam energiemateriaal.

→ OB-A02: optimalisering van collectieve restauratie op basis van duurzaamheidscriteria

Via de aankoop van voedingsproducten (koffie, vieruurtje) en cateringdiensten (receptie, sandwiches) en de exploitatie van restaurants voor het overheidspersoneel, geven de FOD vaste vorm aan de strategie voor een duurzame openbare aankoop van voedingsmiddelen. Bedoeling is een kleinere impact op het leefmilieu van de aankopen van voedingsmiddelen. Men moet vertrekken van een integrale benadering waar de impact van een product over de hele levenscyclus ervan wordt bekeken, van de exploitatie van de grondstoffen tot aan de afvalverwerking. Wat het klimaat betreft, ligt de klemtoon op de berekening van de voedingskilometers (foot miles).

De federale minister van leefmilieu lanceerde in september 2008 een pilootproject voor de promotie van duurzaam voedsel voor de kantine van de Financietoren. De PODDO staat in voor de operationalisering van het pilootproject.

→ OB-A03: Invoering van een systeem voor milieumanagement

De **Federale Regering** legde zichzelf als doelstelling op dat het milieubeheer volledig deel moet uitmaken van de werking van de federale overheidsdiensten en dat elke overheidsdienst in 2007 EMAS-gecertificeerd (systeem voor milieumanagement en audit) moet zijn. Dit instrument wordt gebruikt om de milieu-impact van een organisatie te identificeren en de acties die zij organiseert om deze te elimineren of te verminderen door de promotie van transparantie via communicatie van de bedoelingen en resultaten zowel intern als openbaar, te plannen, te sturen en te controleren. Het nagestreefde doel is uiteraard de verbetering van de milieuprestaties op alle niveaus (REG, aankopen, mobiliteit, ...). In diezelfde optiek keurde de regering op 29 juni 2008 de beheersovereenkomsten van de drie vennootschappen van de groep NMBS (NMBS Holding, Infrabel en NMBS) goed waarin wordt gesteld dat elk van hen een milieubeleidsplan moet uitwerken en toepassen.

Deze milieubeleidsplannen moeten een faseplan bevatten met een concrete planning waarmee uiteindelijk een EMAS-certificering kan worden bekomen of, in afwachting daarvan, een ISO 14001-certificering.

Zo zullen, volgens dit faseplan, alle belangrijke gebouwen van de NMBS Holding en van de NMBS en alle belangrijke ateliers van Infrabel tegen eind 2012 minstens over een ISO 14001-certificering moeten beschikken.

In de beheersovereenkomsten wordt bovendien bepaald dat minstens de volgende aspecten in deze milieubeleidsplannen aan bod moeten komen: beperking van het energieverbruik en stimulering tot gebruik van energie afkomstig van andere bronnen, beperking van de CO₂-uitstoot, beperking van geluid en trillingen, afvalbeheer, bodembescherming en respect voor de natuur en het landschap, met onder meer het ecologische beheer van de spoorweghellingen met ecologische stoom.

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** voerden verschillende openbare instellingen (BIM-IBGE, MIVB, Federaal Planbureau, bepaalde gemeentebesturen, Haven van Brussel, ...) systemen inzake milieumanagement in waaronder het label ecodynamische onderneming.

Cluster OB-B : Promotie van REG in gebouwen

→ OB-B01: REG in openbare gebouwen stricto sensu

Actieplan 2006-2010: energiezorg in de **Vlaamse overheidsgebouwen**

Het actieplan streeft naar een rationeel energieverbruik en duurzame energie-opwekking binnen de Vlaamse overheidsgebouwen. Het actieplan omvat een beschrijving van de redenen om aan energiezorg te werken in de Vlaamse Overheid, een overzicht van de reeds bestaande initiatieven op vlak van energiezorg en een actieplan 2006-2010.

De 4 stappen van het actieplan zijn:

- draagvlak creëren voor energiezorg en structureel verankeren
- energieverbruik registreren via energieboekhouding, uitvoeren van energie-audits en opstellen advies energieprestatiecertificaat
- energieverbruik verlagen
- hernieuwbare energie introduceren

Elk van deze vier stappen worden in het actieplan verder uitgewerkt door middel van afzonderlijke acties.

Het **Waalse Gewest** lanceerde vrijwillige acties voor de verbetering van de energieprestaties in zijn gebouwen, zoals de invoering van een energieboekhouding, de benoeming van een energieverantwoordelijke of de invoering van bijzondere “energiebedingen” in de bestekken. We citeren ook concrete acties zoals de invoering van warmtekracht in het administratief centrum van het Waalse ministerie van Uitrusting en Vervoer, de lancering van een campagne over energieaudits in 50 gebouwen van meer dan 1 000 m² die vóór 2000 werden gebouwd om het energieverbruik ervan tegen 2012 met 15% te verlagen en de uitwerking van een vademecum voor beheerders van administratieve gebouwen van het Gewest. Deze audits moeten eveneens het potentieel inzake installatie van fotovoltaïsche panelen identificeren.

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** worden subsidies uitgetrokken voor de promotie van Rationeel Energiegebruik (REG), hernieuwbare energie en technologische verbeteringen (rendement, vervanging). Het beleid voor steun aan de verenigingen wordt voortgezet. Met name het Stadscentrum, dat al vele jaren werkt aan een energieloket met technische competenties via het ABEA – het Brussels Energieagentschap – alsook Apere dat werkzaam is in het domein van de promotie van hernieuwbare energie. Ook Europese projecten, namelijk deze die worden gesteund door de groep CONCERE, blijven steun krijgen.

Energieproductie via HEB

De **Federale Regering** speelt een belangrijke rol bij het stimuleren van het gebruik van hernieuwbare energiebronnen. Dit kan door het goede voorbeeld te geven. Omdat de overheid over een groot aantal gebouwen en infrastructuren beschikt, is er een enorm potentieel dat kan worden geëxploiteerd om elektriciteit met zonnepanelen te produceren. De ministerraad van Leuven (maart 2007) definieerde de doelstelling van 1 km². Om deze doelstelling te halen, moet de overheid op drie fronten actief zijn:

a) terbeschikkingstelling van daken

de overheid stelt de daken van de overheidsgebouwen ter beschikking voor de plaatsing van zonnepanelen. Op korte termijn is het mogelijk fotovoltaïsche zonnecellen te plaatsen en een netverbinding te installeren. De investeringskosten zijn ten laste van de producent die dan de energie die door deze installatie wordt geleverd, kan gebruiken.

b) installatie van zonnepanelen door de overheid

de overheid moet het voorbeeld geven door zelf zonnepanelen te plaatsen en de kosten voor deze installaties op zich te nemen. 2 miljoen € kan worden toegewezen aan het budget dat Fedesco ter beschikking wordt gesteld om deze investeringen te doen.

c) infrastructuur van de overheidsbedrijven

In de beheersovereenkomsten voor de periode 2008-2012 zijn de NMBS Holding, de NMBS en de vennootschap Infrabel elk de verbintenis aangegaan om mogelijke partnerships aan te gaan voor de bouw en de installatie van duurzame energiebronnen. Meer bepaald plannen zij de installatie van panelen met fotovoltaïsche cellen, bijvoorbeeld op het dak van grote gebouwen, alsook de installatie van windmolens.

In het **Waalse Gewest** wijzen we, naast de nakende installatie van fotovoltaïsche panelen op bepaalde gewestelijke gebouwen, op het project inzake benutting van ongebruikte delen van wegen alsook van vergaarbakken op het binnenvaartnet voor de productie van hernieuwbare windmolen-, fotovoltaïsche en hydraulische energie. Er werden reeds tal van aankondigingen van overheidsopdrachten gelanceerd. Dit ambitieuze programma, dat wordt gecoördineerd door SOFICO dat de gedeelten van het overheidsdomein waar een potentieel werd geïdentificeerd, in concessie geeft, zou tegen 2012 (einde van het programma) maximaal ongeveer 700 GWh/jaar kunnen genereren. Deze cijfers moeten uiteraard nog worden bekrachtigd na de technische studies van de verschillende projecten en de effectieve producties die zullen worden geregistreerd.

Aankoop van groene elektriciteit

De **Federale Regering** bestudeert de mogelijkheid om een globale overeenkomst te sluiten voor de levering van een gedeelte groene energie voor de gebouwen die door de FOD worden betrokken. Deze maatregel heeft betrekking op een overeenkomst met een leverancier van groene elektriciteit voor de gebouwen die door de federale overheidsadministraties worden betrokken.

De diensten van de **Vlaamse overheid** zijn reeds overgeschakeld op groene stroom. Onder andere ook het Departement Leefmilieu, Natuur en Energie zal 100% groene stroom gebruiken. Een aantal andere diensten beperken zich tot 12%.

Het **Waalse Gewest** wordt sinds 1 mei 2008 bevoorrad door een leverancier van groene energie.

→ OB-B02: Beroep op een derde investeerder

Inzake REG in de overheidsgebouwen richtte de **Federale Regering** een Belgische energiedienstverlenersvereniging (Fedesco) op om de energie-efficiëntie te promoten op basis van het principe van derde investeerders (zie ook EC-C01). De investering wordt terugbetaald op basis van de gegenereerde energiebesparingen. Zowel op het niveau van de federale als van de gewestelijke entiteiten wil de overheid een voorbeeldfunctie inzake energiebesparing vervullen. Zo moeten alle federale agentschappen een systeem voor milieubeheer uitwerken (cf. EMAS).

→ OB-B03: Aanzetten tot REG bij gemeenten en lokale overheden

Opvolging en ondersteuning van het lokale energiebeleid via samenwerkingsovereenkomst en tussen de **Vlaamse overheid** en lokale besturen

De vorige samenwerkingsovereenkomst liep tot eind 2007. Het werkingskader voor de nieuwe samenwerkingsovereenkomst 2008-2013 werd eind 2007 goedgekeurd door de Vlaamse Regering.

De gemeenten zullen kunnen kiezen voor een basisniveau of een hoger niveau. De thema's, waaronder energie, zullen geen totaalpakket meer vormen dat de gemeente integraal moet uitvoeren. Het basisniveau bestaat uit een verzameling van minimumvoorwaarden uit de verschillende thema's waaraan de gemeente dient te voldoen.

Voor het thema energie is de belangrijkste voorwaarde het bijhouden van een energieboekhouding, de hoeksteen van het energiezorgsysteem. Het hogere niveau zal de gemeente kunnen bereiken door over alle thema's heen een aantal maatregelen uit te voeren. De belangrijkste maatregelen binnen het thema energie zijn: uitbreiden van de energieboekhouding, aandacht hebben voor energie-efficiëntie binnen de eigen werking, opmaken van energieprestatiecertificaten, uitwerken van een plan hernieuwbare energie, aankopen van groene stroom en sensibiliseren rond rationeel energiegebruik. Nieuw is ook dat gemeenten projecten kunnen indienen rond duurzame energie.

De provincies die de samenwerkingsovereenkomst ondertekenen, zullen het thema energie integraal moeten uitvoeren. Naast het voeren van een energieboekhouding zijn alle maatregelen gericht op de ondersteuning van gemeenten bij het uitvoeren van het thema energie. De provincies zullen eveneens projecten kunnen indienen rond duurzame energie.

Het **Waalse Gewest** begon met programma's voor subsidiëring van de vervanging van de openbare verlichting (EP-URE); sinds 1999 konden met 11 miljoen € 33 000 openbare lampen worden vervangen (op 1 400 km weg) voor een energiebesparing van 9,2 GWh/jaar. De programma's UREBA (verbetering van de energie-efficiëntie in de overheidsgebouwen) en PALME (aanmoediging van vrijwillige acties in de gemeenten inzake REG en HEB) vullen deze voorziening aan.

Nog steeds in verband met de openbare gemeentelijke verlichting is een besluit over de verplichting van de elektriciteitsdistributienetbeheerders nakend: zij worden onder meer verplicht om de onderhoudskosten en een energiekadaster en –audit van de openbare gemeentelijke verlichting voor hun rekening te nemen, met de verplichting om de versleten toestellen naar rata van 20% per jaar te vervangen. De doelstelling inzake energiedoeltreffendheid zou dus zeer snel worden bereikt (in vijf jaar).

Om de gemeenten te sensibiliseren voor de noodzaak van energiebesparing, wordt voorgesteld om elke gemeente de mogelijkheid te geven een energieaudit van een administratief gebouw te doen. Deze energieaudit voor een maximumbedrag van 5 000 €, zal voor 90% door het Waalse Gewest kunnen worden gesubsidieerd. De audits waarvan de kosten hoger liggen dan dit bedrag, komen niet voor deze maatregel in aanmerking.

In concreto zal elke gemeente een subsidiëringaanvraag voor een audit in een administratief gebouw kunnen indienen:

- 50% van deze audit zal worden gesubsidieerd door de minister van Energie in het kader van het UREBA-programma;
- 40% zal worden gesubsidieerd door de minister van Binnenlandse zaken.

Om de toepassing van een actief beleid inzake energiebeheersing van zijn patrimonium te stimuleren, steunt het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest**, via een projectoproep, de ontwikkeling van experimenten gedurende 3 jaar bij grote eigenaars van gebouwen. Deze krijgen methodologische begeleiding om het succes ervan te verzekeren. Een eerste gemeente bereikte reeds een verbetering van haar energieprestatie met 16%. Dit programma, dat PLAGE (Plan voor Lokale Actie voor het Gebruik van Energie) wordt genoemd, steunt momenteel 15 gemeenten, 7 ziekenhuizen, 2 beheerders inzake openbare huisvesting. Er zijn reeds andere projectoproepen gepland voor de volgende jaren. Dit mechanisme inzake engagement zal worden uitgebreid naar de kleinere consumenten door het gemeenschappelijk maken van de middelen via collectieve PLAGE's, met name in scholen.

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** initieerde en financierde het project van het zuiveringsstation van Brussel-Noord waarvan de werken in 2003 aanvatten. Dit station verwerkt het afvalwater van 1 100 000 inwoners, namelijk gemiddeld 325 000 m³ per dag. Wat energie betreft, produceert het station van Brussel-Noord in exploitatiefase tot 15% van zijn elektriciteitsbehoeften. Deze elektriciteitsproductie wordt verzekerd door een waterturbine die de energie die vrijkomt door de valhoogte van het water recupereert (het water komt van de tweede verdieping van het station in de Zenne terecht) en door de recuperatie van biogas afkomstig van de verwerking van afvalstoffen. Dit biogas wordt verbrand in een warmtekrachtinstallatie van 1,2 MW.

Cluster OB-C : maatregelen gericht op duurzame mobiliteit

→ OB-C01: mobiliteitsplan

Ondersteuning lokale besturen via de samenwerkingsovereenkomst mobiliteit

De gemeenten en provincies van het **Vlaams Gewest** kunnen in het kader van de samenwerkingsovereenkomst mobiliteit subsidies krijgen indien zij zich ertoe verbinden om een beleid te voeren dat gericht is de integratie van het milieubeleid, het mobiliteitsbeleid en het ruimtelijke ordeningsbeleid. De gemeenten en provincies dienen bij te dragen tot een vermindering van de druk op het milieu, uitgeoefend door de sector verkeer en vervoer.

De gemeenten besteden hierbij aandacht aan de volgende aspecten:

- verminderen van de druk van het verkeer op het milieu;
- bevorderen van de integratie van het milieu in het mobiliteitsbeleid;
- stimuleren van verantwoord verplaatsingsgedrag bij haar burgers via doelgerichte sensibilisatiecampagnes rond de milieuproblematiek van de verkeers- en vervoersector;

Uitbouwen van een milieuvriendelijk voertuigenpark

De provincies dienen de gemeenten te ondersteunen en te omkaderen inzake milieuvriendelijke mobiliteit.

Het **Waalse Gewest** organiseert opleidingen voor mobiliteitsadviseurs. De opleiding is voornamelijk bedoeld voor het personeel van gemeenten en van het Gewest dat met mobiliteit te maken heeft, maar staat ook open voor andere mensen, naargelang van de beschikbare plaatsen. Na de opleiding ontvangen de deelnemers een certificaat.

Het net van mobiliteitsadviseurs is een gelegenheid tot uitwisseling en opleiding voor deze adviseurs. Het centrum voor documentatie en verspreiding inzake mobiliteit staat tot hun beschikking om hen op de hoogte te houden van de interessante publicaties en manifestaties.

Binnen de Union des villes et communes de Wallonie (vereniging van steden en gemeenten van Wallonië) werd een cel mobiliteit gecreëerd om bijstand en advies te geven aan de gemeentelijke beheerders.

De gemeenten zijn betrokken bij de organisatie van de mobiliteit op hun grondgebied. De meeste daarvan (177/262) hebben minstens een mobiliteitsadviseur die is opgeleid door het Directoraat-Generaal Transport. Bovendien werkten sommige van deze gemeenten een gemeentelijk mobiliteitsplan uit met de hulp van het Waalse Gewest.

De tekst van verschillende gemeentelijke mobiliteitsplannen is beschikbaar op de site van het Directoraat-Generaal Transport.

<http://mobilite.wallonie.be/opencms/opencms/fr> is de portal "Mobiliteit in Wallonië" waarop de beschikbare informatie wordt gecentraliseerd.

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** zijn mobiliteitsplannen, bedrijfsvervoerplannen genoemd, verplicht voor elk bedrijf met meer dan 200 werknemers, inclusief de federale overheidsdiensten. Ook de overheidsinstellingen zijn hierbij betrokken.

→ OB-C02 : Stimuleren gebruik vervoersalternatieven

De **Federale Regering** voerde het gratis openbaar vervoer in voor de woon-werktrajecten van haar ambtenaren. Sommige FOD's hebben ook een fietspark ten behoeve van hun bedienden voor kleine afstanden overdag. In samenspraak met de regie der gebouwen vestigt de staat zijn structuren in de buurt van stations.

De **Vlaamse overheid** heeft ondermeer volgende acties lopen:

- Het plaatsen van mobiliteitsinformatie op de interne websites;
- Het verstrekken van duurzaam reisadvies bij indiensttreding;
- Het inventariseren van het gebruik van dienstfietsen in de Brusselse en Vlaamse overheidsgebouwen;
- Gratis abonnement op openbaar vervoer verstrekken voor woon-werkverkeer aan alle ambtenaren;
- Administratieve gebouwen centraliseren in de buurt van stations (vb. centralisatie rond Noordstation Brussel)

Het **Waalse Gewest** voerde het kosteloos openbaar vervoer voor de woon-werktrajecten van zijn ambtenaren in, alsook de toekenning van een fietsvergoeding.

In het Waalse Gewest ontstonden verschillende initiatieven:

- gemeentelijke en intergemeentelijke vervoersplannen
- bedrijfsvervoerplannen
- schoolvervoerplannen
- mobiliteitsenquêtes

Er werden ook mobiliteitsadviseurs opgeleid.

In het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** werden verschillende maatregelen genomen:

- bedrijfsvervoerplannen werden ingevoerd in alle overheidsinstellingen van meer dan 200 personen;
- ambtenaren krijgen gratis abonnementen op het Brussels openbaar vervoernet;
- de woon-werkverplaatsingen en de professionele verplaatsingen die met de fiets worden gedaan, worden vergoed tegen 0,15 €/km
- de professionele verplaatsingen die met het vliegtuig worden gedaan, worden systematisch gecompenseerd in de administraties van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de leden van de regering en hun kabinetten. Deze maatregel wordt geregeld door een omzendbrief over de compensatie van de BKG-uitstoten voor vluchten die in naam van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest worden gedaan (februari 2007).

De meeste gebouwen van de administraties zijn gemakkelijk bereikbaar met het openbaar vervoer.

→ OB-C03 : Promotie van de fiets

In het **Waalse Gewest** en door de **Federale Regering** wordt een kilometervergoeding toegekend aan de ambtenaren die de fiets gebruiken voor hun woon-werktrajecten.

→ OB-C04 : Telewerk

Het KB van 22 november 2008 biedt een algemeen kader voor de invoering van telewerk in de **federale overheidsdiensten**.

Het bepaalt in de eerste plaats de belangrijkste voorwaarden voor telewerk: tot maximum 3/5e van de werktijd, het is vrijwillig voor de telewerker en de werkgever, het geeft geen aanleiding tot de betaling van enige vergoeding of premie, de werkgever levert de uitrusting, installeert deze en onderhoudt ze, de werkgever neemt de kosten voor de aansluiting en de verbinding op zich, er wordt een overeenkomst opgesteld tussen de leidinggevende en de medewerker met: de plaats, dagen en uren waarop de telewerker bereikbaar is, de kosten, de duurtijd ...

Het KB regelt bovendien de modaliteiten voor het invoeren van telewerk in een dienst: algemeen door het directiecomité of de directieraad voor de gehele instelling en binnen een dienst door de N-1 of staffunctie/ambtenaar die dienst leidt. De invoering maakt bovendien het voorwerp uit van een voorafgaand overleg in het bevoegd comité.

Het KB regelt ten slotte de informatie- en rapportageplicht van de invoerende diensten. De werkgever die telewerk invoert, informeert voorafgaandelijk de minister tot wiens bevoegdheid ambtenarenzaken behoren en verschaft hem in januari van elk jaar een volledig jaarlijks rapport over het aantal telewerkers, de duur van het telewerk en alle inlichtingen nuttig voor de globale evaluatie van telewerk.

15 federale overheidsdiensten hebben tot op heden telewerk in hun organisatie ingevoerd (situatie midden 2008). Zij doen dit op basis van een reële functionele behoefte. In totaal zijn ongeveer 400 medewerkers betrokken.

Het **Waalse Gewest** lanceerde in 2008 een pilootexperiment inzake telewerken, geopend voor 50 agenten. Dit experiment wordt in 2009 opnieuw gelanceerd. Er zal een jaarverslag worden opgemaakt zodat eventuele verbeteringen aan het systeem kunnen worden geïdentificeerd, alsook de globale CO₂-balans waartoe deze leiden (verschil tussen vermeden uitstoten wegens het vervoer en de uitstoten veroorzaakt door de verwarming, bijvoorbeeld).

→ OB-C05 : Aanleren van milieuvriendelijk rijgedrag (ecodriving)

Het **Vlaams Gewest** biedt in het kader van haar actieplan milieuzorg in het voertuigenpark van de Vlaamse overheid opleidingen inzake milieuvriendelijk rijgedrag aan aan de beroepchauffeurs van de Vlaamse overheid en De Lijn. De chauffeurs van de Vlaamse overheid krijgen een opleiding tegen 2008. Voor beroepchauffeurs zijn er bijscholingscursussen via de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) en de erkende rijsscholen.

Tot heden krijgen in het **Waalse Gewest** enkel de chauffeurs van de groep TEC een opleiding inzake ecodrijving in het kader van de voortgezette opleiding (Europees Certificaat voor beroepsbekwaamheden).

De Brusselse openbaar vervoeren passen het programma "Eco-Drive" toe. Dit programma duwt een milieuvriendelijk rijgedrag dat toelaat liefst 15 procent elektriciteitsverbruik te besparen. Zuiniger rijden betekent voor metrolijn 2 dat de maximumsnelheid terugvalt naar 50 km/uur.

Bij de bussen van de MIVB wordt al langer het principe van ecologisch rijgedrag bijgebracht in de opleiding van de buschauffeurs, maar in herfst 2008 staat een verder gevorderde opleiding over dit thema op het programma die aansluiten bij de nieuwe wettelijke bepalingen. Bij de Brusselse trams worden momenteel proeven en metingen uitgevoerd om ook hier "milieubewust" rijgedrag in te voeren.

→ OB-C06 : CO2-compensatie voor verplaatsingen per vliegtuig

De internationale missies van de leden van de overheidsinstellingen leiden tot een hoog aantal verplaatsingen per vliegtuig en dus tot een aanzienlijke uitstoot van broeikasgassen. Bijvoorbeeld, de federale ambtenaren maakten in 2006 6 500 heen- en weervluchten naar verschillende bestemmingen en stootten op die manier 13 000 ton CO₂ uit. Een aanzienlijk deel van deze uitstoot had kunnen worden vermeden door de rationalisering van de verplaatsingen, een groter gebruik van tele- of videoconferenties en het systematische gebruik van de trein voor bestemmingen die zich daartoe lenen. Voor de vluchten die niet kunnen worden vermeden, kunnen de compensatiesystemen de impact van de uitstoot die door deze vluchten wordt veroorzaakt, neutraliseren. Een veralgemening van de compensaties van de emissies van vluchten door de overheidsdiensten zou een niet te verwaarlozen invloed op het milieu hebben en zou bijdragen tot de promotie van het systeem van de compensatie van de emissies bij het publiek en de bedrijven.

De **Federale Regering** hechtte op 15 februari 2008 zijn principiële goedkeuring aan een compensatie van de uitstoot van de broeikasgassen veroorzaakt door verplaatsingen per vliegtuig van leden van de regering en personeelsleden van de federale en programmatorische overheidsdiensten en van de instellingen van openbaar nut in het kader van hun respectieve functies. Een specifieke werkgroep werd belast om het toepassingsgebied en de modaliteiten voor de compensatie te verfijnen.

In een interne omzendbrief maken de volledige FOD Volksgezondheid en de verschillende directoraten-generaal voor het personeel het gebruik van de trein verplicht voor reizen van minder dan 300 km alsook de compensatie van alle luchttrajecten voor zijn personeel. De emissies die worden veroorzaakt door alle verplaatsingen per vliegtuig moeten in alle gevallen aan de hand van twee opties worden gecompenseerd.

De eerste optie bestaat in het aankopen en annuleren van de kredieten van emissies die worden gegenereerd door projecten die plaatsvinden in het kader van de flexibiliteitsmechanismen (zie 5.1.10) opgenomen in het Kyotoprotocol, het "mechanisme voor schone ontwikkeling" (CDM) of de "gemeenschappelijke uitvoering" (JI). De hoeveelheid geannuleerde kredieten stemt overeen met het geraamde bedrag van emissies die per vlucht worden gegenereerd, teruggebracht per passagier, en compenseert dus deze emissies (daar deze kredieten overeenstemmen met een gecertificeerde reductie van broeikasgasemissies).

De tweede optie bestaat in een "compensatieprogramma" dat de passagier onderschrijft door een supplement bij zijn vliegtuigticket te betalen waarvan het bedrag wordt geïnvesteerd in projecten die leiden tot uitstootverminderingen.

In een ruimer kader dan de compensatie van alleen maar vliegtuigverplaatsingen lanceerde het **Waalse Gewest** een studie over de rol van de openbare spelers in de compensaties, de omkadering van het mechanisme, de energierugwinning van de overheden, enz. Het doel is een voorstel van een wetgevend mechanisme.

→ OB-C07: Aankoop van milieuvriendelijke voertuigen

De **Federale Regering** legde zichzelf een aankoopbeleid (cf. OB-A01) inzake minder vervuilende voertuigen op (cf. TR-C).

In 2004 kon op federaal niveau, dankzij een eerste revisie van ministeriële omzendbrief 307 (quater) die de aankoop van personenvoertuigen bestemd voor de overheidsdiensten en instellingen van openbaar nut (FOD, POD (Programmatieoverheidsdienst), parastatalen, openbare instellingen van sociale zekerheid), wetenschappelijke instellingen regelt, rekening worden gehouden met bepaalde technische voorschriften met meer respect voor het leefmilieu (voornamelijk de bepaling van emissiedrempels voor CO₂ van nieuwe voertuigen en hun brandstofverbruik) bij de vervanging van hun wagenpark.

Volgens de omzendbrief moest slechts 50% van het nieuwe wagenpark in overeenstemming zijn met de milieuvoorschriften. Dit leidde ook tot de realisatie van een methodologische gids die beschikbaar is op <http://www.gidsvoorduurzameaankopen.be>. Onder de regering Verhofstadt III vroeg de ministerraad van 1 februari 2008, naast de goedkeuring van een omzendbrief met de milieuvoorschriften waaraan de voertuigen van het wagenpark van de ministeriële kabinetten/strategische cellen moeten voldoen, aan de minister van het openbaar ambt, om omzendbrief 307 quater te herzien.

De coördinatie van de herziening van deze omzendbrief is in handen van de FOD P&O (dienst CPA-CMS) via een inter-FOD werkgroep. In februari riep deze werkgroep eveneens een technische subgroep in het leven (voorgezeten door het DG Leefmilieu van de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de voedselketen en Leefmilieu) om de omvang van de herziening van de vereiste milieuvoorschriften af te bakenen en de methode(n) voor evaluatie van deze voorschriften/vereisten te definiëren.

De doelstelling die door deze herziening wordt nagestreefd, is tegelijk kwantitatief (toepasbaar op elk nieuw voertuig dat wordt aangekocht in een beter gedefinieerd en strikter budgettair kader) en ambitieus, bekeken vanuit de milieuprestaties vermits ze tracht rekening te houden met de algemene impact op het leefmilieu (voor alle uitgestoten vervuilers) van deze voertuigen.

Voor de aankoop van dienstvoertuigen en machines houdt de **Vlaamse overheid** bij de opmaak van bestekken rekening met milieucriteria. Zo gebruikt de Vlaamse overheid sinds 2005 de Ecoscore als selectiecriteria voor de aankoop van nieuwe voertuigen. Tegen 2010 zal 80% van de nieuw aangekochte voertuigen een Ecoscore van meer dan 65 hebben.

Ook De Lijn zal op termijn de Ecoscore gebruiken bij de aankoop van nieuwe bussen en het toekennen van licenties aan pachters.

Deze acties maken tevens deel uit van het actieplan milieuzorg in het voertuigenpark van de Vlaamse overheid.

Het **Waalse Gewest** past een specifiek en apart toewijzingscriterium toe betreffende de bescherming van het leefmilieu dat 20% van het totaal van de punten in de weging van de criteria vertegenwoordigt. Dit criterium betreft eveneens de Ecoscore van het voertuig wanneer een boordcomputer behoort bij de uitrusting voor alle voertuigen die het voorwerp zijn van offertes betreffende een specifiek lot. Zo niet heeft 5% van de weging van het criterium leefmilieu betrekking op de boordcomputer en 95% op de Ecoscore.

De evaluatie van het milieucriterium gebeurt door vergelijking van het niveau Ecoscore van de voertuigen die in elk aanbod dat voor dezelfde opdracht of hetzelfde lot wordt ingediend. Het voertuig dat de hoogste Ecoscore krijgt, krijgt het maximum van de punten voor het milieucriterium. De andere voertuigen worden in verhouding tot de hoogste voorgestelde Ecoscore geëvalueerd.

Besluit schone voertuigen

De regering van het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** keurde het besluit van 3 juli 2003 betreffende de invoering van schone voertuigen in de vloot van de gewestelijke overheidsinstellingen en de instellingen die onder hun bevoegdheid en controle ressorteren, goed. De betrokken instellingen moeten 20% schone voertuigen (5% voor de MIVB) hebben binnen 5 jaar vanaf de inwerkingtreding van het besluit, namelijk in oktober 2008.

Worden als schoon beschouwd, de voertuigen die norm Euro4 en Euro5 respecteren alvorens deze verplicht worden, alsook de voertuigen die de volgende technologie gebruiken: gecompriemd aardgas, LPG, biodiesel, biomethanol, ethanol, batterij elektrische aandrijving, brandstofcel elektrische aandrijving, hybride motoren, aandrijving met geperste lucht (prototype). Er zijn in dit stadium geen verwijzingen naar de Ecoscore.

Voor de categorie autobussen en vrachtwagens kunnen, naast bovenstaande technologieën, ook als schone voertuigen worden beschouwd, de voertuigen die op diesel rijden en zijn voorzien van een roetfilter met continue regeneratie of een stoffilter.

De verplichting inzake het percentage (20% of 5%) schone voertuigen treedt in oktober 2008 in werking.

De Maatschappij voor het Intercommunaal Vervoer in Brussel (MIVB) is de bevoorrechte partner van het Gewest inzake aanbod van openbaar vervoer. De beheersovereenkomst tussen het Gewest en de MIVB voorziet in de investeringen die moeten worden goedgekeurd in het kader van een ecologische vernieuwing van de vloot bussen en kondigt de installatie van een regionale werkgroep aan met als doel de definitie tegen 2009 van een strategie inzake de aankoop van nieuwe milieuperformante voertuigen.

Tabel 12 : Overzicht van maatregelen van as 9 : “De rechtstreekse betrokkenheid van de overheid in de reductie van BKG-emissies vergroten”

Naam van de maatregel	Entiteiten			
	Fed	VG	RW	BHG
<i>OB-A : transversale maatregelen</i>				
OB-A01 : Duurzame overheidsopdrachten	P	A	±A	I/P
OB-A02 : Optimalisering van de openbare restauratie op basis van duurzaamheidscriteria	P			
OB-A03 : Invoering van een systeem inzake milieumanagement	I			I/P
<i>OB-B : Promotie van REG in de gebouwen</i>				
OB-B01 : REG in de overheidsgebouwen stricto sensu	I	I	A	I/P
OB-B02 : Beroep op de derde investeerder	I			
OB-B03 : Aanzetten tot REG bij gemeenten en lokale overheden		I	I	I/P
<i>OB-C : maatregelen gericht op duurzame mobiliteit</i>				
OB-C01 : Mobiliteitsplan		I		I
OB-C02 : Stimuleren gebruik vervoersalternatieven	I	I	I	I
OB-C03 : Promotie van de fiets	I	I		I
OB-C04 : Telewerken	I	I	I	
OB-C05 : Aanleren van milieuvriendelijk rijgedrag (eco-driving)		I	I/P	I
OB-C06 : Compensatie CO2 op vliegtuigtransport	P		P	I
OB-C07 : Aankoop van milieuvriendelijke voertuigen	I	I	I	I

5.1.10 Toepassen van de flexibiliteitsmechanismen

Context

Om de doelstelling inzake reductie van BKG-emissies te bereiken, maakt het Kyotoprotocol het gebruik van flexibiliteitsmechanismen mogelijk die kunnen worden gebruikt als aanvulling bij de interne beleidslijnen en maatregelen van de staten. Het basisprincipe van deze mechanismen is dat de reductie-inspanningen buiten het grondgebied van het betrokken land kunnen worden gerealiseerd voor zover deze effectief en aantoonbaar zijn.

Er werd voorzien in drie types van flexibiliteitsmechanismen. Het eerste is de aankoop van eenheden BKG-emissies op de internationale markt. Bij het begin van de verbintenisperiode van het KP ontvangt elk land immers emissiequota's (de toegewezen hoeveelheid). Een land dat verder gaat dat zijn opgelegde inspanning inzake uitstootvermindering, kan het overschot aan eenheden dus op de markt verkopen.

Twee andere flexibiliteitsmechanismen zijn: het mechanisme voor schone ontwikkeling (CDM) en de gemeenschappelijke uitvoering (JI). Deze berusten op de toepassing van projecten die de vermindering van BKG-uitstoten ten opzichte van een referentieniveau (overeenstemmend met de BKG-uitstoten zonder het project) in een gastland beogen. Zo kunnen de aanleg van een windmolenpark, de captatie en energieteerugwinning van de methaanuitstoten van een stortplaats of de bouw van een biomethaniseringseenheid projecten in de zin van het CDM of de JI zijn. Het project CDM moet worden opgestart in een zogenaamd niet-annex-I land (land dat volgens het KP als niet-geïndustrialiseerd land wordt gekwalificeerd). Bij de bepalingen van het CDM staat de verplichting dat het project kadert in de duurzame ontwikkeling van het gastland. De projecten inzake koolstofsequestratie via bebossing van aangetaste gronden, kunnen eveneens als CDM worden erkend, maar zijn het voorwerp van specifieke regels. De JI betreft een project dat wordt gerealiseerd in een annex-I land (geïndustrialiseerd land volgens KP).

Strategie

België gebruikt de Kyotomechanismen om zijn verbintenissen inzake uitstootvermindering te vervullen. Daartoe werd de Nationale Klimaatcommissie uitgeroepen tot nationale autoriteit en focuspunt. Deze politieke beslissing wordt omgezet in Belgisch nationaal recht in de vorm van een samenwerkingsovereenkomst tussen de Federale Regering en de drie gewestregeringen. Dit akkoord zal de officialisering van de aangeduide nationale autoriteit en focuspunt bevatten, alsook de omzetting van richtlijn 2004/101/EG.

Doelstelling van de **Federale Regering** is het aankopen van emissierechten ten belope van 12,3 miljoen ton CO₂-equivalent tijdens de periode 2008-2012. De financiering zal gebeuren door het "Kyotofonds" dat naar rata van ongeveer 25 miljoen € per jaar wordt gestijfd. Bij de selectie van de projecten wordt constructief samengewerkt met andere federale overheidsdiensten (FOD Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie en FOD Budget en Beheerscontrole).

In mei 2005 lanceerde de Federale Regering haar eerste projectoproep JI/CDM om reducties van emissies aan te kopen die door JI-projecten (Joint Implementation – gemeenschappelijke uitvoering) en CDM (Clear Development Mechanism – mechanisme voor schone ontwikkeling) waren gegenereerd met een oorspronkelijk budget van 9,3 miljoen €. Naast de prijs en de leveringszekerheid is het gebruik van duurzaamheidscriteria om de impact van het project op duurzame ontwikkeling te evalueren een voornaam aandachtspunt. Deze criteria zijn gebaseerd op de internationaal erkende Gold Standard criteria. Deze criteria bevatten drie pijlers: (1) leefmilieu aspecten, waaronder biodiversiteit, (2) sociale duurzaamheid en ontwikkeling, waaronder job- en levenskwaliteit en (3) economisch-technologische aspecten, waaronder tewerkstelling en technologische zelfvoorziening. Deze tender resulteerde in de ondertekening van vier contracten voor de volgende projecten: een geothermische elektriciteitscentrale in El Salvador, de bouw van twee windmolenparken in Cyprus en een biomassa-cogeneratieproject in India.

Op 24 februari 2006 keurde de Federale Regering een bijkomend budget van 50 miljoen € goed met het oog op nieuwe investeringen in een tweede projectoproep en in een of meer koolstoffonds teneinde reducties van emissies via JI- of CDM-projecten aan te kopen. De Federale Regering heeft op 16 februari

2007 een tweede tender goedgekeurd voor de aankoop van emissierechten voor een totaal bedrag van tenminste 22 miljoen €. Een eerste contract werd afgesloten met een biogasrecuperatie project in Peru. Op basis van een vergelijkend onderzoek van de koolstoffondsen werd een overeenkomst afgesloten met de Duitse bank (KfW Carbon Fund) voor de aankoop van 1.333.000 emissierechten voor een totale investering van 25 miljoen €. Een beleidsondersteunende evaluatiestudie heeft begin 2008 de aanzet gegeven voor de ontwikkeling van een aankoopstrategie. Deze strategie werd op 9 mei 2008 door de Federale Regering goedgekeurd waaruit, naast het engagement van een zesmaandelijks evaluatie van het federale aankoopbeleid; de gelegenheid was om bijkomende aankoopopties te identificeren.

De Federale Regering heeft in dit kader ook de deur geopend om andere aankoopopties, waaronder de zogenaamde 'Green Investment Schemes', te verkennen om de resterende kredietbehoefte veilig te stellen. Dit laatste zijn investeringsprogramma's, gebaseerd op het principe van internationale emissiehandel, waarbij de verkoop van AAUs gekoppeld wordt aan een investering in projecten die effectieve emissiereducties tot stand brengen in het gastland. In 2008 werd een overeenkomst voor de aankoop van 2 miljoen emissierechten (AAUs) via het Hongaarse programma ondertekend. In het kader van dit programma zullen de middelen aangewend worden om energiebesparende investeringen in de woningen en overheidsgebouwen te bevorderen, het gebruik van hernieuwbare energiebronnen in de hand te werken en de bouw van lage energieverbruikende woningen en passieve woningen te vergemakkelijken.

De Federale Regering heeft op 21 november 2008 beslist dat partnerships met chinese provincies onderhandeld kunnen worden voor de ontwikkeling van CDM projecten en de aankoop van CER's voor een voorlopig bedrag van 10 miljoen €.

Daarnaast heeft de Federale Regering op 19 december 2008 een derde overheidsopdracht voor een totaal budget van 50 miljoen € voor de verwerving van bijkomende CER's en ERU's via de primaire en secundaire markt goedgekeurd.

De Federale Regering heeft dus tot midden 2008 in totaal 140 miljoen € geëngageerd voor verschillende aankoopinitiatieven. Tot in oktober 2008 werd ca 34 % van het totale federale engagement van aankoop van emissierechten in de periode 2005 – 2013 gecontracteerd, waarvan 28% met garantie van levering. In functie van de nieuwe perspectieven - ook in termen van personeel, zullen extra middelen worden ingezet voor de bijkomende aankoopopties met het oog op de realisatie van het federale engagement in het kader van het akkoord van het Overlegcomité van 8 maart 2004.

In het Vlaamse Gewest

Na verwerking van de Beschikking van de Europese Commissie over het Belgisch Toewijzingsplan CO₂-emissierechten 2008-2012 van 16 januari 2007, en na verwerking van de opmerkingen vanwege het Review-team van de UNFCCC omtrent de basisjaaremmissies van België, wordt in het ontwerp van definitief Vlaams Toewijzingsplan, dat door de Vlaamse Regering principieel werd goedgekeurd op 14 december 2007, een herinschatting gemaakt van de Vlaamse kredietbehoefte. Deze bedraagt ca 15,3 Mton te verwerven Kyoto-eenheden. In 2010 zal de resterende reductie-inspanning opnieuw worden geëvalueerd.

De Vlaamse Regering investeerde tot midden 2007 reeds 55,4 miljoen € of ca 30 % van het totaal benodigde budget voor de aankoop van Kyoto-eenheden in de periode 2006 – 2012, uitgaande van de huidige prognoses en een gemiddelde aankoopprijs van 10 € per ton. In functie van de overblijvende reductie-inspanning zullen extra middelen worden ingezet voor de nodige financiering.

Het Vlaams Regeerakkoord 2004-2009 bevat een selectie van de verwervingskanalen, die benut kunnen worden om externe Kyoto-eenheden aan te kopen. De verwervingsregels en het aankoopbeleid voor Kyoto-eenheden uit de flexibiliteitsmechanismen zijn verankerd in het besluit van de Vlaamse Regering van 7 december 2007.

Een eerste Vlaamse pilootoproep naar ondernemingen werd gelanceerd in 2004 om projectvoorstellen rond JI en CDM in te dienen. Het doel van deze pilootoproep was in de eerste plaats ervaring op te doen en expertise op te bouwen binnen de Vlaamse overheid en de Vlaamse bedrijfswereld met de projectgebonden flexibiliteitsmechanismen. Het Vlaamse Gewest koopt Kyoto-eenheden aan uit het CDM-project, dat volledig voldeed aan de referentietermen van de oproep.

Een tweede kanaal dat het Vlaamse Gewest inzet om Kyoto-eenheden te verwerven, zijn klimaatfondsen. Op basis van een vergelijkend onderzoek in 2005 van de op dat moment openstaande koolstoffondsen, uitgevoerd door PricewaterhouseCoopers, besliste het Vlaamse Gewest om toe te treden tot een aantal

koolstoffonds. Via de Participatiemaatschappij Vlaanderen (PMV) werd toegetreden tot het Multilateral Carbon Credit Fund (MCCF) voor 22 miljoen €, een gezamenlijk initiatief van de Europese Bank voor Heropbouw en Ontwikkeling (EBRD) en de Europese Investeringsbank (EIB). Dit fonds richt zich specifiek op landen met een overgangseconomie (voornamelijk in Oost-Europa en in Centraal-Azië). Het Vlaamse Gewest neemt tevens deel in het Carbon Fund for Europe (van de Wereldbank en de Europese Investeringsbank) voor 10 miljoen €. Daarnaast werd via de Participatiemaatschappij Vlaanderen toegetreden tot het Asian Pacific Carbon Fund (APCF) van de Aziatische Ontwikkelingsbank voor 20 miljoen €. Dit laatste fonds focust zich op projecten in Azië en op de eilanden in de Stille Oceaan. Twee van de landen met het grootste potentieel voor CDM (China en India) liggen in het werkgebied van dit fonds.

Het Vlaams Gewest onderzoekt de opportuniteiten voor projecten op het vlak van bebossing, herbebossing en bosbeheer. De extra financiële middelen uit de koolstofmarkt kunnen zo een extra bijdrage leveren tot de realisatie van de objectieven van de VN Conventies inzake Biologische Diversiteit en de Bestrijding van Verwoestijning. Tevens kunnen tegelijk significante economische, ecologische en maatschappelijke baten gecreëerd worden voor lokale gemeenschappen in ontwikkelingslanden in vergelijking met hun huidige situatie. In juli 2007 besliste de Vlaamse Regering tot een eerste investering in dit type van projecten, via het contracteren van emissiekredieten uit kleinschalige herbebossingprojecten in Bolivia.

Conclusie is dat, op basis van de actuele koolstofprijs voor primaire CER's, tot op heden investeringen verricht zijn ten belope van 1/3de van de Vlaamse kredietbehoefte.

Gezien de hoge administratieve en personeelskosten van tender- en aanbestedingsprocedures en gezien het feit dat koolstoffonds, gericht op een substantiële verwerving van Kyoto-eenheden ten behoeve van de Kyotoperiode, grotendeels zijn afgesloten, werd gestart met het verkennen van mogelijkheden om de resterende kredietbehoefte op andere wijze veilig te stellen. Dit gebeurt in lijn met de verwervingsregels die door de Vlaamse Regering werden uitgezet in het besluit van 7 december 2007.

Zo wordt de mogelijkheid onderzocht om deel te nemen aan zogenaamde 'Green Investment Schemes'. Dit zijn investeringsprogramma's, gebaseerd op het principe van internationale emissiehandel, waarbij de verkoop van AAUs gekoppeld wordt aan een investering in projecten die bijkomende emissiereducties tot stand brengen. Naast de verwerving van emissiekredieten (CER/ERU) kan de Vlaamse overheid immers eveneens AAU's van andere Annex-I landen aanschaffen met het oog op het voldoen aan haar emissiereductieverplichtingen. Het AAU-surplus van deze landen voor de periode 2008-2012 wordt geschat op zo'n 12.000 Mton. Voor het Vlaamse Gewest zijn de garanties van belang dat deze AAU's tegenover reële emissiereducties staan.

Een aantal Europese landen (o.a. Oostenrijk, Finland, Nederland, Zweden en Spanje) en Japan zouden reeds een actief aankoopbeleid voeren binnen deze ontluikende en attractieve GIS-markt.

Daarnaast wordt in 2008 een onderzoeksopdracht gestart naar de bijkomende verwerving van CER's en ERU's via de secundaire markt. Op deze markt worden CER's en ERU's verhandeld die al uitgegeven zijn en waaraan bijgevolg geen Kyoto- of projectrisico meer verbonden is (wat gereflecteerd wordt in een hogere prijs).

In het Waalse Gewest is de juridische basis voor deze mechanismen het decreet van 10 november 2004 waarin het gewestelijke toewijzingsplan van emissiequota's voor broeikasgassen wordt opgesteld. Dit decreet beoogt de oprichting van een Waals Kyotofonds dat kan dienen voor de uitwerking van de flexibiliteitsmechanismen van Kyoto. Overigens keurde de Waalse regering op 23 december 2004 haar deelname aan het "Koolstoffonds" voor communautaire ontwikkeling (CDCF) van de Wereldbank goed voor een bedrag van 5 miljoen dollar. In 2007 investeerde het gewest 2 miljoen € in de aankoop van Kyoto-eenheden. Deze participaties moeten worden beschouwd als eerste concrete passen naar de verwezenlijking van de doelstelling die werd gedefinieerd in het Waalse Luchtplan (5,5 miljoen ton CO₂ voor de periode 2008-2012). Het Waalse gewest bestudeert momenteel de bijkomende middelen om dit doel te bereiken.

In november 2004 besliste het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** om tijdens de periode 2005-2014, 9,5 miljoen dollar te investeren in het CDCF van de Wereldbank. Deze investering zou het gewest ongeveer 97,5 kT CO₂-eq. in gecertificeerde emissiereductie (CER) opleveren voor de eerste verbintenisperiode. Het Brussels Gewest ging de verbintenis aan om de flexibiliteitsmechanismen slechts te gebruiken tot belope van maximaal 50% van zijn reductie-inspanning.

5.1.11 De klimaatdimensie integreren in het ontwikkelingsbeleid

A/ de klimaatverandering in het Belgisch ontwikkelingssamenwerkingsbeleid

De Belgische ontwikkelingshulp bestaat uit acties op federaal niveau en acties die worden gefinancierd door de Gewesten en Gemeenschappen. Laatstgenoemde financieringen vertegenwoordigen ongeveer 5% van alle Belgische ontwikkelingshulp. De betrokken federale deelentiteiten hebben hun eigen strategie en geografische en sectorale prioriteiten.

De wet van 25 mei 1999 over de samenwerking levert het wettelijke kader van het Belgische ontwikkelingssamenwerkingsbeleid. Als prioritaire doelstelling voor de Belgische samenwerking stelt zij de duurzame humane ontwikkeling die moet worden gerealiseerd via de strijd tegen armoede, op basis van het concept van partnerschap en in naleving van de pertinente criteria voor de ontwikkeling.

Deze wet voorziet in een geografische en sectorale concentratie van de hulpverlening. België heeft achttien partnerlanden waaronder zes onder de Minst Ontwikkelde Landen (MOL) en de Belgische bilaterale hulp richt zich op vijf sectoren: i) basisgezondheid, ii) onderwijs, iii) landbouw, iv) basisinfrastructuur, v) conflictpreventie en consolidatie van de maatschappij. Bovendien worden vier transversale thema's in het Belgische samenwerkingsbeleid geïntegreerd: leefmilieu, gender, rechten van het kind en sociale economie.

In verband met het leefmilieu worden (risico- en integratie)markers toegepast. Zes prioritaire aspecten begeleiden de actie van de Belgische samenwerking, die allemaal nauw verbonden zijn met de klimaatverandering en er de gevolgen van zouden kunnen ondervinden:

- duurzaam waterbeheer
- strijd tegen de verwoestijning en de aantasting van de gronden
- bescherming en duurzaam beheer van de bossen
- bescherming en duurzaam beheer van de biodiversiteit
- verbetering van het ecologisch beheer van de steden en stadsranden
- strijd tegen en vermindering van de gevolgen van de klimaatverandering

Gezien het belang van deze uitdaging voor zowel de ontwikkelingslanden als voor de Belgische samenwerking, zag België de noodzaak in om de klimaatverandering optimaal in het ontwikkelingssamenwerkingsbeleid te integreren. In maart 2008 organiseerde de Belgische samenwerking een conferentie met nationale en internationale deskundigen om een debat en een denkoefening ter zake op gang te brengen. Na deze conferentie werd een verslag met een reeks aanbevelingen, op basis waarvan een actieplan wordt uitgewerkt, overhandigd aan de minister van Ontwikkelingssamenwerking⁹. De volgende opportuniteiten werden geïdentificeerd: versterking van de capaciteiten en de expertise, ook voor het Directoraat-Generaal van Ontwikkelingssamenwerking, transversale integratie van de klimaatverandering in de samenwerkingsprogramma's en invoering van een "klimaattest" voor de projecten.

Overigens werd, in het kader van de Verklaring van Bonn (2001), afgelegd door de landen van de Europese Unie, Canada, IJsland, Nieuw-Zeeland en Zwitserland waarin deze landen de verbintenis aangingen bijkomende 410 miljoen dollar per jaar te besteden aan de strijd tegen de klimaatverandering, de bijdrage van België vastgelegd op een bijkomend bedrag van 12 miljoen dollar ten opzichte van het uitgavenniveau van 2001. Momenteel ligt de Belgische bijdrage ver boven deze verbintenis: in 2001 besteedde het 25,03 miljoen dollar aan de strijd tegen de klimaatverandering, in 2005 was dat 45,17 miljoen dollar, in 2006 liep dit bedrag op tot 55,91 miljoen dollar en in 2007 tot 62,18 miljoen dollar. In vergelijking met de financiële engagementen van 2001 betekent dit dat het budget dat het DGOS aan de strijd tegen de klimaatverandering besteedt, in 2005 met 20,14 miljoen dollar, in 2006 met 30,88 miljoen dollar en in 2007 met 37,13 miljoen dollar steeg.

⁹ Jean-Pascal Van Ypersele, "de klimaatveranderingen en het Belgische ontwikkelingssamenwerkingsbeleid: uitdagingen en opportuniteiten", UCL, 2008

B/ Het Kyotoprotocol en het Belgisch ontwikkelingssamenwerkingsbeleid

Het Kyotoprotocol stelt met name dat de landen alle mogelijke maatregelen nemen voor de promotie, de bevordering en de financiering van de toegang of de transfer van hulpmiddelen zoals technologieën, knowhow, ecologisch rationele praktijken en procédés met een belang voor de klimaatverandering, vooral in de ontwikkelingslanden, alsook de opleiding en de versterking van de menselijke capaciteiten.

De overdracht van technologieën en de versterking van de capaciteiten zijn de belangrijkste aspecten van de bilaterale, multilaterale en onrechtstreekse samenwerking. Duurzame landbouw en bodembeheer, geïntegreerd waterbeheer, projecten inzake milieuopvoeding, hernieuwbare energie en duurzame elektrificatie zijn allemaal sectoren waarin de Belgische samenwerking projecten steunt.

1) Bilaterale samenwerking

In de praktijk zijn vele projecten inzake bilaterale samenwerking rechtstreeks of onrechtstreeks verbonden met de strijd tegen de klimaatverandering omdat de klimaatverandering een transversaal probleem is dat de andere vijf hoofdthema's van de Belgische samenwerking inzake leefmilieu beïnvloedt. Met andere woorden, projecten die het duurzame waterbeheer, de strijd tegen verwoestijning en bodemaantasting, duurzame stadsontwikkeling steunen, kunnen potentieel deelnemen aan de strijd tegen de effecten van de klimaatverandering op de populaties.

In bilateraal verband telt de Belgische samenwerking immers weinig grote infrastructuurprojecten. De meeste projecten die in het kader van de bilaterale samenwerking werden opgestart, betreffen vooral de institutionele ondersteuning en de versterking van de capaciteiten.

Met het oog op de naleving van de verbintenissen die in het Kyotoprotocol staan, nemen interventies in verschillende domeinen deel aan de bewustwording van de problematiek van de klimaatverandering. We citeren bijvoorbeeld de volgende sectoren

- energie (promotie van de hernieuwbare energie in Mozambique, Mali en de Filipijnen, energieplanning in zuidelijk Afrika, promotie van technologieën voor de vermindering van houtverbruik in Niger);
- transport (steun aan het onderhoud van de stadsbussen in Algerije);
- bescherming van de biodiversiteit (bescherming en bewaring van de wet lands in Tanzanië).

2) Multilaterale samenwerking

Het DGOS draagt bij tot het algemene budget van het Verdrag van de Verenigde Staten over de Klimaatverandering (UNFCCC) en het Kyotoprotocol alsook tot de financiering van het Montréalprotocol en van de Verdragen van de Verenigde Naties over de biodiversiteit (UNCBD) over de strijd tegen de verwoestijning (UNCCD).

Het DGOS draagt ook bij tot de financiering van de Global Environment Facility (GEF), het financiële mechanisme van verschillende multilaterale instrumenten inzake leefmilieu waaronder het UNFCCC. Sinds 2003 werd de Belgische deelname aan de GEF opgetrokken van 10,5 miljoen per jaar voor de periode 2003-2006 naar 11,5 miljoen per jaar voor de periode 2007-2010. Een derde van dit bedrag gaat naar de strijd tegen de klimaatverandering.

De projecten van de GEF inzake klimaatverandering helpen ontwikkelingslanden en overgangseconomieën om bij te dragen tot de algemene doelstelling van het UNFCCC. Deze projecten steunen maatregelen die de schade die wordt veroorzaakt door de klimaatverandering, minimaliseren door de risico's of negatieve effecten daarvan te beperken.

In het kader van zijn partnerschap met het Milieuprogramma van de Verenigde Naties financiert het DGOS bijvoorbeeld een programma met de titel "*Integrated environmental assessments and capacity building at subregional, national and city levels in a context of adaptation to and mitigation of climate change*". Het DGOS financierde eveneens een atlas over het leefmilieu in Afrika waarin wordt gewezen op de veranderingen die het leefmilieu in Afrika de afgelopen 30 jaar onderging, met name wegens de klimaatverandering, dankzij satelietbeelden van archieven en van vandaag. Met deze atlas zouden de beslissers (en schenkers) moeten beschikken over een ernstige basis voor het nemen van de juiste beslissingen in het kader van de strijd tegen de klimaatveranderingen.

3) Samenwerking via niet-gouvernementele programma's

De spelers van deze samenwerking via niet-gouvernementele programma's zijn met name universiteiten, wetenschappelijke instellingen en NGO's aan wie het DGOS subsidies uitkeert voor activiteiten die rechtstreeks te maken hebben met:

- verzachting van de klimaatverandering: door de vermindering van CO₂-uitstoot, het gebruik van niet-fossiele energiebronnen en preventie van verwoestijning. Voorbeelden: ontwikkeling van hernieuwbare energiebronnen (Benin en Marokko), Energiesystemen en biobrandstoffen (DRC);
- aanpassing aan de klimaatverandering in het ruimer kader van het leefmilieu en de duurzame ontwikkeling, hetzij door de uitbreiding van de kennis (opleiding, onderwijs, onderzoek), hetzij door een grotere weerstand tegen de verandering (landbouw- en veeteelttechnieken, toegang tot water, duurzaam beheer van de natuurlijke bronnen). Bijvoorbeeld: water en leefmilieu (Marokko), beheer van de natuurlijke bronnen in ontwikkelingslanden (DRC);
- toezicht van de impact van de ecoklimatologische verandering, met name op vectorziekten en biodiversiteit. Bijvoorbeeld: programma voor de uitbreiding van de capaciteiten van de partnerlanden met als doelstelling, het bestuderen van de biodiversiteit, inclusief het toezicht op de impact van de ecoklimatologische veranderingen (Koninklijk Instituut voor Natuurwetenschappen).

De onrechtstreekse spelers zijn vooral aanwezig in de volgende focuslanden: Boliviaë, Ecuador, Peru, Viëtnam, Marokko. In Sub-Sahara Afrika krijgen Centraal-Afrika en West-Afrika het meeste aandacht (Senegal, Mali, Niger, Benin, Rwanda, Burundi, DRC, Oeganda).

In verband met de samenwerking via universiteiten verleent het DGOS eveneens zijn steun aan de organisatie van cursussen en opleidingsprogramma's binnen Belgische universiteiten, bijvoorbeeld de organisatie van een regionaal atelier UNFCCC over de transfers van technologieën aan de universiteit van Gent (2003). In dit verband organiseerde de universiteit van Gent vijf cursussen over de transfers van dabs-technologie in het kader van het UNFCCC en het Kyoto-protocol voor een ruim publiek uit zowel de overheids- als de privésector.

Een ander voorbeeld uit de universitaire wereld: de VLIR (Vlaamse Interuniversitaire Raad) lanceerde in 2008 een offerteaanvraag voor de organisatie van onderzoeksplatforms en de invoering van een onderzoeksplatform over de klimaatverandering ligt ter studie.

4) Bescherming en duurzaam beheer van de bossen

De kwestie van de bescherming van de bossen heeft een dubbel verband met de klimaatverandering; enerzijds ondergaan de bossen de belangrijke gevolgen ervan en anderzijds spelen zij een belangrijke rol inzake de verzachting van de klimaatverandering omdat zij koolstofdioxide opslorpen.

Het DGOS financiert of cofinanciert verschillende multilaterale acties inzake de bescherming en het duurzame beheer van de wouden in de DRC. De bescherming van de integriteit van de tropische wouden in de DRC is immers niet alleen een noodzaak voor de ontwikkeling van de DRC en de hele subregio van het bekken van Congo, maar ook een essentiële prioriteit voor het behoud van de biodiversiteit en de strijd tegen de opwarming van de aarde.

De steun aan de verbetering van het bosbeheer wordt verwezenlijkt via drie programma's. Meer specifiek bestrijkt een programma dat door het WWF wordt uitgevoerd, de boswetgeving, helpt het de exploitatieplannen van de bosconcessies hervormen en steunt het het behoud en de ontwikkeling in een bufferzone van de woudreserve van Luki in Laag-Congo. De FAO steunt de communautaire bosbouwvormingen. De UNESCO steunt op haar beurt het toezicht op het beheer van de beschermde gebieden en de opleiding van de kaderleden voor bosbeheer bij de ERAIFT¹⁰.

Buiten de financiering van deze programma's legt België zich eveneens toe op verschillende initiatieven met meerdere schenkers. Zo steunde het in 2006 actief de installatie van het *Fonds Commun Multi-bailleurs Gouvernance Forestière RDC*, dat wordt beheerd door de Wereldbank met als doel het goede bosbeheer en de duurzame exploitatie van de wouden.

¹⁰ ERAIFT: Ecole régionale d'administration et de gestion intégrée des forêts tropicales

De Belgische samenwerking organiseerde op 26 en 27 februari 2007 met de steun van de DRC en de internationale gemeenschap (Europese Commissie, Wereldbank, Verenigd Koninkrijk, Frankrijk) in België ook een internationale conferentie over het duurzame beheer van de wouden van de DRC. Op deze conferentie waren de spelers bijeen die te maken hebben met de Congolese wouden teneinde de inventaris op te maken, na te denken over duurzaam en vernieuwend beheer van de wouden alsook over de geschikte financieringsmechanismen om van de wouden een duurzame menselijke ontwikkelingsfactor te maken. De besluiten ervan werden opgenomen in de Verklaring van Brussel.

5) Sensibilisering

De internationale conferentie over klimaatverandering en ontwikkelingssamenwerking die in maart 2008 werd georganiseerd, stond open voor het publiek en liet dus eveneens toe het Belgische publiek te sensibiliseren voor het probleem en de gevolgen van de klimaatverandering op de ontwikkelingslanden. Bovendien besteedde de Belgische samenwerking een speciaal exemplaar van haar tweemaandelijks tijdschrift "Dimensie 3" aan ontwikkeling en klimaatverandering (uitgave januari-februari 2008).

5.2 Doelstellingen inzake uitstootvermindering

Alle beleidslijnen en maatregelen die in hoofdstuk 6.1 worden beschreven, zijn bedoeld om de doelstellingen van het Kyotoprotocol te bereiken. In het kader van de verdeling van de last onder de Europese landen, werd dit engagement vastgelegd op $-7,5\%$ voor België. Het moet de uitstoot van de zes broeikasgassen die in bijlage A van het Kyotoprotocol worden vermeld, met minstens $7,5\%$ ten opzichte van het referentiejaar verminderen tijdens de verbintenisperiode van 2008 tot 2012.

De "toegewezen hoeveelheden" die aan de verschillende landen worden toegekend (emissiequota's die zijn toegelaten tijdens de periode 2008-2012) worden opgesteld op basis van het niveau van de emissies van het referentiejaar. "De "toegewezen hoeveelheid" wijst op het emissiequota dat aan elk geïndustrialiseerd land wordt toegekend, dit wil zeggen het totale bedrag van de emissies die tijdens de vijf jaar van de eerste verbintenisperiode (2008-2012) zijn toegelaten. Zij wordt opgesteld door het niveau van de antropogene emissies van de zes broeikasgassen die in bijlage A van het protocol worden vermeld, uitgedrukt in CO₂-equivalent, tijdens het referentiejaar met vijf te vermenigvuldigen en het percentage vermindering of beperking dat in bijlage B van het protocol wordt vermeld, toe te passen.

Het akkoord van het overlegcomité over de verdeling van de nationale lasten (2004) waarover tussen de federale Staat en de drie gewesten werd onderhandeld, was eveneens een belangrijke fase waarin de gedifferentieerde doelstellingen voor de federale deelstaten werden vastgelegd. De nationale doelstelling inzake vermindering van broeikasgassen ($-7,5\%$) werd op een gedifferentieerde manier tussen de drie gewesten verdeeld. De doelstellingen die hen werden opgelegd (uitgedrukt in percentage ten opzichte van het referentiejaar) zijn:

- Vlaams Gewest: $-5,2\%$
- Waals Gewest: $-7,5\%$
- Brussels Hoofdstedelijk Gewest: $+3,475\%$

De gewesten moeten dus de maatregelen nemen die nodig zijn om hun specifieke doelstellingen op het grondgebied tijdens de eerste verbintenisperiode (2008-2012) te halen. De federale overheid ging de verbintenis aan om bijkomende maatregelen te nemen die leiden tot reducties op regionaal niveau.

Ten slotte bevat tabel 13 de formele verbintenissen van België en zijn federale deelstaten die samen de doelstellingen van dit Nationaal Klimaatplan vormen.

Tabel 13 : Cijferdoelstellingen van het Nationaal Klimaatplan die overeenstemmen met de maximale hoeveelheden die door de federale deelstaten mogen worden uitgestoten

Bron: oorspronkelijk inventarisplan 2008

	Emissierechten (Gewesten) (in tCO ₂ eq)			Bijkomende emissierechten (Federal JI/CDM) (in tCO ₂ eq)	
	Gewestelijk streefdoel	AA Gewesten	AAU's Gewesten (per jaar)	Flexmechs Federale Regering (periode)	Flexmechs Federale Regering (per jaar)
Vlaams Gewest	-5.20%	412 317 165	82 463 433	n.v.t.	n.v.t.
Waals Gewest	-7.50%	253 103 255	50 620 651	n.v.t.	n.v.t.
Brussels Hoofdst. Gewest	3.48%	20 782 907	4 156 581	n.v.t.	n.v.t.
BELGIË	n.v.t.	686 203 327	137 240 665	12 207 799	2 441 560

6 Zich aanpassen aan de klimaatveranderingen

6.1 Situering

Hoewel positieve gevolgen van de klimaatveranderingen in België niet zijn uitgesloten (groeisimulaties bij planten, daling van gebruik van verwarming in de winter, ...) zouden vele gevolgen negatief moeten zijn. De invoering van een adaptatieprogramma blijkt dus noodzakelijk om de negatieve gevolgen te minimaliseren op het milieu-, sociaal en economisch vlak. In die zin beoogt de adaptatiestrategie de opstelling van beleidslijnen, praktijken en projecten die de schade kunnen beperken en/of opportuniteiten in verband met de klimaatverandering kunnen creëren.

Op wereldvlak keurde de conferentie van de partijen van het UNFCCC een vijfjarig werkprogramma goed, gestructureerd op de wetenschappelijke, technische en sociaal-economische aspecten van de gevolgen, de kwetsbaarheid en de aanpassing aan de klimaatverandering. Op Europees niveau werd een groot debat over de adaptatiemaatregelen opgestart in het kader van de herziening van het Europees programma inzake Klimaatverandering dat zou moeten uitmonden in aanbevelingen en maatregelen die op communautair niveau worden geïntegreerd. Tot nu werden de overwegingen in verband met de aanpassing aan de klimaatverandering niet op grote schaal geïntegreerd in het milieu- (biodiversiteit, bescherming van het oppervlaktewater, ...) of een ander beleid (gemeenschappelijk landbouwbeleid). Niettemin werden verschillende onderzoeksprogramma's waarin de implicaties van de potentiële impact van de klimaatverandering werden geëvalueerd, gepland of zullen deze weldra worden gelanceerd op Europees en Belgisch niveau (federaal en regionaal).

Wat België betreft laat de informatie die thans beschikbaar is, vermoeden dat de kunstzone, de Noordzee, de waterwegen en de bosexploitatie gedeeltelijk kwetsbaar zijn, zelfs in geval van een gemiddelde regionale temperatuurstijging van minder dan 3°C in de zomer.

De watervoorraden, de risico's op overstroming en de menselijke gezondheid zouden eveneens een bron van bekommernis kunnen worden in het kader van dit scenario, hoewel in dit verband een grotere onzekerheid bestaat. Met een temperatuurstijging van 3°C of meer zullen biodiversiteit en bossen waarschijnlijk ernstig worden bedreigd terwijl droogte en hittegolven een belangrijke bron van bekommernis zullen zijn wat de gezondheid betreft. De bestaande adaptatiemaatregelen zijn toegespitst op de bescherming van de kustzones, het beheer van het hoogwater van de waterwegen en de bossector.

Sinds een vijftiental jaren hebben de gewestelijke administraties die verantwoordelijk zijn voor het bosbeheer vooral bijgedragen tot de bevordering van de vervanging van de naaldbomen, zoals de *epicea* en de *grove den* door andere soorten die beter aan de zachte en natte winters zijn aangepast, zoals de *Douglas*. Er wordt gebruik gemaakt van reglementaire en financiële incentives, vooral in de vorm van subsidies die worden uitgekeerd aan plantages die een gids van aan het huidige klimaat aangepaste soorten volgen.

Uiteindelijk zijn het de bospopulaties die het minst aan hun natuurlijk milieu zijn aangepast, die het eerst zullen worden aangetast door de klimaatverandering. Zo beogen de bosbouwpraktijken de bevordering van de soorten die het best aan de lokale (huidige) omstandigheden van het leefmilieu zijn aangepast, wat een eerste stap in de aanpassing aan de toekomstige veranderingen is. De diversifiëring van de soorten en het behoud van weinig door de mens veranderde ecosystemen dragen eveneens bij tot de verbetering van de aanpassingscapaciteit van de bossen aan de veranderingen. Hoewel de reglementering er nog niet expliciet rekening mee houdt, wordt met de toekomstige evolutie van het klimaat steeds meer rekening gehouden bij de keuze van de beplantingen. Ook worden versterkte maatregelen om omgevallen bomen te beperken (open plekken in het bos, daling van de dichtheid van de populaties, enz.) overwogen.

6.2 Adaptatieplannen

Europese Unie

Op 29 juni 2007 verscheen het groenboek over Europese adaptatie-initiatieven. Dit groenboek "Aanpassingen aan de klimaatveranderingen in Europa, mogelijkheden voor EU-actie" peilt naar de visies en adaptatie-initiatieven van de verschillende beleidsdomeinen, overheidsinstanties, wetenschappelijke experts en doelgroepen uit de Europese Unie. Ook de meeste beleidsdomeinen binnen Vlaanderen hebben hiertoe een waardevolle input gegeven. Als vervolg op het groenboek wordt in de eerste helft van 2009 een witboek gepubliceerd. Hierin wordt de Europese strategie ontwikkeld, die als basis kan dienen voor de Nationale strategie over Adaptatie.

Vlaams Gewest

1. Impact klimaatwijziging bepalen

Adaptatie vereist in de eerste plaats een zo goed mogelijke kennis van het toekomstige klimaat en zijn effecten. Op dit moment is de kennis over de impact van klimaatverandering in Vlaanderen nog in opbouw. Toch zijn al enkele grote lijnen beschikbaar die een adaptatiebeleid verantwoorden. Vermits het adaptatiebeleid een continu proces is, moet het ook continu bijgesteld worden in functie van de laatste gegevens.

Onderzoek binnen diverse beleidsdomeinen richt zich op klimaatscenario's over korte en lange termijn. Op basis hiervan worden methoden uitgewerkt die de impact op maatschappelijke en natuurlijke systemen in Vlaanderen bepalen. De kwetsbaarheid van een systeem hangt nauw samen met de blootstelling aan klimaatfactoren en zijn gevoeligheid en aanpassingscapaciteit.

In 2008 is een achtergronddocument klimaatveranderingen gepubliceerd door het MIRA. Dit brengt de klimaatveranderingen en de adaptatie in beeld. Via een literatuurstudie wordt de invloed van de klimaatveranderingen in Vlaanderen in kaart gebracht.

2. Adaptatieplan en Actieplan opstellen

De uitwerking van een Vlaams adaptatieplan is de centrale doelstelling. Hierbij is integratie van belang met de bestaande beleidsstrategieën voor het waterbeheer (SigmaPlan), de landbouw, het natuurbeheer, de ecosystemen, de ruimtelijke ordening en de gezondheid. Dit Vlaams adaptatieplan zal in twee fasen tot stand komen.

Door de Vlaamse overheid wordt via een analyse van buitenlandse adaptatieplannen, eigen ervaringen en de bestaande studies de basis gelegd voor een Vlaams adaptatieplan.

Na de bepaling van de impact op de maatschappelijke en de natuurlijke systemen en als onderdeel van het adaptatieplan kan een actieplan de prioritair maatregelen tot risicoreductie en de bijhorende kosten en baten bepalen voor zowel de overheid als de diverse doelgroepen.

Het beleid dient hiertoe een kosteneffectief Vlaams actieplan uit te werken op basis van sociaaleconomische afwegingen van de risico's en dringende maatregelen bij de meest kwetsbare systemen. Hierbij beoogt het een evenwicht tussen zo laag mogelijke inherente klimaatrisico's en de sociaaleconomische ontwikkeling. Dit actieplan vormt het kader waarbinnen de coördinatie van de adaptatiemaatregelen mogelijk is op diverse niveaus.

Een effectief actieplan zorgt er op termijn voor dat klimaatrisico's een normaal deel uitmaken van de besluitvorming door overheden, ondernemingen en individuele burgers. Sensibilisatie en de ontwikkeling van beleidsondersteunende instrumenten kunnen de lokale besturen, ondernemingen en individuele burgers bij hun acties helpen.

Nu al zijn er enkele sectoren zoals de watersector, de landbouwsector en natuursector, die onderzoek voeren waaruit concrete maatregelen zijn voort gekomen. Zij zullen de basis vormen van en de inhoud geven aan het actieplan.

Vlaanderen stemt haar adaptatiestrategie af op de EU initiatieven.

Waals Gewest

Met de problematiek van de adaptatie aan de klimaatveranderingen in het Waals Gewest wordt rekening gehouden in bepaalde sectorale beleidslijnen; zo breidde het Plan PLUIES (Preventie en Bestrijding van Overstromingen en de Gevolgen daarvan voor de Geteisterden) het gamma acties uit dat moet worden ingevoerd om hierin de mogelijk nodige adaptatie-maatregelen te integreren; tegelijk worden maatregelen aangaande het bos- en landbouwbeheer gepland.

Een contactgroep over de adaptatie aan de klimaatveranderingen werd in oktober 2008 geïnstalleerd om zich in te laten met de aspecten oppervlaktewater, grondwater, landbouw, ruimtelijke ordening en gezondheid.

Nationaal Adaptatieplan

Maatregelen inzake adaptatie worden op dit ogenblik genomen door elk van de respectievelijke deelentiteiten. De Belgische overheid zal de mogelijkheid evalueren om op basis van de opgedane ervaringen een Nationaal Adaptatieplan uit te werken.

7 Voorbereiding van het post - Kyoto tijdperk

De Belgische standpunten en inbreng voor op de EU- visie op het klimaatbeleid na 2012 worden voorbereid binnen de Coördinatiewerkgroep Broeikasemect (CGBKE) van het Coördinatiecomité Internationaal Milieubeleid. Het Directoraat Generaal Europa (DGE) van de Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken formaliseert deze standpunten om de Europese ministerraden voor te bereiden.

Op regelmatige basis worden informatievergaderingen georganiseerd met het Belgische middenveld. De bedoeling is om de verschillende actoren geïnformeerd te houden over de voortgang van het internationale en EU-proces.

Daarnaast verrichten zowel de federale als de Regionale overheden, onderzoek naar een mogelijke Belgische bijdrage aan het post-2012 klimaatregime. In dit kader wordt bijkomend overleg georganiseerd met het middenveld ten einde een breed draagvlak te creëren.

In België vond op 14 september 2004, op initiatief van de federale overheid, een eerste studiedag plaats over 'Het toekomstig klimaatbeleid na 2012'. Het was ook voor het eerst dat zoveel Belgische beleidsmakers, Belgische socio-economische actoren en deelnemers van de milieubeweging bijeenkwamen. De studiedag was het startschot voor het overleg in België over dit onderwerp.

Op 26 april 2006 werd, i.s.m. de drie gewesten, een tweede workshop rond het klimaatbeleid na 2012 voor alle stakeholders georganiseerd. Bedoeling van deze workshop was een overzicht te bieden van de meest recente wetenschappelijke inzichten in de te verwachten ontwikkelingen van het klimaat en de gevolgen ervan.

Een eerste studie¹¹, die werd uitgevoerd in april 2005, had tot doel de kenmerken en de basishypothesen voor de berekening van de scenario's voor emissiereducties op middellange en langetermijn te bepalen.

Een tweede studie¹², uitgevoerd door het Federaal Planbureau in opdracht van de federale overheid en de gewesten, betrof de analyse van de haalbare scenario's van emissiereducties voor België tegen 2020 en 2050. Tijdens een rondetafelconferentie¹³ op 24 oktober 2006, werd deze studie aan alle belanghebbenden voorgesteld.

Om de Belgische standpunten tijdens de onderhandelingen over het EU klimaat- & energiepakket te onderbouwen, werd in de loop van 2008 door de federale overheid, de 3 gewesten in samenwerking met het Federaal Planbureau onderzoek gedaan naar de impact van het EU klimaat- & energiepakket voor België. De resultaten hiervan werden voorgesteld aan de stakeholders op 18 september 2008. De resultaten werden eind november 2008 gepubliceerd in een rapport.

Het toekomstige globaal klimaatakkoord moet het kader scheppen voor een transitie naar een koolstofarme economie en een samenleving waarbinnen de weerbaarheid van landen en de kwetsbare gemeenschappen verhoogd wordt. Dit betekent dat de uitstoot van broeikasgassen tegen 2050 ten opzichte van wereldwijd minstens moet gehalveerd worden, zodat de Europese 2°C-doelstelling binnen het bereik blijft¹⁴. België zal in de aanloop naar Kopenhagen binnen de EU pleiten om een duidelijk en positief signaal te geven aan de ontwikkelingslanden.

¹¹ 'Characteristics of models for the calculation of GHG scenarios in Belgium', ECONOTEC & VITO, 12 mei 2005: http://www.climatechange.be/climat_klimaat/pdfs/FR_ModelChars.pdf

¹² Het klimaatbeleid na 2012: analyse van scenario's voor emissiereductie tegen 2020 en 2050. Federaal Planbureau, juli 2006, 248 pag. Te consulteren op http://www.climatechange.be/climat_klimaat/nl/na2012_studie.html

¹³ http://www.climatechange.be/climat_klimaat/nl/na2012_rondetafel.html

¹⁴ Volgens het meest recente wetenschappelijke rapport van het Intergouvernementeel Panel voor de Klimaatverandering (IPCC) moeten de industrielanden hiervoor tegen 2050 hun uitstoot met 80-95% terugdringen ten opzichte van het niveau van 1990 en moet ook de uitstoot van de ontwikkelingslanden substantieel onder de uitstoot in een 'business as usual'-scenario blijven. Tegen 2020 stelt het IPCC voor de industrielanden een uitstootvermindering van 25-40% ten opzichte van 1990 voorop, en voor de meeste zich ontwikkelende regio's zou volgens recent onderzoek de emissiegroei met 15 tot 30% onder het "business as usual"-scenario moeten blijven.

De ontwikkelingslanden zouden bij hun inspanningen om hun uitstoot van broeikasgassen aan te pakken en om zich aan te passen aan klimaatverandering, technologische en financiële ondersteuning moeten krijgen. Dit zal een belangrijke opschaling van de huidige inspanningen inhouden. Een architectuur ontwikkelen om investeringen en financiële stromen afkomstig van gevarieerde bronnen, te optimaliseren en te mobiliseren, is een belangrijke inzet. Wij staan gunstig tegenover een billijke bijdrage van alle partijen voor de invoering van een financiële architectuur in het kader van het globale akkoord voor het post-2012-tijdperk. Solidariteit dringt zich op, maar deze moet gepaard gaan met responsabilisering.

8 Monitoring

Het kader voor de uitvoering en de opvolging van het Nationaal Klimaatplan wordt gedefinieerd in een samenwerkingsovereenkomst tussen de federale Staat en de Gewesten. In deze overeenkomst wordt gestipuleerd dat een systeem voor de jaarlijkse evaluatie van de vordering in het kader van de implementatie en (ecologische, sociale en economische) impact van de politieke opties en de krachtens het Nationaal Klimaatplan genomen maatregelen moet worden ingevoerd.

Deze evaluatie moet dienen als basis voor de actualisering, adaptatie en rectificatie van het plan, op voorstel van de Nationale Klimaatcommissie (NKC) die krachtens de samenwerkingsovereenkomst werd opgericht.

Om de jaarlijkse evaluatie van het NKP mogelijk te maken, deed de NKC in 2008 een studie om een evaluatiemethodologie voor het klimaatbeleid in België op te stellen.

Deze studie heeft een driedubbel doel:

- 1) De bestaande set indicatoren voor de opvolging en de evaluatie van de implementatie en de (sociale, economische en ecologische) weerslag van de maatregelen en politieke opties van het NKP, op basis van verschillende criteria aanvullen en optimaliseren. Aan de hand van de geselecteerde set indicatoren moet het NKP aan een doeltreffende evaluatie kunnen worden onderworpen. Voor elke geselecteerde indicator wordt de beschikbaarheid van de gegevens voor de concretisering van de indicator onderzocht en in een inventaris weergegeven. De studie beoogt de identificatie van de lacunes in de inzameling van de kwantitatieve en kwalitatieve gegevens die nodig zijn om de indicatoren in te vullen en desgevallend aanbevelingen te formuleren om deze lacunes op een adequate manier op te vullen.
- 2) De opstelling van de jaarlijkse evaluatieverslagen van het NKP en de nationale verslagen, zoals opgesomd in paragraaf III.1 vergemakkelijken door de ontwikkeling en de operationalisering van een centraal systeem voor gegevensbeheer als instrument voor het permanent secretariaat dat op een geordende manier de pertinente informatie voor de opstelling van deze verslagen bijhoudt en toelaat dat uit de databank de gegevens worden gehaald die voor elk van de verslagen in de aangepaste vorm nodig zijn.
- 3) De ontwikkeling van een internetsite voor de NKC. De databank moet op deze internetsite worden gezet. De internetsite zal minstens algemene informatie over de NKC bevatten (leden, doelstellingen, wettelijk kader, ...) en plaats laten voor publicaties (archieven) en voor voormelde databank. Uitbreidingen moeten uiteraard mogelijk zijn.

De databank is thans operationeel. Elke federale deelentiteit ging de verbintenis aan om de efficiëntie-indicatoren van haar beleid te meten met als doelstelling voor 2009, het harmoniseren van de methodologieën met het oog op de evaluatie en de adaptatie van dit plan.

9 Lijst van de tabellen en figuren

Figuur 1 : Schematische voorstelling van het broeikaseffect	6
Figuur 2 : Evolutie van de BKG-concentraties in de atmosfeer en de mogelijke invloed ervan op de globale opwarming (broeikasgaseffect)	7
Figuur 3 : Evolutie van de jaarlijkse gemiddelde jaartemperatuur die sinds 1833 in Ukkel wordt waargenomen	9
Figuur 4 : Uitstoot van BKG in België tussen 1990 en 2006 (zonder de LULUCF) ten opzichte van de Kyotodoelstelling.	24
Figuur 5 : Aandeel van de belangrijkste sectoren in 2006 in de emissies van BKG	24
Figuur 6 : Evolutie van de emissies van BKG van de verschillende sectoren tussen 1990 en 2006	25
Figuur 7 : Gewestelijke emissie van broeikasgassen	26
Figuur 8 : Verwachte evolutie van de emissie van BKG in België	27
Figuur 9 : Evolutie tussen 2000 en 2006 van het primaire energieverbruik van België per primaire productiebron	30
Figuur 10 : Evolutie tussen 2000 en 2006 van de bruto-elektriciteitsproductie aangevuld met de netto-invoer van elektriciteit	30
Tabel 1 : Overzicht van maatregelen van as 1	36
Figuur 11 : Evolutie tussen 2000 en 2006 van het eindverbruik van energie per sector	37
Tabel 2 : Overzicht van maatregelen van as 2	49
Tabel 3 : Overzicht van maatregelen van as 3	56
Tabel 4 : Evolutie van de mobiliteit op de weg 2007 (uitgedrukt in reizigerskilometers)	57
Tabel 5 : Overzicht van maatregelen van as 4	72
Tabel 6 : Inventarisering van land- en tuinbouw (2000-2007)	73
Tabel 7 : Verdeling van de bosgebieden in België	74
Tabel 8 : Overzicht van maatregelen van as 5	79
Tabel 9 : Afvalproductie in duizenden ton (2000) en evolutie 1995-2000	80
Tabel 10 : Overzicht van maatregelen van as 6	84
Tabel 11 : Overzicht van maatregelen van as 8	99
Tabel 12 : Overzicht van maatregelen van as 9	110
Tabel 13 : Cijferdoelstellingen van het Nationaal Klimaatplan die overeenstemmen met de maximale hoeveelheden die door de federale deelstaten mogen worden uitgestoten.	118

10 Lijst van de afkortingen

	FR		VG		EN	
AA	-	-	-	-	AA	Assigned amount
AAU	UQA	Unité de quantité attribuée	-	toegewezen emissie-eenheid	AAU	assigned amount unit
ABE	ABE	Agence Bruxelloise pour l'Entreprise	BAO	Brussels Agentschap voor de Onderneming	-	-
ABEA	ABEA	Agence Bruxelloise pour l'Energie	-	Brussels Energie Agentschap	-	Brussels Energy Agency
ACEA	ACEA	Association des Constructeurs Européens d'Automobiles	-	Europese autobiefederatie	-	European automobile manufacturer' association
AEAA	AEAA	Association Européenne pour l'Enseignement de l'Architecture	-	-	-	European Association for Architectural Education
AGION	-	Agence pour l'Infrastructure dans l'Enseignement	AGION	AGentschap voor Infrastructuur in het Onderwijs	-	Agency for Schoolinfrastructure
AIE	AIE	Agence Internationale de l'Energie	IEA	Internationaal Energieagentschap	IEA	International Energy Agency
AMURE	AMURE	Amélioration de l'efficience énergétique et promotion d'une Utilisation plus Rationnelle de l'Energie du secteur privé (Subventions)	-	-	-	-
APCF	-	-	-	-	APCF	Asian Pacific Carbon Fund
APEE	PAEE	plans d'actions d'efficacité énergétique	APEE	actieplan inzake energie-efficiëntie	APEE	Action Plan for Energy Efficiency
AR	AR	Arrêté Royal	KB	Koninklijk besluit		
Asbl	ASBL	Association Sans But Lucratif	VZW	vereniging zonder winstoogmerk	-	non-profit-making organization
AWEX	AWEX	Agence Wallonne à l'EXportation	-	-	-	Walloon Export Agency
AWG-KP	-	-	-	-	AWG-KP	Ad Hoc Working Group on Further Commitments for Annex I Parties under the Kyoto Protocol
AWG-LCA	-	-	-	-	AWG-LCA	Ad hoc Working Group on Long-Term Cooperative action
BAO	ABE	Agence Bruxelloise pour l'Entreprise	BAO	Brussels Agentschap voor de Onderneming	-	The Brussels Enterprise Agency
BAT		Meilleure technologie disponible	BBT	beste beschikbare technologie/techniek	BAT	Best Available Technology
BBEP	OPEB	Ordonnance sur la Performance Energétique des Bâtiments	BBEP	Brusselse beschikking inzake energieprestatie	-	-

BBT	-	Meilleure technologie disponible	BBT	beste beschikbare technologie/techniek	BAT	Best Available Technology
BBP	PIB	Produit intérieur brut	BBP	Bruto Binnenlands Product	GDP	Gross domestic product
BEI	BEI	Banque Européenne d'Investissement	EIB	Europese Investeringsbank	EIB	European Investment Bank
BELSPO		Politique scientifique fédérale		Federaal Wetenschapsbeleid	BELSPO	BELgian Science Policy
BERD	BERD	Banque Européenne pour la Reconstruction et le Développement	EBRD	Europese Bank voor Heropbouw en Ontwikkeling	EBRD	European Bank for reconstruction and development
BILC	-	-	-	-	BILC	Brussels International Logistic Center
BIM	IBGE	Institut bruxellois pour la gestion de l'environnement	BIM	Brussels Instituut voor Milieubeheer	-	-
BIRA	IASB	Institut d'aéronomie spatiale de Belgique	BIRA	Belgisch Instituut voor Ruimte-aeronomie	-	Belgian Institute for Space Aeronomy
BIV	TMC	Taxe de mise en circulation	BIV	belasting op de inverkeerstelling	-	-
BKG	GES	gaz à effet de serre	BKG	broeikasgassen	GHG	Greenhouse gas
BMM	UGMM	Unité de gestion du modèle mathématique de la mer du Nord et de l'estuaire de l'Escaut	BMM	Beheerseenheid van het Mathematisch Model van de Noordzee en het Schelde-estuarium	MUMM	Management Unit of the North Sea Mathematical Models and the Scheldt estuary
BRISE	BRISE	Réseau InterSyndical Bruxellois pour l'Environnement	BRISE	BRussels Intersyndicaal SEnsibiliseringsnetwerk voor het milieu	-	-
BTW	TVA	Taxe sur la valeur ajoutée	BTW	belasting over de toegevoegde waarde	-	value added tax
CCIM	CCPIE	Comité de coordination de la politique internationale de l'environnement	CCIM	Coördinatiecomité Internationaal Milieubeleid	CCIEP	Coordination Committee for International Environmental Policy
CCNUCC	CCNUCC	Convention-Cadre des Nations Unies sur les Changements Climatiques	(UNFCCC)	Raamverdrag van de Verenigde Staten inzake Klimaatverandering	UNFCCC	United Nations Framework Convention on Climate Change
CCPIE	CCPIE	Comité de coordination de la politique internationale de l'environnement	CCIM	Coördinatiecomité Internationaal Milieubeleid	CCIEP	Coordination Committee for International Environmental Policy
CCS	-	-	-	-	CCS	Carbon Capture and Storage
CDCF	-	Fonds « Carbone » de Développement Communautaire	-	"Koolstoffonds" voor communautaire ontwikkeling	CDCF	Community Development Carbon Fund
CDDM	CDDM	Centre de Diffusion et de Documentation sur la Mobilité	-	centrum voor informatieverspreiding en documentatie over mobiliteit	-	-
CDM	MDP	mécanisme pour un développement propre	-	mechanisme voor schone ontwikkeling	CDM	Clean Development Mechanism

CEDAC	CEDAC	Centre d'Etude et d'Action pour la Cohésion sociale	-	-	-	-
CELINE	CELINE	Cellule interrégionale de l'Environnement	IRCEL	Intergewestelijke cel voor het leefmilieu	-	Belgian Interregional Cell for the Environment
CER	URCE	unités de réduction certifiées des émissions	(CER)	gecertificeerde emissiereductie	CER	certified emission reduction
CESRW	CESRW	Conseil Economique et Social de la Région Wallonne	-	De Sociaal-Economische Raad van het Waalse Gewest	-	Walloon Region Economic and Social Council
CET	CET	Centre d'enfouissement technique	-	centrum voor technische ingraving	-	waste landfill
CGBKE	GCEs	Groupe de coordination Effet de Serre	CGBKE	Coördinatiegroep Broeikaseffect	-	-
CH₄	CH₄	méthane	CH₄	methaan	CH₄	methane
CHP	-	cogénération	WKK	Warmtekrachtkoppeling	CHP	combined heat and power
CIE	CIE	Conférence interministérielle de l'environnement	ICL	Interministeriële conferentie voor het leefmilieu	-	-
CIMIT	CIMIT	Conférence Interministérielle pour la Mobilité, l'Infrastructure et les Transports	ICMIT	Interministeriele Conferentie voor Mobiliteit, Infrastructuur en Telecommunicatie	-	-
CIRCLE	-	-	-	-	CIRCLE	Climate Impact Research Coordination for a Larger Europe
CNC	CNC	Commission nationale Climat	NKC	Nationale Klimaatcommissie	-	National Climate Commission
CO	CO	Monoxyde de carbone	CO	koolmonoxide	CO	carbon monoxide
CO₂	CO₂	dioxyde de carbone	CO₂	koolstofdioxide	CO₂	carbon dioxide
CONCERE-ENOVER	CONCERE	CONCertation Etat-Régions pour l'Energie	ENOVER	ENergie OVERleg Staat-Gewesten	-	-
COP	COP	Conférence des parties	COP	Conferentie van de Partijen	COP	Conference Of the Parties
CPAS	CPAS	Centre Public d'Action Sociale	OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn	-	-
CREG	CREG	Commission de Régulation de l'Électricité et du Gaz	CREG	Commissie voor de Regulering van de Elektriciteit en het Gas	-	-
CRIE	CRIE	Centre régional d'initiation à l'écologie	GCIE	gewestelijke centra voor energie-initiatie	-	-
CV	CV	Certificat vert	GC	Groene Certificaten	GC	green certificate
CWaPE	CWaPE	Commission Wallonne Pour l'Energie	-	-	-	-
CWEDD	CWEDD	Conseil Wallon pour l'Environnement et le Développement Durable	-	-	-	-

CWATUPE	CWATUPE	Code wallon de l'Aménagement du territoire, de l'Urbanisme, du Patrimoine et de l'Energie	-	Waals Wetboek van Ruimtelijke ordening, Stedenbouw, Patrimonium en Energie	-	-
DGCD	DGCD	Direction Générale de la Coopération au Développement	DGOS	Directoraat-Generaal van Ontwikkelingssamenwerking	-	Belgian Development Cooperation
DG	DG	Direction Générale	DG	directoraat-generaal	-	-
DGE	DGE	Direction Générale Europe	DGE	Directoraat Generaal Europa	-	-
DGOS	DGCD	Direction Générale de la Coopération au Développement	DGOS	Directoraat-Generaal van Ontwikkelingssamenwerking	-	Belgian Development Cooperation
DGRNE	DGRNE	direction générale des ressources naturelles et de l'environnement	-	Directoraat-Generaal Natuurlijke bronnen en leefmilieu	-	-
DIV	DIV	Direction pour l'Immatriculation des Véhicules	DIV	Dienst Inschrijvingen van Voertuigen	-	Vehicle Registration Service
DNB Gas	GRD Gaz	gestionnaires de réseaux de distribution de gaz	DNB Gas	Waalse gasdistributienetbeheerders	-	-
DRC	RDC	République démocratique du Congo	DRC	Democratische Republiek Congo	DRC	Democratic Republic of the Congo
EBRD	BERD	Banque Européenne pour la Reconstruction et le Développement	EBRD	Europese Bank voor Heropbouw en Ontwikkeling	EBRD	European Bank for reconstruction and development
EFRO	FDER	Fonds européen de développement régional	EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling	ERDF	European Regional Development Fund
EIB	BEI	Banque Européenne d'Investissement	EIB	Europese Investeringsbank	EIB	European Investment Bank
EMAS	-	-	-	-	EMAS	Eco-Management and Audit Scheme
EPB	PEB	performance énergétique des bâtiments	EPB	Energieprestaties en binnenklimaat van gebouwen	EPB	Energy performance of buildings
EPK	PECC	programme européen en matière de changement climatique	EPK	Europees programma inzake klimaatverandering	ECCP	European Climate Change Programme
ERAIFT	ERAIFT	Ecole régionale post-universitaire d'aménagement et de gestion intégrés des forêts et territoires tropicaux	-	-	-	-
ERU	-	-	-	-	ERU	Emission Reduction Unit
ESA	ESA	Agence Spatiale Européenne	(ESA)	Europees Ruimteagentschap	ESA	European Space Agency
ETS		échanges de quotas d'émission		emissiehandelssysteem	ETS	Emission Trading Scheme
EU	UE	Union Européenne	EU	Europese Unie	EU	European Union

EUA	-	quotas d'émission européens	-	Europese emissierechten	EUA	European Union Allowances
Ew	Ew	niveau de performance énergétique globale	Ew	niveau van globale energieprestatie	Ew	-
FAO	(FAO)	Organisation des Nations Unies pour l'alimentation et l'agriculture	(FAO)	Voedsel- en Landbouworganisatie van de Verenigde Naties	FAO	Food and Agriculture Organization (of the United Nations)
FCN	FCN	formulaire commun de notification	GFK	gemeenschappelijke formulier voor kennisgeving	-	-
FEDESCO	FEDESCO	société publique de Services Energétiques	FEDESCO	publieke Energy Services Company	FEDESCO	Federal Energy Services Company
FEDIS	FEDIS	Fédération belge de la Distribution	FEDIS	Distributiefederaties	-	-
FEDR	FDER	Fonds européen de développement régional	EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling	ERDF	European Regional Development Fund
Fierwall	Fierwall	Filières d'énergie renouvelables en Wallonie	-	ketens inzake hernieuwbare energie in Wallonië	-	-
FISN	-	-	-	-	FISN	Flanders Inland Shipping Network
FLEGT	-	Application des réglementations forestières, gouvernance et échanges commerciaux	-	Wetshandhaving, bestuur en handel in de bosbouw	FLEGT	Forest Law Enforcement Governance and Trade
FOD	SPF	Service Public Fédéral	FOD	Federale Overheidsdienst	(FPS)	Federal public service
FOREM	FOREM	service public wallon de l'emploi et de la formation professionnelle	-	Waalse dienst voor beroepsopleiding en arbeidsbemiddeling	-	-
FNRS	FNRS	Fonds National de la Recherche Scientifique	(NFWO)	Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek	-	-
FRCE	FRCE	Fonds de réduction du coût global de l'énergie	FRGE	fonds ter reductie van de globale energiekost	-	-
FRGE	FRCE	Fonds de réduction du coût global de l'énergie	FRGE	fonds ter reductie van de globale energiekost	-	-
FRIA	FRIA	Fonds pour la formation à la Recherche dans l'Industrie et dans l'Agriculture	(FONL)	Fonds voor opleiding tot het onderzoek in nijverheid en landbouw	-	-
FSC	(FSC)	Conseil de bonne gestion forestière	(FSC)	Raad voor duurzaam bosbeheer	FSC	Forest Stewardship Council
GC	CV	Certificat vert	GC	Groene Certificaten	GC	green certificate
GCEI	CRIE	Centre régional d'initiation à l'écologie	GCIE	gewestelijke centra voor energie-initiatie	-	-
GCOS	(SMOC)	Système mondial d'observation du climat	-	-	GCOS	Global climate observation system

GCES	GCES	Groupe de coordination Effet de Serre	CGBKE	Coördinatiegroep Broeikaseffect	-	-
GE	GE	Grandes entreprises	GO's	grote Ondernemingen	(LE)	Large Enterprises
GEF	-	-	-	-	GEF	Global Environment Facility
GEN	RER	Réseau express régional	GEN	Gewestelijk Expresnet	-	-
GES	GES	gaz à effet de serre	BKG	broeikasgassen	GHG	greenhouse gas
GFK	FCN	formulaire commun de notification	GFK	gemeenschappelijke formulier voor kennisgeving	-	-
GH	GD	Grand duché	GH	Groohtogdom	GD	Grand Duchy
GIEC	GIEC	Groupe d'experts Intergouvernemental sur l'Evolution du Climat	(IPCC)	Intergouvernementale Werkgroep inzake klimaatverandering	IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change
GIS	-	-	-	-	GIS	Green Investment Schemes
GLB	PAC	Politique agricole commune	GLB	Gemeenschappelijk Landbouwbeleid	(CAP)	common agricultural policy
GMES	-	-	-	-	GMES	Global Monitoring for Environment and Security (KOPERNICUS)
GO's	GE	Grandes entreprises	GO's	grote ondernemingen	(LE)	Large Enterprises
GPS	-	-	-	-	GPS	Global positioning system
GT PAMs	GT PAMs	groupe de travail "Politiques et Mesures"	WG PAMs	werkgroep "Beleidslijnen en Maatregelen"	-	-
GRD Gaz	GRD Gaz	gestionnaires de réseaux de distribution de gaz	DNB Gas	Waalse gasdistributienetbeheerders	-	-
GWP	PRG	potentiel de réchauffement global	(GWP)	vermogen tot opwarming van de aarde	GWP	Global Warming Potential
H₂O	H₂O	eau	H₂O	waterdamp	H₂O	water
HEB	SER	Sources d'Energie Renouvelables	HEB	hernieuwbare energiebronnen	(RES)	renewable energy source
HFC	HFC	hydrofluorocarbone	HFK's	hydrofluorkoolstof	HFC	hydrofluorocarbon
HFK's	HFC	hydrofluorocarbone	HFK's	hydrofluorkoolstof	HFC	hydrofluorocarbon
HST	TGV	Train à grande vitesse	HST	Hoge Snelheidstrein	HST	High-speed train
IASB	IASB	Institut d'aéronomie spatiale de Belgique	BIRA	Belgisch Instituut voor Ruimte-aeronomie	-	Belgian Institute for Space Aeronomy
IBGE	IBGE	Institut bruxellois pour la gestion de l'environnement	BIM	Brussels Instituut voor Milieubeheer	-	-
ICL	CIE	Conférence interministérielle de l'environnement	ICL	Interministeriële conferentie voor het leefmilieu	-	-
ICMIT	CIMIT	Conférence Interministérielle pour la Mobilité, l'Infrastructure et les Transports	ICMIT	Interministeriële Conferentie voor Mobiliteit, Infrastructuur en Transport	-	-

IEA	AIE	Agence Internationale de l'Energie	IEA	Internationaal Energieagentschap	IEA	International Energy Agency
IFAPME	IFAPME	Institut wallon de formation en alternance et des indépendants et petites et moyennes entreprises	-	Waals instituut voor alternerende opleiding, zelfstandigen en kleine en middelgrote ondernemingen	-	-
IPCC	GIEC	Groupe d'experts Intergouvernemental sur l'Evolution du Climat	(IPCC)	Intergouvernementale Werkgroep inzake klimaatverandering / Intergouvernementeel Panel inzake klimaatverandering	IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change
IRCEL	CELINE	Cellule interrégionale de l'Environnement	IRCEL	Intergewestelijke cel voor het leefmilieu	-	Belgian Interregional Cell for the Environment
IRM	IRM	Institut royal météorologique	KMI	Koninklijk Meteorologisch Instituut	(RMI)	Royal Meteorological Institute
IRR	(TRI)	taux de rendement interne (TRI) taux de rentabilité interne (TRI) taux interne de rendement (TIR)	(IRR)	intern rendement interne rentevoet interne rentabiliteit	IRR	internal rate of return
IRScNB	IRScNB	Institut Royal des Sciences Naturelles de Belgique	KBIN	Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen	-	Royal Belgian Institute of Natural Sciences
IRSIB	IRSIB	Institut d'encouragement de la Recherche Scientifique et de l'Innovation de Bruxelles	IWOIB	Instituut ter bevordering van het Wetenschappelijk Onderzoek en de Innovatie van Brussel	(ISRIB)	Institute for the encouragement of Scientific Research and Innovation of Brussels
ISO	ISO	Organisation internationale de normalisation	ISO	Internationale Organisatie voor normalisatie	ISO	International Organization for Standardization
JeROM	-		JeROM	Jeugd, Ruimte, Omgeving en Milieu	-	-
JI	MOC	mise en œuvre conjointe		Gezamenlijke uitvoering	JI	Joint Implementation
Kx	Kx	niveau d'isolation globale	Kx	niveau van globale energieprestatie	-	-
KB	AR	Arrêté Royal	KB	Koninklijk besluit	-	-
KBIN	IRScNB	Institut Royal des Sciences Naturelles de Belgique	KBIN	Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen	-	Royal Belgian Institute of Natural Sciences
KMI	IRM	Institut royal météorologique	KMI	Koninklijk Meteorologisch Instituut	(RMI)	Royal Meteorological Institute
KMO	PME	Petites et Moyennes Entreprises	KMO	Kleine en Middelgrote Ondernemingen	(SME)	small and medium-sized enterprises
kWc	kWc	kilowatt crête		kilowatt-piek		
kWh	kWh	kiloWatheure	kWh	kiloWattuur	kWh	kiloWattour

LULUCF	UTMATF	Utilisation des terres, modification de l'affectation des terres et foresterie	(LULUCF)	landgebruik, verandering in landgebruik en bosbouw	LULUCF	Land Use, Land-Use Change and Forestry
LPG	GPL	gaz de pétrole liquéfié	(LPG)	vloeibaar petroleumgas	LPG	liquefied petroleum gas
MCCF	-	-	-	-	MCCF	Multilateral Carbon Credit Fund
MDP	MDP	Mécanisme pour un Développement Propre	(CDM)	mechanisme voor schone ontwikkeling	CDM	Clean Development Mechanism
MÉBAR	MÉBAR	MÉnages à Bas Revenus	-	<i>huishoudens met lager inkomen</i>	-	-
MINECO	MINECO	SPF Economie, PME, Classes moyennes et Energie	MINECO	FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie	MINECO	FPS Economy, SMEs, self-employed and Energy
MIP	-	<i>plate-forme pour l'innovation et la technologie en matière d'environnement et d'énergie</i>	MIP	Milieu- en energietechnologie-innovatieplatform	-	Environmental and Energy Technology Innovation Platform
MIRA	-	rapport environnemental flamand	MIRA	Milieurapport Vlaanderen	-	-
MIVB	STIB	Société des Transports Intercommunaux de Bruxelles	MIVB	Maatschappij voor het Intercommunale Vervoer in Brussel	-	-
MOC	MOC	Mise en Œuvre Conjointe	(JI)	Gezamenlijke uitvoering	JI	Joint Implementation
MOL	PMA	Pays les Moins Avancés	MOL	Minst Ontwikkelde Landen	LDC	Least Developed Countries
MOP	-	Réunion des parties	-	Meeting van de Partijen	MOP	Meeting Of the Parties
MORA	-	Conseil de mobilité de la Flandre	MORA	Mobiliteitsraad van Vlaanderen	-	-
MOS	-	protection de l'environnement à l'école	MOS	Milieuzorg op school	-	-
MRAC	MRAC	Musée royal d'Afrique centrale	KMMA	Koninklijk Museum voor Midden-Afrika	RMCA	Royal Museum for Central Africa
MTB	MTB	Méto-train/tram-bus	MTB	Metro-trein/tram-bus	-	-
MVO	RSE	responsabilité sociétale des entreprises	MVO	maatschappelijk verantwoord ondernemen	-	corporate social responsibility
NAIADES	NAIADES	Navigation Intérieure : Actions et Développement en Europe	-	-	-	Navigation and Inland Waterway Action and Development in Europe
NOx	NOx	Oxydes d'azote	NOx	stikstofoxide	NOx	nitrogen oxide
N₂O	N₂O	protoxyde d'azote	N₂O	distikstofmonoxide	N₂O	nitrous oxide
NU	NU	Nations Unies	VN	Verenigde Naties	UN	United Nations
NKC	CNC	Commission nationale Climat	NKC	Nationale Klimaatcommissie	-	National Climate Commission

NMBS	SNCB	Société Nationale des Chemins de fer Belge	NMBS	Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen	-	National Railway Company of Belgium
NME	-	éducation à la nature et à l'environnement	NME	Natuur- en milieueducatie	-	-
NV	SA	société anonyme	NV	naamloze vennootschap	-	-
O₃	O₃	ozone	O₃	ozon	O₃	ozone
OCMW	CPAS	Centre Public d'Action Sociale	OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn	-	-
OMM	OMM	Organisation Météorologique Mondiale	WMO	Wereld Meteorologische Organisatie	WMO	World Meteorological Organization
OPEB	OPEB	Ordonnance sur la Performance Energétique des Bâtiments	BBEP	Brusselse beschikking inzake energieprestatie	-	-
ORB	ORB	Observatoire Royal de Belgique	KSB	Koninklijke Sterrenwacht van België	(ROB)	Royal Observatory of Belgium
OVAM	-	société publique des déchets de la Région flamande	OVAM	Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij	-	Public Waste Agency of Flanders
PAC	PAC	Politique agricole commune	GLB	Gemeenschappelijk Landbouwbeleid	(CAP)	common agricultural policy
PADD	PADD	Plan d'appui scientifique à une politique de développement durable	PODO	Plan voor Wetenschappelijke Ondersteuning van een beleid gericht op Duurzame Ontwikkeling	(SPSD)	Scientific Support Plan for a Sustainable Development Policy
PAE	PAE	Procédure d'Avis énergétique	PAE	procedure inzake energieadvies	-	-
PAEE	PAEE	plans d'actions d'efficacité énergétique	APEE	actieplannen inzake energie-efficiëntie	APEE	Action Plan for Energy Efficiency
PALME	PALME	Programme d'Actions Locales pour la Maîtrise de l'Energie	-	<i>lokaal actieprogramma voor een rationeel energiebeheer</i>	-	-
PDR	PDR	plans (régionaux) de développement rural	PPO	(gewestelijke) plannen voor plattelandsontwikkeling	-	-
PDS	PDS	Plan de Déplacement Scolaire	SVP	Schoolvervoerplan	-	-
PEB	PEB	performance énergétique des bâtiments	EPB	Energieprestaties en binnenklimaat van gebouwen	EPB	Energy performance of buildings
PECC	PECC	programme européen en matière de changement climatique	EPK	Europees programma inzake klimaatverandering	ECCP	European Climate Change Programme

PEFC	-	Programme de Reconnaissance des Certifications Forestières (initiative forestière au niveau paneuropéen)	-	pan-Europees boscertificeringsinitiatief	PEFC	Pan-European Forest Certification (project) / Programme for the Endorsement of Forest Certification Schemes
PFC	PFC	perfluorocarbone	PFK's	Perfluorkoolwaterstoffen	PFC	perfluorocarbon
PFK's	PFC	perfluorocarbone	PFK's	Perfluorkoolwaterstoffen	PFC	perfluorocarbon
PGDA	PGDA	Programme de Gestion Durable de l'Azote en agriculture	-	Programma betreffende het Duurzame Beheer van Stikstof in de Landbouw	-	-
PIB	PIB	Produit intérieur brut	BBP	Bruto Binnenlands Product	GDP	Gross domestic product
PK	PK	Protocole de Kyoto	PK	Protocol van Kyoto	KP	Kyoto Protocol
PLAGE	PLAGE	Programme Local d'Actions de Gestion de l'Energie	PLAGE	Plan voor Lokale Actie voor het Gebruik van Energie	-	-
PLUIES	PLUIES	Prévention et Lutte contre les Inondations et leurs Effets sur les Sinistrés	-		-	-
PM	-	-	-	-	PM	Particule matter
PMA	PMA	Pays les Moins Avancés	MOL	Minst Ontwikkelde Landen	LDC	Least Developed Countries
PME	PME	Petites et Moyennes Entreprises	KMO	Kleine en Middelgrote Ondernemingen	-	-
PMV	-	<i>agence de financement des autorités flamandes qui vise à promouvoir le financement des PME</i>	PMV	Participatiemaatschappij Vlaanderen	-	-
PNC	PNC	Plan National Climat	NKC	Nationale Klimaatcommissie	-	-
PNUE	PNUE	Programme des Nations Unies pour l'Environnement	-	Milieuprogramma van de Verenigde Naties	UNEP	United Nations' Environment Programme
PODDO	SPF PDD	Service public fédéral de programmation Développement durable	POD DO	Programmatorische federale overheidsdienst Duurzame Ontwikkeling	-	-
PODO	PADD	Plan d'appui scientifique à une politique de développement durable	PODO	Plan voor Wetenschappelijke Ondersteuning van een beleid gericht op Duurzame Ontwikkeling	(SPSD)	Scientific Support Plan for a Sustainable Development Policy
ppm	ppm	partie par million	(ppm)	deel per miljoen	ppm	parts per million
PRG	PRG	potentiel de réchauffement global	-	vermogen tot opwarming van de aarde	GWP	Global Warming Potential
PPO	-	huile végétale pure	PPO	pure plantaardige olie	PPO	Pure Plant Oil
PPO	PDR	Plans de Développement Rural	PPO	Plannen voor Plattelandsontwikkeling	-	-
PPP	PPP	Partenariat Public-Privé	PPS	Publiek-Private Samenwerking	PPP	Public Private Partnership

PPS	PPP	Partenariat Public-Privé	PPS	Publiek-Private Samenwerking	PPP	Public Private Partnership
R&D	R&D	Recherche et développement	O&O	onderzoek en ontwikkeling	R&D	Research & Development
RDC	RDC	République démocratique du Congo	DRC	Democratische Republiek Congo	DRC	Democratic Republic of the Congo
RER	RER	Réseau express régional	REN	Regionaal Expresnetwerk	-	-
ROB	-	<i>calme sur la route (campagne auprès des automobilistes pour modifier leur comportement sur la route)</i>	ROB	Rustig Op de Baan	-	<i>cool/calm on the road</i>
RSE	RSE	responsabilité sociétale des entreprises	MVO	maatschappelijk verantwoord ondernemen	-	corporate social responsibility
RSV	-	plan structurel d'aménagement de la Flandre	RSV	Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen	-	-
REG	URE	Utilisation Rationnelle de l'Energie	REG	rationeel energiegebruik	RUE	rational utilisation of energy
REN	RER	Réseau express régional	REN	Regionaal Expresnetwerk	-	-
SA	SA	Société anonyme	NV	naamloze vennootschap	-	-
SER	SER	Sources d'Energie Renouvelables	HEB	hernieuwbare energiebronnen	(RES)	renewable energy source
SERV	-	Conseil économique et social de Flandre	SERV	Sociaal Economische Raad van Vlaanderen	-	Flanders Social and Economic Council
SF ₆	SF ₆	hexafluorure de soufre	SF ₆	zwavelhexafluoride	SF ₆	sulphur hexafluoride
SKEP	-	-	-	-	SKEP	Scientific Knowledge for Environmental Protection
SNCB	SNCB	Société Nationale des Chemins de fer Belge	NMBS	Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen	-	National Railway Company of Belgium
SOFICO	SOFICO	Société wallonne de financement complémentaire des infrastructures	-	Waalse maatschappij voor de aanvullende financiering van de infrastructuur	-	-
SOLTHER M	SOLTHER M	Plan d'action général pour le développement du marché Solaire Thermique en Wallonie	-	-	-	-
SOLWATT	SOLWATT	Plan pour le développement du solaire photovoltaïque en Région wallonne	-	<i>actieprogramma voor de promotie van fotovoltaïsche energie in het Waals Gewest</i>	-	-
SPF	SPF	Service public fédéral	FOD	Federale Overheidsdienst	(FPS)	Federal public service
SPW	SPW	Service public de Wallonie	WOD	Waalse Overheidsdienst	-	-
SRWT	SRWT	Société Régionale Wallonne du Transport	-	<i>Waalse gewestelijke vervoermaatschappij</i>	-	-

SSD	SSD	Science pour un Développement Durable	WDO	Wetenschap voor een Duurzame Ontwikkeling	-	Science for a Sustainable Development
STEG	TGV	turbine gaz-vapeur	STEG	Stoom- en gasturbine	-	-
STIB	STIB	Société des Transports Intercommunaux de Bruxelles	MIVB	Maatschappij voor het Intercommunaal Vervoer in Brussel	-	-
SVP	PDS	Plan de Déplacement Scolaire	SVP	Schoolvervoerplan	-	-
TEC	TEC	Transport en Commun en Wallonie	-	<i>Waalse vervoersmaatschappij</i>	-	-
TGV	TGV	Turbine Gaz Vapeur	STEG	Stoom- en gasturbine	-	-
TGV	TGV	Train à grande vitesse	HST	Hoge Snelheidstrein	HST	High-speed train
TMC	TMC	Taxe de mise en circulation	BIV	belasting op de inverkeerstelling	-	-
TPE	TPE	Très petites entreprises	ZKO's	Zeer Kleine Ondernemingen	-	very small enterprise
TVA	TVA	Taxe sur la valeur ajoutée	BTW	belasting over de toegevoegde waarde	-	value added tax
TWEED	TWEED	Technologie wallonne Energie-Environnement et Développement durable	-		-	-
UCL	UCL	Université catholique de Louvain	-		-	-
UCM	UCM	Union des Classes Moyennes	-		-	-
UE	UE	Union Européenne	EU	Europese Unie	EU	European Union
UGMM	UGMM	Unité de gestion du modèle mathématique de la mer du Nord et de l'estuaire de l'Escaut	BMM	Beheerseenheid van het Mathematisch Model van de Noordzee en het Schelde-estuarium	MUMM	Management Unit of the North Sea Mathematical Models and the Scheldt estuary
UNCBD	-	Conventions des Nations Unies sur la biodiversité	-	Verdragen van de Verenigde Naties over de biodiversiteit	UNCBD	United Nations Convention on Biological Diversity
UNCCD	-	Conventions des Nations Unies sur la lutte contre la désertification	-	Verdragen van de Verenigde Naties over de strijd tegen de verwoestijning	UNCCD	United Nations Convention to Combat Desertification
UNESCO	-	Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture	-	Organisatie van de Verenigde Naties voor onderwijs, wetenschap en cultuur	UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
Unizo	-	organisation des entrepreneurs indépendants	Unizo	Unie van Zelfstandige Ondernemers	-	-
UQA	UQA	Unité de quantité attribuée	-	toegewezen emissie-eenheid	AAU	assigned amount unit
URCE	URCE	unités de réduction certifiées des émissions	(CER)	gecertificeerde emissiereductie	CER	certified emission reduction
URE	URE	Utilisation Rationnelle de l'Energie	REG	rationeel energiegebruik	RUE	rational utilisation of energy

UREBA	UREBA	Utilisation Rationnelle de l'Energie dans les BAtiments	-	<i>financiering van REG-projecten van het Waals gewest</i>	-	-
UTMATF	UTMATF	Utilisation des terres, modification de l'affectation des terres et foresterie	(LULUCF)	landgebruik, verandering in landgebruik en bosbouw	LULUCF	Land Use, Land-Use Change end Forestry
UNEP	PNUE	Programme des Nations Unies pour l'Environnement	-	Milieuprogramma van de Verenigde Naties	UNEP	United Nations' Environment Programme
UNFCCC	CCNUCC	Convention-Cadre des Nations Unies sur les Changements Climatiques	(UNFCCC)	Verdrag van de Verenigde Staten over de Klimaatverandering	UNFCCC	United Nations Framework Convention on Climate Change
VDAB	-	l'Office flamand de l'emploi et de la formation professionnelle	VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding	-	Flemish Public Employment and vocational training Service
VEA	-	agence flamande de l'énergie	VEA	Vlaams Energieagentschap	-	-
VIPA	-	Fonds flamand de l'infrastructure affectée aux matières personnalisables	VIPA	Vlaams Infrastructuurfonds voor Persoonsgebonden Aangelegenheden	-	-
VLAREA	-	<i>règlement flamand de prévention des déchets</i>	VLAREA	Vlaamse Reglement inzake Afvalvoorkoming en -beheer	-	-
VLIF	-	<i>Fonds flamand d'investissement agricole</i>	VLIF	Vlaams Landbouwinvesteringsfonds	-	-
VLIR	-	<i>Conseil interuniversitaire flamand</i>	VLIR	Vlaamse Interuniversitaire Raad	-	-
VMM	-	Agence flamande de l'environnement	VMM	Vlaamse Milieumaatschappij	-	-
VMSW	-	<i>Société flamande du Logement social</i>	VMSW	Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen	-	-
VN	NU	Nations Unies	VN	Verenigde Naties	UN	United Nations
VOKA	-	chambre du commerce et de l'industrie flamande	VOKA	Vlaams netwerk van ondernemingen	-	Flander's Chamber of Commerce and Industry
VSAWSE	-	Agence flamande de subventionnement pour l'Emploi et l'Economie sociale	VSAWSE	Vlaams Subsidieagentschap voor Werk en Sociale Economie	-	-
VS	-	Etats-Unis	VS	Verenigde Staten	US	United States
VSV	-	sécurité routière flamande	VSV	Vlaamse Stichting Verkeerskunde	-	-
VZW	ASBL	Association Sans But Lucratif	VZW	vereniging zonder winstoogmerk	-	-
WDO	SSD	Science pour un Développement Durable	WDO	Wetenschap voor een Duurzame Ontwikkeling	-	Science for a Sustainable Development
WKK	-	cogénération	WKK	Warmtekrachtkoppeling	CHP	combined heat and power

WMO	OMM	Organisation Météorologique Mondiale	WMO	Wereld Meteorologische Organisatie	WMO	World Meteorological Organization
WOD	SPW	Service public de Wallonie	WOD	Waalse Overheidsdienst	(WPS)	Walloon public service
WWF	(WWF)	Fonds mondial pour la vie sauvage	(WWF)	-	WWF	World Wildlife Fund
ZKO's	TPE	Très petites entreprises	ZKO's	Zeer Kleine Ondernemingen	-	very small enterprises